

JINEOLOJÎ

3 Aylık Bilim Kuram Dergisi Sayı:28

JINEOLOJİ

Üç Aylık Bilim ve Kuram Dergisi

Yerel Süreli Yayın / Sayı:28

Nisan-Mayıs-Haziran 2023

JİNGEH Basın Yay. Mat. Dağ. Tas. Ve
Reklam Org. Film Eğt. Tic. San. LTD
ŞTİ. Adına sahibi: Zeynep Demir

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ayşe Berktaş

Sayı Editörleri

Bahar Ewrin, Suzan Akıpa

Yayın Kurulu:

Derya Aydın, Elif Berk, Elif Kaya,
Haskar Kırmızıgül, Meral Çiçek,
Neslihan Şedal,
Laleş Çeliker, Rojda Yıldız,
Ruşen Seydaoğlu, Suzan Akıpa,
Ve ebedi üyemiz Nagihan Akarsel

Danışma Kurulu:

Candan Yıldız, Dilar Dirik, Evin Soysal
Feryal Saygılıgil, Gönül Kaya,
Havin Güneşer, Hülya Osmanağaoğlu,
Kayuş Çalıkman Gavrilof,
Malalai Joya, Nazan Üstündağ,
Nükhet Sirman, Rabab El-Mahdi,
Rabab İbrahim Abdulhadi,
Remziye Arslan, Ronahi Önen,
Ruken Şengül, Saira Zuberi,
Seda Altuğ, Shiler Amini,
Silvia Federici,
Silvia Marcos, Şemsa Özar,
Şenel Karakaş,
Valantine M.Moghodam,
Yakın Ertürk, Yüksel Genç,
Zeynep Kivılcım

Abonelik Koşulları:

Yıllık abonelik bedeli: 125 TL

Yurtdışı abonelik bedeli: 70 Euro

Türkiye Ziraat bankası Diclekent Şubesi

Hesap No: 74457524-5002

IBAN:

TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02

Euro Hesabi

Ziraat Bankası Galatasaray/İstanbul
Şb.

Hesap No: 74457524 5003

IBAN:

TR260001000701744575245003

Yazışma Adresi:

JİNGEH Basın Yayın
Huzurevleri Mahallesi Sıtkı Göröl
Caddesi 13. Sokak Kurdi-Der Apt.
Kat:4 No:4
Kayapınar / Diyarbakır
Tel: 0412 229 63 89

e-posta: editorjineoloji@gmail.com

internet adresi:

<http://www.jineolojidergisi.org>

facebook: @jineolojidergisi

twitter: @jineolojidergi

** Yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmek kaydıyla kullanılabilir. Dergiye gönderilen yazıların yayınlanması yayın kurulunun kararına bağlıdır.*

Kapak Resmi

Naz Ali Awla

Kapak Tasarım

Newal Bulut

İç Tasarım

Nazemin Çap

Basımevi

Ceylan Matbaa

Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven

İş Merkezi B Blok No:318

Topkapı-İstanbul

BU SAYIDA...

- 5** | Editörden
- 10** | Doğu Kürdistan'da Kadınların Tarihi, Sosyal ve Kültürel Durumu Üzerine Bir Analiz / Evin Zilan
- 26** | Ataerki ve Modernizmin Kadınlar Üzerindeki Etkileri / Roşin Osman
- 41** | Özgürlüğün Patikalarında Binlerce Yıllık Yürüyüş / Xane Anuş
- 49** | İran Cezaevlerinde Cinsel Şiddete, Tecavüze ve Buna Karşı Kadınların Direnişine Bir Bakış / Pune Aştiyani
- 64** | İran Tarihinde Ceza Yöntemleri / Herekol Celaliyan
- 73** | İran Solu ve Jin, Jiyan, Azadî Devrimi: Görünmeyen Aktörler / Mahtab Mahboub
- 83** | Baskıdan Kurtulmak: İnkâr ve İmha Siyaseti Üzerine / Hiro Husrewi
- 90** | Jina Devriminde Kadın Bedeninin Politik Anatomisi / Beyan Ezizi
- 103** | İran Hareketlerine Kadınların Katılımı / Peyman Walî
- 111** | Elbette Kazanacağız Çünkü Direniş Yaşamdır
Kwestan Dawudi'nin Yaşam Öyküsü / Necibe Qeredaxi
- 125** | Söyleşi: Özgücüne Dayanarak Evrenselleşen Mücadele / Çimen Aras

“İnsan türünde büyük yaşam volkanı Toros-Zagros eteklerinde, Dicle-Fırat vadilerinde patladı. Büyüleyici yaşam burada doğdu; Kürdistan’da Jin û Jiyan (kadın ve yaşam) olarak gerçekleşti.”

Asimilasyon
ve saldırı
altındaki
coğrafyamızın
her yerinden
an be an
kadınlar
öncülüğünde
gelişen
toplumsal
bir direniş var.
Erkek egemen
(ataerkil)
zihniyete ve
sisteme karşı,
kadın direnişi
büyük bir
yükselişte.

Merhaba sevgili Jineolojî okuyucuları;

Yine, yeniden buluşmamıza vesile olan bir sayının daha heyecanı ile birlikteyiz.

Jineolojî Dergisi olarak 7 yıllık yayım hayatımızı geride bırakırken kararlılıkla, heyecanla ve kadınların özgürlükçü, demokratik bir bilim ürettiğine, üreteceğine olan inancımızla çalışmalarımıza devam ediyoruz. Bir önceki sayımızı “Özgürlük Potansiyelini Örgütlemek: Toplumsal Hareketler” dosya konusuna ayırmıştık. Şimdi de yönümüzü özgürlük potansiyelinin örgütlendiği en canlı coğrafyalardan olan Kürdistan’a veriyoruz. Bu temelde de kadınların sokaklara taşıdığı enerjiden aldığımız güçle Rojhilat’tan Rojava’ya, Başûr’dan Bakur’a *Kürdistan gerçekliğinde kadın* temasını konuşmaya başlıyoruz. “Rojhilat” dosya konusuyla başlıyoruz merakımızı paylaşmaya. Sonraki sayılarımız ise “Bakur”, “Rojava”, “Başûr” olarak devam edecek. Yön bildiren bu kelimelerin Kürdistanlılar için anlamı, sadece bir yön değil, siyasal-kültürel-tarihsel bir geçmişin, şimdinin ve geleceğin imgesi. Rojhilat’ın Türkçedeki karşılığı Doğu. “Nerenin doğusu” diye sorabilir konuya aşına olmayanlar ama özellikle de *Jin, Jiyan, Azadî* sloganıyla birlikte “Rojhilat neresidir?” sorusunun cevabı zihinlerde berraklaşmış durumda.

Küresel sömürgeci güçler, Kürdistan’ı -içindeki ve üzerindeki her şeyle, insanı, doğası ve değerleri ile birlikte- hala yeniden dizayn etmeye çalışıyor. Yeniden dizayn politikalarına karşı büyük bir direniş de söz konusu. Kürdistan’da imha, inkâr ve asimilasyon politikasını dayatan ulus-devletin kurucu belgesi olan Lozan’ın 100. yılında, yani içinden geçtiğimiz 2023 yılında, demokratik

toplum ile devletli uygarlık muazzam bir hesaplaşma içinde. Asimilasyon ve saldırı altındaki coğrafyamızın her yerinden an be an kadınlar öncülüğünde gelişen toplumsal bir direniş var. Erkek egemen (ataerkil) zihniyete ve sisteme karşı, kadın direnişi büyük bir yükselişte.

Bu direnişin bilimi olarak Jineolojî, yeni bir soluk ve bilinçle sistem krizlerini ve saldırılarını aşarak özgür yaşamı geri kazanmanın ve yaratmanın yol ve yöntemlerini araştırıyor. Kadınlar, halklar, inançlar, kültürler ve tüm ezilenler; ulus-devlet ve küresel sömürü sisteminin referans aldığı cinsiyetçiliği, milliyetçiliği, dinciliği, bilimciliği ve bu ideolojilerin daha da derinleştirdiği sınırları yıkmanın, ortak, özgür ve eşit bir yaşamı mümkün kılmanın adımlarını atıyor. Bölen, bölüştüren, parçalayan, karşıtlaştıran ulus-devlet ideolojisine karşı; kadınların bütünleştiren, buluşturan ortak ve özgür iradesi ise yaşama güzellik ve anlam katmaya devam ediyor...

İdeolojik kaynağını kadın düşmanlığından alan ve son yüzyılda zirveye ulaşan böl-parçala-yönet stratejisine ve toplumsal değerlerin yok edilmesine karşı yapmamız gerekenler var. Bunun için bu stratejinin dört parçaya böldüğü Kürdistan'da kadınların ahlaki ve politik gücünün, direniş biçimlerinin, etik-estetik ölçülerinin, Kürdistan'ın kültürel zenginliğinin, kadın ve yaşam etrafındaki değerlerinin yeniden açığa çıkarılması, geliştirilmesi ve toplumla buluşturulması ihtiyacının, hala büyük bir anlam ve önem taşıdığına inanıyoruz. Bu inançla ve yeni yüzyılı kazanma iddiasıyla koyulduğumuz bu yolda, parçalanmış Kürdistan gerçeğini bir kez daha parçalı ele almaktan öte, bu parçalanmış gerçeklik içinde oluşan toplumsallığı, kültürü, mücadele dinamiklerini, dört parçada kadınların yaşadıkları sorunları, özgünlüklerini ve çözüm güçlerini yerelde daha güçlü işleyerek, derinleşerek evrensele doğru ilerleme yöntemini seçiyoruz. Yerelden evrensele, evrenseldenilmekler atarak Orta-doğu Kadın Devrimine ve Dünya Demokratik Kadın Konfederalizmine giden yolu örme sürecine katılıyor ve *Jin, Jiyan, Azadî* ile özgürlük umudunu bir kez daha yeşerten Rojhilat'a çeviriyoruz yönümüzü.

Rojhilatê Kurdistanê'den başlayan ve İran başta olmak üzere bütün dünyaya yayılan özgürlük isyanı, birinci yılını tamamlamak üzere... Kürde ve kadına düşman mezhep despotizmi ve dinci diktatörlüğe karşı yükselen *Jin, Jiyan, Azadî* sihirli formülünün yarattığı sinerji, halklar ve bütün dünya kadınları için ne vadediyor? Jîna'nın bir tutam saçı, bu rejim için ne ifade ediyor? Kadınların cesaretle rejimden hesap sormasını ve bütün tehditlere rağmen vazgeçmemesini nasıl anlamamız gerekiyor? *Jin, Jiyan, Azadî* sloganı nasıl ve neden bu denli hızla yayıldı ve bir harekete dönüştü?

Bu hareketin bölgedeki bütün ezilen halklar ve kadınların haklarının farkına varması ve bu haklar için sokağa çıkması üzerinde büyük etkisi oldu. Kadın özgürlükçü bir yaşam özleminin ve ihtiyacının yakıcılığının bir diğer adı olarak ortaya

çıkan bu sloganın ve hareketin etkisi, öyle bir noktaya geldi ki artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı apaçık. Bu bir yıla yakın süre gösteriyor ki direniş yeni aşamalarla kendini sürdürecektir. Bu sadece Kürtleri ve Kürdistan'ı değil bütün bölgeyi etkileyecek bir ısrar.

Abdullah Öcalan'ın vurguladığı gibi “Tüm merkezîyetçi çabalarına rağmen, alttan alta adeta bir Federal İran da yaşanmaktadır. Demokratik uygarlık unsurlarıyla federalist unsurlar (Azeriler, Kürtler, Araplar, Beluciler, Türkmenler) bulunduğu, İran Demokratik Konfederasyonu projesi anlam kazanabilir ve rahatlıkla çekim merkezi olabilir. Kadın özgürlük hareketi ve komünal geleneklerin de bu proje kapsamında önemli rolleri olacaktır.”

Demokratik bir İran'ı oluşturma sürecindeki engelleri kaldıracak olan öncü güçlerin birliğinin kadın etrafında sağlanıyor olması tabii ki tesadüf değil. *Jin, Jiyan, Azadi* toplumsal devrim sürecini hazırlayan ve geliştiren koşullar, esasında Rojhilatê Kürdistan'da kadınların tarihsel-toplumsal gerçekliklerinde saklı. Bu yüzden direnişin bu tarihsel toplumsal kökenlerine vakıf olmanın, anlamlandırmanın geleceğin inşasındaki rolü hayli önemli. Peki nedir bu gerçeklik?

Gelin hep birlikte bu sayımızda bu gerçekliğin izini sürelim.

İzini sürdüğümüz gerçeklik; neolitikten, kadın devrim çağı olarak tanımladığımız 21. yüzyıla kadar, Rojhilat'ın kültürel ve politik direniş tarihini ve bu tarih içerisinde sistemin ve dinci gerici hükümlerin cezalandırma-baskı-beden politikalarının ideolojik-tarihsel arka planını, kadınların bundan etkilenme düzeyini, kadınların karşı direnişini ve bu direnişin gerekçelerini gözler önüne seriyor.

Dünyada yükselen *Jin, Jiyan, Azadi* sloganının yaratıcı kaynağına ve bu kaynak-taki kadınların hakikatine, yani Kürdistanlı kadınlara ayırdığımız dizinin ilki olan “Rojhilat” dosya konulu bu sayımız, Rojhilat'ta direnen kadınların sesi, sözü ve deneyimleri ile var ediyor kendini.

Kadın devrimine dönüşen direnişin sembolü haline gelen Jina Emînî ve bu devrimin bilimi olarak Jineolojiyi temsil eden Nagihan Akarsel'in anısına atfettiğimiz bu dosyamız; **Evin Zilan'ın Doğu Kürdistan'da Kadınların Tarihi, Sosyal ve Kültürel Durumu Üzerine Bir Analiz** ile başlıyor. Yazar kadınların toplumsal gerçekliğini, içinde yaşadıkları kültürü, coğrafyayı, kadına yönelik tutumu ve kadınların kültürü inşa ediş biçimini tarihsel ve sosyolojik boyutuyla ele alıyor.

Ardından **Roşin Osman, Ataerki ve Modernizmin Kadınlar Üzerindeki Etkileri** başlıklı yazısıyla toplumsal cinsiyete dair kavram-kuram tartışmasını ve cinsiyetçiliğin hangi alanlarda nasıl inşa edildiğini toplumsal yaşamdan örneklerle tek tek analiz ediyor. **Xane Anuş**, kadınların binlerce yıldır Tanrıçalardan bugüne getirdiği direniş damarlarının zaman ve mekânla, toplumsallıkla ve isyan ruhuyla

ilişkilerini **Özgürlüğün Patikalarında Binlerce Yıllık Yürüyüş** başlığıyla yazdığı yazıda ortaya koyuyor. Yine yaşayanların gözünden oldukça somut ve çarpıcı bir şekilde İran rejiminin cezalandırma politikalarını, cezaevinde cezanın yanı sıra cinsiyetçi politikaları tahlil eden, bir cezalandırma biçimi olarak cinsel şiddeti, işkenceyi anlatan ama buna karşılık da muazzam direniş biçimlerini ele alan **Pune Aştiyani, İran Cezaevlerinde Yaşanan Cinsel Şiddete, Tecavüze ve Buna Karşı Kadınların Direnişine Bir Bakış** başlığıyla bu sayıda yerini alıyor. Ardından cezalandırma politikaları ve devletin zindan pratiğini, işkencenin din eliyle meşrulaştırılmasını ve yaratılan korku toplumunu tahlil eden **Herekol Celalîyan, İran Tarihinde Ceza Yöntemleri** başlıklı yazısında bu politikaları ele alıyor.

İran Solu ve Jin, Jiyan, Azadî Devrimi: Görünmeyen Aktörler başlıklı yazısıyla **Mahtab Mahboub**, İran'da meselenin sadece totaliter baskı rejimi olmadığını, sınıf meselesini ve İran sol hareketlerinin deneyimlerini aktarıyor. Aynı zamanda bu hareketlerin ulusal sorun ve kadın özgürlüğü meselelerine yaklaşımlarını ele alarak yükselen devrimde bu bağların nasıl kurulduğunu tartışıyor.

Kürt halkı ve kadın kimliği üzerinden İran'da yaşayanların yalnızca totaliter rejimle sınırlanmayacak denli çoklu bir saldırı olduğunu, bir de **Hiro Husrewi**'den dinliyoruz. Yazar aynı zamanda özgürlük pratiğinin nasıl olabileceği üzerine düşüncelerini tartışan **Baskıdan Kurtulmak: İnkâr ve İmha Siyaseti Üzerine** başlıklı yazısıyla okuyucuları geniş perspektifle yeniden düşünmeye davet ediyor.

Beyan Ezizi, İran devletinin erkek egemen, baskıcı politikalarını beden aracılığıyla ele alarak tartışıyor. Beden politikalarının, siyasi bir beden olarak kadın varoluşu üzerinden, Jin, Jiyan, Azadî hareketi ile ilişkisini, felsefi-politik dayanaklarını ele aldığı derin bir analizle birlikte kadın bedeninin mücadele ve direniş dinamiğini **Jîna Devriminde Kadın Bedeninin Politik Anatomisi** başlıklı yazısıyla ortaya koyuyor.

Sayımız, Doğu Kürdistan'da siyasi hareketlerde kadınların katılımı, katılım amaçları, kadınları mücadeleye yönelten sebepler ile özgürlük hareketinin kadınlar üzerindeki etkisinin tarihsel dönemleri ile birlikte ele alındığı **Peyman Walî** tarafından kaleme alınan **İran Hareketlerine Kadınların Katılımı** başlıklı yazımızla devam ediyor.

Hemen ardından 26 Ocak 2023 sabahı yaşadığı Süleymaniye kentinde yaşamını yitiren **Kwestan Dawudî'nin Yaşam Öyküsü** ve 2016 yılında bir Jineolojî panelinde yaptığı sunumu paylaştığımız bir yazı, Kwestan'ın duygu ve düşünce dünyasını, mücadelesini, deneyimlerini sizlerle buluşturuyor.

Son olarak, Rojhilatlı gazeteci **Çimen Aras** ile *Jin, Jiyan, Azadî* isyanının geldiği düzeyi, Rojhilattaki direnişin temellerini ve etkilerini konuştuğumuz söyleşiyi **Özgücüne Dayanarak Evrenselleşen Mücadele** başlığıyla paylaşarak sayımızı sonlandırıyoruz.

Bu seri ile kadınların tarihten bugüne ve yerelden enternasyonale var ettiği kadın kültürü ve değerlerinin ortaya konulmasının, sistemin kişileri kendine yabancılaştırdığı böylesi şartlarda, bir bağ oluşturacağına, mücadeleyi ortaklaştırmaya umut olacağına inanıyoruz. Bu bağlardan aldığımız güçle siz değerli okuyucularımızla da bir araya gelmenin mutluluğunu yaşıyor, sayıda emeği geçen tüm kadınlara teşekkür ediyoruz.

Doğu Kürdistan’da Kadınların Tarihi, Sosyal ve Kültürel Durumu Üzerine Bir Analiz

Evin Zilan

Farsçadan Çeviren: Ayşe Yıldız

Giriş

Doğu Kürdistan coğrafyası ilk insan yerleşimlerinden biri olmuştur. Zagros dağlarından Hewraman’a ve Bradost’a bu bölge toprak, bitki ve hayvan zenginlikleri nedeniyle insanlığın ilk yurdu olmuştur. “Dalahu”¹ -yani ana-kadın yurdu- gibi isimlerin köklerini incelersek, kadim kutsal sembolleri görürüz. Bu toplumda statü sahibi kadınlara her zaman anne lakabı takıldığını söylemeye gerek yoktur. Tebriz Hewramani’nin dadısından, Mina Qazi’ye kadar aynı lakapla, Mahabad’ın annesi olarak anılırlar. Bu kadınlar siyasi, toplumsal bakımdan öncü niteliğe sahip kadınlardı ve bu sebeple çok zorluk çekmişlerdir. Reyhani Loristani ve Liza Xanim gibi sanatçı, müzisyen ve şair kadınlar Loristan’da sahneyi yalnızca erkeklere bırakmamıştır. Dünyaca ünlü ilk kadın tarihçi olan Mesture Erdelan (Kurdistan) hem Farsça hem Kürtçe şiirler yazma konusunda özel bir beceri göstermiştir.

Hem coğrafi ve tarihi hem de kültürel zenginlik her zaman iktidarlar tarafından ciddi bir tehlike olarak görülmüş, istilaya uğratılmış işgal edilmeye çalışılmıştır. Bu saldırılar karşısında öz savunma çok temel ve önemli bir konu olmuştur. Tarih boyunca kadınlar topraklarının savunmasında önemli roller oynamıştır. Hatun Şehnaz kadın komutanlardan birisidir. Dımdım Kalesi savunmasında Gohar Xanim, Viyan, Qumri Xanim ve Zadineh direnişi ele almışlar ve teslim olmamışlardır.

¹* Dalahu: Kirmanşah’ta önemli bir yerleşim yeridir.

Qedom Xêr Loristani de topraklarının korunması için önemli bir rol üstlenmiş ve savaşta efsanevi bir kadın olmuştur. Dirençli ve özgür kadınlar toplumdaki eşitsizlikleri ve zorlukları ortadan kaldırmak için Şahla, Nesrin Kabi ve Şirin Elem'Holi gibi karakterlere bürünmüş ve yüce aşka ulaşmak için savaşmışlardır.

Özgürlüğü devrimin ortasında savunmanın bilincine varmış, özgürlüğün her şeyden daha önemli ve gerekli olduğunu öğrenmişlerdir. Bu nedenle tüm kadınların özgürlüğün tatlı tadını alabilmesi için, faşizmin celladı ve zalimlerin zulmü karşında da Zeynep Celaliyanlar gibi efsaneye dönüşmüşlerdir. Bu tarihi mirastan yükselen kadın devrimi *Jin, Jiyan, Azadi* şiarı ile dünya çapına yayılmış ve tüm kadınların birleşmesi için bir araç haline gelmiştir. Dünyanın her yanından kadınlar *Jin, Jiyan, Azadi* devriminden ilham alarak, seslerini otoriter ve erkek egemen zihniyete karşı bu devrim ile yükseltmişlerdir.

Doğu Kürdistan'da Yaşamın Doğuşu

Ana tanrıça kültürü halklar için rolünü ilk kez, özellikle Zagros-Toros dağlarının etrafında Mezopotamya coğrafyasında oynamış ve ilk insan hayatı bu topraklarda kadının öncülüğünde ortaya çıkmıştır. Zagros dağları Zagros kültürünün ortaya çıkmasında bir beşik ve ana rahmi rolü oynamıştır. Zagros kültürünün izleri hala bu coğrafyanın bazı yerlerinde gözle görülebilir. Şüphesiz ki bu coğrafyanın doğal özellikleri onun karakterinin oluşumunu etkilemiştir. Aşması zor ve direngen yükselti, canlı kapasitesinin özellikleri ve yeşillikler, çok çeşitli bitkiler, ağaçlar, hayvanlar, doğanın ve doğal zenginliklerin önemini gösteriyor. Bu coğrafyada insan topluluklarını ilk kez oluşturan, çiftçiliği ve hayvancılığı başlatan insanlar, insanlığın temellerini atmayı başarmışlardır. Bu coğrafyanın kültürel zenginliği, bölge insanların hayatları üzerinde etki ederek bugüne kadar onların iradesi, adanmışlıkları ve özgür bir yaşama duydukları aşkla süregelmiştir. Elverişli doğası nedeniyle Zagros bölgesini insan yaşamı için en uygun yerlerden biri haline getiren çok sayıda yer altı yaşam alanı bulunması dikkate değerdir.

Zagros sıradağları Avrasya ve Batı Asya plakalarının çarpışması sonucu yer kabuğunun kırılarak/kıvrılarak deforme olmasıyla oluşmuş 1800 kilometre uzunluğunda sarp kayalıklar bütünüdür. Yer şekillerini dönüştüren bu yer kabuğu hareketleri günümüzde de devam etmektedir. Zagros sıradağları üç kuzey bölümden (Urmiye eyaleti, Doğu Kürdistan, İlam, Kirmanşah ve Sine eyaletleri ve Güney Kürdistan'ın kuzey kısmı), orta kısımdan (İsfahan'ın batısı, Çehar Mahal Bahtiyari'nin bir kısmı ve, Loristan, Huzistan, Merkazi ve Hemedan) ve güney kısımdan (Kahkiluye ve Bo-yerAhmed, Buşehr, Fars) oluşmaktadır.

Zagros Sıradağları Kuzey Kürdistan'ın Van eyaletinden başlar ve Sine, Kirmanşah, Hemedan, İlam, Lorestan, Huzestan, Çahar Mahal Bahtiyari, Kahkiluyeh ve Boyer Ahmad, Buşehr, Fars ve Hormozgan eyaletlerinden Hürmüz Boğazı'nın kuzeyine kadar devam eder. Zagros sıradağlarının uzunluğu yaklaşık 1800 km, genişliği 100 ila 300 km arasında olup, 323.000 kilometre karelik bir alanı kaplamaktadır ki bu mevcut İran coğrafyasının %20'sine eşittir. Kimi teorilere göre Zagros adı Avesta dilinde büyük dağ anlamına gelen Za-ger kelimesinden gelmektedir. Bir diğer teoriye göre ise Zager adı Zikiritu² kelimesinden gelir. İlk küçük insan topluluklarının ortaya çıktığı dönemlerdeki iklim koşullarına göre, Zagros'un etekleri insan hayatının devamı için uygun olarak kabul edilmiştir. Zagros bölgesi mağaralarında bulunan ve Milattan 100 bin yıl öncesine tarihlenen ve Orta Paleolitik dönemde (30 bin-300 bin yıl önce) buralarda insan yerleşimi olduğunu gösteren eserler de bu iddiayı kanıtlar. Ayrıca Zagros'un kuzeyden güneye uzanan yamaçları ve bu sıradağların dört bir köşesi M.Ö binyıllar dünyasında çeşitli halkların önemli toplanma merkezlerinden biri olmuştur. Bunların arasında Elam, Urartu, Mitanni, Man'na, İskit ve Med medeniyetlerini sayabiliriz. Bu bölgede bulunan ilk çiftçilerin kemikleri üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, Zagros'ta bu çiftçilerin DNA'sının en çok İranlı Zerdüştlere ve günümüzde Afganistan, Pakistan, İran (Kürtler de dahil) yaşayanlarına benzediği ve tarımı Türkiye'den Avrupa'ya taşıyanlarınkinden çok farklı olduğu görülmüştür. Örneğin, Ravansar'da bulunan bazı eserler, 50.000 ila 12.000 yıl öncesine kadar giden ve Trans-Paleolitik çağlara kadar uzanıyor.³ Ayrıca bu bölgede buzul çağı ile ilişkilendirilen bir fil dişi de bulunmuştur.

65 milyon yıl öncesine tarihlenen Qori Kale mağarası bu bölgedeki doğal cazibe merkezlerinden biridir, bu mağarada 14 metre derinliğinde kaynakları vardır ve sıcaklığı her mevsim sabittir (7-11 derece). Ayrıca Loristan'daki Durud şehri çevresinde yapılan arkeolojik kazılara göre 7000 yıl öncesinden kalma köyler bulunmuştur ve şehrin kendisi de yaklaşık 130 yaşındadır.

Bu bölgelerdeki diğer tarihi örnekler, Loristan'ın Kuhdaşt şehri etrafında bulunan ve 15.000-17.000 yıl (Hemiyen mağarası 2) ve 11.000 yıl (Mir Milas Mağarası duvar resimleri) öncesine tarihlenen eserler ve duvar resimleridir. Elde edilen bulgular Mir Milas mağarasındaki insan yerleşiminin 147.000 yıl öncesine tarihlendiğini gösteriyor. Bahsedilebilecek başka bir örnek de İlam eyaleti Dehloran şehrinde bulunan Neolitik döneme ait eserler olan hasat aletleridir ve bu yerleşimin 5.000-10.000 yıl

² Zikurtu, günümüzde Divandara, Saqez, Kamiyaran, Bukan ve Qorve ile Qazel Ozon nehri çevresindeki alanları ifade eder. Bu alanlar M.Ö 716'da yaşamış olan ve aynı adı taşıyan kralın idaresi altındaydı.

³ Bu keşifler Kolyan ve Javari mağaralarının yanı sıra Grab veya Avikhar nehrinde yapılmıştır.

öncesine tarihlendiği çıkarsanmaktadır. Bu eserler Ali Kaş tepelerinde (M.Ö 8.000) ve Goran tepesinde bulunmuştur. Sain Kala (Şahin Dej) bölgesindeki tarihi eserler arasında Bibi Kand'ın mezar odası ve Aqrabloo oymaları sayılabilir. Bibi Kand'ın mezarı M.Ö ilk binyıla tarihlenir ve kayanın ortasına oyulmuş iki mezar ve ön kısmında iki sütundan oluşur. Bukan'da Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağı, Manna ve Dalma dönemlerine (MÖ 4800-4100) ait eserler bulunmuştur. Ayrıca Qalayçi tepesi, Keçe Beg (Doxter Beg) bu bölgede bulunur. İp eğirme ve ip yapma M.Ö 2. binyılda bulunmuştur.

Ahrancan Tepesi, Selmas Ahrancan köyünün kuzeybatısında yer almaktadır. Bu tepe Ortadoğu'da ki bulunan en eski insan yerleşimlerinden biridir; M.Ö 7000 yılına tarihlenir.

Manzet kentinin tanrıçası Ninieli Elam medeniyetinin en popüler tanrılarından biriydi. Bulunan eserlere bakıldığında kadınların çoğunun hamileyken bu tanrıçanın heykelciklerini yanlarında bulundurduğu ve tanrıçanın hamile kadınları koruduğuna inandığı sonucu çıkarılabilir. Loristan'da Elam medeniyetinin tanrıçalarından birisi olan Kirirşa ise doğurganlık ve doğum tanrıçasıdır.

Hayat tarzı ve hakikatin yolu, Kürtçe'de pek çok kelimeye açık bir şekilde görülebilir. Etimolojik olarak, Ede veya Aa-anne kelimelerine bakalım. Kadının yaratıcı gücüne inanıldığı ve bu özelliklerinin kutsal sayıldığı açıktır. Siaçemane'de de kullanılan Kanaçe, Kani, Kanalil sözcüklerinin hepsi aynı köke sahiptir. Ayrıca Hewraman yöresindeki birçok köyün adı bir kadın adından ve türevlerinden türetilmiştir. Şian ve Jiwar köyleri bu kategoriye girer. Hewraman Bisaran bölgesinde bir yüzüne bir kadın resmi işlenmiş, diğer yüzünde ise "Adad" yazılı bir madeni para bulunmuştur. Adad anne ya da dayık demektir ve Ada kelimesi Kürtçe'dir. Bu kelime bugün de adalet ve adil anlamında kullanılır.

Hewraman'daki kadınlar ekonomik, siyasi, sosyal, askeri alanlarda ve topraklarının iç ve dış güçlere karşı savunulmasında önemli bir rol oynamışlardır. Coğrafi koşullar ve bu bölgenin sert iklimi dikkate alındığında günlük yaşamı sürdürmek için kadınlar çok çalışırlar. Tarım, bahçecilik, el sanatları gibi alanlarda özel becerilere sahiptirler ve bu alanlarda kendi kendilerine yeterlidirler.

Manzet
kentinin tanrıçası
Ninieli Elam
medeniyetinin en popüler
tanrılarından biriydi. Bulunan
eserlere bakıldığında kadın-
ların çoğunun hamileyken bu
tanrıçanın heykelciklerini yan-
larında bulundurduğu ve tan-
rıçanın hamile kadınları
koruduğuna inandığı
sonucu çıkarıla-
bilir.

Tarihte Kürdistan'a yapılan saldırılarda, bölgenin geçilemezliği nedeniyle düşmanlar bu bölgeyi kuşatamadı. Bu bölge halkının ve özellikle kadınların direnişlere ve savaşlara katılımı yaşamsal ihtiyaçların karşılanması gibi göz ardı edilemez. "Xatun Horizad Sultan" gibi kadınlar Hewraman, Kamreh, Rozav ve Şamian bölgelerini yönetmiştir. Ayrıca Xatu Munira Sultan da bu bölgenin hükümdarları arasında sayılmaktadır. Hatta pek çok aşiretin unvanları veya çocukların adları annelerin veya kadınların adları ile anılır. Hatu Dayrak Rezbar aynı zamanda bir tefçi, hattat ve San Ishak Barzanjei'nin annesidir. Pek çok kadını tef çalması için yetiştirmiştir. O da çok sayıdaki Heften'den⁴ biridir.

Mahabad Cumhuriyetini kurma mücadelesi yıllarında Keça Neqede de mücadele saflarında yer almıştır. Gözaltında geçirdiği süre boyunca, İran zindanlarında sürekli işkence gördükten sonra ihanet etmeyi kabul etmeyerek idam edilmiştir. Mes-tura Ardalan lakaplı Mah-ı Şeref Xanım şair, yazar ve tarihçiydi. Toplumdaki tüm erkek egemenliğine dayalı gelenek ve göreneklere rağmen, ilim, edebiyat, şiir çalıştı ve kısa bir süre içinde yetenekli yazarlar ve söz söyleyen kişiler arasına girdi. Siyaset alanında da etkili bir kişiydi. Xato Şehnaz, beş yüz kadınla Ardalan aşireti erkeklerinin İran askerlerinin eline geçmekten kurtulmasına yardım eden bir savaşıydı ve bu orduyu kahramanca yönetmeyi başarmış, erkeklerin yanında direnmiş ve savaşmıştı.

Mezopotamya, içinde kadınların önemli rol oynadığı, inançların, ayinlerin ve düşünce sistemlerinin yurdu. Ninhursag (dağların tanrıçası)⁵, Mitra (güneş ve savaş tanrıçası) Nahid veya Anahita (tüm suların tanrıçası ve saflığın sembolü), Eşi (bereket tanrıçası) bu mitolojide yer alan tanrıçalar arasındadır. Ayrıca Elam kültüründe kadının doğal gücüne ve kutsallığına olan inanç o dönemin öne çıkan yönlerindedir. Elam uygarlığından gelen tanrıça kültürünün kalıntıları M.Ö 3 bin yıla ve M.Ö 7. veya 8. yüzyıla kadar uzanıyor.

Bu mitler, ilk sosyal organizasyonun ve kabilelerin bütünleşik hali ve patriyarkal, sınıflı ve hiyerarşik zihniyetine karşı direniş kültürünün örgütlü halde bir araya gelmiş biçimiydi. Ana- kadın kültürü ve felsefesi ataerkil ve devletçi medeniyet zihniyetinden etkilense de tarih boyunca kendini direnişte, Mitraizm, Zerdüştlük, Manizim, Mazdaki, Horrami, Babeki gibi inançlarda ve Alevilik, Êzîdilik ve Yarsan

⁴ Yari veya Yarsan, Yarsan halkının dinidir ve binlerce yıldır Zagros sakinlerinin kültür ve inançlarının evriminin sonucudur. Mevcut haliyle Yari dini, Hicri takvime göre 7. yüzyılda "Sultan Sehak" ve arkadaşlarının öğretileriyle kurulmuştur. Heften, Sultan Sehak'ın birinci sınıf arkadaşı sayılan yedi kişinin kısaltmasıdır. Her çağda insanlara yol göstermek için bilgiler ve büyükler şeklinde karşımıza çıkarlar.

⁵ Daha sonra İnana adıyla ortaya çıkan dağların tanrıçası, Neolitik dönemin yenilikçi tanrıçası.

gibi düşüncelerle göstermiştir. İnsan sevgisi, doğa sevgisi, demokratik karakter, kadına saygı, vatanseverlik, toprağa bağlılık, kendi kendine yeterlilik, bağımlı olmama, sosyalistlik ana tanrıça kültüründen doğan bu düşüncelerin ve ritüellerin önemli ve belirgin özellikleri arasındadır. Bu kültür hala ayaktadır ve hala ataerkil, merkeziyetçi ve kadın düşmanı zihniyete karşı, *Jin, Jiyan, Azadî* sloganı ile direnmektedir. Yeniden bu topraklarda, ana tanrıçanın topraklarında, direniş, irade, özgürlük ve isyan, aşk ve insan sevgisi, demokrasi ve saygı varlıklarını kanıtlamıştır. İran ve Doğu Kürdistan'ın farklı bölgelerinden yapılan arkeolojik kazılarda, bu coğrafyanın ve toprakların en eski inancı olarak kabul edilen İran'daki ana tanrıça tapınma geleneğini temsil eden küçük tanrıçaların heykelleri ve tasvirleri bulunmuştur.

Yol gösterme ve yardım simgesi köpek, doğumu ve anneliği temsil eden lotus çiçeği, bereket simgesi nar, genişleme simgesi tavus kuşu, yetenek simgesi kartal, doğurganlığı ve doğumu temsil eden üzüm gibi bu toprakların tanrıçalarının niteliklerini ve görünümlerini ifade eden ve tanrıçalarla birlikte gözlenen semboller kutsaldır.

En eski ve en tarihi kültürlerden bir diğeri Bradosti kültürü veya Zagros'un kökeni, geç Paleolitik çağın en eski kültürüdür. 19.000-38.000 yıl önce yaygınlaşmıştır ve bu kültür orta Zagroslardan Kirmanshan'a, Loristan'a, güney Kürdistan ve Bahtiarı'ye, Fars ve Huzistan'ın bir kısmına kadar uzanan bir alanı kapsar. Bu kültür, Mustertian kültüründen (Orta Taş Devri'nde taş alet yapım işlerinin merkezi olarak anılır) sonra ortaya çıkmıştır ve sonunda Zerzi kültürüne dönüşmüştür. Zerzi kültürü, M.Ö 8.000-18.000 yıl arasına tarihlendiği tahmin edilen Geç Paleolitik ve Mezolitik kültürlerden biridir.

Paleolitik çağa ait en eski insan yerleşimi izlerinden biri de Hacı köyünde bulunmuştur, arkeologlara göre yaşı 40.000 ila 12.000 yıl arasındadır. Roar köyü yakınlarında bulunan Demir Çağı'ndan kalma insan yerleşimi izleri, birkaç yerleşim alanını ve yaklaşık 3000 yıllık kubbe çatılı büyük bir taş mezarı kapsar. Ayrıca, Tengiver köyü yakınlarında Demir Çağı eserleri gözlemlenmiştir. Günümüzde de toplumun inancının parçası olarak devam eden kadim geleneksel törenlerin varlığı bu toprakların ne kadar kadim olduğunu gösterir. Komünal bir tören olan ve değerleri, inançları oluşturmakla ve daha çok da sosyal uyumu sağlamakla ilgili olan Pir Şalyar gibi törenlerin yapıyor olması buna örnektir. Palengan'daki Newroz bin yıllık bir gelenektir, Newroz'dan 20 gün önce Hewraman'ın Palengan köyünde kutlamalar neşe ile başlar. Aynı şekilde, günümüze kadar gelmiş birkaç ritüelden biri olan yağmur çağırma ritüeli, önemli semboller olan ana tanrıça, tarım ve yılan sembollerini içerir. Şu anda Doğu Kürdistan'ın bazı bölgelerinde uygulanan tarım topraklarının bereketi için Ana Tanrıçaya dua etme ve kutsama şeklidir. Tanrıça Anahita ile ilgili bu ritüel günümüzde de yaşamaya devam eder. Bu ritüelin bir başka özelliği de toplu insan hareketi içermesidir; bir yerden başlayıp nehir ve pınarlarda son bulur.

Bu topraklardaki bir diğerk antik ritüel ve tören ise Anahita ibadet merkezleri olan Kirmanşah, Karand ve Kangavar'daki yılan tanrıçası ile ilgili ritüeldir. Bu törende pınarların başında toplanan halk, yılanların tanrıçasını kutlamak için tahıl ve buğdaydan özel bir yemek hazırlayarak herkese dağıtıyor ve buna Nazri Şahmaran diyorlardı. Kürdistanın birçok köyünde kadınların bugün bile ev kutsansın, hasadı artsın diye nohut, buğday gibi tahıllardan bu tanrıçalara yaptıkları haftalık veya yıllık adakların kökeni yılanların tanrıçasına bağlanır. Adak için özel bir zaman olan Çarşamba haftanın kutsal günlerinden biridir.

Yarsan düşünce biçiminde adı geçen semboller ve işaretler, su (saflık ve kutsallığın sembolü), mağara (korunma ve karanlığın, mağaranın ışığı ise hakikatin ve anti-hakikatin sembolü) gibi işaretlerdir. Mağara aynı zamanda kadınlığın sembolü olan kadın rahmi şeklindedir. Muhammed ve Buda gibi figürlerin mağaraya saklanmış olmaları da tesadüf değildir. Ayrıca mağaradan akan su, saflığı, rahmi ve kendi kendini doğurmayı temsil eder. Hatta, Kaslan'daki (Babayadgar çeşmesi) ve Zemzem (Şah İbrahim) gibi Yarsanların pek çok kutsal mekânı kadın rahmi şeklindedir ve dişiliğin odağıdır. Mitra devrinde güneşin doğuşunu ve günün başladığını haber veren horoz da bir semboldü. Yaresan ritüellerinde horoz kurban edilen bir hayvandır çünkü yaşamın kaynağı oldukları için dişi hayvanların kurban edilmesi yasaktır. Kuşkusuz her bakımdan tarihsel bir geçmişe sahip toprakların yönetim biçimi otoriter ve merkezi yönetim olamaz. Bu toplumların yönetimi biçimi de kadınların ve annelerin aynı demokratik aklını temel almıştı ve toplumun tamamı aktif ve kapsamlı bir şekilde yönetime katılıyordu. Demokratik konfederasyon sisteminin Man'na çağına kadar uzanan kadim kökleri vardır, ana-kadın toplumunun ve Zagros topraklarının demokratik kültürünün devamı niteliğindedir. Bu konfederasyon M.Ö 6000- 8000 yıllarına tarihlenir. Bu konfederasyonun ayırt edici özelliği insanların hayatın tüm alanlarına aktif ve gönüllü olarak katılımıdır. Yaratıcı tanrıçanın adı Manna-Adad'dır. Esas işleri tarım ve hayvancılık olarak at yetiştirmek de oldukça yaygındı. Genel olarak denilebilir ki bölgenin coğrafi koşulları ve dağlık yapısı nedeniyle kadınlar ve erkekler, dağlarla yakından ilişkilidiler, bugün dahi bu özellikleri kültürlerinden ve geleneklerinde görmek mümkündür. Hatta bazı bölgelere ve dağlara annelerin adları veya Zerdüşt kültürünün etkisiyle adlar verilmiştir, bu, bu bölgedeki ana tanrıça kültürünün etkisinin bir işaretidir. Mesela, Maku şehrinin adının pek çok tanımı vardır. Maku, Mag dağları (Zerdüşt rahiplerin Mag'ı) anlamına gelen Mag ve Kuh olmak üzere iki kısımdan oluşur. Çünkü Zerdüşt Urmiye gölü çevresinde dünyaya gelmiştir. Maku'nun başka bir tanımı da Mak (anne) ve Kuh (dağ) yani anne dağıdır. Mannaililer, Urmiye gölünün güneyinde ve çevresinde yaşıyorlardı. Başkentleri Izirto ya da Zardeh Zirte idi.⁶ Urartuların ve Asurluların Manna

⁶ Günümüzde Ziviyeh veya Sakez olarak bilinir.

konfederasyonu eyalet sistemiyle yönetiliyordu bu eyaletlerin bazıları, Surikaş (günümüzde Sakez), Lamsi (Zarinerud nehrinin kuzeyi), Odiş (Urmiye gölünün doğusu), Arsyansı ve Arştiyana vb. eyaletleridir. Bazı Manna konfederasyonu kaynaklarına ve buluntularına göre Bukan, Sine, Serdaşt, Sakez, Şino, Mahabad, Piranşar, Baneh, Miyandoav, Neqede ve Melkendi etrafındaki bölgelerde yoğunlaşmıştır. Mannailer zamanında yönetim sistemi Senato ve meclis şeklindeydi ve kişilere yönetim görevleri kişilerin niteliklerine ve ihtiyaçlara göre veriliyordu. Hatta bugün Şah olarak bilinen ilk tabakanın yöneticisi insanların ortak kararı ve kişinin yeterliliğine göre seçiliyordu. Birinci kişinin görevleri senato tarafından belirlenmişti. Luluiyan ve Gutiiyan'dan daha fazlası olan Medler hariç olmak üzere, Zamva'nın selefleri (Manna ülkesinin iç kısımlarına Zamva deniliyordu), Sonbi, Komordi, Misisi, Hazano gibi diğer kabileler Manna sisteminde yer alıyordu. Bu etnik gruplar, bir federasyon ve sistem içinde bir arada yaşamışlardır ve Zagros kültürünün oluşmasında önemli rol oynamışlardır. Halklar krallara köleliği ve zulmün hiçbir şeklini kabul etmemişler, toplumun iradesine aykırı davranan kralları cezalandırmışlardır. Bu isyankâr tavır günümüze kadar devam etmiştir. Zagros halkları, özellikle Doğu Kürdistan Kürtleri, iradelerine rağmen uygulanan rejim politikalarına hala karşı çıkmaktadırlar. Bu tarihi örneklerden bir tanesi, M.Ö 7. yüzyıldaki Asur saldırısı ve Aştar, Ahaştari'nin başkent Iziritu'dan Urmiye'ye kaçışıdır. Halk isyan etmiş ve Aştar'ı öldürüp, ölüsünü Barzan'a atmışlardır. Bazı tarih yorumcularının görüşlerine göre, krallığın liyakat esasına göre ve konfederasyon kanunlarına göre belirlendiği Manna'da, muhtemelen Aştar'ın kendisini ön plana çıkartıp mutlak kral ilan etmesi halkta hoşnutsuzluk uyandırmıştır.

Manna'dan sonra Med konfederasyonu rol oynamıştır ancak, diğer konfederasyonlardan daha kısa ömürlü olmuştur. Med konfederasyonu döneminde, yönetim sistemi organize edildi, daha geniş ve güçlü bir ittifak oluşturuldu ve ordu daha düzenli ve güçlü hale getirildi. Bu dönemde Zerdüş felsefesinin etkisiyle meydana gelen inanç değişiklikleri ve kültürel değişimler önemlidir. Bu dönemde yani kabilelerin ve farklı halkların otonomisi zamanında, krallarını demokratik ve ortak kararla seçmişlerdir ancak kölelik ve zulüm bu topraklara yabancı şeylerdir ve bu kültür gelişmemiştir. Savaşlarda bile esirleri köle yapmamışlar ve şehirleri yağmalamamışlardır. Kasitlerle ittifak bu konfederasyonun kültürel ve askeri gücünü arttırmıştır. Daha geniş ve güçlü bir ittifak ve ortaklık sahte rekabeti azaltmış ve yönetim sisteminin ve toplumun damarlarına daha çok güç vermişlerdir, bu yaklaşım konfederasyon felsefesinde önem taşır. Sistemin temelini oluşturan yönetim felsefesi ve yaşam kültürüdür. Medyan konfederasyonundan sonra bugünkü Hemedan şehri konfederasyonun başkenti olarak kabul edilmiştir. Medler Konfederasyonunun lideri olan Diyako'nun önemli hedeflerinden biri, sosyal sorunları çözmek ve toplum içinde birlik oluşturmaktır, bu sorunlardan biri de sınıf farklılıklarının dolayı toplum üzerinde yarattığı baskıydı.

Doğu Kürdistan'da Müzik ve Sanat

Bu toprakların başka bir önemli ve tarihi yönü kültürel zenginliği, sanat ve müziğidir. Hiç kuşkusuz bir toplumun müzik kültürü o toplumun ve halkın özünü ilişkilidir. Kürt müziği ve sanatı, değerleri, inançları, tarihi, sosyal olayları ve yaratılışın gerçeğini ifade eder ve bu coğrafya ile yakından alakalıdır. Kürt müziğinin Kürdistan toplumundaki insanların yaşamları ile ayrılmaz bir bağı vardır. Kürt müziği, yüzyıllar geçmesine rağmen hala folklorik özelliklerini koruyan özgün bir müziktir. Birçok tarihçi ve araştırmacı Zagros'u ve bugün oluşturduğu bölgeleri dünya müziğinin doğum yeri olarak kabul eder. Kürt müziğinin yaşı, Zagros toplulukları ile hemen hemen aynıdır ve birçok eski belge, buluntu ile kanıtlanmıştır ve hatta kökleri Kürt halkının mitolojilere kadar uzanır. Bu örneklerden biri de Tekvin'den bahseden "Serencamname"dir. Avesta'da doktorların hastaları tedavi etmek için müzik kullandığından da bahsedilir. Bu toprakların tarihinin çoğu sözlü ve müzik yoluyla aktarılmıştır. Bu toprakların tarihinin büyük bir kısmı sözlü şekilde ve yüz yüze aktarılacak günümüze kadar gelmiştir. Kökleri kadim Kürt inançlarına dayanan efsaneler, kahramanlık ve aşk öyküleri, milli öyküler vb. Chamari (Şamari) Kürtçesini (İlam, Kirmanşah ve Loristan bölgelerinde yaygındır)

Birçok tarihçi ve araştırmacı Zagros'u ve bugün oluşturduğu bölgeleri dünya müziğinin doğum yeri olarak kabul etmektedir. Kürt müziğinin yaşı, Zagros toplulukları ile hemen hemen aynı yaştadır ve birçok eski belge, buluntu ile kanıtlanmıştır ve hatta kökleri Kürt halkının mitolojilerine dayanır. Bu örneklerden biri de Tekvin'den bahseden "Son Mektup"tur.

Mukriyan bölgesinde ve özellikle Mahabda ve Bukkan'da popüler olan Bayt (Balureh) türlerini de içeren Kürtçe şarkılar, bu tarz şarkılar savaşları, destansı olayları anlatırken ve övgüler düzerek söylenir. Siyaçemaneh, Hewraman'ın yanı sıra Javanro, Merivan ve Sine'de de yaygındır. Heyran, (evden çıkmış, dünya aşkından yaratıcıya hitap eden Mahabad ve Mukriyan bölgesinde popüler olan bir makam biçimidir). Lawk (Lawje) kadınlara mahsus Kürt makamlarından biri olarak kabul edilir ve Horasan Kürtleri buna "Lohi Lelu Şiwan" derler. Gorani (Kürt edebiyatının en eski bölümleri), Bend (Helbat), Hore (ayın kökleri olan ve geçmişte Avesta'yı söylemek için kullanılan bir tür Kürt şarkısı) ve Hewraman yörelerinde Sine ve Mukriyan, Mor⁷ âdet olup, günümüzde şiir, yas ve destan şeklinde

⁷ Kirmanşah, Loristan ve İlam bölgelerinde, birisi öldüğünde kadınlar ve erkekler tarafından söylenen yaşlı bir ezgidir ancak Mor çoğunlukla kadınlar tarafından söylenen kolektif ezgilerdir.

söylenmektedir. Kullanılan enstrümanlar da Mezopotamya kökenlidir, Bunlar kaval, zurna, ney, davul, def, dombak, tambur, keman ve divandır. Çalgı genel olarak yedi çalgı biçiminde yerleştirilir; Mahor, Şur, Newa, Hümayun, ÜçGah, DörtGah ve BeşGah. Kürtçe şarkılar düzenli ve belirgin ritimlere sahiptir ve saf müziğin doruğunda bu yörelerin sade insanları ayaklarını yere vurarak dans ederler. Kürdistan'ın her bölgesinin dansı o bölgenin davranış, kültürünün, ruhunun ve yaşam tarzının göstergesidir. Bu danslardaki tutku dolu hareketler üzerine yoğunlaşarak bölge halkının kültürel değerleri hakkında fikir edinilebilir.

Halparke dansı Kürt sanatının insan toplumları arasında dans ve müzik, doğa ile konuşmanın bir yolu, biçimidir. Bu dans ve müzik mutluluk veya üzüntü ifade etme ya da doğanın insanlara sunduğu nimetlere teşekkür etme dileğiyle yapılmış olabilir. Bazı araştırmacılara göre, bu figürler yalnızca savaş kültürüyle, savaş taktikleriyle, tutku ve hüznle ilgili değildir, Halayın daha derin bir anlamı vardır. Bu figürler aynı zamanda bu törenlerin anlam verdiği insan ve varoluş ilişkisiyle ilgilidir. Danslar genellikle tarz farkları temelinde üç bölüme ayrılmıştır: ritüel, kültürel-artistik ve teatral askeri. Tüm bu dansların ortak noktası, birlik ve sosyalleşmedir, bir güneş gibi kendi etrafında dönen dairesel hareketler ve güneşin kutsal olduğuna duyulan inanç, erkek ve kadınların eşitliğidir. Ve bu danslarda cinsiyetçi bir zihniyetin olmadığı açıkça görülebilir fakat maalesef günümüzde artık ataerkil ve cinsiyetçi ideolojiler etkili olmuştur. Kürt dansına dair tarihi örnekler M.Ö 5. yüzyılda Zagroslarda oldukça basittir ve Şuşa tepesindeki bir hazinede pişmiş kilden bir kasede tasvir edilmiştir. Toprakta çıkartılmış ve ağzı açık bu kabın üzerinde altı kişinin dansı tasvir edilmiştir. Ayrıca M.Ö 4500 yılında Nehavend halkının dansları, Şuş'da tek bir taştan yapılmış tablette tek bir dans figürü ve Loristan'da M.Ö 1. yüzyıla tarihlenen dört kişinin usta ve yeni bir kombinasyona sahip dansını gösteren bir ağ bulunmuştur. Bu örnekte ellerin ve ayakların dans hareketleri açıkça görülebilmektedir. Ayrıca farklı türleri bulunan Kürt kadın ve erkek giysilerinin şekli de Kürt giyim ve kuşamının kültürel zenginliğini göstermektedir. Her bölgenin diğer bölgelere göre farklı bir giyim tarzı vardır ve hepsi Kürt olmasına rağmen her birinin kendine has şekli vardır. Coğrafi ve çevresel konuma göre kıyafetlerinin dikim şekli farklıdır ve değişik renklerde dikilirler. Geçmişten kalan yazıtlar ve taş yazılar üzerine Doğu Kürdistan'ın farklı bölgelerinden birçok kadın ve erkek resmi işlenmiştir. Bu oymalarda Kirmanşah, İlam ve Loristan halkının giydiği elbiseye benzer, tam örtülü kadın ve erkek tasvirleri görülmektedir. Özellikle bu yörelerin Kürt kıyafetlerindeki renk çeşitliliği, özellikle kadın kıyafetlerinin tasarımında çiçeklerden, yeşilliklerden ve doğadan esinlenilmesi, insanın doğaya yakınlığının ve doğayla bütünleştiğinin bir göstergesidir. Bu toprakların, yani Zagros bölgesinin, özellikle Doğu Kürdistan'ın kadim tarihini analiz edip yorumlayarak, böyle bir tarihe, coğrafyaya ve kültürel zenginliğe sahip insanların ellerinden alınamayacağını ve hiçbir

otoriter gücün bunu yapamayacağını gördük. Asi Zagros dağlarına sahip ve ana tanrıça kültüründen ortaya çıkmış, dağlarının desteğiyle, Büyük İskender'e, Asurlulara, İslam ve İran ordusuna, yabancı silahlı güçlere direnebilmiş ve topraklarının yıkılmasına izin vermemiş bir halktır. Zagros halkları bugün de hiçbir koşulda köleliği kabul etmezler, çünkü bu topraklar hiçbir dönemde köleliği yaşamamıştır.

Doğu Kürdistan coğrafi olarak üçe ayrılabilir: Kuzey, Orta ve Güney. Doğu Kürdistan, tüm Kürt lehçelerinin bir mozağıdır ve birçok kültürel zenginliğe sahiptir. Tabii ki, her üç parça arasında farklılıklar olduğunu söylemek gerek ve bunları anlamak önemlidir. Kuzey bölgesi çoğunlukla Kurmanç, orta bölge çoğunlukla Soran ve güney bölgesi İlam, Kirmanşah ve Loristan'ın bu bölgede bir kültürel mozağı, lehçesi ve hatta özel normları vardır. Kültür tarihçilerinin araştırmalarına göre Rojhilat (Doğu) Kürdistan'ın kuzeyini de içine alan Bakur (Kuzey) Kürdistan'da eksik neolitikleşme gerçekleşmiştir. Bu durumdan, bu kültürün Kuzey Kürdistan toplumu üzerindeki etkileri ve bunun erkek ve kadınların davranışlarına, mevcut toplumun siyasetine ve normlarına yansımaları çıkartılabilir. Aşiretçilik toplumda hala önemli bir rol oynamaktadır. Şimdi bile bu kültürden bir geçiş sağlayamamışlar ve günümüz kültürüne uyum sağlayamamışlardır. Sadelik bu bölge insanının şiir dilinde ve yaşamında açıkça görülmektedir. Kurmanç yöresinin şiirleri tabiatla iç içedir ve hatta kadının ağaca veya pek çok mukaddes şeye benzemesinin, hüznün göğе benzemesinin bile özel bir yansıması vardır.

Bu bölgenin dilinde özel bir karmaşıklık yoktur ve bu siyasette görülebilir. Orta bölge, Rojhilat'tan (Doğu Kürdistan) Rojava'ya (Batı Kürdistan) ve Bakur'a (Kuzey Kürdistan) doğru devam eden bir çizgidir. Bu bölgede kendine has bir karmaşıklığa sahip bir dil devrimi yaşanmıştır. Bu bölgedeki medeniyet çeşitlilik göstermiş ve bölgenin Kürt karakteri ile karışmıştır. Bu bölgede, medeniyetleşme sayesinde, kadınlar kentleşmeye daha yatkındır, ancak siyaset ve yönetim sisteminde daha sınırlı bir konuma sahiptir. Bu alanda yer alan toplumsal cinsiyet bakış açısı, kadınların daha fazla acı çekmesine ve toplumsal taleplerin daha spesifik hale gelmesine neden olmaktadır. Dişilik bu bölgede daha zayıf hale gelmiş ve hatta dış görünümü ve ses tonunu bile etkilemiştir. Öte yandan medeniyet meselesi bu bölgenin karakterine iki yönlü bir karakter kazandırmıştır. Edebiyatta ve şiirde parçalı bir karakter değil, çok katmanlı bir karakter görülebilir. Kirmanşah, İlam ve Loristan'ın güney kesimi, ne İran rejiminin siyasi-ideolojik literatüründe ne de Kürt edebiyatında özel bir yere sahip olmadığı için değişmiş ve dışarıda bırakılmış bir kısımdır. Öte yandan sözlü edebiyatın bu bölgede yazılı edebiyata göre daha güçlü olması bu bölgenin marjinalleşmesinde de rol oynamıştır. Bir şekilde bu bölge hem Kürt partileri hem de Kürt entelektüelleri, merkeziyetçi ve İran rejimi ile ittifak yapan Kürtler tarafından tarihsiz bırakılmıştır. Merkeziyetçi politikacıların lehine ve bu bölgede ulusal farklılıkların tanınmasını isteyenler olmak üzere iki akım vardır. Hatta Yarsani

düşüncenin bu bölgedeki gelişimi bilimsel etikle ve kısmen saf nesnellik ile ilişkilendirilebilir. Yani, insan doğa tarafından tahrik edilen ilkel düzeyde bir düşünce biçiminden felsefe dünyasına ilerlemiştir. Bu alan hem dağlık hem de düz olması ve dört mevsimin de görülebilmesi nedeniyle coğrafi olarak duyarlı olabilmektedir. Bu da bu bölgede kendi kendine yetme ve insan yaşamının ve güvenliğinin mümkün olması için birçok kolaylık yaratmıştır.

Doğu Kürdistan’a Yönelik Saldırıları ve Direnişler

Doğu Kürdistan toplumunun doğal seyrinin zaman içinde değişikliklere ve bozulmalara uğradığını söylemeye gerek yok. İktidar kurucularının fetih amaçlı müdahaleleri bölgenin demografisinin değişmesine neden olduğu gibi, bölge halklarının kolay kontrol, sürgün ve yer değiştirme için birbirinden ayrılması, bir yanda psikolojik araçsallaşma ve özgüven eksikliği yaşayan, diğer yanda biyolojik arka plan ve kültürel doğadan uzaklaşma, o toplumun karakterinde ve kültüründe değişimlere ve zihinsel tahribatlara neden olmakta, bu da nüfuz etmeyi kolaylaştırmaktadır. Rejimin mülkiyet ve hakimiyet, ekonomik ve siyasi çıkarları oluşturmak amacıyla gerçekleştirdiği sınır bölümlendirmeleri, bu toplumun kültürel ve sosyal dayanışmasını da etkilemektedir. Bu sınır şüphesiz ki kültürel soykırım ve toplumları ayırıştırma amacıyla oluşturulmuştur. 16. yüzyıldaki Osmanlı Safevi arasındaki Çaldıran Savaşının bir sonucu olarak Kasr-ı Şirin (1639) anlaşması ve 1. Dünya Savaşında Fransa ve İngiltere arasındaki gizli anlaşma (Sykes-picot, 1916) nedeniyle Kürdistan ikiye bölünmüştür. Bu bölünmelerde herkes bu sudan, topraktan ve toplumdan nasibini almış ve Kürdistan soykırımının pençesine düşmüştür. Bu durum halkların yabancılaştırılmasına ve ülke yönetiminde devlet-millet için en iyi model olmasına neden olmuştur. Zamanla bu boşluk halkın zihnine işlemiş ve onlar arasında da farklılıklara neden olmuştur. Muhalefeti ya da farklı zamanlarda iktidara tepki göstermiş kişileri bastırmak için aynı tabakadan ve bölgeden kişileri istihdam etmişlerdir. Örneğin Kürdistan'ın diğer bölgelerinde Kirmanşahlı ve Hewramanlı soydaşların, sorumlu tutularak toplumu baskı altına almak için iktidar piyonu olarak kullanılması, devlet ve idari kurumlarda görev verilmesi ve bu tür içten çökerten politikalar ile Kürt halkının arasındaki uçurum derinleştirilmek istenmiştir. Elbette lehçe ve din farklılığının da bu yönde bir politika olarak kullanıldığını ve var olan farklılıkları daha da körüklediğini söylemeye gerek yoktur.

Kürdistan'da bir arada yaşayan diğer milliyetler ve Kürt olmayanlar da aynı şekilde birbirlerine karşı kullanılmakta, rejim tarafından din ve dil farklılıklarını körükleyerek insani iletişime ve özgür bir arada yaşama izin verilmemektedir. Her zaman diğer İran halklarını çoğunluk ve üstün halk olarak, Kürt halkını ise azınlık olarak göstermeye çalışırlar. Devlet dairelerinde Kürt olmayan yetkililer de bulunur ve bu

durum İran halklarının her biri arasında önyargılara neden olmuştur, kin ve düşmanlığın kapsamını genişletmiştir. Çünkü İran coğrafyası tarih boyunca bir halklar mozaiki olmuştur ve insanların beraber yaşayarak demokratik ve özgür bir hayat sürdürdüğü kanıtlanmıştır.

Rejimin içinde Kürtler de devlet dairelerinde görev alırlar, Kürtlerin de devlet için bir model ve devletin gözdesi olmaları istenmektedir. Örneğin, paralı asker ve asimile olmalıdırlar, kendi kendilerine yabancılaşmalı ve devletin propaganda politikalarının dili olmalıdırlar. Kürtlerin direnen ve savaşçı karakterleri ve pek çok Kürt şehrinin sınır ülkelerle komşu olması nedeniyle Kürtler sınır savaşlarında kullanılmıştır ve sınır koruyucusu yapılmışlardır. Bu nedenle bazı ilköğretim kitaplarında bile sınır Kürtlerinin 8 yıllık İran-İrak savaşındaki yiğitliği ele alınmıştır. Aksine rejime karşı, haklarını ve kimliğini korumak için başkaldıran Kürtler de kötü ve paralı asker olarak anılırlar. Kürtler öz savunma felsefesini takip etmiş ve bölgedeki her türlü istila ve tecavüze karşı savaşmışlardır fakat maalesef İran rejimi her zaman Kürtlerin savunma gücünü ve savaşçı ruhunu kendi menfaatleri için kullanmak istemiştir. İran rejiminin Doğu Kürdistan'da yürüttüğü bir diğer politika da kültürel asimilasyonun en etkili faktörlerinden biri olan karakter modelleme politikasıdır. Bu modelleme Doğu Kürdistan'ın merkezinde ve periferinde yapılmaktadır. Sine, Urmiye, Mahabad ve Kirmanşah gibi Kürdistan şehirleri merkez olarak seçilmiştir ve bu portallar aracılığıyla etraftaki bölgelere nüfuz ederek onları şekillendirirler. Bunlar öncü olarak hareket edebilen ve etrafındaki şehirleri etkileyebilen şehirlerdir. Bu bakımdan, pek çok olayda, aşiret ve aşiretin özellikleri devlet için böylesi bir metodun kurulması rolünü oynar. Zamanla bu süreç merkez bölgelerde kendini beğenmeye neden olmuş, çevre topluluklar da asimilasyon sürecine girerek söz konusu modele benzeme çabasıyla sahte rekabet yaratmıştır. Bu rekabet aynı zamanda toplumun enerjisinin ve bölünmesinin boşa gitmesine neden olur.

İran rejiminin Kürdistan'ın doğu bölgelerindeki asimilasyon politikaları arasında, toplumun öncü gücünü teslim almak için bu bölgedeki kadınları ve gençleri ekonomik yoksulluk üzerinden Besic politikası da yer alıyor. Bu politika Kürdistan'ın bütün bölgelerinde kendini göstermiş, ancak daha çok sınır bölgelerinde ve Hewraman gibi kendi kendine yeten ve tarih boyunca iktidarların saldırgan politikalarına boyun eğmemiş bölgelerde kendini göstermiştir. Halkı yoksullaştırarak ve sınırları kapatarak, (maalesef günümüzde kaçakçılık pek çok ailenin geçim kaynağı haline gelmiştir), halkı devletin seferberlik kurumlarına çekmek istiyorlar. Besic Kız Kardeşler örgütlenmesini özellikle Kürdistan'daki kadınlar arasında yaygınlaştırarak, cinsiyetçiliğin ve ataeril sistemin uzun süredir muhalifleri olan kadınların üzerinde baskı ve kontrol ideolojisi olarak kullanıyorlar. Kuşkusuz Kürdistan'daki özel savaş politikası sona ermemiş, başta kadınlar ve gençler olmak üzere Kürdistan'ın öncü ve direnişçi potansiyelini yok etmek için her türlü ahlak dışı politikayı,

kimliksizleştirmeyi ve asimilasyonu uygulamaktan çekinmemiştir. Kürdistan'da ve özellikle Kirmanşah, Îlam ve Loristan bölgelerinde bağımlılık, intihar ve kendini yakma, işsizlik ve göç sayılarındaki artış her geçen gün artıyor. Şöyle ki, bağımlılık ve işsizlikte Kirmanşah eyaleti, kendini yakmada Îlam ve göçte en yüksek istatistiklere Loristan eyaleti sahiptir. Kadınları önemli ölçüde etkileyen krizler ve toplumsal zararlar, toplumun bu kesiminde bağımlılığın artmasına neden olmakta ve birçok genç kadın, uyuşturucu temin etmek için fuhuş yapmaktadır. Kuşkusuz ki bu olaylar, İran rejiminin otoriter gücünü arttırmak için uyguladığı politikalarının bir parçasıdır. Kürdistan'daki tüm bu bölgeler coğrafi olarak tarıma ve ekime elverişlidir. Bunu yapabilecek kadınlar, erkekler vardır. Ancak sorumuz şudur ki bu insanlar arasında işsizlik, intihar ve bağımlılık neden yaygın?

Doğu Kürdistan'da kadınları etkileyen talihsiz olaylardan ve toplumsal zararlardan biri de intihar ve kendini yakmadır. İran'da ekonomik ve sosyal sorunlar insanların ölüm kalım sebebi haline geldi. Günümüzde sadece kadınlar değil erkekler de ruhsal, sosyal ve ekonomik krizler nedeniyle trajik bir şekilde yaşamlarına son vermektedir. Ataerkil bağınazlık ve aşiretçilik, her türlü şiddet, aile içi anlaşmazlıklar, Îlam'da olduğu gibi sınırdaki savaşların etkisi, artan depresyon, kendini yakmanın ve intiharın temel nedenleridir ya da daha doğrusu kadınları intihara teşvik eden nedenlerdir. Bu coğrafyanın kültüründe önemli ve kutsal bir yere sahip kadınlar, bugün ataerkil cinsiyetçi zihniyetin yüzünden özellikle son kırk yıldır en düşük sosyal şartlarda yaşamaktadırlar. Din ve mezhep adı altındaki resmi ideoloji kadınların yaşam alanını daraltmıştır. Modernleşmenin bu bölgelere gelmesi, kültürel ve sosyal dokunun çökmesi ve kentsel yapıların oluşması en çok kadınları etkiledi. Özellikle Yarasan, Hewreman ve kırsal kesimde kendi kendini idare eden ve ekonomik olarak kendi kendine yeten kadınlar, kentlere göç ve toplumsal krizin artmasıyla birlikte kafası karışmış, kimlik ve değerlerini değiştirmiş, istenmeyen işlere zorlanarak ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Öte yandan şehir hayatına girerek İranlı bir kadını taklit etme ve statüsünü elde etme eğilimindedir ve aslında bu merkezler, özellikle okullar ve idari kuruluşlar, merkezleri haline gelmekte ve Kürt kadınlarının giyim kuşamları ve hatta kültürleri üzerinde önemli etkiler bırakmaktadır.

Kadınları önemli ölçüde etkileyen krizler ve toplumsal zararlar, toplumun bu kesiminde bağımlılığın artmasına neden olmakta ve birçok genç kadın, uyuşturucu temin etmek için fuhuş yapmaktadır. Kuşkusuz ki bu olaylar, İran rejiminin otoriter gücünü arttırmak için uyguladığı politikalarının bir parçasıdır.

Yarsan toplumundaki kadınların hayatının kendine özel bir tarifi vardır. Kadınlar ve erkekler arasındaki ilişki ve karşılıklı saygı önemli ölçüde konumunu koruyabilmektedir. Yarsani dininde cinsiyetçilik ve namus meseleleri bu toplumun kadim kültürünü henüz etkileyememiştir. Yarsaniler arasında kadın-erkek eşitliği ve kadın haklarına saygı mevcuttur. Yarsan düşüncesinin ortaya çıkmasında Sultan Sehak'ın annesinin rolü de önemlidir. Yarsanlar arasında konsey olarak kabul edilen ve her birisi topluluğun aktivitelerinde öncü olan yedi kişi vardır. Sultan Sehak'ın annesi, Remzbar Xatun, yedi kişiden birisidir adı yük ve yaratılış anlamına gelir. Aslında anneliğin ve dişiliğin merkezi odur. Politik, sosyal ve eğitim bakımından toplumu bir arada tutma rolü Remzbar Xatunundur. Diğer alanlarda da kadınların rolü ön plandadır. Yarsan dini, ilahi kültürün doğuşu olan Zagros düşüncesinin bütünüdür. Hewraman da toplum ve özellikle kadınlar için özgür, eşit ve demokratik bir yaşam için en uygun alanlardan biridir. Kürdistan'ın her bir bölgesinin adının tanrıçalarının ve kutsalların yerine atıfta bulunması gibi, Hewraman da Hewra veya Ahura anlamına gelir ve Avesta'da Hur güneş anlamına gelir ve "Man", "Ahura'nın ülkesi" anlamına gelen ev anlamına gelir. ana-kadın tanrıçanın kültürü olan doğal toplumun kültürüne sahip bir toplum gerçekliği vardır. Doğayı canlı tutan, doğayı hayatın gereklilikleri ölçüsünde kullanarak doğayla olan ilişkisini ve dostluğunu sürdüren bir tavır hakimdir. Kendilerini doğanın bir parçası olarak görürler. Aynı sosyal tutuma sahipler; saf ve sade bir ruhla, kendi kendine yeten bir düşünceyle günlük ihtiyaçlarını karşılarlar ve birlikte yaşarlar. Toplum kadın ve erkek haklarını tanımlarken cinsiyetçi değildir. Kadın, tabiat ana toplum, aile ve herkes için kutsaldır ve toplumun yönetim ve organizasyonunda önemli bir rol oynamıştır. Bisaran köyünün adı da bunu kanıtlayabilir. Hewraman, direniş ve mücadele alanı olmuş, bu özelliğinden dolayı özgürlükçü faaliyetlere ve devrimci hareketlere zemin olmuştur. Vatanseverlik, toprağa bağlılık, tarıma ve ekime ilgi ve motivasyonun bol olması da bu yöredeki kadınların diğer özellikleridir. Bu nedenle bu bölgenin oluşturulması, toplumun kendi halkını kendi yönetebileceği yaratıcılık ve yenilikçilik özelliklerine sahiptir.

Bu bölgelerdeki coğrafyanın ve dinin etkisi, otoriter rejimin siyaset ve ideolojisinin toplumu etkileme gücünü azaltmış, diğer bölgelere göre daha az yabancılaşma ve asimilasyona yol açmıştır. Bu özelliğinin de söylemeye gerek olmadığı gibi rejim tarafından her zaman saldırıya uğramasına ve onlarla İran'daki diğer uluslar arasında düşmanlık ve kin tohumları ekmesine neden olmuştur. Devletin insanlık dışı soykırım politikalarına, geleceksel aşiret kültürüne rağmen, eğitimsel ve şahsi iradeyi analiz eden bir direniş alanı yaratarak, kadınların öncü rol oynadığı bir bağlam ile cinsiyetçiliğe karşı mücadele edilebilir.

Kürdistan toplumunda; rejimin bu insanlara karşı politikasını, Zagros'luları, özellikle kadınların özgün ve boyun eğmez karakterini tanımak, kadın düşmanı ideolojiye ve rejimin özel savaş yöntemlerine tamamen karşı bir tutum takınmak mümkündür. Demek ki bir toplumun kültürünün hangi kesimi ya da hangi katmanı yok edilme hedefindeyse, o toplumun gücü mutlaka o kesimde gizlidir. Bu nedenle işgalden kurtarılması gereken bir güç kaynağı olarak görülmelidir.

Tüm tarihsel kanıtlar, kadın-yaşam-özgürlük felsefesinin modern bir mesele olduğunu ve sadece belirli bir bölgeye veya halka ait olmadığını, Zagros dağlarının kalbinden geldiğini ve ana tanrıça-anne kültüründen doğduğunu göstermektedir. Kadın-yaşam-özgürlük felsefesi, bu mirası tarihin bağrından alıp kadınlara ve halkımıza sunan Ninhursag'ın annesi tanrıça Anahita ve Mitra'nın felsefesidir. Kadın-yaşam-özgürlük sadece bir slogan değil, kadınların hiçbir koşulda bu tarz ve felsefeden vazgeçmediği bu ülke ve topraklarda kadim bir kültürdür. Bugün Rojhilat (Doğu) Kürdistanı bir kıvılcımı ateşlemiş ve sadece Kürt kadınlarını değil tüm İranlı kadınları kucaklamıştır. İranlı kadınlar bugün bir kez daha gösterdiler ki bu toprakların, Zagrosların çocukları Ninhursag'ın annesinin çocuklarıdır. Zehakların zulmü, Enkidu'ların kurnazlığı, uygarlıkların kölelik zincirleri, bu toprakların kadınlarının direniş ve isyan ruhunu kıramadı, karartmadı. Bugün Rojhilat'ta, Kürdistan'da ve İran'da yaşayanlar anlık bir olay değil, bu toprakların binlerce yıllık tanrıçalarının çocuklarının ataerkil ve kadın düşmanı zihniyete karşı intikamıdır. Kadın-yaşam-özgürlük söyleminde bütünleşen kadınların birlik ve beraberliği, otoriter devletlerin kendi çıkarları için halklar arasına çizdiği tüm siyasi sınırları yıkmak demektir.

Ataerki ve Modernizmin Kadınlar Üzerindeki Etkileri

Roşin Osman

Farsçadan Çeviren: Ayşe Yıldız

Bir bölgenin, bir ülkenin veya eyaletin sosyal ve ekonomik gelişimi, büyümeye ve kalkınmaya dair iki güçlü klasik teori dikkate alınarak analiz edilir ve değerlendirilir. Klasik büyüme teorisine göre iş gücü bölümü ve kapasitesi, bir ülkenin veya bir eyaletin ekonomik gelişiminde önemli bir faktördür. Kalkınma teorisi de temel insan ihtiyaçlarının giderilememesini, kalkınmanın önündeki bir engel olarak kabul eder. Buna göre cinsiyet ayrımcılığı, ırk ayrımcılığı, dini ayrımcılık ve ailevi özelliklere dayanan ayrımcılık da dahil olmak üzere çeşitli alanlardaki ayrımcılıklar büyüme ve kalkınmayı engeller.

Eyaletler arası ayrımcılık, genellikle ırk (etnik köken ve dil), inanç vb. alanlarda gerçekleşir.¹ Hükümetin politikaları; başta Kürdistan, Sistan, Belucistan ve Batı Azerbaycan olmak üzere ülkenin bir dizi eyaletinde dolaylı ama çok aşikâr sosyal ve ekonomik ayrımcılık temelinde yükselir. Toplumdaki insanlar ayrımcılığı hissettiğinde, ayrımcılık yapana karşı hoşnutsuzluk hissederler ve ona karşı harekete geçebilirler. Ayrıca ayrımcılık; iş yaşamında, politik, sosyal ve ekonomik bakımdan hoşnutsuzluğa neden olur. Ayrımcılık, insanların maneviyatını ve inançlarını ve bunun sonucu olarak da sosyal sermayeyi etkiler. Bir ülkede ayrımcılığın olması, özellikle belirli eyaletlere ve kadınlara (iş alanları, ücretler, güvenlik ve diğer yardımlar) karşı ayrımcılığın olması, sosyal sermayenin azalmasına neden olur. Ayrımcılık, ülkede sosyal ve ekonomik huzursuzluğa neden olur.

¹ Morteza Ezzati, Leila Shahriyari, Mohaddese Najafi and Ali Shafiei, “Estimating Effect of Regional Economic Discriminations on States Economic Growth in Iran”, *EGDR*, 2013, V:12, 39-56.

Kadınların karşı karşıya kaldığı cinsiyet ayrımcılığı, İran’da var olan en kötü ayrımcılık türlerinden biridir. Kadın ve erkek fizyolojik ve psikolojik yapı bakımından birbirinden farklıdır. Fakat toplumda aşıkâr ve somut olan, kadın ve erkek arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, doğal cinsiyet farklılıklardan çok toplumdaki dogmatik, entellektüel ve kültürel zeminden kaynaklandığıdır. Cinsiyet ayrımcılığı, kadını yoksullaştırır ve erkeğe daha bağımlı hale getirir. 60’lı ve 70’li yıllarda kadınların eğitim düzeylerinde düşüklük görülmekle birlikte 1980’ler ve 1990’larda kadınlar, üniversitelere ve yüksek eğitim kurumlarına daha fazla kabul edilmişlerdir. Ancak mezun olduktan sonra işsiz kalmaları dikkate alındığında, istihdamda önceliğin erkeklere verildiği önermesinin doğruluğu açıktır. Kadınlara karşı cinsiyet ayrımcılığı sadece toplumda görülmez, aile ilişkilerine kadar sirayet etmiştir. Yakından bakıldığında, ailedeki kadına karşı cinsiyet ayrımcılığının kökeninde toplumdaki aşırı dincilik ve daha incelikli ve az göze batan dini inançlar zemini vardır. Ailelerde kadınların yaşam alanını daraltan derin bir kural vardır. Aynı aile içinde kızlara ve erkeklere farklı davranan ebeveynler nedeniyle, buluş çağına ulaşınca iki cinsin önlerine tamamen farklı yollar sunulur ve kızlar kısıtlanır. Kızlar eve gönderilir, akranlarından ve çevrelerinden uzaklaştırılır, erkekler topluma daha çok karışarak akranlarıyla daha çok iletişim kurarlar. Bu durum kadının kimliğinin daha da zayıflamasına yol açar ve bunun etkileri evlendikten sonra bile devam eder. Ailelerin çocuklara ilişkin bu farklı bakış açıları, etnik ve dilsel azınlıkların yaşadığı Kürdistan ve Batı Azerbaycan gibi sınır eyaletlerinde daha belirgindir. Bu, çoğunlukla geleneksel dini bakış, eğitim ve bütçe sistemi gibi farklı hükümet politikalarından kaynaklanır.² Bu bölgelerde erkek egemenliği kendine öyle bir alan açmıştır ki günlük olaylarda ve normal etkileşimlerde bile kendisini gösterir. Örneğin, Kürtçe konuşan anne ve babalar, temelini ataerkil zihniyetten alan "Allah sana bir oğul bağışlasın, Allah oğlunu yaşatsın" dualarını ederler. Kürtçe konuşan bir anne, kaynağını düşünmeksizin bu duayı eder çocuklarına.

Ataerkil Kültüre ve Tutuma Sahip Bir Toplum

Ataerkil kültür, toplumu erkeğin üstünlüğü ve gücü temelinde düzenler ve çizdiği güçlü, iradeli, zeki, bağımsız ve gerektiğinde şiddet uygulayan erkek imajını, kadını ezmek için kullanır.³ Ataerkil kültüre sahip bir toplumda, anti feminist kültürel inançlar, cinsiyete dayalı bir toplumsallık, kadına yönelik şiddet; toplumun olağan

² Abdul Qadeer Niazi and Mehdi Ameri, *Psychological and social pathology of lack of political participation of women in Iran*, The 5th National Humanities Conference, 2020.

³ Russell P. Dobash and, Rebecca E. Dobash, "Women's violence to men in intimate relationships working on a puzzle", *British Journal of Criminology*, 2004, 44(3), 324- 349.

özellikleri olarak kabul edilir, böyle toplumlarda kadınların şiddete hoşgörü göstermesini öven değerler hakimdir. Şiddeti kabul etmemek ve boşanma, kadının üzerinde sosyal bir damgadır. Araştırmalar, bir toplumda ya da etnik grupta ataerkil değerler ne kadar güçlüyse aile içinde kadına şiddetin o kadar yaygın olduğunu gösterir. Hatta toplumsal cinsiyet rollerinin sonucu olarak ataerkil toplumda kadın, erkeğin şiddetinin onun doğasının bir parçası olduğuna ve değişmeyeceğine, kadının kendisini feda edip buna katlanmak zorunda olduğuna inanır hale gelmiştir. Ataerkil bir toplumda kadınların dişillik rollerini geleneklere uygun şekilde (doğru olmayan ve kabul edilmiş tutum) yerine getirmesi ve erkeğe itaat edip şiddeti her koşulda kabul etmesi beklenir. Çünkü geleneklere göre aile kutsal ve özel bir müessesedir, başkalarının karışmaya hakkı yoktur ve her koşulda korunmalıdır. Hatta toplumun resmi güçleri de bu yanlış kültürel tutumlardan etkilenerek kadınları kınar ve uzlaşmaya teşvik ederler. Güç ve iktidarın sadece erkekte olduğu ve kadının itaat ettiği ailelerde görünüşe göre şiddet yaşanmaz. Sorun kadın, erkeğin bu güç ve iktidar kullanımının meşruiyetini sorguladığında ortaya çıkar.

Kadınların ve Modern Toplumun İhtiyaçları

Bu başlığa girmeden önce, günümüz dünyasında tamamıyla saf ve her bakımdan geleneksel veya modern bir toplumun nadiren bulunabileceğini belirtmek gerekir.

Geleneksel Toplum: Geleneksel toplumda insan kristalleşmiş bir varlıktır, toplum evrenle etkileşim halindedir ve evren de dünyanın ötesiyle irtibat halindedir. Bu üç unsurun modern toplumda birbirinden ayrılması, yeni bir dünya ve insan anlayışı yaratmıştır, bu anlayışta insan kendisini toplumun bir parçası olarak görmek zorunda değildir, diğerlerinden bağımsız ve ayrı bir birey olarak görür.⁴ Geleneksel toplumda ise sosyal roller daha ön plandadır ve insanların yaşam biçimi; kişinin hayatını dışarıya göre yapılacak ve yapılmayacaklara bağlı olarak uyarladığı bir “unvana odaklanan yaşamdır”⁵. Bu unvanların her biri kişilerin omuzlarına görevler -illaki kişinin içinden gelmeyen özel roller (örneğin; iyi bir anne, adanmış bir eş ve çalışkan bir kadın)- yükler.

Böylesi toplumlarda kadınlar; erkeklere bağımlı, hassas, kaderci ve halinden memnundur ve özel alana aittir; erkekler ise kamusal alana aittir. Bu bağlamda kadınların kamusal alana girişi yeni bir olaydır. Alışılmış, kültürel ve geleneksel tanımlara

⁴ Charles Taylor, "A Secular Age." In *A Secular Age*, Harvard University Press, 2007.

⁵ Editör Notu: Kişilerin sosyal rolleri ile tanındığı, her sosyal role karşılık gelen belli bir giyim-kuşam-davranış kabullerinin de olduğu yaşam biçimi.

göre kadın, erkeğin özel alanına ait bir unsur olarak görülür ve ayrı bir mahremiyete sahip olmasına izin verilmez. Daha da önemlisi İran kültüründe kadınların hayatı iki durum ve alanda tanımlanır (babasının evi ve eşinin evi) ve başka bir durum mümkün değildir.⁶

Modern Toplum: Modern toplumların en önemli özelliği, karmaşık iş bölümü ve mevcut geleneksel yapıların içinden farklı işlevlere sahip yeni yapıların ortaya çıkmasının yanı sıra insanın kendisine hem bireysel hem de toplumsal bir varlık olarak yaklaşmasıdır. Modern toplumda, yaşam “özne odaklıdır”. İnsan, toplumun nelerin yapıp nelerin yapılmayacağına dair kurallarına göre değil kendisi için uygun olduğu şekilde hareket eder, bu da sosyal rollerdeki renklerin kaybolmasına ve her bir bireyin kendi arzularının daha önemli hale gelmesine neden olur. Modern toplum, maneviyatı dinden bağımsız olarak kabul eder ve bir insanın maneviyatının olması için dindar olmasını gerekli görmez. Modern bir toplumda Aydınlanma çağının, rasyonalizmin ve bireysel özgünlüğün etkisi altındaki insanlar dinden bağımsız bir maneviyat biçimi ararlar; “unvana dayalı” yaşam biçimine sahip insanlar ise geleneksel dini inançlara uyma eğilimindedir. Mo-

dem toplumda, maneviyatın yapısı bireysel olsa da bu kolektifleşebilir, çünkü hakikat arayışı toplu bir maneviyata yol açabilir veya farklı yollar izleyerek geleneksel dinlere de götürebilir.⁷ Belki de bu nedenle modern bir toplumu geleneksel bir toplumdan tamamen ayırmak mümkün değildir. Geleneksel dindar toplumlarda, aile içinde bir güç piramidi vardır ve erkek bu piramidin en tepesindedir. Toplumun modernleşmesi ataerkiyi sınırlar ve bu güç piramidinin yok olmasına neden olur. Bu da görece pek çok durumun ve toplumsal rolün ortaya çıkmasına neden olur. Modern bir toplum, kadınların hareket özgürlüğünü ve istihdam, eğitim, boş zaman ve genel olarak sosyal katılım taleplerini artırır ve kadınların kadın erkek-eşitliği talep etmelerinin temelini oluşturur. Modern toplum, kadınlara daha fazla ekonomik

Modern toplum maneviyatı dinden bağımsız olarak kabul eder ve bir insanın maneviyatının olması için dindar olmasını gerek görmez. Modern bir toplumda, Aydınlanma çağının, rasyonalizmin ve bireysel özgünlüğün etkisi altındaki insanlar dinden bağımsız bir maneviyat biçimi ararlar, “unvana dayalı” yaşam biçimine sahip insanlar ise geleneksel dini inançlara uyma eğilimindedir.

⁶ Tela Rashidi and Abas Malek Hosseini, “Modernity and Its Effect on Femal Identity Formation In Urban Public Spaces (Case Study: Elgoli Park, Tabriz)”, *Urban Planning Geography Studies*, 2013, 2(3), 343-370.

⁷ Charles Taylor, "A Secular Age" In *A Secular Age*, Harvard University Press, 2007.

özgürlük verir; ancak geleneksel-dini toplum bunun aksine, hala ataerkil sistemi ve kadınların erkeklere bağımlılığını (çok göze batmayan kültürel faaliyetler, toplumun çoğunluğunun kafasındaki dini değerlerin etkisi, medya ağlarının kısıtlanması, çocuk sahibi olmanın teşvik edilmesi ve eğitim sisteminde hedef gözetken planlar yoluyla) sürdürmeye çalışır. Bir kadının istihdam edilmesiyle bile omzundaki ev işi yükü azalmaz, aksine çocuklarla ve eşiyle yakın ve duygusal ilişki kurması daha zorlaşır. Bu, ailede yeni gerilimler ve anlaşmazlıklar çıkmasına neden olur ve sonuç olarak da kadına yönelik şiddet ve boşanma ile sonuçlanır. Modernitenin başka bir gizli etkisi de kamusal alanda kadınların varlığına ilişkin toplumun tutumudur. Modernite, insana ve dünyaya karşı tutumlarda ve şehirlerdeki kamusal alanlarda kadınların artan varlığı üzerinde önemli etkilere sahip değişikliklere yol açmıştır.

Amerikalı filozof ve yazar Berman, “azgelişmiş” modernite başlığı altında, “üçüncü dünya” ülkelerindeki moderniteyi tartışmıştır. Bu ülkelerde modernizm, devlet tarafından ivmelendirilir, idare edilir ve modern bir toplum görünümünü sağlamak için teşebbüslerde bulunulur ama aynı zamanda geleneksel düşünceler korunur.⁸ Berman’e göre, kadın ve erkek kimliklerinin açık tanımına rağmen İran toplumu günümüzde genel olarak değişime uğramıştır ve hem kadınlar hem de erkekler yüksek bir eğitim düzeyine sahip ve benzer tutumlara sahip görünürler, fakat özde değişim olmamıştır ve geleneksel tutum toplumda hala geçerlidir ve güç erkektedir. Örneğin istihdam söz konusu olduğunda, kadının ve erkeğin aynı yüksek tahsile sahip olması halinde, erkek istihdam edilir veya kadının maaşı, aynı işe sahip erkeğin maaşından çok daha azdır. Görünürde modern ve gerçekte geleneksel toplumlar bireyler, toplumun genel kültüründen farklı bir bakışa, zihniyete sahiptirler ve bir önceki nesillerin geleneklerini izlemezler. Fakat bu yeni nesillerin yaşam tarzı geleneklere aykırı olduğu için toplum onları ve düşünce biçimlerini kabul etmez. Sonuçta bu insanlar, toplum ve aile tarafından reddedilirler. Bu bağlamda yeni neslin düşünme ve rasyonalite biçimi, pek çok alanda olduğu gibi İran’daki evliliklerde de görülür. Modernleşme ve iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte mekânsal, sosyal ve mesleki mobilitenin arttığı bir gerçektir. Köylerde bile evlilik, geleneksel biçimlerden uzaklaşmıştır; kadının ve erkeğin tercihiyle bağlıdır, fakat ataerkil aile yapısı ve genç insanların eş seçimlerini modern şekilde yapması nedeniyle çocukların evliliklerinin aile içinde büyük gerginliklere yol açtığı ve ebeveynlerin tatmin olmadığı gerçeği de dikkate alınmalıdır. Çoğu durumda kızların evden kaçması, ailenin istediği kişi ile zorunlu evlilik, ebeveynlerin çocuklarının evliliklerinden memnun olmamaları, kız ve erkek çocuklarının özel hayatlarına müdahale etmeleri; çoğu durumda boşanma ve bazen de intihar gibi telafisi mümkün olmayan sonuçlara yol açmaktadır. Geleneksellikten modernliğe geçiş, kadınların ikilem ve belirsizliklerle

⁸ Marshall Berman, *The Experience of Modernity*, 17 January 2001.

karşı karşıya kalmasına neden olur. Bir yandan, geleneksel toplum kadına geleneksel rolleri kusursuzca yerine getirmesini dayatır ve diğer taraftan modernitenin yeni alanları pasif bağımlılık olmaksızın hareket edebilmesi için kadınlara farklı bir karakter kazandırır. Modernite yolundaki bir toplumda kadınlar geleneksel öğretileri kabul etmezler, bu da kadınların boşanma eğilimini artırır.⁹ Bu, gelenek ve modernite ile ilişkili sosyal gerçeklerden biridir ve az gelişmiş toplumlarda görülür. Bu toplumlarda modernite, bireysel deneyimleri teşvik eder, oysa gelenek bu deneyimleri baskılar ve bu çelişki; sosyal zararın oluşmasına zemin hazırlar. Bu nedenle bazı kadınlar, bu durumdan kurtulmak için çözümünü intiharda bulur.

Ataerkinin Kadın Üzerindeki Etkileri; Ataerki ve Şiddet

1993 yılında Birleşmiş Milletler bir bildirisinde kadına karşı şiddeti şöyle tanımlamıştır: Kadına fiziksel, ruhsal veya cinsel zarar veren, insan haklarını ihlal eden ve sosyal özgürlüklerini kısıtlayan her türlü şiddet eylemi, kadına yönelik şiddet olarak kabul edilir.¹⁰ Kadınlar her türlü şiddete (zihinsel, fiziksel ve cinsel) maruz kalmaktadır ve ev içi şiddetin en yaygın türü psikolojik şiddettir. Ardından fiziksel şiddet gelir ve son olarak tüm şiddet türleri arasında en az görüleni cinsel şiddettir. İran'da kadına karşı ev içi şiddet, önemli düzeyde yaygındır. Gizliliğe sahip olması nedeniyle bu konunun derinliğini gösteren resmi istatistiklere nadiren rastlansa da her üç kadından birisi hayatı boyunca şiddete maruz kalır. Çoğunlukla, İran toplumu kadına karşı şiddeti yalnızca fiziksel şiddet olarak ve bunu da şiddetin etkilerinin görünür olması şartıyla kabul eder, örneğin psikolojik şiddeti şiddet kabul etmez ve pek çok durumda erkeklerin eşlerine uyguladığı sosyal ve cinsel şiddeti meşrulaştırır. Şiddete etki eden en önemli faktörler; yaş, evliliğin süresi, çocuk sayısı, eğitim, meslek, ekonomik durum, erkeğin uyuşturucu veya alkol bağımlılığıdır. Kuşkusuz ki ülkelerdeki sınıflar arasında ve farklı kültürlerde şiddetin biçimi ve miktarı farklıdır. Kadınlar coğrafi konumlarına ve ekonomik-sosyal-kültürel durumlarına göre ev içi şiddet de dahil olmak üzere şiddet konusunda farklı yaklaşımlara maruz kalırlar. Bazı ülkelerde, kadınlar bir dereceye kadar yasal korumalara sahiptir, sosyal konumları veya ekonomik kaynaklara sahip olmaları nedeniyle kendilerini ve muhtemelen çocuklarını ölümcül şiddet uçuşurumundan geçici olsa da kurtarabilmektedirler. Ancak İran gibi kadın ve çocukların şiddete karşı yasal korumadan yararlanmadığı, aksine erkeklerin mutlak malı olarak görüldüğü

⁹ Mohammad Abbaszadeh, Hamed Saeidi Ataei, Zahra Afshari, "A Study of Some Modernity's Factors Effective on Women's Tendency toward Divorce (Research Subjects: Married Women in Zanjan)", *Strategic Research on Social Problems in Iran*, Volume:4, September 2015, 25-44.

¹⁰ Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararları, 1993.

ülkelerde, iyi bir sosyo-ekonomik konuma sahip olan ve şiddetten kaçabilen çok az kadın vardır. İran'daki kadınların pek çoğu ne ekonomik bağımsızlığa ne de sosyal konuma sahiptir. Ev içi şiddet doğrudan ya da dolaylı olarak şiddet kurbanı kadınların ruh halini etkiler. Ev içi şiddete maruz kalan kadınlar, aile ilişkilerinden tamamen bağımsız, şoke edici bir olay yaşadılarsa bu olayla ilişkili bir rahatsızlık yaşamaları ihtimali çok yüksektir. İkinci olarak, ev içi şiddete maruz kalan kadınların başka ruhsal rahatsızlıklar yaşama ihtimali yükselir ve bu kadınların travma sonrası stres bozukluğu yaşamalarında önemli bir rol oynar. Yani çocukluk döneminde travma yaşamış ve yetişkinliğinde aile içi şiddete maruz kalmış kadınların travma sonrası stres bozukluğu yaşama ihtimali yüksektir. Kadına karşı aile içi şiddet, kişilerin sosyal sağlığına karşı ciddi bir tehdittir ve kötüleşen fiziksel sağlık, aile sisteminin dağılması, sürekli korku ve kaygıyla yaşamak ve artan bağımlılık, evden kaçma, intihar ve kadınların eşleri tarafından öldürülmesi gibi kişisel ve sosyal zarara neden olur. Kadınlar üzerinde vahşet ve korku yaratan her şey, erkeklerin kadınların davranışları üzerindeki kontrolü bağlamında incelenmelidir.¹¹ Kadınların şiddetten korkması hareketlerini kısıtlamalarına neden olacak şekilde davranışlarını kontrol etmelerine yol açan bir faktördür. Kadına karşı uzun dönemli şiddet, şiddet nedeniyle oluşan psikolojik hasarların en önemlisi olan, baskının iç-

İran
gibi kadın ve
çocukların şiddete karşı
yasal korumadan yararlan-
madığı, aksine erkeklerin mut-
lak malı olarak görüldüğü
ülkelerde, iyi bir sosyo-ekonomik
konuma sahip olan ve şiddetten
kaçabilen çok az kadın vardır.
İran'daki kadınların pek çoğu
ne ekonomik bağımsızlığa
ne de sosyal konuma
sahiptir.

selleştirilmesi de dahil pek çok psikolojik soruna neden olur. Aşağılama ve hakaret gibi şiddet içeren davranışlar bir erkeğin yokluğunda bile kadının kendi kişiliğini yok etmesine neden olacak şekilde kadının kendine olan güvenine onarılamaz hasar verir ve kendine karşı iç baskı kuran birine dönüşür. Fakat ortaya çıkan mesele şudur, kadının aile içinde böylesi zor duruma düşmesine, ona fiziksel şiddet uygulanmasına ve fiziksel, psikolojik bakımdan ve kişilik olarak zarar görmelerine neden olan faktörler nelerdir? Aile içi şiddet deneyimi kişiye özel bir deneyimdir ve oluşma nedeni bir toplumdan diğerine hatta toplum içindeki sosyal gruplara göre bile farklıdır. Toplumda, sosyal kurumlarda ve sosyal ilişkilerdeki örgütsel hiyerarşide de görülebilen ataerkil otorite yapılarının varlığı kadın ve çocuklara yönelik şiddetin temel nedenidir. Ataerkil kültür, kadını sakın,

¹¹ Pamela Abbott and Clare Wallace, *Introduction to Sociology: Feminist Perspectives*, Routledge ISBN: 0-415-31258-2

itaatkâr ve bağımlı bir kişi olarak tasvir ederek kültürel değerleri nesiller arası kurumsallaştırır ve aktarır. Öte yandan, ailenin siyasi yönelimi, dini inançları ve ekonomik durumu da kadına yönelik şiddetin oluşmasındaki diğer faktörlerdir. Araştırmalar, insanların eşlerine yönelik şiddet içeren davranışlara karşı tutumlarının bölgelere ve ülkelere göre önemli şekilde farklılaştığını gösterir. Birçok bölge ve ülkenin kültürü, aile içinde erkeklerin kadınlara yönelik şiddet içeren davranışlarını normal karşılar ve bunun aile yaşamının bir parçası olduğuna ve ailenin doğasını korumak için gerekli olduğuna inanır. Hatta ülkenin birçok bölgesinde aile içinde kadına yönelik şiddet aile içinde her zaman var olan ve hatta kadınlar tarafından kabul edilen apaçık bir olgudur. Ayrıca araştırmalar ataerkil ve kadın düşmanı değerlerin farklı kuşaklara aktarıldığını gösteriyor. Çocukluk yıllarında babalarının annelerine yönelik şiddet davranışlarına tanık olan kadınların fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalma olasılıkları daha yüksektir.

Ataerkil kültüre ek olarak, ailelerde kadına karşı şiddeti artıran başka bir faktör, kızlara aile ortamından erkeklerden daha düşük bir konumda olduklarını veya erkeklerin ve erkek cinsiyetinin kadınlardan üstün olduğunu öğreten, toplumda ve ailedeki cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılığıdır. Erkekler de kendi cinsiyet rollerini öğrenirler; erkeklerin veya erkek çocukların kadınlardan üstün olduğunu ve karşı cinsi kontrol etmeleri gerektiğini öğrenirler. Ayrıca, toplumdaki yaygın dünya görüşü ve ideoloji, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin meşruluğunu vurgular. Ataerkinin merkez kurumu olan aile kurumu, sosyal eşitsizliklere kadınların ve çocukların sömürülmesine dayanır ve toplumdaki ideolojiler bunu korumak ister. Pek çok geleneksel araştırmacı, erkeklerin kadınlara karşı şiddetini erkeğin alkol etkisinde olması, içgüdülerini kontrol etmekte zorlanması, gerilim, işsizlik, kıskançlık, başarısızlık, kurban tarafından tahrik edilmek ve duygularını ifade edecek araçlara sahip olmamak gibi kişisel faktörlerle meşrulaştırmaya çalışırlar, ancak temelde erkeğin kadına karşı şiddeti, geleneklerin ve geleneksel-dinci toplumlardaki sosyal hayatın temellerinin bir parçasıdır ve toplumların ekonomik ve sosyal yapıları kadının itibarsızlaştırılması, aşağılanması ve sömürülmesi üzerine kuruludur.¹² Bu nedenle şiddetle ilgili araştırmalarda, kişisel özelliklere veya insanlar arasındaki ilişkilerin doğasına bakılmamalı. İster çocuklukta ister evlilik ilişkisinde olsun, toplumun ekonomik yapısı, sosyal yasalar, yol gösterici ve destek veren kurumların varlığı gibi kişisel olmayan faktörler aranmalıdır ve bunların şiddetin ortaya çıkıp, çıkmaması konusundaki etkisi incelenmelidir.

¹² Biddy Martin and Chandra Mohanty, *Feminist Politics: What's Home Got to Do with It? Feminisms: An Anthology of Literary Theory and Criticism*, 1986, 293-310.

Ataerki ve Kadınların Karar Verme Gücünden Yoksun Bırakılması

Ataerki bir kültürde bir kadının hayatının temel ve farklı alanlarında karar verme yetkisi yoktur ve bir erkek (baba veya koca ve bazen de erkek kardeş) karar vericidir. Karar verme yetkisinin kadının elinden alındığı durumlar arasında, kadınların evlilik, işe girme, eğitime devam etme, sosyal iletişim kararlarını alma sayılabilir. Günümüzde, insan hakları, kadın hakları kavramlarının küreselleşmesine ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerindeki artışa, kadın örgütlerinin büyümesine, kadınların idari düzeyde politik katılım taleplerinin artmasına rağmen ataerki bir kültürde hala pek çok kadın sosyal ve özellikle de politik gruplara girmek konusunda kısıtlanmıştır. Az sayıda aile kadınların veya kızların siyasi tartışmalara girmesini kabul eder. Bunun nedeni, kökleri ataerki bakış açısına ve toplumda ve ailelerde cinsiyet ayrımcılığının devam etmesine dayanan bir dizi siyasi, kültürel, örgütsel, ailesel ve bireysel faktördür. Öyle ki 2000 yılında hedeflerinden biri toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi olan Binyıl Kalkınma Belgesi'nin başı çeken ülkeler tarafından imzalanmasından sonra bile kadınların karar alma süreçlerine katılımının %20'nin altında olduğu, kadınların da siyasi ve sosyal konulardan uzak kaldığı görülür. Kadınların ülke yönetimine ve mevzuata katkısı açısından İran; Filipinler, Angola ve Moğolistan gibi ülkelere göre çok daha alt sıralarda yer alıyor.¹³ İran, parlamentoda kadın temsilci varlığı açısından dünyadaki 190 ülke arasında yaklaşık 180. sırada yer alıyor ve parlamentoda kadın temsilciler için kadınları politik ve sosyal pozisyonlardan uzak tutan çok küçük bir kota ayrılması, her şeyden önce ülkenin gelişmekten ne kadar uzak olduğunu gösterir. Kadın, sosyal ve politik gruplardan ne kadar uzak durursa o kadar zayıf olur, sosyal bir konum bulma yeteneğini kaybeder ve daha çok eve hapsolür ve erkeklerin egemenliği altına girer.

Günümüzde yalnızca erkeğin kadına olan üstünlüğü hakkındaki eski inanışlar ve kadınların cinsiyetiyle ilgili bakış açıları kadınların sosyal ve politik sahada varlığının önünde bir engel olarak kabul edilemez; kuşkusuz ki diğer belirgin faktörler -küresel düzeyde meydana gelen kültürel ve sosyal değişimler dikkate alındığında- bu sorunda rol oynar. Bu engeller ve belirgin faktörler, toplumun azınlık ve zayıf gruplarının (dini azınlıklar, renkli tenler, siyasi azınlıklar ve kadınlar) kuruluşlarda iş ve yönetim pozisyonlarında yükselme şanslarının daha az olduğu "cam

¹³ B. Razavi, *Analysis of The Position of Women's Participation in The Political-Social Development Process of The Islamic Revolution of Iran*, 2008, 60-73.

tavan" olarak bilinir.¹⁴ Elbette, bu esnada kadınlar özellikle de Kürt kadınlar, bu gibi ayrımcılıkların yöneldiği esas odak olarak belirtilebilir. Kadınların sosyal-politik konumlara yerleştirilmesi konusunda çıkarılan engeller çoğunlukla kadının yetersizliğinden değil bir dizi politik, kültürel, örgütsel, ailevi ve bireysel faktörden kaynaklanır, bu faktörlerin büyük bir kısmı ayrımcı kültürel bakış açısından (erkeğin cinsiyet üstünlüğü) ve erkeklerin başta olduğu örgütsel çevredeki ataerkillikten doğar.¹⁵ Bazı geleneksel ve ataerkil değerlerin ve inançların kültürel ve idari altyapıların içinde kurumsallaşması kadınların sosyal-politik sahadaki varlıklarının önündeki en büyük engellerden biridir.

Siyasi faktörler arasında, kadınların makro stratejiler tasarlama becerisine duyulan güvensizlik, erkek hükümet yapısı, haklarını savunan kadınların siyasi olarak etiketlenmesi ve siyasi partilerde kadınların az yer alması sayılabilir. Ayrıca, eşin sosyal-politik gruplarda kadınların yanında çalışmak istememesi, çocukların annenin çalışmasından memnun olmaması, kocanın olumsuz rekabeti, ailenin kadının iş pozisyonunu anlamaması, toplumdaki kısıtlayıcı normlar ve değerler, gelenek adı altında ailenin anne ve eş rolü gereksinimi, çocuk sahibi olmakla ilgili sorunlar gibi bir dizi ailevi ve bireysel faktörler ve bunlara benzer pek çok sorun, bir kadının mevcut konumunda kalmayı tercih etmesine neden olabilir. Bu ailevi faktörlerin pek çoğunun temeli, ailedeki ve toplumdaki ataerkil kültürle bağlantılı anlaşılabilir. Elbette, bu tür sorunların temellerinin ele alınmaması ve kadınların bu konunun altında yatan faktörleri inceleyerek anlamaya çalışmamasının bu eğilimin artmasına neden olduğunu belirtmek gerekir.

Ataerkiye Dayanan Çocuk Evlilikleri

İran medeni hukukunda "çocuk yaşta evlilik" veya "reşit olmayan yaşta evlilik", kişisel, ailevi ve toplumsal zararlarına rağmen Kuran'dan iki ayete atıfla yer alır. Bu konudaki bazı hadis ve gelenekler kabul edilir ve hatta bu alanda kültür oluşturulur. Evliliğe yönelik ülkedeki teşvik edici politikalar ve doğurganlık hızının artırılmasıyla eş zamanlı olarak geçtiğimiz yıllarda bazı parlamenterler, yetkililer, kültür ve eğitim kurumları tarafından, kızların evlenme yaşının düşürülmesi ve ailelerin kızların

¹⁴ S. Haslam, M. Ryan, "The Road to The Glass Cliff: Differences in The Perceived Suitability of Men and Women for Leadership Positions in Succeeding and Failing Organizations", *Leadership Quarterly*, V:19., 530–546.; T. M. Welbourne, C. S. Cycyota, & C. J. Ferrante, "Wall Street Reaction to Women in Ipos: An Examination of Gender Diversity in Top Management Teams", *Group and Organization Management*, V:32, 524–547.

¹⁵ M. Fernandez, M. Mors, "Competing for jobs: Labor queues and gender sorting in the hiring process", *Social Science Research*, V:37, 1061–80.

evlenmesini kolaylaştırmaya teşvik edilmesi yönünde çaba sarf edilmiştir. Toplumda çocuk yaşta evliliğin teşvik edilmesine ilişkin açık örneklerden biri, ulusal medya ağlarından birinin, “Bir kadın, ilk yumurtlama anından, yumurtalamanın sona erdiği ana kadar hamile kalabilir... İran 13 yaşını evlilik için esas alan bir yasa çıkarmıştır.” diyen İran İslam Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı’nın kıdemli danışmanı ile yaptığı röportajdır.

Ayrıca, İran Cumhuriyeti’nin bazı yetkilileri 13 yaşındaki bir kızın artık çocuk olmadığını, 13 yaşın evlilik için doğru yaş olduğunu iddia ederek çocuk yaşta evlilik olgusunu kabul etmiyor. Bu, kişiyi 18 yaşına kadar çocuk kabul eden uluslararası tanıma uygun değildir. İran İstatistik Kurumunun verilerine göre 2017 ile 2022 yılları arasında, 15 yaşından küçük 131 bin kız çocuğu evlendirilmiştir. Bu vakaların 7500’ünden fazlası sadece 2021 yılının yaz aylarında gerçekleşmiştir. İran İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan verilere göre 2017 yılından bu yana, 15 yaşından küçük kızların ortalama evlenme sayısı yaklaşık 30.000 olurken son beş yılda 15 yaşından küçük erkek çocukların sayısı yaklaşık 123’tür. Ayrıca bundan önce İran İstatistik Kurumu 2019 yılından önceki yıla kıyasla 10 ila 14 yaş aralığındaki kızlar açısından evlilik sayısının yüzde 10,5 arttığını duyurmuştur. Bu tahminler, yalnızca ülkenin Medeni Kayıt Ofisine kayıtlı evliliklerdir. Gerçek sayıların bunlardan yüksek olması ihtimali vardır, çünkü pek çok geleneksel ailede bir erkek ve bir kız çocuğunu, çocukluktan itibaren nişanlar ve buna özel evlilik (gayri resmi evlilik) adını verirler ve birkaç yıl sonra da bunu resmi kuruma kaydederek. İslam’ın çocuk yaştaki evliliklerdeki rolü göz ardı edilip çocuk yaştaki evlilikler için başka nedenler arandığında bile ailenin eğitim düzeyi ile çocuk yaşta evlilik arasında; sadece Kürdistan’da değil, İran’ın eğitim ve refah düzeyi yüksek olmayan bölgelerinde de yakın ve doğrudan bir ilişki olduğu görülebilir. Anketlere göre kırsal bölgelerin çoğunda okullar sadece beşinci sınıfa kadardır ve çocuklar eğitimlerine devam etmek için en yakındaki şehre giderler. Ancak pek çok problem nedeniyle (örneğin kızların tek başına seyahat etmesinin geleneklere göre mümkün olmaması, kadınlar için güvenlik problemleri, gelenekler nedeniyle toplum tarafından kabul görmemesi gibi) sınır bölgelerindeki kız çocukları ortaokul ve lise eğitiminden yoksun kalırlar. Bu nedenle, kız çocuklarının eğitim koşullarının olmamasının ve evlilik yaşı kaygılarının önemsiz olduğu bir toplumda devlet politikalarının genç yaşta evlilik yapmayı ve hayat kurmayı yaygınlaştırmasının fark edilmeden başarılı olması doğaldır. Çocuk yaşta evliliğin diğer nedenleri arasında, geleneksel aileler arasında çok geleneksel ve kapalı kültürün devamlılığı ve korunması sayılabilir. Böyle ailelerde çocuk yaşta evliliği meşrulaştıran nedenlerden biri de evlilikte anlaşmazlık çıkmaması için kadının çocukluktan itibaren eşi tarafından “terbiye edilmesi /yetiştirilmesidir.”

Ataerkil ve Kendini Yakmanın Epidemiyolojisi

İntihar, mental ölümün fiziksel olarak ifadesidir. Bu, bir kişinin önce psikolojik olarak ölmesi ve ardından fiziksel ölümün ortaya çıkmasıdır. Fiziksel ölümden önce toplum içinde ölümün, kültür ve ahlakın ölümünün gerçekleşmesi anlamına gelir. İntihar, özellikle kendini yakma, İran'da büyüyen bir olgudur ve her 100.000 kişiden 125'i intihar etmektedir. Kadınlarda intihar etme oranı erkeklere göre daha yüksek olup kadınlarda en sık görülen intihar türleri ilaç zehirlenmesi ve kendini yakmadır. İntihar yöntemlerinden biri olan kendini yakma, Batı kültüründe alışılmadık bir yöntem olarak kabul edilirken ve intiharlar arasında son sırada yer alırken Hindistan, Afganistan ve İran gibi ülkelerde (İranlı kadınlarda intiharların %82.4'ü kendini yakma yoluyla gerçekleşir) yaygın intihar yöntemleri arasında sayılır. Kendini yakma konusunda referans kaynağı olarak doğru ve resmi istatistikler yayınlanmamış olsa da bu anormal sosyal fenomen, İlam vilayetinde, Kermansah'ta ve Batı Azerbaycan vilayetinin Kürt bölgelerinde çok yaygındır, bu nedenle İlam vilayetindeki kendini yakma oranı tüm ülkede intihar oranının 42 katıdır. Pek çok durumda kadınlar, kocalarından ve sağlık giderlerinin sigorta tarafından ödenmemesinden korkma gibi nedenlerle kendini yakma olayını kabul etmediği için kesin istatistikler yoktur. Araştırmalar, kendini yakmaların çoğunun nedenlerinin, sosyal ve ailevi gerilim, aile içi şiddet, namusla ilgili iftira, 13 yaşından küçükken zorla evlendirilme, 13 ila 15 yaşlarında zorla hamile bırakma, ataerkillik, boşanmanın kınanması, geleneksel cinsiyet kalıpları sosyal etiketleme, yoksun bırakılma, yapısal baskı, sosyal dışlanma, cehalet ve maddi ve psikolojik sorun olduğunu göstermiştir. Gerçekte, kendini yakma kadınların toplumda normal hale gelen anormal baskılardan (fanatik aile ve aşiret baskısı) kurtulmak için seçtikleri bir ölüm ritüeline dönüşmüştür ve kendini yakmaların çoğu aile üyelerinin ve çocukların gözleri önünde gerçekleşmektedir. Bu da farklı kültürel katmanlara uzun vadede işleyerek derin etkiler bırakmakta ve kademeli olarak toplumda salgın hale gelmektedir.

Pek çok vakada aileler, kadının ritüel ölümünü kutlar ve kadının toplumda anormal bir değerine oluşmasına yol açan bir durumu sona erdirmeye cesaretini över. Bazen toplumsal düzeyin artması toplumdaki intiharların artmasına neden olur. Örneğin; evli kadınlarda intihar oranı bekar kadınların 1,6 katıdır. Genel olarak, kapalı top-

İntihar, mental ölümün fiziksel olarak ifadesidir. Bu, bir kişinin önce psikolojik olarak ölmesi ve ardından fiziksel ölümün ortaya çıkmasıdır. Fiziksel ölümden önce toplum içinde ölümün, kültür ve ahlakın ölümünün gerçekleşmesi anlamına gelir. İntihar, özellikle kendini yakma, İran'da büyüyen bir olgudur ve her 100.000 kişiden 125'i intihar ediyor.

lumlarda düzeni ve sosyal uyumu azaltan her şey intiharı da azaltır. Toplumsal düzen, boşanma gibi bazı unsurlarla ters orantılıdır. Boşanmaların artmasıyla birlikte kadın intiharları azalır, bu da toplumsal düzenin azalması anlamına gelir. İzole ve geleneksel bir ülkeye yirmi yıl içinde alelacele modernleşmenin gelmesi ve eski gelenekleri taşıyan önceki nesillerin modern öğretilere göre yetiştirilen paralel nesil ile güçlü muhalefeti, birçok kadında güçsüzlük hissinin diğer faktörleridir. Ayrıca, izole ve geleneksel bir ülkeye yirmi yıl içinde alelacele modernleşmenin gelmesi ve eski gelenekleri taşıyan önceki nesillerin modern öğretilere göre yetiştirilen paralel nesil ile güçlü muhalefeti, birçok kadında ve kızlardaki güçlü geleneklere karşı duyulan güçsüzlük hissinin ve en sonunda intiharı seçmelerinin diğer nedenleridir.¹⁶ İran'da kadınların kendini yakması, cinsiyete özgü nedenle meydana geliyor, toplumun evlilik hayatını sürdürmek için kadından aile ortamındaki her türlü anormalliği ve şiddeti kabul etmesini beklemesi ve toplumda kadınlar için etkili destek sistemlerinin olmaması bu durumu oluşturuyor. İran'da son yıllarda toplumda artan sosyal düzenle cinayetler (kadınların kocaları ve babaları tarafından yakılması) ve töre intiharları artıyor. Bunun nedeni toplumda sosyal düzenin artması ve kadının toplumda ucuz bir meta olması ve kadının kan parasının erkeğin kan parasının yarısı olmasıdır. Bu nedenle intiharlar akıldan uzaklaşmıyor.

Ataerkiye ve İslam'a Dayanan Çok Eşlilik

Ataerkinin bir diğer sonucu da İslami değerlere sahip bir toplumun gölgesinde ortaya çıkan çok eşliliktir. Çok eşlilik, İslam Peygamberinin örneğine ve onun takipçilerine öngördüğüne göre, İran'da ve diğer İslam topraklarında hâlâ toplumsal meselelerin bir parçası olarak kabul edilir. İslam'a göre evlilik ve üreme insanı kemale erdirir ve İslam'ın onayladığı en önemli konulardan biri de çok evlilik ve çok eşlilik meselesidir (Nisa Suresi 3. ayet). İslam, kadının adet görmesi ve hastalık durumunda hizmete olmaya hazır olmaması, kadının kısır olması ve menopoz da dahil olmak üzere çok eşliliğin nedenlerini sıralamıştır.¹⁷ Hatta İslami değerlere göre çok eşlilik konusu; ahlaki yozlaşmayı gideren, aile ilişkilerini güçlendiren ve kadına İslam dışı yönetimlerde görülemeyecek kadar saygı ve mutluluk veren çok güzel adetlerden biridir. Hatta Kuran ayetlerinde (Ahzab Suresi 28. ve 29. ayetler) dünyevî ziynet ararlarsa boşanırlar. Bu ayetler çok eşliliği doğal bir durum olarak kabul etmekle kalmayıp boşanma hakkı ve kadının

¹⁶ Gholam-Reza Jamshidiha, Syavash Gholipur, "Modernity and Suicide among Iran's Lak Girls and Women", *Iranian Journal of Social Problems*, 2010

¹⁷ Seyyed Hasan Asadi, *Family and Its Rights*, Mashhad: Beh Nash, 2007.

yaşam tarzını seçmede özgür olmaması gibi iki konuya daha değinir, ayrıca bir erkek tarafından boşanan kadının ne boşanma ne de yaşama hakkı olmadığını ifade eder.

Görüldüğü gibi ataerki ve erkeğin güç piramidinde aldığı yer fizyolojik doğasının dışında, dini değerlerin toplumdaki insanların çoğunluğunun zihnine nüfuz etmesiyle ayrılmaz bir ilişki içindedir ki bu kadınları daha da fazla sınırlandırmıştır. Aşağıda, dini değerlerin gölgesinde kadınlara uygulanan sayısız kısıtlamadan sadece birkaçı yer almaktadır:

*Bir kadın, ancak kan bağı olan bir akrabasıyla evden dışarıya çıkabilir, aksi takdirde ahlaksızlık sayılır.

*Kadın, toplum içinde yüksek sesle konuşmamalı ve gülmemelidir, çünkü kadının sesi bir yabancıyı tahrik eder ve günah sayılır.

*Evin tüm pencereleri, kadının görülmesini engellemek için buzlu cam veya perde ile kapatılmalıdır.

*Kadınlar makyaj yapmamalıdır. İstedikleri kıyafetleri giyemezler, kadının kıyafetleri toplumun geleneklerine ve İslami değerlere uygun olmalıdır; bu durum, kadın ve erkek arasında hatta birçok ailede baba ve kız arasında ciddi gerilimlere neden olur.

*Kadın veya genç kız ev kiralayamaz veya yalnız yaşayamaz.

*Kadın (toplum tarafından kabul görmeyen ve güvenli olmayan) bir otelde yalnız kalamaz.

*Bir kadın tek başına seyahat edemez.

*Bir kadının evinin balkonunda oturması geleneğe uygun değildir.

Bütün bu kısıtlamalar, dini değer ve inançların ailelerin ve toplumun zihnine sızmasından kaynaklanmaktadır ki bu da ailelerin dahi bu kısıtlamalara inanmalarına ve bu sınırları aşmayı bir nevi dinden çıkma ve ahlaksızlık olarak kabul etmelerine neden olmuştur.

Sonuç

Genel bir bakış açısıyla ataerkinin ve kadına yönelik şiddetin nedenleri; aile kültüründen, sosyal yapıdan, toplumu yöneten yasalardan, insanların genel kanaat ve inançlarından, toplumun ve ailenin ekonomik statüsünden kaynaklanabilir. Daha önce de söylendiği gibi, cinsiyet fizyolojiktir; toplumsal cinsiyet ise her bir toplumun sosyal ve kültürel yapısından kaynak-

lanır. Her toplumun kültürü cinsiyet ayrımcılığına bakış açısını pekiştirir, yoğunlaştırır veya aracılık eder. Kadını erkeklerin gözünden hatta kendi gözünce zayıf, kırılgan, kapasitesiz vb. hale getiren fiziksel veya biyolojik özellikleri değildir, toplumun bir cinsiyetin diğerine üstünlüğü gibi inançların oluşmasına neden olan ataerkil kültüründen kaynaklanır. Erkek cinsini saldırgan ve hırslı hale getiren kadınlara kendilerini erkeklerden daha zayıf olduklarını kabul ettiren ve bunu hayatının sosyal yönlerine genelleyen kendini kavrayışsız hale getiren, güzelliğini dış güzelliğine bağlayan ve kendini bağımlı kılan ataerkil kültürdür. Ataerki ve zorla evlilik, ataerki ve çocuk yaşta evlilik, ataerki ve çok eşlilik, ataerki ve boşanma hakkına sahip olmama, ataerkil ve yaşam tarzını seçme hakkına sahip olmama, ataerki ve erkeklerle eşit yasal haklara sahip olmama, ataerki ve erkeklere karşı kendini savunma hakkına sahip olmama, ataerki ve istediği kıyafeti seçme hakkının olmaması vs. bütün bunlar, bu kültürün sonuçlarıdır.

Özgürlüğün Patikalarında Binlerce Yıllık Yürüyüş

Xane Anuş

21. yüzyılın ilk yarısında dünyanın nabzının attığı bir coğrafyada, devrim ve karşı devrimlerin kesişme noktasında yaşıyor olmak, suni çelişkilerle asıl çelişkilerin gerçek ötesi karşılaşmalarının yaşandığı bir zamana tanıklık etmek, atılan her adımın önünü arkasını daha iyi ele almayı gerektiriyor. Devrim olanaklarının en yüksek seviyeye ulaştığı konjonktürde karşı devri-devrim tehlikesi her geçen gün artıyor ki bir taraftan devrim imkânı bütün zenginliği ve muhteşemliğiyle ortaya çıkıyor diğer taraftan yok edici katastrof¹ bütün çıplaklığı ile kendini ortaya koyuyor.

An'a sıkıştırılmış bir kimlik, beklentinin anda yok olmasını sağlar ki bizi geçmiş-siz, geleceksiz daha önemlisi tarihsiz, belleksiz kılar ve kimliksizleştirmeye götürür. Varlığın kendini anlamlandırdığı yer olan kimliğin "yok olması" ise egemenler için en kullanışlı insan profilini ortaya çıkarır. Neoliberal faşizmin şaha kaldırmak üzere hazırladığı ataerkil zihniyet yapılanmasıyla doldurulmuş toplumlardaki birey, günümüz üretilebilir yalanlara bu kadar çabuk kanan doldurulmuş kıt'alara, bu yalanların gönüllü askerine dönüşür. Bu insan profiliyle işgal edilmiş toplum, günümüz dünyasında yaşanan birçok süreç hakkında bize fikir verebilir. An'dan başlayarak tersine bir tarih okuması yaptığımızda; insanlık tarihi kadar eski çelişki ve çatışmaları, varlık yokluk ikileminde sadece günümüz devletçi sisteminin içindeki mücadele biçimleriyle sınırlandırmak, toplumlar ve toplumsal hareketler için en tehlikeli durumdur. Üstelik kapitalist modernite sistemi de bunu tarihsel deneyimi ile bildiği için bizi bu cendereye hapsedmenin yol ve yöntemlerini her geçen gün genişletir. İktidar-toplum, hakikat-yalan, kadın-erkek, zengin-yoksul, kültür, kültür kırım,

¹ Katastrof; felaket, yıkım anlamına gelmektedir.

günümüz dünyasında, güncelin takip ve tartışmalarında bunun örneklerine yeterince rastlamak mümkün.

Çelişkinin asıl yaşandığı mekân olarak Kürdistan coğrafyasında bir yandan paradigmasal bir duruş olarak yeni yaşamın fitili ateşlenirken diğer yandan sömürgeleştirme sürecini geriye doğru bir okumayla anlama ve sonucu kökte arama yaklaşımının gelişmesi gerekiyor. Kadim Mezopotamya topraklarına tarihin yeniden kendini hatırlatması gerçekleşiyor adeta. Yayılan yeni yaşam, yeni dil, yeni bilim tezlerine karşın dört parçada sömürge kültürünün dayattığı asimilasyon, yok etme ve parçalanmış bir beden üzerinden başkalaştırma politikaları alabildiğine bir kaos ve çatışmayı beraberinde getiriyor. Tarihsel olarak, Kürdistan'ın bedenine indirilen en son darbe gizli Sykes-Picot ve ardından malumun ilamı olan Lozan Anlaşması'nın yüzüncü yılında, kendini yeniden yaratan ve bunu yaparken geçmişinden feyz alan ve bugünü kuran bir yaşamın hikâyesini okuyoruz. Bu yaşam, tüm gerçeğin ötelenme, görünmez kılma, manipüle etme çabalarına rağmen varlığını bedenin bölünmüş parçalarından yeniden hatırlatıyor ve çağın reddini haykırıyor.

“Egemenler ve sömürücülerin yalancılık ve zorbalık üreten din ve mitolojilerinden bahsediyoruz. Bu din ve mitolojilere bakıldığında, kadın bin bir hile ve zorbalıkla görkemli tanrıça tahtından adım adım düşürülmekte, önemsiz kılınmakta ve en son yok edilmektedir. Özgürlük savaşçısı olup da bunu görmemem mümkün olamazdı. Ana tanrıça dinini yaratmış ve ilk aşk tanrıçalarına mekân olmuş bu toprakların özgürlük çocuğu olarak, ilk büyüklerimizi ve tutku kaynaklarımızı anlamaya çalışacak, araştırarak ve varlık gerekçelerini bulacaktım.”² diyor Abdullah Öcalan bu haykırışın çocuğu olarak.

Asırların yaralarıyla yüzyıl önce darbelenen Kürdistan'ın en büyük ikinci parçası Rojhilat'ta 2022'de başlayan halk hareketi, Kürdistan Özgürlük Hareketi'nin devrim diyalektiğinden beslenen bir gelişme olarak, ileriye doğru atılmış muazzam bir adımdır. Bu muazzam adımın arka planında ise şiirsel bir insanlık ontolojisi, Zagroslardan başlayan insanlığın ilk tohumlarından itibaren insanlık tarihine yazılmış büyük bir mirasın izleri var.

Hale Tümer, “Arkeolojik veriler, Doğu Toroslar ve Zagros Dağlarının çevresindeki çekirdek kültür alanlarının bugün bile daha iyi anlaşılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.”³ sözleriyle bu mirasın büyük bir kısmının halen açığa çıkarılmamış olduğuna işaret ediyor.

² Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygurlik Çözümü -II-Kapitalist Uygurlik Maskesiz Tanrılar ve Çıplak Krallar Çağı*, İstanbul: Amara Yayıncılık, 2015.

³ Hale Tümer, “Van-Hakkâri Dağlık Bölgesi Kaya Resimleri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, 2017.

Konumuz Rojhilat tarihi değil, ki o konuda daha yeterli bilgiye sahip olan kadınların kaleminden yazıları okuyacaksınız bu sayıda. Bu yazıda amacımız zaman, mekân ve insanın, insanlık değerlerinin bulunduğu yerde kadın gücünün nelere kadir olduğuna dair birkaç kelam etmek olacak. Kelamımıza kısa bir hatırlatma ile Jîna Emîni ile başlayalım ve oradan köklere doğru yolculuğumuzu hikâyeleştirerek sembolik de olsa anlatmaya çalışalım. Rojhilat Kürdistanı'nda Saqızlı bir Kürt kadın Jîna Emîni, sömürgeci hitabı ile Mahsa, ki dört parça Kürdistan'da yakından biliriz ki kimliğimizin bize hitap ettiği isim ile sömürge devletlerin bize verdiği isimler arasında çoğu zaman fark olur. Mahsa yani bizim Jînamız 14 Eylül 2022'de Tahran'da "ahlak polisi" tarafından işkence ile komalık edildi, 16 Eylül'de Kasra Hastanesi'nde yaşamını yitirdi. İran molla rejiminin belki de sümen altı edeceği kadın düşmanı politikasını ifşa eden ise iki kadın gazeteci oldu. Gazeteci Nîlüfer Hamedî, katledildiği haberini ilk duyuran gazeteci; Jîna'nın cenaze törenindeki *Jin Jiyan Azadî* sloganını duyuran ise Elaha Muhammedî oldu.

Rojhilat'da kadınlar öncülüğünde başlayarak İran'daki halklara oradan tüm dünyaya yayılan isyan fitilinin ateşlenmesi, keleşin kanatlarında boy veren özgürlük rüyasının an'da kendini var etme biçimi olarak hafızalarımızda tazeliğini koruyor. Tıpkı bir kalp tomografisi gibi bazen durağan, bazen geri çekilen, bazen ileri atılan uzun soluklu bir özgürlük arayışının bir parçası olarak, tıpkı kartopunun büyüme hikayesi gibi. Bu hikâyede Jin Jiyan Azadî ile yaşamın sade formülünü bu kadar net haykıran bir isyanın kökleri nereye kadar gider? Kadını yaşam ve özgürlükle eşdeğer tutacak kadar kökü derinlerde olan bir kültürün, dayanakları nelerdir? Sorduğumuz her soruya verdiğimiz/aldığımız cevap bizi güncelin heyecanında tarihin derinliğine doğru sürüklüyor.

Hikâyenin derinliğinin heyecanı ile bu kelama ilham olan bir alıntıyı buraya eklemek isterim; "Eskiden Toros-Zagros mitolojide tanrı ve tanrıçaların tahtlarıydı. Herkes bu ruha uygun davransın. O tanrıçalar gibi kendinizi yüceltmelisiniz." ⁴

Sihirli formül Jin
Jiyan Azadî'yi düstur
edinmiş, bu cümledeki
hakikat sırrına ulaşmış ve
"yaşamak direnmektir" diyerek
bir yıla yakın süredir bir adım
geri atmadan erkek molla-devlete
karşı direnen Rojhilatlı kadın-
lara geç kalmış olsak da
özeleştirici borcumuzun
olduğunu belirtmek
gerek.

⁴ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygurluk Çözümü -II-Kapitalist Uygurluk Maskesiz Tanrılar ve Çıplak Krallar Çağı*, İstanbul: Amara Yayıncılık, 2015.

Sihirli formül Jin Jiyan Azadi'yi düstur edinmiş, bu cümledeki hakikat sırrına ulaşmış ve “yaşamak direnmektir” diyerek bir yıla yakın süredir bir adım geri atmadan erkek molla-devlete karşı direnen Rojhilatlı kadınlara geç kalmış olsak da özeleş-tiri borcumuzun olduğunu belirtmek gerek. Prometheus'un insanlık için taşıdığı umudu antik çağlardan bugüne taşıyan ve tam da tarihin bize bir şeyleri hatırlattığı gibi onun hikayesinin geçtiği mekânda, sihirli formülü bize kendi köklerimizden çıkararak sunan Bilge'nin felsefesini gizemsiz dupduru bir akışla Jina'nın saç telle-rinin arkasından giden kadınların sırrına ermek...

Nagihan'ımız Furuğ'un şiirine atfen şairane bir dille kaleme aldığı sözcükle-rin sihri ile bize son yazısından hatırlatmıştı ya “...Şimdi dağlarda çağın tüm teknolojilerini alt üst eden bir irade ile direndiğini bilelim. Bilelim ki, ‘İnana-lım suyun temiz türküsüne’...”⁵

Suyun temiz türküsü ile yola düşen ve aktığı nehirlerde dokunduğu her toprakta, kaynağını besleyen, doğum sancısıyla kendi varlığını anlamlı kılarken, bereketli topraklarına her adımından bir parçasını bırakan kadınlardan. Özgürlüğün tohum-larından... Tohum deyip geçmemek gerekiyor. Yaşama dair her şeyin başlangıcı ilk tohumun toprakla buluşmasına benzer. O tohum atıldığında artık evrenin doğum döngüsü başlar, bu bazen doğru yönlendirilmediğinde yanlış doğumlara da gidebi-lir ama güzel yönlendirildiğinde bereketli bir hasada gebedir, evren. Hasat vaktine ulaşmak için uzun bir yol gerekir ki o an'ın elverişli zamanların, mevsimlerin oluş-masıyla başlar her şey ve önce zamanın elverişli mevsimi ve mekân ki toprağın be-reketinin en uygun zamanından tohumlar ekilir toprağa. Ve sonrası ana rahminde an be an büyüyen doğuma gebe bir kadının sancılıyla doğar, büyür ve hayatın bere-ketinden serpilir hasat vakti.

Bu nedenledir zamanı anlamak insanı anlamaktır, zamanın ruhuna dokunmak insa-nın ruhuna dokunmaktır. Zamanın getirdiklerini biriktirdiklerini, miras bıraktıklarını bir adım öteye taşımak ise devrim denilen değişimin ana karakterini oluşturuyor.

Kadının kültürel birikimlerinin tahtında ilk anılacak olan Ninhursag, yani Zagros-lardan aşağıya Mezopotamya ovasına taşıdığı tanrıça kültürünün anası, dağların tan-rıçasıdır. Sümer tabletlerinde de ismi geçen, Sümer halkının inanışında aynı zamanda ana tanrıça kabul edilen yeryüzü ve bereket tanrıçası, Sümerce “Kutsal Dağın Ka-dını”. Kutsal dağın kadını, zamanla farklı kültürleri de etkilemiş, kimi kaynaklarda Nintu (Doğumun Hanımı), Mama (Ana), Ninmah (Büyük Kraliçe), Belet-Ili (Tan-rıların Hanımı) ve Ki (yeryüzü) olarak da anılmıştır. Tapınak yazıtlarında kendisin-den “Cennetin gerçek ve en büyük hanımı” olarak bahsedilirken Sümer krallarının Ninhurag'ın sütünü içerek büyüdüklerine inanılmaktaydı.

⁵ Nagihan Akarsel, “Çağın Arkaik Sesi Jin”, *Jineoloji Dergisi*, Sayı:26, 2022, 94-108.

Ninhursag'ın sözlü tarihte de yeri vardır, Rojhilat'ta bölge halkı için “Dağın Hanımı” ifadesi kullanılır. Adına Ninhursag demezler ama tarif ettikleri dağlı kadın kültürünün su olup toprağı nasıl beslediğine işaretler. Zagroslar'da doğan ve Rojhilat Kürdistanı kentlerinden Maku dahil birçok köy ve kenti besleyerek ilerleyen Timut (Zangmar) Nehri'nin “Dağın Hanımının” insanlığı besleyen sütü olarak aktığına inanılır.⁶ Mekân yine aynıdır. Zagrosların nehirleri ve patikaları belirler akışın yönünü. Mesela Mizgin Ronahi⁷, Zagroslar'dan doğan Ninhursag'ın ilk su içtiği ve efsaneye göre, bereketli memelerindeki sütün aktığı Timut Nehri'nin içinden geçtiği Maku şehrinde dünyaya gelir. Ve büyük ihtimalle o nehrin suyundan içmiş ve çocukluğunda Dağın Hanımı'nın çirokunu dinleyerek büyümüştür. Timut Nehri'nin Aras Nehri'ne akmadan önceki bir kolu olarak düşer yollara, tarihin bölünmüş nehrinin doğru tarafını mekân eyler. Akar gelir Zap'a, sınırların bölemediği, tanrıçaların beslediği ülkesinin sularından geçtiği yollara özgürlüğün tohumlarını ekerek. Rojhilat'ta tohumlar boy verdiğinde o, çoktan meçetelerin govendinde halay başı olmuştu ve Zap'ın sarp kayaları arasındaki son görüntüsüyle tarih patikalarında yerini almıştı.

Bu bir kültür aktarımıdır, kadın kültürünün dağlardan ovalara doğru akışını ve kültürden kültüre aktarılışını temsil eder. Ama çoğu kaynak onun Zagroslardan gelme bir tanrıça kültürü olduğunda birleşir.

Tarih boyunca efsaneler, mitolojiler, Aryen mitolojisinde su ve yağmur kaynağı, doğurganlık ve büyümenin nedeni, kadınların hamile olmasını, üretmesini sağlayan tanrıçaların gücünü anlatır. Kadın kültürünün bir başka temsilcisi olarak aktarılan Tanrıça Anahita'dır.⁸ Güçlü, saf ve temiz anlamına gelen Anahita, efsaneye göre kuraklık ve ölümün sembolü olan Abuş adındaki erkek bir cin ile savaşır. Anahita, Zerdüş dönemi de dahil İslam öncesi dönemde Rojhilat Kürdistanı dahil İran coğrafyasının en ünlü tanrıçasıdır. Güzellik, iyilik, savaş ve bereket tanrıçası olarak tanınır ve tapınaklarda ona ibadet edilir.

⁶ Doğru Kürdistanlı Gazeteci Berjin Tekoşer'in, kadın hikâyelerinden derlediği henüz yayınlanmamış sözlü tarih çalışmasından kendisinin izni ile alınmıştır.

⁷ Maku doğumlu Mizgin Ronahi (Halime Efendak), Nisan 2022'de Zap'ta yaşamını yitirdi.

⁸ Tapınağı Kirmaşan eyaletindeki Kangavar kentinde bulunuyor. Dünya Mirası Listesi'nde yer almakta ve halen birçok arkeolog tarafından ziyaret edilmektedir. Bazı Arap ve İranlı tarihçi, tapınağın yapımının Hicri Takvimi'ne göre 3. yüzyıla kadar uzandığını belirtirken, bazı tarihçiler ise tapınağın M.Ö. 3. yüzyıla dayandığını ifade ediyor. Anahita, saf ve günahsız anlamına gelir. Britanya'daki müzede tanrıça Anahita'nın bir heykeli bulunmaktadır. Bu heykelin tarihi M.Ö. 5'inci yüzyıla dayanmaktadır. Gelişen ibadet kapsamında dinler arasında barışı sağlayan bir tanrıça olarak tanımlanmaktadır. Avesta'nın dördüncü bölümünde iki tanrıça Anahita ve İştar'dan bahsedilir.

Çok uzağa gitmeye gerek yok; tarihin, toplumun hafızasında ne kadar canlı olduğunu gündelik hayatın ayrıntılarına sinmiş hikayelerden hemen bulup çıkarabiliriz. Zira yaşayan bu kültürün izlerini hala hakikatin mitoloji ile ifadesi biçiminde aynı topraklarda görmek mümkündür. Kürdistan’da Zagros dağ silsilesinin yani tam da insanlığın yani Kürtlerin dağılma yurdu bugün Irak, Türkiye ve İran arasında bölünmüş durumda. İşte tam o üç ülkenin suni sınırlarının oluşturduğu üçgen denilen 42. paralel enleminde dağlar geçit vermez bir sertliktedir. Uçurumlarıyla meşhur bu üçgende yıllardır Rojhilatlı yoksul sınır köylüleri ticaret yapar, bunun adına kolberlik derler. Hani o bildiğimiz “kaçakçı” dedikleri, yarı sömürgecilik hikâyesi. Biz bu kolberlerin anlattığı hikâyeye odaklanalım. Rojhilat’ın Urmiye kentinde sınır köylerinde kaçakçılık yapanlar, üçgende, sarp kayalıklarla çevrili patikalardan geçerken ellerinde deflerle ritim tutan ve dans eden kadınlara rastladıklarını söylerler hep. Ve bu silüetlere “meçete” derler. Çocukluğumdan kalma bir hikâyedir bu, o zamanlar anlamını bilmeden ürperir ve merak ederdim. Sonra büyüdükçe o patikaların aslında bin yıllardır kadın uygarlığının patikaları olduğunu öğrendim. Sonra meçetenin ne anlama geldiğini araştırmaya başladım ve öğrendim ki “Me:biz, çetir:daha iyi, te: sen.” Yani bölge

Çok
uzağa gitmeye
gerek yok; tarihin, toplumun hafızasında ne kadar canlı olduğunu gündelik hayatın ayrıntılarına sinmiş hikayelerden hemen bulup çıkarabiliriz. Zira yaşayan bu kültürün izlerini hala hakikatin mitoloji ile ifadesi biçiminde aynı topraklarda görmek mümkündür.

halkı cin, peri ya da başka bir şey demiyor. Yani eskiye kadın uygarlığına duyulan bir özlemle o patikalardaki gördüğü hayal ile hakikat arasındaki silüetlere “bizden daha iyiler” diyor. Tesadüf müdür, aynı mekânda bin yıllar sonra insanlığın hala aynı patikalardan kadın kültürü ve özgürlük kültürünü sihirli bir formüle kavuşturmak için verdiği mücadele.

Söz konusu toplum ve tarih olduğunda tesadüf değil anlam gücü aramak gerekiyor. Ki bu anlam gücünü geçmişten bugüne sözün gücüyle destan ve çiroklarla aktaran toplumun kendisidir. Kadın, yaşam ve özgürlüğün tohumlarını tarihin patikalarına ekerek ilerler kadınlar, hiç durmadan. Geçmişten bugüne bugünden yarına... Anahita’nın temsil ettiği şey iyilik, güzellik ve bereket, ki bu çağ tanıktır onun kültürünü taşıyan hem de aynı mekânlarda boy vermiş tanrıça

⁹ Doğu Kürdistanlı Gazeteci Berjin Tekoşer’in, kadın hikayelerinden derlediği henüz yayınlanmamış sözlü tarih çalışmasından kendisinin izni ile alınmıştır.

suretli kadınlara. Mesela Rojhilat'ın Kotol köyünde dünyaya gelen Rojda Zagros'un¹⁰ fırtınaları bağrında taşıyan bu çağa kattığı güzelliğin boy veren tohumları, tüm dünyada naif bir kelebeğin serinliğinde kadınların nefesinde can buldu. Genç yaşında annesinin dizlerinin dibinde dinlediği iyinin ve güzelin hikayesi heybesinde, çıktı o bin yılların kadın kültürü patikalarında yürümeye/koşmaya başladı. Duraksız bir koşudur bu. Anahita'nın adı 21. yüzyılda Rojda olur ve Rojda'nın toprağa ektiği özgürlük tohumları Jina diye çağrılır, başka isimlerle sürer sürer sürer...

Sömürgeleştiril(eme)miş bir ülkenin her karış toprağından bin yıllardır yürümüş patikaların efsaneden gerçeğe, gerçekten efsaneye dönen hikayeleriyle tohumlar boy vermiştir artık. Ant içmiş güzelim kızlar her yemininde gizli binlerce kitaba, bedele felsefenin gösterdiği yolda yürür.

Ne de olsa her kişi hem tümel hem tikel olarak bir varlık sahibidir. Her birimizin varlığı hem bireysel hem de kolektif anlamda bir mekâna ve zamana tekabül eder, bir varoluşa sahiptir. Varlık çevre, coğrafya olup bu zemin ve zamanda yaşanan hikâye sonucunda ortaya çıkan kültür ve geleneklerdir.

İnsan inşa edilmiş bir varlık olarak baktığı, gördüğü yeri anlamadan, anlam biçmeden yaşayabilir, hatta bataklığın içindeki sinek gibi bataklığın kokusunu dahi hissetmeyebilir. Ama anlamı ve farkındalığı oluşturduğunda kıyametler kopacak zamanların mücadele argümanlarını her biçimde yaratır ve acılarını, yaslarını, öfkesini bileyerek bir direniş kültürüne dönüştürebilir. Bin yıllardır tam da bu ikinci katmanda bahsettiğimiz nehrin akışı bizi umutlu ve her koşulda dinç tutuyor. Öyle zamanların aralığından geçiyoruz ki adına ne dersek diyelim “çağ geçişleri” ya da “çağın çöküşü”, yeni bir zamanın arifesinde, sürekli hareket halinde yekûn etmiş iyi ve kötünün savaşının tam ortasındayız. Bu kavga sadece kötü ile iyi arasındaki kavga değil aynı zamanda kirletilmeye çalışılan zihinlerin, bulandırılmaya çalışılan suların temiz kalma inadıdır. Gerçek ötesi diye sunulan, beyin bulandıran, bönleştiren bilgi yığınının ortasında debelenmek ile hakikate odaklı berraklaşmış bir bilinç arasındaki kıyasıya mücadele inadıdır.

Odaklanmak için berrak zihinlere ihtiyaç var. Ki kavganın sığağında yananlar yandıkça pişenler, “Hamdım piştım” desturu ile en mütevazı insan olma savaşında üstün gelenlerin beyni berraktır zaten, her demi devranda. Sözüm kavganın kıyısında köşesinde durup orasından burasından bulanık zihinlerle ezop, ürkek, kaçak dövüşle bir oraya bir buraya vurmaya çalışan çoğulculuğumuza...Zamandan bahsediyorduk ya; acı ile umudun, yoldaşlık ile ihanetin, dost

¹⁰ Rojda Kotol (Menşure Mudirzade), 12 Haziran 2022'da Zap'ta yaşamını yitirdi.

ile düşmanın iyiye ve kötüye dair ne varsa yekûn olmuş zamanın arifesinde şimdi yine acı ile umudu bir arada yaşamaya mecbur kılınmış günlerin sıradanlığındayız. Öyle bir zamana tanıklık ediyoruz ki tıpkı bin yıllardır olduğu gibi bugünden sonra da içinden geçiyor ve yaşıyor olacağız. Her bir zerresini unutmadan nakşettiğimiz zihnimizde hiç unutulmayacak, yarına miras kalacak, hasat mevsimini müjdeleyen bir zaman. Kendine ait olmayan zamanların sevinci, geleceğin anahtarını arayanlar için mekânsız ve koşulsuz vermeye dönüşüyor, hem de “ah” bile demeden seve isteye...

Bu çelişki sadece bugüne özgü gibi algılanırsa büyük bir yanılgı ve ana takılan bir umutsuzluk hâkim olabilir. Tarih boyunca iyi ile kötünün, güzel ile çirkinin, toplum ile iktidarların, kadın ile erkeğin kavgası olanca keskinliği ile devam etti/ediyor.

Yukarıda anlatılanlar, yaşayan tarihin şiirsel-masalsı hakikatle kendini hatırlatmasının sadece birkaç örneği olarak kayıt altına alınabilmiştir. Yaşam, mekânı olan coğrafyanın her yanında toplumların-kadınların hafızalarına sinmiş sözlü tarih anlatısı, yazılmamış bir tarihin nehirlerinin yatakları boyunca bazen hırçın bazen dingin akararak nasıl bize ulaştığını anlatır.

İran Cezaevlerinde Yaşanan Cinsel Şiddete, Tecavüze ve Buna Karşı Kadınların Direnişine Bir Bakış

Pune Aştiyani

Burada nefes almak bile direniştir.

Bu yazıyı dünyada tacize ve tecavüze uğrayan kadınlara ithaf ediyorum.

“Gidip kameralarını [kayıt görüntüleri] kontrol etsinler ve tutukluyu nasıl soyup su ve sütle yıkadıklarını görsünler diye olayın kesin tarihini belirttim. Eh! bu davranışlar onların söyledikleriyle çelişiyor. Kadının insanlık onurunu tüm yürekleriyle ayaklar altına alıyorlar, herkesin gözü önünde onu çıplak soyuyorlar...Böyle bir olayda mahkûm -tüm mahkûmlar- bir araya toplanıp bu şiddet altındaki mahkûma bakıp onu yuhlamaya zorluyorlar. Aksi takdirde telefon kartlarına el konulacak ve onlar aylarca ailelerini arayamayacaklar. Mahkûm kadınları avluda sırada çıplak hale getirmekten, iç çamaşırlarının alınmasından ya da hijyenik pedlerinin çıkartılmasından daha kötü bir durum olduğunu düşünmüyorum. Ya da mesela iki erkek getirip “kadına tecavüz edin” diye görevlendirmişler, sen birkaç saat erkeklerin kollarında tutuklu kalmışsın ve kollarını o kadar sıkmışlar ki o iki adamın ellerinin izleri iki hafta kollarında kalmış. Ya bir insanı ağır döverler ya da zorla tecrite alırlar... Bundan daha kötüsü olamaz. Geri çekilmek zorundasın.”¹

¹ Sepideh Qolijan'ın tweet dizisi, *Twitter*, 9 Eylül 2021, https://twitter.com/sepideqolijan/status/1435927993558331393?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcam%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1435927993558331393%7Ctwgr%5Ecdf21dd5705bdcc659a3b6abde8c63f7b19a9dc4%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Ffarsi.alarabiya.net%2Firan%2F2021%2F09%2F10%2FD8B3D9BEDB8CD8AFD987-D982D984DB8CD8A7D986 (Son Erişim: 24 Haziran 2023)

“Çıplak olmam gerektiğini söylediler, tüm vücudunun fotoğrafını çekelim, buradan çıkarsan bana işkence yaptılar diye şikayetçi olma diye dediler. Utandım. Ellerimi avret bölgemin önüne koyuyordum, gardiyan bağırdı: yüzüme bak ve ellerini çek! Şimdi otur ve bacakların aç...”

Bizim hücrede kamera vardı... Bu kameranın önünde banyo tuvalete gitmek zorunda kaldım ve korumam yoktu. Kıyafetlerimle banyo yapıyordum ve kendimi tecavüze uğramış gibi hissediyordum. Tüm ruhum ve bedenimin sınırları ihlal edilmişti. Orada mahremiyet yoktu. Sorgulayanların beni duş alırken çıplak görmelerini hissetmek benim için büyük bir ruh işkencesi idi.”²

Bunlar, işçi aktivist Sepideh Qolijan'ın Buşehr kadınlar hapishanesindeki gözlemlerine ilişkin raporun ve feminist Müjgan Keşavarz'ın ifşaları... İslam Cumhuriyeti hapishanelerinden yalnızca bir iki kısım. Sepideh Qolijan, Buşehr hapishanesinde kadınlara yönelik çok çeşitli cinsel şiddeti anlatırken Buşehr hapishanesini "dünyanın sonu" olarak nitelendiriyor.

Tecavüz uzun süredir mahkûmlara, özellikle siyasi mahkûmlara işkence etmenin yollarından biri oldu. İran hükümeti, 43 yıllık tarihinde muhalif güçlere karşı pek çok işkence yöntemi kullandı, ancak her zaman var olan bir şey vardı: kadın mahkûmlara yönelik cinsel şiddet ve tecavüz...

1980'lerin karanlık yıllarında, binlerce siyasi tutuklu ve sol aktivist İslam Cumhuriyeti hapishanelerinde idam edildi. Çoğu, İslam Cumhuriyeti mahkemelerinde birkaç yıl hapis cezasına çarptırılan mahkûmlardı, çoğu cezalarını tamamlamış ve tahliye için gün sayıyorlardı. Pehlevi rejimine karşı siyasi mücadelede ve 1979 devriminin zaferinde önemli rol oynayan bu solcu siyasi aktivistlerin çoğu genç kız öğrencilerdi, lise ve üniversite yıllarını emperyal rejime karşı savaşıarak geçiren genç kadınlar. Ancak devrimden sonra hepsi hapse atıldı. Diğer arkadaşlarını ifşa etmeleri için hapishanelerde ağır işkencelere maruz kaldılar. Ayrıca kendilerine ve arkadaşlarına karşı itirafçı olmaları için işkence gördüler. Bu mahkûmlar işlemedikleri şeyleri itiraf etmeleri, tövbe etmeleri ve muhalif gruplara karşı çalışmaya başlamaları için işkence gördüler. Tövbe edenler hapisten salıverildi ve ardından hükümetin savunucuları arasında yer aldı. Tövbe eden birçok kişi, isimleri Tevhab olarak değiştirilenler, daha sonra birçok devlet kademesinde yüksek mevkilere geldiler. Bazıları devletin yardımıyla çok güç kazandılar ve iş, sanayi, sinema, müzik veya tiyatro alanlarında mafya oldular.

² İran'daki Mee Too hareketinin Müjgan Keşavarz ile ilgili tweet dizisi, *Twitter*, 27 Mayıs 2023, https://twitter.com/me_too_iran/status/1662547803497701381 (Son Erişim: 24 Haziran 2023)

En önemli ve yürek burkan tecavüzlerden biri de 1980'lerde cezaevinden çıkmayı bekleyen bakire kızlara tecavüz edilmesi idi. Birkaç gecede binlerce genç kadın tecavüze uğradı ve aynı gece idam edildi. Ayetullah Montazeri, anılarında, hapishanelerde bakire kadınlara tecavüz emrinin nasıl verildiğini ortaya koyan 1988 infazlarıyla ilgili bölümde İmam Humeyni ile kendisi arasındaki tartışmaları anlatıyor. Montazeri anıları şöyle;

"İdam konusu gündeme geldiğinde kadınların da cezaevlerinde idam edilmesini protesto ettim. İslam'da kadınların infazı çok sınırlıdır ve bakire kızlar da idam edilmez. İmam da görevlilere kızları idam etmemelerini söyleyin dedi. Sonra yetkililer farklı yerlerde Montazeri'nin kızları idam etmeyin, önce muta nikahı yapın sonra idam edin dediği gibi numara yaptılar."³

Çoğu Halkın Mücahitleri üyesi olan sol görüşlü siyasi savaşçıların infazı, Ağustos 1988'de Humeyni'nin fermanının yayınlanmasından sonra başladı.⁴

İran İnsan Hakları Dokümantasyon Merkezi'ne göre; "İran'ın İslam Cumhuriyeti hükümeti mahkûmların infazının uluslararası yasalara uygun olmadığını biliyordu. Bu nedenle infazlarla ilgili bilgilerin dışarı çıkmasını engellemek için çok uğraştı."⁵ İran hükümetine yakın medya kuruluşlarından İsna haber ajansı bu infazlarla ilgili şunları yazıyordu;

"Mersad operasyonunun ardından yetkililer, Halk Mücahitlerinin cezaevlerindeki durumunun araştırılmasını talep ederken, dönemin İran lideri Ayetullah Humeyni, "Halk Mücahitleri Örgütü üyeleri İslam'a inanmadıkları" açıklamasını yaptı. Ne deseler her şey bir hiledir, onların ikiyüzlülüğüdür ve onların liderlerinin itirafına göre, onlar İslam'dan dönmüşlerdir. Humeyni bu örgütün üyelerinin Saddam ve Baas Partisi ile işbirliği yaptığını öne sürerek onların idam edilmesini istedi."⁶

Mevcut bazı kaynaklara, istatistiklere ve İran Mahkemelerindeki eski mahkûmların ifadelerine göre, 1981'den 1985'e kadar çeşitli cezaevlerinde yaklaşık 11 bin kişi idam edildi veya işkence altında katledildi. 1988'de Ayetullah Humeyni'nin emriyle cezalarını çekmekte olan bir grup mahkûm üç ay içinde

³ *Ayetullah Montazeri Günlükleri: 10. Bölüm*, Avrupa İran Yayıncılar Birliği: Baran Yayıncılık, Khavaran Yayıncılık ve Nima Yayıncılık, 2000, 345-344.

⁴ *Aydınlanma Sayfaları: İmam Humeyni'nin Mesajları*, 1983-1993 yılları, Cilt 21, 102.

⁵ "1988 infazları aylar öncesinden planlanmıştı", *BBC*, 28 Ağustos 2009, https://www.bbc.com/persian/iran/2009/08/090828_bd_pp_execution (Son Erişim: 24 Haziran 2023)

⁶ "67 infaz ve idam edilen kızların cariyelik hikayesi" *ISNA*, 27 Eylül 2014, isna.ir/x5VyvY (Son Erişim: 24 Haziran 2023)

ölüm mangalarına teslim edildi ve aynı yılın Ağustos ayından Aralık ortasına kadar dört binden fazla kişi öldürüldü.

1980'li yılların siyasi tutsaklarının ifadelerine göre, 1988 yazında cezaevinde mülahakatlar iptal edildi, sonra hapishanelerde radyo ve televizyon kesildi. Önce Halkın Mücahitleri örgütü üyeleri ve ardından hapis cezalarını çekmekte olan solcu aktivistler kısa mahkemeler ardından idam edildi. Bu mahkemelerin başında da Hüseyin Ali Nayeri, Morteza Eşrafi ve İstihbarat Bakanlığı temsilcisi vardı ki bu gruba sözde Ölüm Heyeti deniliyordu. Bu mahkûmların infaz yeri bilinmiyor ve Xavaran mezarlığı gibi mezarlıklarda toplu mezarlara gömüldükleri biliniyordu.⁷

İlerleyen yıllarda kadın mahkûmların infaz öncesi tecavüzlerine ilişkin birçok belge yayınlandı.

Peykar örgütüne üye olduğu için 17 yaşında hapse atılan ve 1981'den 1986'ya kadar Evin, Qezel Hisar ve Gohar Deşt cezaevlerinde tutuklu kalan Parvaneh Aref, *Son Anlar* adlı belgesel filminde şöyle diyor;

“Hüseyiniye'ye gitme günü olan Perşembe Tevvabların konuşmasının ardından Lajevardi, "Seni bakire halinde idam edeceğimizi düşünme" diyerek çirkin bir kakhahayla "bakire" kelimesini vurguladı. Direkt cennete gitmeyin diye sizi bakire halde idam etmeyeceğiz dedi. Bu ceza biz kadın mahkûmlar için çok ağır ve ürkütücüydü.”

1982 Kasım ayında Halkın Fedaileri Gerilla Örgütü üyesi olduğu suçlamasıyla tutuklanan ve Evin ve Qezel Hisar cezaevlerinde 8 yıl yatan eski siyasi tutuklu Müjdeh Arasi; "Bize tecavüz edeceklerini söylemiyor, infazdan önce bakireleri Devrim Muhafızları Askerlerle evlendireceklerini söylüyorlardı." 1981'den 2000'e kadar Raşt, Bandar Anzali, Lahijan, Gohar Daşt ve Evin hapishanelerinde Halkın Mücahitleri Örgütü'ne destek vermekle suçlanan Şayeste Veten Dust de aynı şeyleri ifade ediyordu.

Vatan Dust, Halkın Mücahitleri Örgütü'nün siyasi tutsağı Mahnaz Yousufzadeh'den bahsediyor;

"Mahnaz idam edildiğinde sadece 21 yaşındaydı. O ve aynı zamanda siyasi aktivist olan nişanlısı aynı günde tutuklandı. Nişanlısı hemen idam edildi. Mahnaz cezaevi avlusunda bana savcının ona serbest kalması için tövbe etmesini ve savcıyla evlenmesini söylediğini anlattı. Aksi takdirde idam edi-

⁷ “1988 yazında siyasi tutsakların idam edildiği bir rivayettir.”, BBC, 28 Eylül 2012, https://www.bbc.com/persian/iran/2013/09/130919_nm_execution_political_prisoner (Son Erişim: 24 Haziran 2023)

lecekmiş dedi. Ama Mahnaz kabul etmemişti, daha sonra ailesinin haberi olmadan idam edildi. Mahnaz'ın annesi toplantı odasında onunla görüşmeye gittiğinde, bir devrim muhafızı askeri Mahnaz'ın ailesine bir kutu şeker verdi ve onlara "haklarınızı helal edin, kızınızla evlendim ve bu da evlilik şekeri-miz" dedi. Birkaç gün sonra Mahnaz'ın cesedini ailesine verdiler. Mahnaz'ın tecavüze uğradığı, çok direndiği ve vücudunda işkence izleri olduğu görüldü. Mahnaz'ı kurşunla öldürmüşler."

Müjdeh Arasi, 1988'de 19 yaşında kimseye haber verilmeden idam edilen ve Anzali'de bir mezarlıkta gömülen bir diğer siyasi tutuklu Şehin Sami'nin kapıya giden askerler tarafından ailesine şeker verildiğini söylüyordu.

1980'lerde idam edilen dört siyasi mahkumun babası Mohammad Dekanma'nın ifadesine göre, infazdan önce askerler kızlarına tecavüz etmişti. Mohammad Deknama, infazdan sonra kızlarının kıyafetlerini aldığımızda kızlardan birinin kıyafetinin üstüne tecavüze uğradığını yazdığını ifade etmişti. Muhammed Deknama'nın kızlarından Elaha Deknama, 1981 Haziranında Halkın Mücahitleri Örgütü yanlısı olduğu suçlamasıyla tutuklanarak 1 Temmuz 1983'te Şiraz'daki Adel Abad hapishanesinde 10 genç kadınla birlikte idam edildi ve Şiraz'da bir gayri müslim mezarlığında gömüldü. Çünkü İslam Cumhuriyeti yetkilileri onları kafir olarak görüyordu.

Mitra Mojaveriyan ve Mandana Mojaveriyan, 1981 yılında Meşhed hapishanesinde idam edilen diğer iki siyasi mahkumdur. Mitra'nın kardeşi ve Mandana'nın kuzeni olan Mahşid, askerlerin ellerinde çiçek ve şekerlerle kapılarına gittiklerini ve "Tebrikler, kızlarınız dün gece infazdan önce gelin oldular" dediklerini anlatıyor.

Mandana ve Mitra Mojaveriyan

İslam Cumhuriyeti tarihinde sayısız kez yaşanmış olan bu olaylardan İslam Cumhuriyeti'nin temellerini kadın bedeni üzerine kurduğu anlaşılmaktadır. Tarihi belgelere göre İranlı kadınlar, Meşrutiyet devriminden önceki dönemlerden itibaren İran'daki çeşitli tarihi hareketlerde önemli bir rol oynadılar. Kaçar dönemine ait bazı kaynaklar, özellikle Ker-

belai tarafından yazılan 1890 de Reji sözleşmesi kitabı, bütün hareketinde kadınların öncülüğünden bahsetmiştir.⁸

⁸ Kerbelai Şeyh Hassan, *MS 1890 Reghi Anlaşması veya AH 1309'da Tütün Tekeli Tarihi*, Tahran: Mobarezan Yayınevi, 1982.

Meşrutiyet öncesine kadar kadınların faaliyetleri, siyasi ve kültürel alanlara girişleri çok sınırlı ve kapalıyken, Naseri döneminde ekmek meselesi ve Tütün Hareketi, ayrıca Muzaferuddin Şah döneminde Meşrutiyet devrimi gibi büyük gelişmelerde, kadınların önemli bir fiziksel varlığı vardı. Bunların çoğu sıradan kadınlardı ve toplumu taklit ediyordu. Toplumun kültürel kurumunda büyük bir değişikliğe yol açan anayasacılıktı ve aslında bu andan itibaren İran tarihinde kadın hakları denen bir konu gündeme geldi. Böylece kadınların bilinçlenme ve örgütlenme süreci yıllar önce başlamış oldu. Şah rejimine karşı devrimin oluşumuna katılan çok sayıda kız öğrenci göz önüne alındığında, Molla rejimi bu büyük isyancı gruba daha fazla fırsat vermek istemedi. Çünkü kadınların gücünün farkındaydı. Böylece İslam devriminin hemen ardından devrim lideri tarafından kadınların baskı altına alınması başladı.

Ruhollah Humeyni, iktidara gelir gelmez zorunlu başörtüsü yasasını önerdi. İran'da devrimin ardından 8 Mart'taki ilk törende kadınlara yönelik resmi baskı başladı ve bu baskının büyük bir kısmı beden üzerindeydi. Zorunlu başörtüsü yasasının getirilmesiyle başlayan ve sokakta dayakla devam eden baskı, ardından tutuklamalara, cinsel şiddete, işkence ile aşağılanmaya ve son olarak toplu infazlara yol açtı. Ancak hükümet bu kadınların cansız bedenlerinden bile intikamını aldı ve birçoğunu saygısızca farklı şehirlerdeki terk edilmiş mezarlıklara gömdü. İran hükümeti bununla da yetinmedi, mezarların üzerindeki taşları defalarca kırdı ve idam edilmiş kadınların ailelerinin anma töreni yapmasına izin vermedi.

Kadının ruhuna ve bedenine yönelik bu düşmanlık politikası günümüze kadar devam etti. Bu politikanın örneklerinden biri İran asıllı Kanadalı gazeteci ve fotoğrafçı *Zahra (Ziba) Kazemi*'nin öldürülmesidir. Zahra Kazemi, 24 Haziran 2003'te Evin Cezaevi önünde protestocuların fotoğraflarını çekerken tutuklandı. Zahra 18 gün sonra 11 Temmuz 2003'te ağır işkenceler sonucunda öldü. Bu davanın yargıcı (Yargıç Mortazavi), ölümün "kafaya sert bir cisim çarpması" sonucu meydana gelen travma ve beyin kanamasına neden olan kaza sonucu öldüğünde ısrar etti. Zahra Kazemi'nin cesedini inceleyen İran Savunma Bakanlığı eski doktorlarından Şahram Azam 2004 yılında İran'dan ayrılıp Kanada'ya sığınma başvurusunda bulundu. Şahram Azam, Zahra Kazemi'nin cesedini inceledikten sonra şiddetli dayak, işkence ve cinsel saldırı belirtileri olduğunu açıkladı. Azam'ın açıklaması şunları içeriyordu;

“Kırık kafatası ve burun, ezilmiş ayak parmakları, sağ elin orta ve küçük parmaklarında kırık ve sol elin orta parmağı, başparmak ve işaret parmaklarının tırnakları kopmuş, akciğer ve kaburgalarda yaralanmalar,

şiddetli acımasız cinsel saldırı izleri ve tekrarlanan kırbaçlanma izlerini gösteren karın, cinsel organlar ve bacaklardaki morluklar, onun hapiste katledildiğini gösteriyor. Quebec Eyalet Yüksek Mahkemesi, Zahra Kazemi'nin tutukluluğu sırasında dövüldüğünü, cinsel saldırıya uğradığını, işkence gördüğünü ve işkence sonucu öldüğünü doğruladı.”⁹

Zahra Kazemi

Bu yıllarda yaşanan bir başka yürek burkan ölüm de *Dr. Zahra Bani Yaqoub Abkenari*'nin ölümüydü. 27 yaşındaki genç kadın, nişanlısıyla birlikte hiçbir gerekçe gösterilmeden gözaltına alınarak Başkomutanlık karakolunda Albay Mohammad Hossein Qarabaqi'nin ofisinde tecavüze uğradı. Bu suçu örtbas etmek için onu öldürdüler ve intihar etmiş gibi göstermek için astılar.

Zahra Bani Yaqoub & Taraneh Mousavi

Tecavüze dayalı politika İslam Cumhuriyeti yıllarında devam etmiş, ancak bazı dönemlerde zirve yapmıştır. Haziran 2009 seçimlerinde hile yapılmasına karşı protestolar sırasında İslam Cumhuriyeti hapishanelerinde çok sayıda tecavüz vakası oldu. Bunların arasında *Taraneh Mousavi*

de vardı. Taraneh Mousavi, arkadaşlarının ifadelerine göre 15, 16 ve 17 Haziran tarihlerinde barışçıl yürüyüşlere katılan ve hatta seçimlerden önce İran'daki reformlara ve özgürlüğe desteğini Yeşil Zincir'e katılarak ifade eden protestocu kadınlardan biriydi. Taraneh bu protestolar sırasında gözaltına alındı. Taraneh Mousavi, gözaltı merkezinde birkaç Besic gücü üyeleri¹⁰ tarafından en acımasız şekilde birkaç kez tecavüze uğradı. Taraneh rahmi ve vajinasındaki yaraların ciddiyeti nedeniyle

⁹ Şadi Sadr, “Hiçbir Zaman Kapatılmayan Zahra Kazemi’nin Kapatılan Cinayet Davası”, *BBC*, 11 Temmuz 2016,

https://www.bbc.com/persian/arts/2016/07/160711_144_nazeran_kazemi_case (Son Erişim: 24 Haziran 2023)

¹⁰ Besic örgütü, paramiliter bir örgüt ve İslam Devrim Muhafızları Birliği'nin bir alt bölümüdür. Besic güçleri her zaman sokak protestolarının bastırılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

fenalaştı. Bu işin kötüye gittiğini gören Besiciler onun rahmi, vajinası ve anüsündeki yırtıkların bir araba kazasına bağlanacağını umarak, yarı cansız bedenini Karaj'daki İmam Humeyni Hastanesine kaldırdılar. Ancak hastanede yapılan doktor muayenesi ile yaralanmaların sebebinin kaza değil tecavüz olduğu belirlendi. Paniğe kapılan Besic üyeleri, üst makamlarının danışması ve koordinasyonu ile Taraneh'yi hastaneden kaçırıp ve tüm hastane personeline bu konuda sessiz kalmalarını ve konuşmamalarını kesin bir şekilde emredip tehdit etti. Ancak ismini vermek istemeyen Taraneh'yi tanıyan bir hemşire medyalarda konuya şahitlik yaptı. Son olarak, Taraneh Mousavi'nin yakılmış bedeni birkaç gün sonra Tahran çevresindeki çöllerde bulundu. Uluslararası İnfaza Karşı Komitesi Harana'nın (28 Temmuz 2009) raporuna göre, aynı gözaltı merkezinde tutulan veya çalışan bazı kişilerin ifadelerine göre, Taraneh Mousavi'ye defalarca tecavüz edilmiş.¹¹

Jîna Emîni hareketi sırasında kadına yönelik şiddet ve cinsel saldırganlık yeni bir biçim aldı. Daha önce kadın tutuklular gözaltı merkezlerinin ve cezaevlerinin kapalı kapıları ardında şiddete ve tecavüze maruz kalsa da Jîna hareketi sırasında kadına yönelik cinsel şiddet sokaklara taşınmış ve apaçık bir tezahürü haline gelmiştir. Kadınların sadece ordu ve baskıcı güçler tarafından sokaklarda dövülmediğini, aynı zamanda baskıcı güçlerin (silahlı kuvvetler) kadınları başkalarının önünde açıkça taciz ettiğini ve cinsel saldırıda bulunduğunu gösteren protestocu kadınların birçok görseli yayınlandı. Çeşitli görüntülerde, polis memurları, Besic üyeleri ve Devrim Muhafızlarının kadınların göğüslerine vurduğu, cinsel organlarını tekmelediği veya sokakta yere oturduğu ve onlara karşı cinsel taciz ve tecavüz tehditleri kullandığı görülüyor.

¹¹ Abdulrahman Broumand İnsan Hakları Vakfı

<https://www.iranrights.org/fa/memorial/story/61253/taraneh-musavi>

Jîna hareketi sırasında 17 yaşındaki Lor ırkından olan Nika Şakeremi gibi birçok genç kız tutuklandı ve intihar ettikleri iddiasıyla birkaç gün sonra cenazeleri ailelerine teslim edildi.

Nika Şakeremi

20 Eylül 2022'de Nika Şakeremi, protestolar için Keshavarz Bulvarı'na giderek ortadan kayboldu. 10 gün sonra cenazesi annesine teslim edildi ve hatta cenaze töreninden önce emniyet güçleri tarafından cenazesi çalınarak kentten uzak bir köy mezarlığında gömüldü. Nika, aile bireylerinin ifadesine göre karnında ve göğsünde dikişler varken, vücudunda tecavüz izleri görülüyordu.

Bu sürecin devamında çok sayıda genç kadın gazetecilik ya da siber uzayda hükümet aleyhine faaliyette bulunmak suçlamasıyla tutuklandı.

İran'daki *Mee Too* hareketinin Twitter hesabı 28 Mayıs Pazar günü,¹² kadın hakları aktivisti Müjgan Keshavarz'ın hapisane yetkililerinin kendisini "tamamen çıplak" olmaya ve "oturup kalkma"ya zorlandığını söylediklerini, güvenlik kameraları önünde çıplak olmanın kendisine "ihlal ve korku" hissi verdiğini, görevlilerin onu çıplak halde "ayakları açık" bir şekilde oturup kalkmaya mecbur ettiklerini ve bu halde görsel çektiklerini ifşa etti.

Müjgan Keshavarz

Müjgan Keşavarz, tutuklanmasının ardından memurların kendisini Vüzera karakoluna, yani "Jîna Emîni'nin öldürüldüğü yere" götürdüklerini belirterek, güvenlik kameraları önünde çıplakken orada "tecavüze uğramış ve korkmuş" hissettiğini söyledi.

Bu feminist kadın, daha sonra onu Qaraçak Cezaevinde ki "kamera odasına" götürdüklerini söylemiş. Orada yeniden "çıplak olman gerekiyor ki tüm vücudunun fotoğraflarını çekebilelim, buradan gittikten sonra bana işkence yaptılar diye şikayette bulunamazsın" demişler.

¹² İran'daki Mee Too hareketinin Müjgan Keşavarz ile ilgili tweet dizisi, *Twitter*, 27 Mayıs 2023,

https://twitter.com/me_too_iran/status/1662547803497701381 (Son Erişim: 24 Haziran 2023)

Bu anlatıya göre, Müjgan Keşavarz, sorgulama sırasındaki "aşağılanmayı" ve "zorla itiraf" elde etme baskısını vurgulayarak, Birinci Elif Sarıullah Devrim Muhafız karakolunda hücrede iken bir sorgu görevlisinin ona bir sandalye fırlattığını açıkladı. Bu nedenle boynunda ciddi bir şekilde hasar ortaya çıkıp daha sonra hastaneye sevk edildiğini ve raporla koşullu olarak serbest bırakıldığını söyledi.¹³ Daha sonra Keşavarz hakkında "Yer Yüzünde Fesat" suçlamasıyla yeni bir dava ve önceki dava da yeniden açıldı.

Müjgan Keşavarz'ın cezaevindeki cinsel işkenceyle ilgili ifşaatlarının yayınlanması ardından feminist aktivist Zeynep Zaman, başka bir dizi tweet de kendisini iki kez tamamen çıplak bıraktıklarını ve gardiyanın "tamamen soyun ve ardından iki kez otur ve ayağa kalk" dediğini ve kendisinin de şok olduğunu açıkladı.¹⁴

Bunun ardından, geçtiğimiz aylarda tutuklanan başka bir dizi kadın siyasi aktivist, medyalarda İslam Cumhuriyeti hapishanelerinden benzer ifşaatlar yayınladı. Tüm bu anlatılar arasında cinsel şiddet ve aşağılama, çıplak vücut arama ve tutuklu kadınların çıplak vücutlarının fotoğraflanması gibi bazı ortak temalar bulunuyordu.

İslam Cumhuriyeti Kadın Bedeninden Ne İstiyor?

Bu yazı bitene kadar, son yıllar ve aylarda hapishanelerde ve gözaltı merkezlerinde bulunan yaklaşık on sosyal aktivist, çeşitli İran hapishanelerinde kadınlara yönelik çıplak cinsel şiddetini ifşa etti. İran'da Mee Too hareketinin tecellilerinden sonra bu ifşa zinciri ilk kez bu boyutlarda yayımlanıyor. Ataerkil ve kadın düşmanı İran hükümeti, geçtiğimiz yıllarda kadınlara yönelik cinsel şiddeti gizlemeye çalışıyordu. Ancak artık korkmayan kadınlar, cezaevlerinde yaşananları geniş çapta teşhir etmeye başladılar. Burada şu soru ortaya çıkıyor: İran hükümeti gerçekten kadının bedeninden ne istiyor?

İtalyan düşünür Giorgio Agamben, "Homo Sacer" kavramını ortaya koyarak, totaliter toplumlarda bir insan tipinin inşasından bahseder.¹⁵ Homo Sacer kurban edilebilecek bir insan tipidir. Ancak kimse bu insanı kurban ettiği için cezalandırılmaz.

¹³ Müjgan Keşavarz, İran International Televizyonu'nun haber programına katılarak da bu işkencelerin detaylarını anlattı; <https://www.youtube.com/watch?v=Uk1FHHd6vYg&t=90s> (Son Erişim: 24 Haziran 2023)

Twitter, 28 Mayıs 2023 <https://twitter.com/lzeinabzamanl/status/1662832285740138499> (Son Erişim: 24 Haziran 2023)

¹⁴ Twitter, 28 Mayıs 2023 <https://twitter.com/lzeinabzamanl/status/1662832285740138499> (Son Erişim: 24 Haziran 2023)

¹⁵ Giorgio Agamben, *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*, çev., Daniel Heller-Roazen, Stanford University Press, 1998.

Agamben'in dediği gibi, bir toplumun siyasal alanı ile o toplumun insanları arasındaki ilişki kesildiğinde Ana Bütünleşme adı verilen bir süreç oluşur. Bu durum kişinin toplumun bir üyesi olarak yasalara tabi olduğu, ancak yasaların onu korumadığı bir süreç. Başka bir deyişle, bu toplumun insanı, toplumun yasalarına karşı sorumlu ve hesap verebilir olmalıdır. Yasaya uymayan insan cezalandırılır. Ancak bu toplumda yasa ve hükümetin bireylere karşı herhangi bir sorumluluğu yoktur. Böyle bir toplumda insan bir kurbanı dönüşür. İnsan canının hiçbir değeri kalmaz. İran'da iktidarın kadın bedeni üzerindeki baskısında yaşananlar da tam olarak bu meseleden kaynaklanmaktadır. İktidar, kadınları itaatkâr kılmak için kendisine göre yasadışı yollardan gücünü kullanır. Bu yollardan biri de kadınlara karşı cinsel saldırı ve tecavüzlerdir. Tecavüz aynı zamanda güç söylemlerinin kadın bedenini zayıf ve savunmasız bir beden olarak nasıl yeniden ürettiğinin bir örneğidir.

İran hükümeti kadın bedeni ve kimliği üzerinde üç farklı alanda baskı kurar. Özel alanda evlilik, çocuk doğurma, seks ve kürtaj gibi kadınların hayatının en özel meselelerine müdahale eder. Tabi ki bunu da yeni yasa ve gerekçeler ortaya koyarak yapar.

İran Devleti kamusal alanda, yani sokakta, üniversitede, iş yerinde ve benzer alanlarda kadınlara başörtü takmaları için baskı yapar ve kadınları giderek daha fazla kamusal alanlardan uzaklaştırır. İktidar gün be gün daha fazla kadınların toplumsal alanlardaki varlığına karşı yeni kısıtlamalar getirir.

Bu “yasa dışı yasalara” karşı en ufak bir protesto veya isyan gösteren kadınlar devlet tarafından cezalandırılır. Yargı sistemine şüpheli veya sanık olarak giren bir kadın, yasa ve devlet tarafından korunmaz, ancak hesap vermesi gerekir. Örneğin tecavüz mağduru bir kadın, önce fahişe olmadığını ve tecavüzcüyü tahrik etmediğini yargı sistemine kanıtlamalıdır.¹⁶

Protestocu, feminist ve işçi aktivist olarak tutuklanan bir kadın, çoğu cinsel şiddet olmak üzere en korkunç şiddete maruz kalır. Devletin yargı sistemi, tutuklamadan sorgulamaya ve cezaevine kadar farklı aşamalarda kadına yönelik her türlü şiddeti kullanır ve geri adım atmaz. Erkek egemen ve kadın düşmanı İran devleti, kadın bedenine yönelik şiddetle aslında bu asi veya istenmeyen unsuru ehlileştirmeye çabalar.

Amerikalı gazeteci, yazar ve feminist Susan Brownmiller'in dediği gibi, bir erkek şiddeti biçimi olarak tecavüz, her biçimiyle öncelikle politiktir. Erkeklerin kadınlara hükmettiği kurumların, içinde bulunduğumuz toplumsal bağlam

¹⁶ Zehra Kamali, “Tecavüz Kurbanlarının Günlük Yaşamını Yeniden Kurmak”, Yüksek Lisans Tezi, Bilim ve Kültür Üniversitesi, 2010, 34, 70-79.

göz önüne alındığında, tecavüz, büyük ölçüde kabul görmüş bir siyasi görüşü ortaya koyar. Bu şekilde tecavüz sindirmek ve korkutmak için tasarlanmış kasıtlı, şiddetli ve düşmanca bir rütbe düşürme ve gasp eylemidir. Brownmailer, tecavüzcünün bir kadına tecavüz ederek onun varlığını, öz disiplinini alçalttığını, inkâr ettiğini, böylece kendi varlığını ve öz disiplinini yücelttiğini iddia eder. Dolayısıyla tecavüz eylemi, kadının bireyselliğinin tam olarak tanınmadığı bir toplumsal yapının yankısı ve dayatması haline gelir.¹⁷

Bir kadına yönelik cinsel şiddet, onun yüzüne yumruk atmak gibi bir eylem değildir, çünkü cinsel organlarımız toplumsal anlamlar taşır. Feminist yazar Winfred Woodhall şuna işaret ediyor:

“Tecavüzü ciddi bir şekilde ele alacaksak, bir boşluk ve incinebilirlik yeri olarak vajinanın, bir silah olarak penisin ve ihlal olarak penetrasyonun nasıl kodlandığını ve deneyimlendiğini açıklamamız gerekir.”¹⁸

İran devleti cezaevlerinde çıplak arama ve tecavüzden, kadın mahkûmları fuhuşa zorlamaya kadar geniş yelpazede cinsel şiddet yoluyla, aslında kadın bedenini “toplumsallaştırır”. Bu kurguda kadın, itaatkâr ve uysal, isyan etme arzusunu taşımayan bir bedene dönüşür. Bu beden zayıf, kırılgan olan ve evde kalıp çocuk yapma, ücretsiz hizmet ve erkek için ev kadını olma gibi geleneksel kadın sorumluluklarını yerine getirmesi gereken bir beden.

Woodhall gibi bazı feminist teorisyenler, tecavüzün kadın bedeninin sosyal inşası için ana yöntem olduğunu savunurlar. İran devleti cezaevlerinde çıplak arama ve tecavüzden, kadın mahkûmları fuhuşa zorlamaya kadar geniş yelpazede cinsel şiddet yoluyla, aslında kadın bedenini “toplumsallaştırır”. Bu kurguda kadın, itaatkâr ve uysal, isyan etme arzusunu taşımayan bir bedene dönüşür. Bu beden zayıf, kırılgan olan ve evde kalıp çocuk yapma, ücretsiz hizmet ve erkek için ev kadını olma gibi geleneksel kadın sorumluluklarını yerine getirmesi gereken bir beden.

¹⁷ Karen DeCrow, *Sexist Justice*, 1974, 209-215; LeGrand, supra note 13, 919; generally Susan Brownmiller, *Femininity*, supra note 9, 1984, 234; Catharine MacKinnon, *Toward A Feminist Theory Of The State*, 1989, 171-183.

¹⁸ Winifred Woodhull, “Sexuality, Power, and the Question of Rape”, in *Feminism and Foucault: Reflections On Resistance*, Irene Diamond & Lee Quinby eds., 1998, 167.; Vikki Bell, “Beyond the «Thorny Question»: Feminism, Foucault and the Desexualisation of Rape”, 19 *Int'l J. Soc. Law*: 3, 1991.; Ann Cahill, “Foucault, Rape, and the Construction of the Feminine Body”, 15 *Hypatia*, Winter 2000, 43.; Monique Plaza, “Our Damages and Their Compensation”, 1 *Feminist Issues*, 1981, 25.

Öte yandan, İran cezaevlerinde cinsel şiddetin daha az ele alınan başka bir yönü daha var ki, o da faillerin kişisel ve patolojik arzularıdır. 1980'lerde serbest bırakılan ve ipten kurtulan birçok kadın mahkûm, sorgulayıcıları açıkça hastalıklı cinsel arzulara sahip olarak tanımladı. Bu adamlar İran hükümeti tarafından sorgulayıcı, yargıç, hapishane başkanı vb. olarak kolayca kullanılıyordu.

1981 yazından sonra hayatının 4 yıl 7 ayından fazlasını cezaevinde geçiren İranlı yazar Şehrnuş Parsipur, cezaevi anılarında Davud Rahmani adında bir kişiden bahsediyordu. Hacı Davud olarak bilinen Davud Rahmani, devrimden önce Tahran'da bir demirci olarak çalışıyordu. İran devriminin ardından Devrimci Komite'ye katıldı ve ardından da dönemin Tahran savcısı Lajevardi ile tanıştı ve Qezel Hisar Cezaevi'nin başına geçti.

Hacı Davud'un Qezal Hisar hapishanesindeki görev süresi Dehşet Devri olarak biliniyor. Tahran Cezaevleri Teşkilat başkanı Asadullah Laejvardi'nin emriyle 1998 yazından Temmuz 1999'a kadar Qezel Hisar Cezaevinin başında bulunan ve bu cezaevindeki siyasi tutuklulara işkence yapma konusunda mutlak yetkiye sahip olan Hacı Davud Rahmani, mahkûmlara karşı çeşitli işkence yöntemlerini kullandı. Mezar olarak adlandırılan farklı işkence cihazları gibi bazı yöntemler uygulama biçimleri ve kapsamı bakımından benzersizdi.

Hacı Davud'a göre bir kadının cinsel olmayan nedenlerle, bağımsız düşünce ve anlayışa sahip olduğu için siyasi mücadeleye girmesi düşünülemezdi. Hacı Davud, kadınlarla siyasi röportaj yapma konusunda özellikle hassastı. Hacı Davud mahkûm kadınları örgütlerinde erkeklerle cinsel ilişkiye girdiklerini kabul etmeleri ve bunu TV'de röportaj halinde itiraf etmeleri için onlara baskı kuruyordu. *Tehmineh Pegah*'ın ifadesine göre, Hacı Davud Kürdistan'ın köylerinden Jenem'den bir kadını, işkence gördükten sonra bir TV röportajında Kume Leh üslerinde her zaman doğum kontrol hapları olduğunu açıklamaya zorladı. Hacı Davud, kadınları aşağılıyordu, onları "erkek artığı" olarak görüyordu ve tüm zorla yaptırdığı röportajlarında onları, gayrimeşru ilişkiler yapmak amacıyla siyasi hareketlere girdiklerini kabul etmeye zorluyordu.

Qezel Hisar cezaevindeki yaygın işkencelerden biri de kadın mahkûmların cinsel organlarına vurmak. Kadın mahkûmlar tarafından büyük elleri ve ayakları olan iriyarı bir kişi olarak tanımlanan Hacı Davud, Qezel Hisar Cezaevi'nin erkek görevlileriyle birlikte defalarca toplu olarak kadın cinsel organlarına sözlü taciz, vurmak da dahil olmak üzere işkence ve tacizlerde bulunmuş.¹⁹

¹⁹ Mahmoud Khalili, "İran İslam Cumhuriyeti'nde İşkence Yöntemleri", *Hapishane Diyalogları*, <http://www.dialogt.net/>; "Shabq'tan Boyun Bantlı Güneşin Kızları" http://mina-entezari1.blogspot.com/2007/08/blog-post_2449.html (Son Erişim: 24 Haziran 2023)

Hacı Davud, İran hükümetinin kadınlara yönelik herhangi bir şiddet uygulamasına izin verdiği düzinelerce insandan sadece biri. Bu kişiler hiçbir ceza korkusu olmadan kadına yönelik her türlü şiddeti uyguladılar. Ancak hiçbir zaman hukuka karşı sorumlu olmadılar. Hatta Asadullah Lajeverdi gibi kişiler öldükten sonra şehit olarak anıldı. Bu şekilde İran devleti, kadınlığın toplumsal inşası için kadına şiddete doymak bilmez bir arzu besleyen ajanları kullandı.

Bu konu Jına hareketi sırasında da birçok kez görüldü. Sokaklarda halka baskı uygulayan güvenlik güçleri, defalarca kameralar ve insanların gözü önünde kadınlara yönelik cinsel şiddet uyguladı. Bu görseller büyük tepkikere neden oldu. Ancak devlet kurumları tepki olarak kadınları suçladı. Hükümet sözcüleri ve devletin temsilcileri, protestocu kadınların "sokakta soyunma" talebine kadar küçük göstermeye çalıştı. Protestocu kadınların çıplak olmak ve serbest seks yapmak istedikleri için tecavüze ve cinsel saldırıya uğramayı hakettiğini açıkladı.

Cezaevlerinde Kadın Direnişi

İran'da kadın mücadelesi tarihi direnişlerle dolu. Kadınlar tüm güçlerini kadın düşmanı yapılara karşı direnmek için kullandılar. Bu direniş cezaevlerinde ve gözaltı merkezlerinde çok çeşitli eylemleri içerir. İran cezaevlerinde cinsel şiddet ve tecavüze karşı kadın direnişinin ana biçimlerinden biri, farkındalığı artırmak ve İran'ın karanlık yargı sisteminin gizli yapılarını ortaya çıkarmaktır. Şehrnoş Parsipur gibi kadınlar, 1980'lerde kadınlara yönelik cinsel şiddeti ortaya çıkarmak için kitaplar yazdılar.²⁰ İpten kurtulmayı başaran siyasi tutuklular, idam mahkûmlarının idam öncesi tecavüze uğradığına dair geniş açıklamalar yaptı.

Temmuz 1983'de, Halkın Mücahitleri Örgütü'ne destek vermek suçundan tutuklanan Elahe Deknâma dahil on genç kadın ölüm mangasına teslim edildi. Elahe Deknama tutuklandığı sırada bir lise öğrencisiydi, infazdan önce kendi kıyafetlerinin üzerine tecavüze uğradığını yazmıştı.²¹ Bu direniş takdire şayan. İran hükümeti uzun süredir cezaevlerinde kadınlara yönelik cinsel şiddet yoluyla beden utancı yaratarak saklamaya çalışıyor. Ancak kadınlar utanmak yerine, ellerinden gelen her şeyle bu gizli ve karanlık kadın düşmanı yapının yüzünü teşhir ediyor. Kadınların bu sürekli direnişi daha sonra Sepideh Qalian gibi kadınlara ve son yıllarda diğer mahkûmlara İslam Cumhuriyeti'nin korkunç hapishanelerinde neler olup bittiğini ifşa etme cesareti verdi. Bu direnişlerin sonucunda İran cezaevlerinde kadınlara yönelik cinsel

²⁰ Şehrnoş Parsipour, Hapishane Anıları kitabını 1996'da yazdı. Bu kitap İsveç'te Baran Yayınları tarafından basılmıştır.

²¹ "Sivil Toplum İnsan Hakları Örgütü İran İçin Adalet; Mehdi Navidi'nin İfadeleri", *Justice For Iran*, https://justice4iran.org/persian/other/crimes-impunity3-1/#_ftn6 (Son Erişim: 24 Haziran 2023)

şiddet ve tecavüz uygulamalarına karşı uluslararası kurumlar da tepki gösterdi. Bu suçların bazı failleri uluslararası adli kurumlar tarafından yargılandı.²²

İran hükümeti 43 yıldır kadınların iradesini kırmak ve ortadan kaldırmak için hiçbir çabadan vazgeçmedi. Ancak İranlı kadınlar kendilerine konulan sınırları her geçen gün daha fazla aşmaya çalışıyorlar. Cezaevlerinde cinsel şiddet ve tecavüze maruz kalanlar, tahliye olduktan sonra depresyona girip evde kalmak yerine, daha güçlü bir şekilde gündelik hayatını yeniden kurmaya çalışıyor. İran hükümeti kadınları özneliği olmayan zayıf varlıklara dönüştürmeye çalışsa da İranlı kadınlar kurban rolünü kabullenmiyor ve direnişi farklı alanlarda büyütüyor. İran hükümetinin kadın düşmanı bir yapı içinde kadına yönelik her türlü şiddete başvurarak kadın özneliğini yok etmeye çalıştığı düşünüldüğünde, bu yapı içinde nefes almak ve hayatta kalmak bile bir direniş biçimi oluyor.

²² Örneğin 1980'lerdeki katliamların faillerinden Hamid Nuri'den bahsedebiliriz. Devrim Muhafızları üyesi Hamid Nuri 1988 yaz katliamları sırasında Gohardasht Cezaevinde Muhammed Moqiseh'nin (Naseriyan) yardımcısı olmakla suçlanıyor. 2019 yılında İsveç'te bir mahkeme, 1988 yazında insanlığa karşı suç işlemek ve siyasi tutukluları öldürmek şüphesiyle Hamid Nuri hakkında tutuklama emri çıkarmış ve böylece Hamid Nuri tutuklanmış ve hapse mahkum edilmiştir. <https://www.bbc.com/persian/iran-50404869>; <https://www.bbc.com/persian/iran-61255952> (Son Erişim: 24 Haziran 2023)

İran Tarihinde Ceza Yöntemleri

Herekol Celalîyan

Kurmancîden Çeviren: Remziye Alparslan

Bu yazıda, İran Devleti'nin ceza ve hapis sistemi tarihsel olarak yorumlandı. Şüphesiz, her siyaset bir geçmişe dayanır. İran eski bir devlet hakimiyeti geleneğine sahip. İran rejimi de vahşi bir cezalandırma sistemi olan idam kanunuyla yıllardır insanları doğru düzgün bir hukuki yargılama sürecine tâbi tutmaksızın idam etmektedir. Esasında idam sistemi, toplumu rehin alma ve korkutma sistemidir. İran, kültür ve tarih açısından eski ve çok renkli olmakla birlikte, İran hükümeti bu farklılıkları bir fırsat gibi değil, belki kendisine yönelik bir tehdit gibi görmekte ve her açıdan İran'daki farklı toplumları bastırmaya ve sindirmeye çalışmaktadır.

Kültürü ve otantikliği bakımından İran Ortadoğu'daki en eski yerleşim yeridir. Bugün İran tarihine baktığımızda onun çok eski çağlardan beri insanlığın yaşam alanı olduğunu görürüz. Paleolitik çağdan bu yana insanlar burada yaşamışlardır. Mesela İlam medeniyetine bir bakalım; bunun hemen akabinde de Medler dönemi başlar. Başkenti Hemedan ile bilinen Medya bugüne kadar ve bugün de ilham veren ve araştırmaların odaklandığı bir yerdir. Bu halk Kirmanşah'tan tüm doğu bölgelerine ve Zagroslara varıncaya kadar zengin bir sistem ve kültürü etkili bir şekilde yaymışlardır. Bugün de İran'da çok sayıda Medya aşireti ve boyu Mad adını taşımaktadır. Fakat bunlar zengin bir kültür ve altın bir çağı simgelemekten ziyade aile adı olarak devam etmektedir. Medya adını taşıyan pek çok ova ve şehir de hâlâ mevcuttur. Baskı ve ortadan kaldırmalara rağmen Medlerin izlerini görünür kılmaya devam ediyorlar.

Dönemin en büyük imparatorluğu olan Ahameniş İmparatorluğu sınırlarını bölgenin çevresini de içine alacak şekilde büyütebilmişti. Aynı zamanda, kapsamlı bir şekilde sınırlarını da genişletebilmiş ve güçlenebilmişti. Afganistan ve Pakistan'a

ulaşmış ve kuzeydoğuda ise Orta Asya'ya varmış, doğuda ise sınırları Karadeniz'e kadar genişlemişti. Batıda Anadolu'ya kadar uzanmış, bir kısmı da Balkanlara ulaşmıştır. Ağırlıklı olarak Ortadoğu'da Suriye, Ürdün, Lübnan, Filistin, İsrail, Arap Körfezi ve Mısır gibi yerlere ve Libya'nın bir kısmına kadar genişlemişlerdir. Başlangıçta bu sınırları ve sınırların genişletilmesi Medya'ya karşı düşmanlık gütmeye üzerine kurulmuştu ve böylece bunu kalıcı bir kültürü yerleştirecek ve en fazla etkiyi doğuracak tarzda halka dayatmışlardı. Bu doğuş ve büyüme Büyük İskender dönemine kadar devam etti. Büyük İskender'in saldırısından sonra bu büyük imparatorluk yıkılmıştır. Hakimiyet sınırlarını son derece geniş şekilde tesis eden Ahameniş İmparatorluğu, Büyük İskender'in İmparatorluğunu Hindistan'a kadar getirmesinden sonra ağır saldırı ve savaşlar sonucunda yerini bu imparatorluğun mirası üzerinde kurulacak sınırları daha geniş bir imparatorluğa bırakmıştır. Ağır bir savaşla Fars tarihini hem viran etmiş hem de yıkmıştır. Buradan çekildiğinde de buranın idaresini büyük komutanlarına teslim etmiştir. Bunun sebebi daha kapsamlı bir şekilde Helen kültürünü yaymak ve hâkim kılmaktır. Roma İmparatorluğu ile de bu hakimiyetlerini Ortadoğu'ya yaydılar. Helenizm ve Fars kültürünü bölgenin tamamını içine alacak şekilde genişlettiler, bu meydana getirdikleri sentezi uygulamaya soktular.

Abbasilerden bu yana da her daim imparatorluklar, devletler kurulmuş ve yıkılmıştır. Safevi İmparatorluğu ise gittikçe sınırlarını genişletmiş ve Türklerle iş birliği yaparak Kasr-ı Şirin Antlaşmasıyla Kürdistan'ı iki parçaya bölmüştür. Şii-liği devletin asıl mezhebi haline getiren Şah İsmail'e kadar Safevilerin hakimiyeti artmıştı. Artık hutbeler 12 Şii İmam adına okutuluyordu. Bu sebeple, Ali'den önceki 3 halifeye de lanet ettiriliyordu. Amacı tek bir İran devleti kurmaktır. Buna paralel olarak da bu devletin kadim kültürünü canlandırmaktır. Şah İsmail her ne kadar Kürt olup Kürt olarak tanınsa da ve Kürt aşiretlerinden yardım almış olsa da İran hakimiyetini savunmuş, büyümüştür ve muazzam bir Şiilik savunucusu olmuştur. Sünnilere karşı çok sert davranmıştır. Özellikle de o dönemde Sünni Osmanlı İmparatorluğu'na karşı güçlü bir düşmanlık gütmüştür. Bununla birlikte, her iki imparatorluğun arasında da Kürt aşiretleri ezilmiştir. Tüm dünyayı sınırsız şekilde işgal etmek isteyen Safevi ve Osmanlı imparatorluklarının arasında Kürtler bu iki imparatorluğun hırs ve hükmetme arzularının kurbanı olmuşlar, haklarından mahrum kılınmışlardır. Yönetim, Kürt aşiretlerinin üzerindeki baskı ve zorbalığı her açıdan arttırmıştır. Şah İsmail hem Kürtlere karşı zulüm ve zorbalık etmiş hem de Kürt bölgelerinde özel bir siyaset yürütmüştür. Kürtlerin yurdunun Kürt hükümdarlar tarafından yönetilmesini istemiştir. Bu nedenle, bunların çoğunda bir mezhep değiştirme politikası da güdülmüştür. Çoğu yerde onları on iki imama bağlı kılmış ve inançlarını değiştirmiştir. Direniş ve isyanlarına karşı ağır ve yoğun bir şiddet de uygulamıştır.

Bilindiği gibi, İran Devleti tarihsel olarak her daim derin iktidar politikalarına yaslanmıştır. Egemen toplumsal sınıf her daim iş başında olagelmıştır. Bundan ötürü, İran'ın geçmişinde imparatorluk, krallık ve ulus devletler hep görülmüştür. İran bir gelenek olarak tarihini bir hükmetme siyasetine ve tek merkezli bir idareye yaslanmıştır. Bin yıl varlığını sürdüren ve dünyada iz bırakmak isteyen Sasani İmparatorluğu da cezalandırma politikası bakımından tek bir halkın var olduğu şeklindeki tekçiliğe yaslanmıştır. Katı bir yıldırma uygulamasa da bir inkâr politikası yürütmüştür. Egemen toplumsal sınıf bu açıdan tarihsel ve olmazsa olmaz bir tecrübeye sahiptir. Tek bir halk adına tüm halkları cezalandırabilir. İnsanlara karşı yürüttüğü bu siyaset, kökleri geçmişe dayanan ve tarihsel bir geleneğe sahip bir siyasettir. Dolayısıyla, İran ceza uygulamalarının katılığını iktidarı ele geçirmesinden almaktadır. Cezalandırma ne kadar katı ve ağır ise hükümranlılığı ve egemenliği de o derece derin ve gizli tecrübelerle sahiptir.

Her ne kadar iktidar kurmanın yol ve yöntemleri kendi içinde değişmiş olsa da hükümranlılığın getirdiği öfke ve kinden bir şey eksilmemiştir. Bununla birlikte, yöntem ve taktiklerini değiştirmiş ve öylece devam etmiştir. Bunun en yakın tarihli örneği, Rıza Şah'ın kurduğu sistemdir ki bu sistem ne İslamidir ne de Avrupaidir. Sawak sistemi zorbalığa en fazla dayanan sistemdir. Rıza Şah 1921 yılında İran'da darbe yapmıştır ve İran'da iktidar Rıza Şah'ın eline geçmiştir. 1925 yılında Kaçar hanedanının iktidarı sona ermiştir. Kaçar hanedanından gelen son şah olan Ahmed Şah Paris'e gitmiştir. Kaçar hanedanının iktidarı Ağa Muhammed Han'ın önderliğinde kurulmuştur. Bu süreçte Zendan aşiretinden ve bu aşiretle bağı olan çok sayıda kişi öldürülmüştü. Bilindiği üzere, Kaçar hanedanı aşiretçilik kültürüne dayanıyordu. 1780 ile 1790 yılları arasında İran şehirlerini bir bir ele geçirmişlerdi. 1786 yılında da Tahran'ı işgal etmiş ve burayı başkentleri ilan etmiştir. O yıllarda Kaçar ailesi bunların hepsini kendisi kurmuştur. İran'da artık Kaçar hanedanlığının iktidarı başlamıştı. Buna paralel olarak, Nasredin Şah dönemine gelelim; Ağa Muhammed Han'ın ölümünden sonra Kaçarlar Devleti Nasredin Şah tarafından yönetilmiştir. Bu kadar iktidar ve el değiştirmeye rağmen İran Devleti 9 bakanlıkla yönetilecek şekilde örgütlenmişti. Bu bakanlıklardan beş tanesi yalnızca kâğıt üzerinde mevcuttu ve bunlardan dördü etkin bir şekilde görev yapmıştır. Ancak Kaçarlar Devleti'nde bugünkü kadar büyük bir bürokrasi yoktu. O dönem etkin olan bakanlıklar Savaş, Ekonomi, Adalet ve Dışişleri Bakanlıklarıydı. Aynı zamanda, Erdalan ve Mukri isimli Kürt Mirlikleri de Nasredin Şah döneminde yıkılmıştı. Bununla birlikte, vergiler aşiret önderleri tarafından toplanmaya devam etmiştir.

Bahai dini Kaçarlar döneminde ortaya çıkmıştı. Nasredin Şah da 1880 yılında Şeyh Ubeydullah Nehri İsyanı nedeniyle Şemzinan'dan Kaçarların topraklarına doğru gelmişti. Kaçarlar, Osmanlı Devleti'nin yardımıyla Şeyh Ubeydullah Nehri isyanını bastırdılar. Kürtlere karşı yapılan ortaklık ve iş birliği hem gizli hem de açıktan

yapılıyordu. 1901 yılında İngiliz tüccarları ile Muzaferedin Şah arasında İmza İmtiyazı Anlaşması adı altında bir iş birliği anlaşması gerçekleştirilmişti. Bu anlaşma, petrol ve paylaşım üzerineydi. Söz konusu şirket her ne kadar İran'da pek çok kişi tarafından kabul edilmese de en son ortaya çıkan sonuca göre çok sayıda aşiretle paylaşılmıştı. Bu da menfaatleri ve ayakta kalmaya dayanan iktidarların yol ve yöntemlerini gözler önüne sermektedir.

Kürdistan Cumhuriyeti de Rusya, İran'da büyük bir etkiye sahip olduğu zaman kurulmuştur. Güney İran'da da Britanya etkiliydi. Bu anlaşma Birinci Dünya Savaşı'nın başında yapılmıştır. Bunun yanı sıra, *Simkoyê Şikakî* isyanı başladı. Şikakî aşiretinin bölgesinde Simko Ağa'nın hakimiyeti başlamıştı. Ardından Osmanlı topraklarına kaçtı. 1929 yılında devletten yapılan bir çağrı üzerine komplovari bir şekilde İran'a gelmiş, Doğu Kürdistan'a döndüğünde rejimin eliyle orada öldürülmüştür. İran'da şimdi olduğu gibi o kaostan içinde yeni bir yönetime ihtiyaç vardı. O destekler ve itirazlar Rıza Pehlevî'nin başarısını öne çıkarmıştır. Rıza Şah'ın iktidarı Türklerin iktidarına son vermişti ve Fars-ulus iktidarı başlamıştır. Rıza Şah yönetime geldiğinde İran'da merkezi yönetim yoktu. O dönemde merkezi bir hükümet de yoktu. Her yerde o bölgede güçlü olan kişinin yönetimi vardı ve Kürdistan'da *Simkoyê Şikakî*'ye karşı bir hoşnutsuzluk vardı. Kaçarların iktidarına karşı Tebriz'de de *Xiyabanî* aşireti, Gilan'da *Mirza Kûçek Han* ve *Cengelî* isyanları vs. ve itirazlar oluşmuştu ve Rıza Şah bu sebeplerden dolayı ordusunu güçlendirerek, bu liderlerin ve bölgesel isyanların tamamını bastırmıştır.

Akabininde devleti hızla bir modernizasyon sürecine doğru götürdü. Dil açısından baktığımızda da Arapça isimlerin tümünü Farsça'ya çevirdi. Devletin adını değiştirdi ve kendisine de Rıza Pehlevî adını verdi. Askerliği mecburi hale getirdi ve bu şekilde devletin gücünü daha fazla arttırdı.

Rıza Şah petrolü de kamulaştırdı ve bu da Rıza Şah ile İngilizler arasında sorunlar yaşanmasına sebep oldu. Bundan ötürü, 29 Mayıs 1933 tarihinde aralarında yeni bir antlaşma imzalandı. Şah, hava kuvvetlerini de güçlendirmişti. Tüm dini giysileri yasakladı ve bu şekilde de modernizasyonu devam ettirdi. Bunların yanında, ulusal reformlar da gerçekleştirdi. Dini vaizlerin Şaha karşı ayaklanmalarına ve katliam yapmalarına neden oldu. 1941 yılında İngiliz ve Ruslar da İran

Rıza
Şah yönetime geldi-
ğinde İran'da merkezi yönetim
yoktu. Her yerde o bölgede güçlü olan
kişinin yönetimi vardı ve Kürdistan'da
Simkoyê Şikakî'ye karşı bir hoşnutsuzluk
vardı. Kaçarların iktidarına karşı Tebriz'de de
Xiyabanî aşireti, Gilan'da *Mirza Kûçek Han*
ve *Cengelî* isyanları vs. ve itirazlar oluş-
muştu ve Rıza Şah bu sebeplerden dolayı
ordusunu güçlendirerek, bu liderlerin
ve bölgesel isyanların tama-
mını bastırmıştır.

topraklarının bir kısmını işgal ettiler. Rıza Şah görevden alındıktan sonra sürgün edildi ve yerine oğlu Muhammed Rıza Pehlevi iktidara getirildi. Bu da devlet sisteminin dokusunun ne derece derin ve detaylı olduğunu bize göstermektedir.

1979 yılında Ayetullah Humeyni İran'a döndü ve aynı zamanda İran'da darbe oldu. Kadın, genç ve toplumun tüm bileşenlerinin yer aldığı devrim İslam Devrimine mal edilip o adla ilan edildi. Bundan ötürü İran'da dini yönetim her şeyin üstünde tutuldu. Bu esasa göre, İran'da devlet dini liderin önderliğinde İran Cumhurbaşkanı'nın idaresinde yönetilmektedir. İran rejiminin cezalandırma siyaseti de bugüne kadar mevcut rejimin çıkarlarına dayanacak şekilde tesis edilmiştir. Verilen tüm cezalar devletin korunması ve devletin menfaatlerine göre şekillenmiştir. Tarih boyunca da bu cezalar uygulanagelmıştır. Şimdi de bunlar devam etmekte, gittikçe daha keskin ve şiddetli hale gelmektedir. Şimdiye kadar da insanlara kesilen cezalar egemen rejimin korunması esasına dayanmaktaydı. Rejimin korunması her renkten ve düşünceden üstün tutulduğundan ne halkların rengi ne de insanların canları mevcut rejimden önemlidir.

İran'da kültürleri ve insanları koruyacak bir siyasetten söz edemeyiz. Yürürlükte olan şey herkesi bu siyasetin hizmeti altına sokan bir rejim ve devlet sistemidir. Küçük büyük tüm cezalar bu esas temelinde verilmektedir. İnsanlara verdiği hakları da rejime karşı çıkmamaları adına vermektedir. Hak öznesi olan kişiler asla mevcut rejime karşı çıkmaması ve ona karşı isyan etmemesi gereken kişilerdir. Buna göre, kimse siyasi eylemlere katılmamalıdır. Başka bir deyişle bu, toplum ile toplumun kendi kendini yönetmesini sağlayacak olan siyaset arasındaki bağları koparır ve toplumu başsız bir gövde gibi bırakır. Toplumu başsız bıraktığında aynı zamanda insanları da marjinal hale getirir. İnsanlara geleceklerini planlamadıkları, hedefsiz ve marjinal olarak yaşadıkları bir hayatı dayatır.

Bir diğer nokta ise toplumun ahlâkıdır; mevcut sistem inançtan tutun da insanların maneviyatına kadar her şeyi iktidarın inancına göre organize eder. Bunu da insanlara en fazla zindanlarda uygulamaktadır. İran'da sistem için zindan insanları iradesiz bırakacakları bir terbiye alanı ve okul gibidir. İnsanların umudunu ve iradesini yok ediyorlar ki onları özgürlükten ve hayattan koparabilsinler. Zindana girenlere devletin fikir ve inançları dayatılır. En başta, Şiiliğe ait tüm fikir ve düşünceleri kabul etmeleri gerekir. İnsanlara bunun dışında bir yol bırakmaz ve onları çaresiz, umutsuz bir kadere sevk eder. Bununla tutuklulara bundan başka bir yolunuz yok mesajını vermek ister ve hiç kimseye başka bir yol imkânı bırakmaz. Zindanda rejimin kendisi tutuklulara uyuşturucu madde dağıtır, düşünmeyen bir toplumu ve mutlak köleliği dayatır. Ayrıca gençlerin beyinlerini bu eylemleriyle felç eder. Bunların hepsini de hiç kimsenin mevcut rejime karşı hiçbir itirazı kalmasın diye ve var olan itirazları da içeride

boğmak için yapar. Fuhuş meselesini hadsiz hesapsız arttırır. Mevcut sistemin muhafaza edilmesi, rejimin iktidarda kalmaya ve zor aygıtlarını kullanmaya devam etmesi için insanları en kötü yollara mecbur eder.

İran rejimi ister siyasi ister adli olsun tüm tutuklular için belirli bir siyaset gütmektedir ve onları, iradelerini teslim almak için ayrı ayrı politikalara sahiptir. Bu değerlendirmenin kalan kısmında bu politikalara dikkat çekeceğiz. İran zindanı İran sisteminin bizzat aynasıdır. Bundan dolayı da en küçük suçlardan tutun da büyük suçlara kadar her türlü suç nedeniyle binlerce insanı tutuklayıp buralara tıkıyorlar. Hapishaneler yer altı şehirleri gibidirler. Yer üstü şehirleri ve yer altı şehirleri... Esasında, yer altı şehirlerinde insan, sistemin gerçek yüzünü en açık şekilde görür. Zindanlarda binlerce genç uyuşturucu madde bağımlısı olmuş ve geri dönülmez bir şekilde bu ağa düşmüştür. Bu siyaset yalnızca insanları açlığa mahkûm etmekle kalmaz, aynı zamanda kaçakçılığı da tek çare olarak insana dayatır. Ardından bu eylemleri nedeniyle insanlara idam cezası da verir. Bununla istediği şey her daim toplumun gözünü korkutmaktır. İnsanları idama mahkûm ederek toplumun yüreğine korkuyu yerleştirir. Bununla da her türlü kötü yolun kapısını açar ve kendisi de ceza savcısı ve hâkimi kesilir. Zindanları hırsızlık ve meşru olmayan ilişkilerden kaynaklanan suçlardan yatan insanlarla doldurmuşlardır. Binlerce insanı katil ve ağır suçlu hale getirmişlerdir. Zindanlarda sayısız kadın bu şekilde eşlerinin katili olmuştur ve böylece hapse atılmıştır.

Zindanlarda esasında suçsuz olup eylemlerinin faili rejim olan çok sayıda kişi vardır. Ne var ki bu kişiler direnmeyip o sisteme son vermeyip kendilerini sistem karşısında suçlu görmektedirler. Zira rejimin onları affetmesini beklemekte ve kendilerini rejime affettirmektedirler. Çünkü rejimin bizzat kendisi tarafından kötü yola sürüklenen pek çok kişi hapiste bulunmakta, fakat maalesef katilleri olan rejim karşısında kendilerini günahkâr ve suçlu görmektedirler. Bu kişiler rejimden af diliyorlar. Sadece bu şekilde de değil, aynı zamanda rejimin onları affetmesi için zindanda çalışıyorlar da. Onları bu yola iten ve bu seviyeye getiren siyaseti görmüyorlar ve ona karşı direnmiyorlar da. Zindanda yalnızca siyasi sebeplerle tutuklananlar direniyorlar. Bu tutuklular direnme ve zulmü kabul etmeme yolunu bize gösteriyorlar.

Devletin zindanlardaki kişilere ilişkin siyaseti bu insanları günahkâr kişiler olarak göstermek üzerine kurulmuştur. Buna göre, bu kişiler kendilerini affettirmek için de devletin her istediğini kabul ederler ve yerine getirirler. Devlet bu kişileri affetmenin bedeli olarak bu kişilerden pek çoğunun eline sabahtan akşama kadar Kur'an'ı verir. Onlara söz hakkı da vermez. İnsanlar da kendilerini devlete karşı günah işlemiş kişiler olarak gördükleri için kendilerinin söz hakkının da olmadığını düşünürler. Böyle kişileri darağacına götürdüklerinde de bu kişiler seslerini çıkarmıyorlardı ve bunun yazgıları olduğunu söylüyorlardı.

Çoğu idam edilmeyi hak ettiklerini söylüyordu. Bu sisteme karşı herhangi bir itiraz etmiyorlardı. Bu da teslim olmuş bir kişiliği göstermektedir. Devlet bu şekilde insanlarda irade bırakmıyor ve insanların iradesiz ve ruhsuz hareket etmelerine sebep oluyor. Devlet zindanda ölü bir toplum yaratmıştır. Dışarıda da bunu hâkim kılmak istiyor. Bir laf eden olursa da ona daha ağır bir ceza verirler ve kanunlara ve Allah’a karşı geldiğini söylerler. Böylece Allah ve kanunlar insanları tutsak almaya ve çaresiz bırakmaya yarayan iki kapı haline gelir.

Zindanda kadınlara karşı da sonuna kadar eril cinsiyetçiliğe dayanan bir sistem bulunmaktadır. Zindan bizzat ataerkil zihniyetin kendisidir. Zindanda kadının iradesi kırılır. Zindan kadının başının eğilmeye çalışıldığı bir medrese gibidir. Onu içeride uslu hale getirecekler. Nasıl daha iyi kölelik yapacağı konusunda eğitecekler. Kadınlara şunu öğretiyorlar: iyi bir kadın olabilmen için evde erkeğin sistemi her neyse ve her nasılsa onu olduğu gibi kabul etmen gerekir, sessizce hayatına devam etmen gerekir. Farklı yollara giren kadın ise mahpus bir kadın olarak hapiste bu günahlarından arınması gerekiyormuş gibi görülmektedir. Zindanda kimsesiz kalan kadınlar da çoktur. Cinsiyetçi toplum bunu dışarıdan kadına dayatır ve kadın hapse girdiğinde de tamamen bir kenara atılır ve kimsesiz kalır. Devlet zindanda kendi yöntemleriyle bu kadınları yeniden evlendiriyor. Özellikle, kadınlar üzerinde şöyle bir sistem de işletiliyor. Çoğunlukla aralarından bazı kadınları Besic kuvvetlerine (Zehra’nın Kızkardeşleri Birimi-*Xweheranê Zehra*) alıyorlar ve bu birime katılan kadınlar diğer mahpuslara karşı ajanlık yapıyorlar. Diğer kadınlar onların bilgisi dışında hareket edemesinler diye onlara karşı bilgi topluyorlar.

İnsanlar da kendilerini devlete karşı günah işlemiş kişiler olarak gördükleri için kendilerinin söz hakkının da olmadığını düşünürler. Böyle kişileri darağacına götürdüklerinde de bu kişiler seslerini çıkarmıyorlardı ve bunun yazgıları olduğunu söylüyorlardı. Çoğu idam edilmeyi hak ettiklerini söylüyordu. Bu sisteme karşı herhangi bir itiraz etmiyorlardı.

Rejime karşı çıkanlar siyasi suçlardan tutuklu bulunan kişilerdir. Bu kişiler devlet karşısında sessiz kalmıyorlar ve her türlü direniş yöntemini esas alıyorlar. Bunlar da devletin anayasasını kabul etmeyen ve mücadelelerini sonuna kadar gösteren kişilerdir. Onlara kendilerini ifade etmeleri için hiçbir fırsat verilmiyor. Ya idam cezasına çarptırılıyorlar ya da sürgün ediliyorlar. Günde bir kez İstihbarat Teşkilatı tarafından götürülüp işkenceye maruz bırakılıyorlar. Onları adli suçluların arasına gönderiyorlar ve başka tutuklulara tanınan imkanlar onlara tanınmıyor. Bu insanların mücadele etmesini ve direnmesini önlemek için her türlü yol ve yöntemi deniyorlar. Her türlü okuma imkanından mahrum bırakılıyorlar.

Dışarıyla olan ilişkilerini koparıyorlar. Hapishanede olan kitapların hepsi de ya dini kitaplar ya da aşk kitapları. Bunun amacı da bu insanların kişiliklerini bozmaktır. Bu nedenle de fiziksel ve psikolojik işkenceye maruz bırakılıyorlar. Bunların hepsi de insanları teslim almak ve kötü yollara sürüklemek için bilinçli olarak yapılmaktadır. İran Devleti'nin sistemi yalanlar üzerine kurulmuştur. Zorla insanların pişmanlık duymasını ister. Siyasi tutuklulara her türlü irade teslim alma yöntemini uygular. Pişmanlık da devletin kullandığı temel yol ve yöntemlerden biridir. Bununla kişinin ruhunu teslim almayı amaçlar.

Siyasi tutuklulara verilen cezaların hepsi münafıklık suçlamasına dayanır. Kişileri bununla cezalandırırlar. Siyasi nedenlerle tutuklanan kişiler hiçbir aftan yararlanamazlar. Onlar her daim suçlu olarak kabul edilirler ve verilen cezayı son saniyesine kadar çekmek zorundadırlar. Bağımlılık yapıcı madde (her türlü uyuşturucu madde) ile ilgili suçlar ve cinsel suçlar için af çıkarılmaktadır. Kutsal günlerde bu suçlardan yatan çok sayıda kişi affedilmektedir. Siyasi tutuklular ise katillermişçesine verilen cezanın tamamını çekmek zorundadırlar ve onlar için hiçbir sebep kabul görmez. Affedilenlere ise afname belgesi düzenlenir ve örneğin eğer cezaları on yıl ise, bunun beş yılı affedilir. Cezalarla ilgili senet (teminat) sistemi de vardır ve tutuklular bir teminat bırakıp ziyaret için dışarıya çıkabilirler. Ancak siyasi tutuklular için bunların hiçbiri söz konusu değildir. Onlar sonuna kadar cezalarını çekeceklerdir. Onları devlete karşı en büyük suçu işleyen kişiler olarak göstermektedirler. Koşullu af da kişinin cezasının üçte birini çekmesi halinde resmi kutsal günlerde kişiye af uygulanabilmesidir. Mesela uyuşturucu madde, kaçakçılık ve ahlaki suçlar vs. için bu af uygulanabilmektedir. Siyasi tutsaklar ise bu hakların tamamından mahrumdur.

İran'ın gerici sistemine göre kadın olmanın bizzat kendisi yazılı olmayan bir suçtur ve bir kadın her ne şekilde olursa olsun tutuklandığında ona uygulanan eziyet ve işkence çok ağırdır. Zindanda tutulan her kadın kendisine tecavüz edileceği korkusuyla yaşar. İran rejiminin pratiğinde bu suç, tutuklu kadınlara karşı defalarca işlenmiştir. Öte yandan, toplumun geleneklerinden ötürü çok sayıda kadın toplum ve aileleri tarafından dışlanmaktadır. Bunun yanında, iradelerini kırmak ve onları fikir ve inançlarından yüz çevirttirmek için kadın siyasi tutuklular üzerindeki baskı ve zorbalık son derece fazladır. Siyasi tutukluların büyük bölümü bu cinsel işkenceye maruz kalmışlardır ve bu, İran rejiminin cezalandırma ve sindirme siyasetinin önemli bir kısmını oluşturan sistematik bir siyasettir.

Şu anda çok sayıda kadın aktivist, İran zindanlarında tutulmaktadır. Ancak direnişleri dünya için bir emsal ve güç kaynağı olmuştur. Orada kadınların ellerinde özel mücadele yol ve yöntemleri olmasa da bu kadınlar direnişçi bir duruşa sahiptir. Büyük bir güç ve inançla hareket etmektedirler. Çoğu İran'daki farklı milletlere mensuptur. Örneğin; Arap, Beluci, Kürt ve Farstırlar ve içlerinde İran rejimine karşı başkaldıranlar vardır. Bu kişiler de pek çok işkence ve ağır hakarete maruz

kalmaktadır. Bu şekilde binlerce kadın zindanlarda. Bir kadın örgütlenmesi olmadıgından bu başkaldırı, bireyler düzeyinde kalmaktadır. Bununla birlikte, bu kadınlar düşmanın dayattığı politikaya karşı mücadele etmektedir ve İran rejimini tam da bu kahretmekte ve onlara karşı her türlü insanlık dışı yöntemi kullanmasına neden olmaktadır.

Direnış çizgisine gelince her ne kadar bu varsa ve İran'ın geçmişı ve gelenekleriyle de köklü bir tarihe sahipse de son süreçte Kürdistan Özgürlük Hareketi bu kültürü ve geleneğı devam ettirdi. PJAK üyeliğı gerekçesiyle tutsak edilen *Şîrîn Elembulî, Elî Heyderiyan, Ferzad Kemanger, Huseyîn Xizirî, Hebîblah Gulperî Por*; bu sistem karşısında direnen ve darağacına gidene kadar da hiçbir taviz vermeyen kişilerdir. Bu devrimcilerin halklarının özgürlük siyasetini sahiplenmek dışında hiçbir suçu yoktu. Buna rağmen, Doğı Kürdistan'da özgürlük iradesi gelişmesin diye onlara idam cezası verildi. Onların direnişinin zindanda ve zindan dışındaki siyasiler üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Zindanda ana bir siyasi çizgi haline gelmiştir. Adeta devletin zulmü ve zorbalığının yarattığı karanlığı aydınlatan bir mum gibi... Kişilikleriyle rejimin korkusunu kırmışlardır. Bugün ise bakıyoruz ki binlerce tutuklu onları kendileri için birer örnek ve gelecek timsali olarak görüyor.

Kürdistan'ın her bir parçasındaki devrimcilik ve direniş kültürü diğere parçalara da etki etmiştir ve örnek olmuştur. Şüphesiz, zindan sisteminin ve insan iradesini kıran her türlü sistemin yenilgiye uğratılması için özgür toplum ve bireylere ihtiyaç vardır ve bu da ancak ve sadece toplumsal bir mücadele ve devrimle mümkündür. Şu anda İran ve Doğı Kürdistan *Jin, Jiyan, Azadî* devrimini yaşıyor ve bu özgür bir toplumun müjdesini veriyor ve hiç kuşkusuz ki Batı ve Kuzey Kürdistan'daki mücadele ve direnişin bu devrimin gelişmesinde büyük bir payı var.

Batı Kürdistan'daki devrimin etkisi, umut ve geleceğini görme açısından temel bir role sahiptir. Doğı Kürdistan'ın tarihinde çok köklü bir irade ve azim vardır. Direniş ve mücadele tarihi yüzyıllardır baş eğımeyi kabul etmemiştir. 28 Kürt isyanında, hem fikir ve düşünce açısından bu böyle olmuştur hem de Kürdistan bir savaşçı yurdu olmuştur. Özellikle Kuzey ve Güney Kürdistan tüm imkanlarıyla ve canlarını feda ederek yaşamakta olan direnişin bir parçası olmuştur. Bu bir direniş kıvılcımı gibi her nerede parıldadıysa Doğı Kürdistan'da da direniş ve öncülük her daim yükselmiş ve büyümüştür. Doğı Kürdistan, tarih boyunca zulüm ve zorbalığa ve göz korkutmaya karşı özgürlük isteğinden ve iradesinden hiçbir zaman vazgeçmemiştir.

Jin, Jiyan, Azadî sloganı içeriğı itibarıyla jin (kadın) yani varlık ve irade, jiyan (yaşam) yani toprak ve insan onuru ve azadî (özgürlük) yani insanlığın geleceğı için değerli olan her şeyi ve insanlara dayatılan kaderi mahkûm eden her şeyi, kadının nasıl özgür bir yaşamın öncüsü olacağını ifade eder. Bu mücadele gittikçe büyüyecektir. Aynı zamanda özgürlük isteyen tüm halklar için de bir umut olacaktır

İran Solu ve Jin, Jiyan, Azadî Devrimi: Görünmeyen Aktörler

Mahtab Mahboub

İngilizceden Çeviren: Ayşe Berktaş

*“İnsanların ülkelerinden ne beklentisi olabilir? Refah, refah, refah,
başka hiçbir şey değil!”*

Bunlar, bir Youtube videosunda İranlı gençlerin kaygılarından, istek ve sevinçlerinden, özgürlük ve kadın hakları yoksunluğundan söz eden Sarina Esmaelzade’nin sözleri. 16 yaşındaki öğrenci 23 Eylül 2022’de Karaj’daki protestolar sırasında güvenlik güçlerinin kafasına vurduğu şiddetli darbeler nedeniyle öldü.

Statükoya zorunlu başörtüsünden ulusal/etnik ayrımcılığa kadar her boyutta meydan okuyan Jin, Jiyan, Azadî devrimi İran siyasetini ve toplumunu temellerinden sarstı. Jîna’nın öldüğü haberi duyulunca feminist aktivistler tarafından Tahran’daki Kasra hastanesi önünde başlatılan protestolar, Kürt kenti Sakız’daki cenazesinde kadınların baş örtülerini çıkartıp *Jin, Jiyan, Azadî* (kadın, yaşam, özgürlük) sloganı atmasıyla büyüdü. Bu slogan sonraki aylarda hem orijinal Kürtçe haliyle hem de Farsça *Zan, Zendegi, Azadi* olarak ülkenin her yanında yankılanacaktı. Bu sloganın kökeni ve arka planı meselesi kamusal alana taşınmış ve etkisi/baskınlığı monarşistlerden radikal solculara siyasal güçleri devrimin bu alanına/yönüne dair bir tutum almak zorunda bırakmıştır. Sloganın kökleri Türkiye’de 1970’lerde ortaya çıkan ve “Kadın özgür olmadan toplumun özgür olması mümkün olmadığı için” kadınları mücadelesine katılmaya teşvik eden

Kürt Özgürlük Hareketidir.¹ İran’da sol “sınıf mücadelesi” adına, hem gündeminde kadın özgürlüğüne öncelik vermeyen hem de ulusal sorunu görmezden gelen uzun bir geçmişe sahip. Bu makale toplumsal cinsiyet ile etnisitenin kesiştiği yerde devlet tarafından işlenmiş bir cinayetin alevlendirdiği mevcut devrimci hareketle bağlantılı olarak en geniş anlamda İran solu içindeki eğilimleri kabaca resmetme çabasıdır. İran solunun 1979 devriminden bu yana mücadelesini İran’daki sosyo-ekonomik gelişmeler ve söylemsel değişiklikler bağlamında çok kısaca gözden geçirerek sola dair geleneksel anlatılarda yer almayan aktörlere ve bu aktörlerin Jin, Jiyan, Azadî devrimindeki gerçek ve potansiyel rollerine ışık tutmayı amaçlıyorum. Fakat sadece ülke içindeki aktörler ve hareketler üzerinde duracağım. Bir kısmı İslam rejiminin 1980’lerde hakimiyet kurmasıyla birlikte sürgüne gitmek zorunda bırakılmış ve şu anda diasporada bulunan sol örgüt, parti ve eğilimlerin daha dikkat çekici bir mevcudiyeti vardır ancak bunların ülke içindeki protestolar, hareketler ve örgütlenmeler üzerindeki etkilerini araştırmak yapılabilir bir iş değildir. Bu da büyük ölçüde ülkedeki ve dışarıdaki aktivistler arasındaki her türlü dayanışma ve bağlantının suç sayılarak, casusluk davalarına konu edilmesinden ileri gelmektedir.

İran Solu ve 1979 Devrimi Sonrasındaki Yenilgisi

1979 devrimine giden yıllarda İran solu -aralıksız baskıya, liderlerinin bednam “Ülke İstihbarat ve Güvenlik Örgütü (SAVAK)” tarafından tutuklanmasına ve katledilmesine rağmen- Pehlevi rejimi muhalefeti içinde etkin ve dirençli bir gücü, daha eğitilmiş, modern orta sınıf nüfus arasında özellikle popülerdi. İdeolojik eğilimler ve stratejiler bakımından farklılıklar içeren sol, yeni devlet gücünü, iktidarı nasıl gördüğü temelinde kabaca iki gruba ayrılabilir. Bir yanda Sovyetler Birliği çizgisindeki Tudeh (İran Komünist) partisi ve Halkın Fedaileri (Çoğunluk) vardı. Pehlevi rejimi döneminde en öne çıkmış gizli sol örgüt olan İran Halkın Fedaileri Gerillaları 1970’te kurulmuştu; silahlı mücadele stratejisini terk edip ismini Halkın Fedaileri Örgütü olarak değiştirdikten kısa zaman sonra radikal sert politika yanlısı “Azınlık” ve Sovyet yanlısı “Çoğunluk” olarak ikiye bölündü. “Çoğunluk” yeni İslami rejimin “ilerici” bloklarıyla

¹ “Jin, Jiyan, Azadî (Woman, Life, Freedom): The Genealogy of a Slogan”, *Crimethinc*, 8 Mart 2023,

<https://tr.crimethinc.com/2023/03/08/jin-jiyan-azadi-woman-life-freedom-the-genealogy-of-a-slogan#fnref:1> (Son Erişim 22 Haziran 2023)

ittifak aradı. Diğer yanda Fedailer Azınlık ve diğer birçok küçük Marksist parti rejimi devirip sosyalist bir devrimle devam etme umudundaydı.² Sol, devrimin zaferine yaptığı büyük katkılara ve bazı grupların yeni İslam rejimiyle iş birliği yapmasına rağmen sadece siyasi iktidardan hiçbir pay almamakla kalmadı aynı zamanda yenilgi, gerileme ve tasfiye yaşadı. Solun yenilgisi, rejimin sınırsız ve aralıksız baskıları ve Sovyetler Birliği'nin Bolşevik tasavvurun başarısızlığa uğradığına ve neoliberalizmin küresel yükselişe geçtiğine işaret eden çöküşünün yanı sıra, solun, “batılı”, “sömürgeci”, “burjuva” ideolojiler dediği demokratik özgürlükleri, kadınların ve diğer “azınlıklar”ın haklarını İslamcılarının saldırıları karşısında savunmaktaki başarısızlığına bağlanmıştır.³ Bu miras sol harekette etkisini on yıllarca sürdüren izler bıraktı. Anti-emperyalizm, eşitlik, sosyal adalet, yoksulluğu ortadan kaldırmak ve “petrol gelirleriyle lanetlenmiş” devletin yeniden dağıtımcı işlevine dair sol söylemler İran-Irak savaşı (1980-88) boyunca yaygınlığını korudu. Gündelik yaşamın militarizasyonu ile birlikte bütün politik faaliyetler yasaklandı ve bu dönem cezaevlerinde bulunan 5000 kadar seküler ve müslüman solcu siyasi tutsağın gizlice toplu idamıyla sonuçlandı.⁴ Savaştan sonra kendisini küresel neoliberal yeniden yapılanma iklimi içinde bulan İran devleti sermaye birikimini yeniden canlandırma ve sınıf düzenini stabilize etme/yeniden yürürlüğe koyma çabasıyla özelleştirme, deregülasyon, mali disiplin ve gümrük indirimlerini içeren gözle görülür bir kurumsal reorganizasyon geçirdi. Yüzünü uluslararası piyasalara dönmüş biri demokratik/liberal İslam ideolojisine sahip ve daha sonraları Reformistler tarafından temsil edilen diğeri “devrimci” İslamı benimseyen askeri-bonyad (vakıflar) komplekslerinden oluşan iki yeni sermaye fraksiyonu arasındaki rekabet sivil toplum örgütlerinin yanı sıra devlet kurumlarının da reorganizasyonu ile sonuçlandı.⁵ 1997’de reformcu Hatimi’nin başkan seçilmesi 1979’dan beri ilk kez değişim için ve sol güçleri de içeren sivil toplumun yeniden canlanması için politik bir fırsat oluşturdu. Ulusal veya yerel devletlerin uyguladıkları Dünya Bankası ve IMF yapısal

² Stephanie Cronin, der., *Reformers and Revolutionaries in Modern Iran: New Perspectives on the Iranian Left*, Taylor & Francis, 2013, 13.

³ Stephanie Cronin, age., 6.

⁴ Kaveh Shahrooz, “With Revolutionary Rage and Rancor: A Preliminary Report on the 1988 Massacre of Iran's Political Prisoners”, *Harvard Human Rights Journal*, 2006, <https://harvardhrj.com/wp-content/uploads/sites/14/2020/06/20HHRJ227-Shahrooz.pdf> (Son Erişim: 26 Mayıs 2023)

⁵ Kayhan Valadbaygi, “Neoliberalism and state formation in Iran”, *Globalizations*, January 2022, https://www.researchgate.net/publication/357894744_Neoliberalism_and_state_formation_in_Iran, (Son Erişim: 22 Haziran 2023)p

uyum programları nedeniyle kamu hizmetlerini yapamaz hale gelmesini telafi etmek için 1990'lardan beri küresel Güney'in her yerinde boy gösteren vakıf ve yardım STK'ları İran sivil toplumunda hızla çoğalmıştı.⁶ Bu yardım söyleminin egemenliğine ve birçok solcu bireyin bu vakıflarda gönüllü aktivizm için alan bulmasına rağmen sol yavaş yavaş emek hareketleri, öğrenci ve kadın hareketi ve daha sonra son ayaklanmada öz-örgütlenmeye dayalı yerel komiteler biçiminde yeniden ortaya çıktı. Burada genel olarak sol içindeki başat eğilimleri anlatıp hangi aktörlerin harekette ve daha sonra Jin, Jiyan, Azadî devriminde kendini ifade ettiğine bakmak istiyorum.

“Anti-Emperyalist Sol”, “Ekonomist Sol” ve Ötesi

Burada İran solundaki iki ana eğilimi ayırt etmek için uluslararası ilişkiler kuramcısı Kamran Matin'in mücadelenin stratejik odağı ekseninde sınıflandırma yapma önerisinden yararlandım: “anti-emperyalist sol” ve “ekonomist sol”. İlki Stalinist Tudeh partisinin geleneğini benimseyerek İslam Cumhuriyeti'nin sözde anti-emperyalizmini öncelerken, ikincisi “İran içindeki anti-kapitalist mücadeleyi merkeze alarak ulusal sorun ile toplumsal cinsiyet sorununu nispeten göz ardı eder”. Yine de, her iki eğilim de işçi sınıfını “İran'da her türlü radikal ilerici politik dönüşümün” biricik aktörü kabul eder.⁷ Anti-emperyalist sol ya da İran bağlamında verilen adıyla “direniş eksenî” solcuları İran İslam Cumhuriyeti'ne yönelik her türlü muhalefet ve protestonun batı emperyalistlerinin, özellikle de İran'ın çökmesinden, Suriyelileşmesinden ve bölünmesinden yarar sağlayacak olan ABD'nin entrikası olduğu fikrindedir. Dolayısıyla ulusal azınlıkların her

⁶ Siavash Saffari, (2017). “Charity or Mass Mobilization? Public Religion and the Struggle for Economic Justice” *Iran's Struggles for Social Justice: Economics, Agency, Justice, Activism* içinde, Springer International Publishing, 2017, 65-80.

⁷ Kamran Matin, “The Iranian Left, Radical Change, And The National Question”, *Eutopia*, 23 Ocak 2020, <https://eutopiainstitute.org/2020/01/the-iranian-left-radical-change-and-the-national-question/> (Son Erişim: 22 Haziran 2023)

türlü direnişi “toprak bütünlüğüne” yönelik bir tehdit ve ulusal güvenliğe karşı suç olarak algılanır. Ayrıca her türlü protesto İran devletinin zayıflamasına yol açacağından İran’ın emperyalist baskılardan kurtulacağı güne kadar askıya alınması gerektiği savunulur, böylelikle İranlıların içeriden değişime yönelik bütün potansiyeli ve aktörlüğü hükümsüz kılınır. Yakın zamanda “direniş eksen” solcuları İran Öğretmenler Meslek Örgütünü hak talepleri ve cezaevindeki öğretmen aktivistlerin serbest bırakılması talebiyle sokağa çıktığı için kınadılar. Görünürde sosyal adalet ve eşitlik söylemini öne çıkarsalar da, işçilerin örgütlediği grevlere ve protestolara da müdahale edip sloganları saptırmaya ve bağımsız işçi mücadelelerine el koymaya çalışıyorlar (örn. Haft Tappeh Şeker Kamışı Fabrikası İşçi Sendikası, 2017-18).⁸ Uluslararası düzlemde, emperyalizmi soyut, çok katmanlılığını göz ardı eden bir tarzda ele alır, ne Rus ve Çin emperyalizmlerine ne de İran’ın Irak, Suriye ve Yemen’deki bölgesel müdahalelerine karşı aynı muhalif tutumu takınmazlar.⁹ Jin, Jiyan, Azadî devrimi sırasında ve etnik ve ulusal sorun ağırlık kazanırken bu eğilimin birçok fraksiyonu açıkça rejimin yanında yer aldı.

Ancak Matin’in pek de hassas davranmadan uyguladığı “ekonomist sol” kategorisi farklı eğilim ve aktörleri kapsar. Neoliberalizasyon ve “erken sanayisizleşme” (de-industrialization: ekonomideki sanayi üretiminin büyüklüğünün ve payının azaltılması) sonucunda küresel güneyin birçok ülkesinde geleneksel devrimci potansiyel taşıyıcısı mavi yakalı erkek sanayi işçisi figürü on yıllar içinde yerini Jîna devrimci ayaklanmasında sesleri -farklı ölçülerde de olsa- yükselen çok çeşitli radikal aktöre bıraktı. Burada bu aktörlerin bazılarına ve sol gündemi ne kadar (sınırlı biçimde) etkilediklerine ışık tutmaya çalışacağım.

İşçilerin bireysel ve kolektif pazarlık gücünü zayıflatarak “İran işçi sınıfını tahrip eden (tabiatını değiştiren)” devlet politikalarına rağmen, işçi sınıfı ve sınıfın aydınları siyaset alanındaki en küçük fırsatı kendilerini örgütlemek için kullandılar. Yasa göre işçilerin şu üç seçenekten birini tercih hakkı var: İslam İşçi Konseyleri (ILC), meslek loncaları veya işçi temsilcilikleri. Ancak işsizlerin, büyük kamu şirketlerinde çalışan işçilerin ve küçük atölyelerde çalışan işçilerin herhangi bir biçimde örgütlenme hakkı yok.¹⁰ ILClerin egemen sınıf yapımı işler olduğunu ve

⁸ Falakhen, قىن جى manjanighreview, Nisan 2021, http://manjanigh.de/wp-content/uploads/2021/04/falakhan183.pdf?fbclid=IwAR2CCFRM5ZIOpw5raEhHebjH_1nVcZm-DAPmPXpQl3ym8_o0kcralAJvl_3E (Son Erişim: 22 Haziran 2023)

⁹ Aidin Torkameh, “Rhythm of revolution in Iran: In the name of Zhina (Mahsa) Amini”, *Yorku*, 16 Mayıs 2023, <https://euc.yorku.ca/research-spotlight/rhythm-of-revolution-in-iran-in-the-name-of-zhina-mahsa-amini/> (Son Erişim: 22 Haziran 2023)

¹⁰ Mohammad Maljoo, (2017). “The Unmaking of the Iranian Working Class since the 1990s”, *Iran’s Struggles for Social Justice* içinde, Palgrave Mcmillan, 2017, 47-61.

varlıklarının işçilerin yaşam koşullarında herhangi bir iyileşmeye yol açmadığını söylemeye gerek yok. Her türlü bağımsız öz-örgütlenmenin IRI tarafından gaddarca bastırılmasına rağmen, Tahran ve Banliyöleri Otobüs Şirketi İşçileri Sendikasının 2004'te yeniden güçlenmesi ve devam eden eylemli mücadelesi ile Haft Tappeh Şeker Kamışı Fabrikası İşçi Sendikası'nın 2017'den bu yana yaptığı büyük grevler solcu sendikacıların öncülük ettiği iki örgütlü direniş süreci olmuştur. Her iki hareketin de ortak noktası stratejilerinin yanı sıra benim burada ele almak istediğim sol içinde daha önceleri göz ardı edilmiş aktörlüklerin ortaya çıkmasına tanıklık etmiş olmalarıdır.

İsimleri Reza Shahabi, Hassan Saeidi ve Davood Razavi olan üç erkek otobüs işçileri sendikacısı şu anda ağır koşullarda cezaevinde tutulmaktadır. Shahabi ve Saedi sendikal çalışmalarının yanı sıra Mayıs 2022'de iki Fransız öğretmen ve sendika aktivisti ile -herkesin gözleri önünde, kamuya açık mekânda- buluştukları için casuslukla suçlanıyorlar.¹¹ Bu buluşmada kendilerine sendikanın tercümanı, eğitimli genç bir kadın olan işçi hakları aktivisti, öğretmen Anisha Assadollahi eşlik etmişti.

Geçtiğimiz dört yıl boyunca Anisha işçi hakları faaliyetleri nedeniyle tekrar tekrar tutuklandı ve hapse atıldı. Jina devrimi bağlamında ve öğretmenler sendikası sözcüsünün ailesine yaptığı bir dayanışma ziyareti sırasında tekrar tutuklandı ve her zamanki “toplanma ve ulusal güvenliğe karşı gizli iş birliği” ve “rejim karşıtı propaganda” suçlamalarıyla 5 yıl hapse mahkûm edildi. Anisha feminizm, anti-kapitalizm ve işçi hakları konusunda yazılar yazar ve çeviriler yapar. Haft Tappeh Şeker Kamışı Şirketi'ndeki grevlerin çağrıştırdığı bir isim de Sepideh Qolian'dır. Sepideh güney İran'ın Khuzestan eyaletindeki Dezful kentinden bir kadın aktivisttir. Serpideh ilk kez 2018'de 23 yaşında protestolarla ilgili haber yaparken tutuklanarak 19,5 yıl hapis cezası aldı. Cezası daha sonra 5 yıla indirildi. Güneydeki Ahvaz kentinde yatarken cezaevlerindeki kadınların içinde bulunduğu insanlık dışı koşullar hakkında yazdı; özellikle de sesleri feminist veya politik kurtuluş hareketleri içinde genellikle yer almayan bir topluluk olan Arap kadınların çektiği maddi ve manevi acılara dikkat çekti. Ancak Sepideh, başka şeylerin yanı sıra dış görünüşü nedeniyle de üzerinde çokça konuşulan bir kişilik oldu. Geleneksel bir aileden gelmesine ve liberal değerleriyle tanınmayan bir kentten olmasına rağmen, işçi hakları aktivistlerinde alışıl gelmemiş makyajı ve rengârenk boyalı saçlarıyla başörtüsüz fotoğraflarını yayınladı. Bir sınır kentinden oluşuyla ve dışiliğini dışı vuran tarzıyla birçoklarının solcu aktivistlere dair kısıtlı politik imgelemine meydan okudu. Jîna

¹¹ Javad Motevali, “Behind Prison Walls: Veteran Bus Drivers' Unionist Blocked from Contact with Family” *Iranwire*. 15 Ağustos 2022, <https://iranwire.com/en/prisoners/106634-behind-prison-walls-reza-shahabi-the-trade-unionist-jailed-over-a-two-hour-meeting/> (Son Erişim: 22 Haziran 2023)

devrimi sırasında aktivistlikleri nedeniyle tutuklanan solcu kadınlar arasında sosyal hizmet görevlisi ve Federici'nin Sıfır Noktasında Devrim kitabının çevirmeni Sarvenaz Ahmadi, çocuk hakları aktivisti Samaneh Asghari ve işçi hakları aktivisti Neda Naji de vardı. Toplumsal ve politik mücadeleleri toplumsal cinsiyet ve sınıfın kesişme noktasında yer alan bu genç kadın figürler, çoktandır solun Aşıl Topuğu halinde olan bir meseleyi, yeni bir mücadele alanı olarak solun gündemine taşıdı: kadınların sömürülmesi ve kadına karşı ayrımcılık.

1979 devrimi sonrasında İran'daki kadın hareketi kadınların üyeliğini daha çok beyhude, fazladan kalabalık olarak gören ve kadınların feminist taleplerini partinin iktidarı alması sonrasına erteleyen siyasi partilerin etkisi altındaydı. Kadın hakları için örgütlenmeye yönelik az sayıda bağımsız girişim sol tarafından sabote edilmediyse bile görmezden gelindi.¹² Ayrımcı Yasaların İptali için Bir Milyon İmza Kampanyası (2006) gibi ilk açık girişimlerin liberal ajandaları vardı. Birçok solcu kadın kampanyada bireysel olarak aktif olsa da solun çoğunluğu için ve devletin yaygınlaştırdığı haliyle feminist aktivizm “bir orta sınıf meselesi” olarak kaldı. Sol karşıtı söylemlerin hegemonyası koşullarında, solcu feministler sahadaki ama daha çok çevrim içi varlıklarıyla -örneğin; Bidarzani websitesi-¹³ ya da diğer hareketlerle ilişkilenerek kamusal alanda çok sınırlı bir yer tuttular. 2000lerde İran üniversitelerinde -yirmi yıllık yokluk ve görünmezlikten sonra- hızla gelişen fakat kısa ömürlü bir sol hareketin (Özgürlük ve Eşitlik için Öğrenciler (SFE)) ortaya çıkması hem kadın hareketine hem de işçi hareketine yeni bir soluk getirdi. Bu hareketle üniversite yerleşkelerine “toplumsal adalet meselelerine dair tartışmaları, İran'ın neoliberal politikalarına dair eleştiriler ve sansüre ve özgürlük olmayışına meydan okumalar” geldi.¹⁴ Bir araştırma bu sol hareketin toplumsal cinsiyet eşitsizliği meselesine gündemlerine -daha önceki solcu aktivistlere kıyasla- daha derinlikli bir yer verdiğini, bunun da daha geniş toplumda “kadınların taleplerinin yaygınlaşmış olmasından ve

¹² Maryam Hosseinkhah, “Devrimden sonraki ilk yıllar: Kadın hareketinin kazanımlarını koruyamaması”, *aasoo*, Kasım 2018,

<https://www.aasoo.org/fa/articles/1731> (Son Erişim: 22 Haziran 2023)

¹³ Nikzad Zangeneh, “Bidarzani Collective” *Journal of Middle East Women's Studies*, 11(3), 2015, 362-364.

¹⁴ Peyman Vahabzadeh, “Students for Freedom and Equality: The Inevitable Return of the Left in Post-Revolutionary Iran”, *Iranian Studies*, 54(5-6), 2021, 843-858.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00210862.2020.1836952?scroll=top&needAccess=true&role=tab&aria-labelledby=full-article> (Son Erişim: 22 Haziran 2023)

¹⁵ Alireza Moradi, “Identity Problematics of the Left Student Movement in the 2000s in Relation to the Women's Movement and the Labor Movement An approach based on resource mobilization theory.” *Journal Iranian Political Sociology*, 5(11), 2023, 1146-66, <https://dx.doi.org/10.30510/psi.2022.240691.1223> (Son Erişim: 22 Haziran 2023)

radikalleşmesinden” ileri geldiğini göstermiştir.¹⁵ Kadın komitesinin yanı sıra, etnik azınlıklar ve dini azınlıklar için de özgün komiteleri vardı.¹⁶ Geleneksel olarak öğrenci hareketi “üniversite özgürlüğün son kalesidir” parolasıyla (hem liberaller hem de solcular için) İran’daki en ilerici hareketlerden biri olmuştur. 2018 yılında, hem Haft-Tapeh şeker kamışı fabrikası grevindeki işçilere destek için hem de kısmen ekonomik sıkıntılar ve yolsuzluk iddiaları nedeniyle yapılan yaygın protestolar sırasında öğrenciler gösteriler düzenleyerek “Bizler işçilerin evlatlarıyız onların yanındayız” ve “Gözaltına alınan işçiler bırakılmalı” gibi sloganlar attılar.¹⁷ Solcu öğrenciler Jin Jiyan Azadî devrimci ayaklanması bağlamında üniversite yerleşkelerinde protestolar düzenlediler ve halen bunu sürdürüyorlar. Sloganlarıyla (bunların arasında “yoksulluk, yolsuzluk, adaletsizlik / bütün zorbalığı lanet”, “sömürü, işsizlik, zorunlu baş örtüsü”, “Ne Şah Ne Ulu Lider, Zorbaya Son” gibi sloganlar da vardı) geleneksel sol toplumsal adalet gündemini kadın kırımına ve sağcı monarşizme karşı mücadelelerle birleştirdiler ve rejimin acımasız baskıları karşısında müthiş bir direnç ortaya koydular.

Klasik sol değişim aktörlerinin özelliklerini belki de taşımayan bir başka aktör de “Dadkhah Anneleri” (adalet arayan anneler) figürüydü. Daha önce de belirtildiği gibi, 1988 yazında 5000’e yakın “genç ve yaşlı, Müslüman ve Marksist kadın ve erkek İran cezaevlerinde idam edilmiş” ve Kharavan’da yeri belli olmayan bir toplu mezara gömülmüştü; aileleri mezarın yerini bilmiyordu. Çocuklarının katlinden duydukları derin üzüntüyle ve onlar için adalet arama kararlılığıyla bir araya gelen bu anneler daha sonra “Khavaran Anneleri” olarak tanınan grubu oluşturdular. Bu annelere daha sonra Yeşil Hareket olarak da bilinen tartışmalı 2009 seçimleri sonrası protestolarda güvenlik güçleri tarafından katledilen göstericilerin yaşlı anneleri katıldı. 2019 Kasımı’nda (güneş takvimine göre Aban) petrol fiyat artışları nedeniyle alevlenen ülke çapındaki gösterilere rejimin verdiği yanıt interneti bir hafta süreyle kapatmak ve ülkenin her köşesinde yüzlerce göstericiyi öldürmek oldu. Bu yaşlı aileler ve özellikle de anneler devlet yetkilileri karşısında hiçbir korku belirtisi göstermeden, evlatlarının bütün ezilenler ve marjinalleştirilenler için yaşanabilir hayatlar ve onur talebinin izinden giderek bir araya

¹⁶ Paola Rivetti, “Building and Organizing Contentious Politics at the University of Tehran (2007-2017)”, *PACO*, 1 Mayıs 2020, ESE - Salento University Publishing, <https://doras.dcu.ie/24404/1/22002-131761-1-PB.pdf> (Son Erişim: 26 Mayıs 2023)

¹⁷ “Students, Labor Groups Voice Support For Shush Workers”, *Radio Farda*, 21 Kasım 2018, <https://en.radiofarda.com/a/iran-students-voice-support-for-striking-shush-workers/29612486.html> (Son Erişim: 22 Haziran 2023)

geldiler ve “Aban Anneleri”ni yarattılar. İran Devrim Muhafızları (IRGC) tarafından vurularak düşürülen PS752 Numaralı Sefer kurbanlarının aileleri de vahşice öldürülen yakınları için adalet aramak üzere bir araya geldiler.¹⁸ Bu anneler Jîna ayaklanması boyunca aktiflerdi, son dokuz ay içinde sevdiğleri canını kaybeden veya yaralanan annelerin (ve ailelerin) yanında adalet aradılar, onlara destek verdiler, güç birliği yaptılar. Bu anneler diasporadaki sağ aktivizmden ve adlarına yapılan temsili mahkeme oturumlarından bağımsızlıklarını çeşitli vesilelerle ortaya koydular. Onların aktivizmi anneliği politiklaştırmış ve bu “özel alan” mücadelesini sol hareket başta olmak üzere daha geniş toplumsal hareketler alanına katmıştır.

İran “ekonomist solunun”, çevrimiçi ve sahadaki aktivizmleri yoluyla bu meselelerin merkezi önemini ortaya koyan yeni aktörlerin ortaya çıkması sayesinde dikkatini biraz toplumsal cinsiyet meselesine çevirdiğini göstermeye çalıştım. Ancak Kamran Matin’in haklı olarak belirttiği gibi, Jin, Jiyan, Azadî devriminde öne çıkan “ulusal sorun”, İran sol hareketi ve sol söylemi içinde yoktur. Bu, bazı Marksist grupların konuya stratejilerinde çok az yer verdikleri halde (Jin, Jiyan, Azadî) devrim(i) sonrasında İran’daki ulusal “azınlıklar”ın kendi kaderini tayin hakkı olduğunu söylemelerine rağmen böyledir. Bu sorun sol açısından birleştirici güce sahip henüz keşfedilmemiş bir mücadele alanı olarak ortada durmaktadır. Diasporadaki aşırı-sağcı monarşist güçler neoliberal ekonomik gündem ile birlikte “tek millet, tek dil, tek kral” sloganını yükseltirken, etnik ve ulusal azınlıklar seslerini yükseltmelerini sağlayacak ve kendi mücadeleleri ile; birbirine bağlı tahakküm sistemlerinin yani cinsiyetçilik ve sınıfçılığın kesişme noktasında meydana gelen başka mücadeleler arasında bağ kuracak söylemleri benimsemeye hazırdır.

Bitirirken iki sahici anti-empyrializm anına dikkat çekmek istiyorum; bunların biri daha önceleri ekono-

Jin,
Jiyan, Azadî devri-
minde öne çıkan “ulusal sorun”,
İran sol hareketi ve sol söylemi
içinde yoktur. Bu, bazı Marksist grupla-
rın konuya stratejilerinde çok az yer verdik-
leri halde (Jin, Jiyan, Azadî) devrim(i)
sonrasında İran’daki ulusal “azınlıklar”ın
kendi kaderini tayin hakkı olduğunu söyle-
melerine rağmen böyledir. Bu sorun sol
açısından birleştirici güce sahip henüz
keşfedilmemiş bir mücadele
alanı olarak ortada dur-
maktadır.

¹⁸ Sama Khosravi Ooryad, “Dadkhah mothers of Iran, from Khavaran to Aban: digital dadkhahi and transnational coalitional mothering”, *Feminist Theory*, 5 Eylül 2022, <https://doi.org/10.1177/14647001221127144> (Son Erişim: 22 Haziran 2023)

mist sol olarak sınıflandırılan kesimden bir an diğeri de sol ile bir ulusötesi feminist dayanışma anı.

Ekim 2019’da İran’daki 45 işçi sendikası “İran işçileri Suriye Kürdistanı’nın yanında” başlıklı bir bildiri yayınladı. Bu bildiride Suriye Kürdistanı’ndaki işçiler, erkekler, kadınlar ve çocuklarla dayanışma içinde olduklarını ifade ettiler ve hem Trump yönetimindeki Amerikan emperyalizmini hem de Erdoğan’ın sivillere karşı memleketlerinde yürüttüğü savaşı lanetlediler. “İşçilerin dünyası barış, özgürlük, eşitlik ve insan onuru dünyasıdır. İnsan hakları işgalcileri yok olmaya mahkumdur” dediler.¹⁹ Bu bildiri işçi hareketlerinin bölgedeki ama özellikle Kürdistan’daki gelişmelerle ne kadar ilgili olduğunu gösterir; bu ilgi şu anki ayaklanma boyunca da hâkim olmaya devam etmektedir.

Mayıs 2022’de bir Türkiyeli kadın gazeteci ile yaptığım röportajda Ortadoğu’da kadınlar arasında ulusötesi dayanışma inşa etme potansiyellerini tartıştık. Kadın eşitliği hedefine ulaşma perspektiflerine ilişkin soruma yanıt olarak, bana Rojava modelinden söz etti ve hiç kimseyi geride bırakmayan ve herkesi karar alma süreçlerine katılmaya ve toplumlarında etki yaratmaya teşvik eden bu modelin kadınların özgür ve eşit olduğu bir toplumun yol haritası/modeli olma potansiyeli taşıdığını anlattı. O zaman, İran’da solun şimdiye kadar ne kadar merkezîyetçi olduğunu düşünerek, okuyucularımızın bu söyleşiyi nasıl karşılayacaklarını merak etmiştim. Sadece 4 ay sonra Jin, Jiyan, Azadî sloganı tüm ülkede yankılanıyordu.

Toplumsal cinsiyet sorununun nasıl kendine İran solunda sınırlı da olsa bir yer açtığını göstermeye çalıştım. Artık ulusal sorun konusunu açıklığa kavuşturmak için gerekli örgütsel ve söylemsel alanı oluşturmanın sorumluluğu bu hareketin omuzlarındadır.

¹⁹ *Ilina*. 14 Ekim 2019,
<https://www.ilina.ir/fa/tiny/news-822604> (Son Erişim: 22 Haziran 2023)

Baskıdan Kurtulmak: İnkâr ve İmha Siyaseti Üzerine

Hiro Husrewi

Soranîden Çeviren: Meyav Su

“Anlaşamadığımız halde birbirimizi sevebiliriz meğer ki anlaşmazlığımız baskı, insanlığımın inkârı ve varoluş hakkımın inkârı üzerine olmasın.”¹

“Egemen kültür bizi korku içinde tutar ki risk ve cesaret yerine güvenliği, farklılık yerine benzerliği seçelim. Bu korkunun üstesinden gelerek bizi neyin birleştirdiğini bularak farklılıklarımıza değer vererek anlamla dolu bir toplumun ortak değerlerle yaşadığı dünyaya yaklaştığımız.”²

“Sizden korksaydık, elimizde silah olmadan asla size karşı durmazdık” yazılı döviz taşıyan bir adamın resmi gözüme çarptı gösterilerden birinde. Bu resim bütün dikkatimi üzerine çekti. Bu, Jîna devriminde yer alan, ezilen grupların bilinciye ve kendimizi savunacak bir silahımız olmasa da hakikatimizin kendisinin bir silah olduğunu söylüyordu bize. Silmek, adressiz bırakmak için her şeyin yapıldığı durumlarda hakikatten konuşmak zordur; ama ümitsiz değilim ve hakikatin sesi duyulana kadar bağırarak istiyorum. Böylesi zamanlarda, Kürt sorunundan bahsetmek, Kürt kadınların sorunundan bahsetmek sizi bir dizi sonuçla yüz yüze bırakır. Öncelikle; açıkça kadın karşıtı, Kürt karşıtı, ezilen ve yoksullara karşıt ideolojilere sahip gruplar ve eğilimlerin saldırısına maruz kalacaksınız. Bu yaklaşım, rejime muhalifmiş gibi görünen ama bütün yapılarıyla aslında İslami rejime benzer bir sistem isteyen gruplarda da İslami rejim içinde de birçok farklı kategoride görülebilir.

¹ James Baldwin

² Bell Hooks, *Teaching Community A Pedagogy of Hope*, New York and London: Routledge, 2003, 197; Bell Hooks, *Black Looks, Race and Representation*, Boston: South End Press, 1992, MA.

Aralarındaki tek fark; iktidardaki figürlerin değişmesi ve İslam Cumhuriyeti ismini değiştirmektir. Kısaca, cevhere dokunmadan şekli değiştirmekten ibarettir. Ancak farklı bir yön daha var ki özellikle de kadın konusunda eşitlik ve özgürlük savunucusu gibi görünüyor. Sürekli “dünyanın her yerinde kadınlar kurbandır” söylemini kullanıyor. Ancak sıklıkla görüyoruz ki bu söylem, belli bir halka içinde dönüyor ve kendini genişletemiyor. Diğer taraftan bu halka, ezilen aktörlerin ana sorunlarının üzerini örten bazı faşist boyutları da içinde barındırıyor. Kadın sorunlarını, sadece cinsiyetçi baskısıyla sınırlı ele alıyor. Oysaki kadınların büyük bir kısmı ve farklı ezilen kesimler, faşist İran sisteminin çok boyutlu baskısıyla karşı karşıyalar. Bu ayrımcılık başta toplumsal cinsiyet ve cinsle ilgili olabilir; fakat ekonomik ve sosyal statü (toplumsal sınıf) de olabilir, kültürel kökenle ve bunlara bağlı pek çok şeyle... Mesela; dil, deri rengi, fiziksel görünüm, beden ve ruh sağlığı ile ilgili de olabilir.

Bütün baskı türlerini toplumsal cinsiyet baskısıyla sınırlandıran bu politika, bizi kadın ve kadına dönük baskıyı araştırma çalışmalarının sadece sömürgeci emperyalist yapılar içindeki “beyaz erkeğin” hakimiyetine odaklandığı ilk evrelerine götürüyor. Sonrasında, sömürgecilik üzerine söylem daha fazla öne çıktı. Bununla birlikte feminist bakış, beyaz kadının da siyah insanlara (her cinsten) uygulanan baskıya katıldığını, hatta ilk kadın kurtuluş hareketlerinde beyaz kadınların elde ettiği kazanımların çoğunluğunu, siyah kadınların köleleştirilmesi ve “ev kadınlştırılması” pahasına elde ettiği gerçeğini yavaş yavaş kabul etmek zorunda kaldı. Buradan da görüyoruz ki kadınların özgürlüğü ve eşit hak mücadelesinin ilk talepleri, “beyaz kadının” bakışıyla şekillenmiş, böylece birçok kadını dışarda bırakmıştır.

Bu durum, tarihe yön veriyor ve toplumların ortaklaşmasını sağlayacak bir tarih okumasını bozuyor, kadınların kendi kararlarını veren ve kendilerini eyleyebilen özneler olarak ele alınmasını engelliyor. Christina Tuermer Rohr tarafından yapılan “suç ortaklığı”³ üzerine araştırma tezinde, bu durum hem eleştiriliyor hem de farklı bağlamlarda yeniden ele alınıyor. Martha Mamozai bu tezi; sömürgecilik ve sömürgeci toplumlarda kadınların rolü bağlamında geliştiriyor.⁴ Martha; bu toplumlardaki kadınların, kendi toplumlarının sömürgeleştirilmiş toplumlara karşı işlediği suçlar karşısında sessiz kalmalarının, “beyaz erkeğin” (sömürgeci) sırtını nasıl sağlamlaştırdığını ve güçlendirdiğini ortaya koyuyor. Baskı/zulüm, sadece erkeklerin kadınlara dönük baskısına indirgenemeyeceği için, İran bağlamında baskı ve ayrımcılık durumu, sadece toplumsal cinsiyet alanıyla sınırlandıramayız.

³ Christina Thürmer-Rohr, “Mittäterschaft von Frauen: Die Komplizenschaft mit der Unterdrückung,” In *Becker, Ruth/Kortendiek*, Hg., Beate, Handbuch Frauen- und Geschlechterforschung, Wiesbaden: 2004, 85-90.

⁴ Martha Mamozai, *Komplizinnen*, Hamburg: Reinbeck Bei, 1990, 22.

Diğer baskı türlerinin üzerini örtme, öteleme politikasıyla Jına devrimi içinde farklı söz söyleyen her bir birey, devrimin bütünlüğünü bölmekle itham ediliyor; üstelik bu birlik, önceki sistemden çok da farklı olmayan bir politik meyle hizmet ediyor. Böylece Jına devrimi İran’da hâkim olan halkın yani Farsların değerleri ve istekleri ile sınırlı tutuluyor. Bu rejimin baskı biçimleri ve kurumları, ancak rejimin özel bir gruba karşı uyguladığı baskı perspektifi içinden tanımlanabilir. Dolayısıyla rejime karşı eylemler ve eleştiri, sadece bu rejimin totaliter bir rejim olduğu perspektifi içinden yapılıyor. Totaliter bir rejim de bazı politik kesimlerce meşrulaştırılabilir ve bireyler bunun bir parçası olabilir; ancak toplumun ve ezilen kesimlerin bakış açısından, bu rejim sadece daimi bir totaliter ve baskıcı bir siyaset izlemiyor, aynı zamanda bu halkların yaşamını, anlam dünyasını işgal etme, geleceklerini ellerinden alma siyaseti izliyor. Marjinalleştirilmiş birçok grubun ana akım eğilim içinde temsil edildiklerini hissetmeyişleri, bu devrimin sadece bir yönden görülmesi ve tek taraflı anlatılmasındandır. Dolayısıyla diğer mağduriyet ve baskı söylemleri ortadan kaybolmayla yüz yüze kalıyor. Bir başka deyişle günümüz İran’ı gibi politikanın merkezinde baskı olan bir coğrafyada (halkın temsilcilerini belirleyebildiği demokratik seçimlerin olmadığı), merkez siyasetin marjinalleştirdiği ve militarizme mahkûm ettiklerine karşı kullanılan baskı araçları daha da çeşitleniyor.

Yine Kürt halkı örneğini ele alalım: Tahran’da yaşayan bir Fars için siyasi tercih seçeneklerinin olmaması ve bireylerin yaşamlarını ve bedenlerini denetim altına alan bir totaliter İslami sistemin varlığı temel sorundur. Bir Kürt için baskı sorununun birçok yüzü vardır; toprağının, bedeninin, zihninin işgal edilmesi gibi. Bu ulusal bağımsızlığa sahip olmaması ve kendisini özgür ve irade koyan bir aktör olarak görmemesi, bedeninin ele geçirilmesi, ikinci sınıf insana, medenileşmemiş bir halka indirgenmesi, hâkim ideoloji içinde merkez olarak adlandırılan işyerlerine zorla göçertilmesi anlamına geliyor. Sonra, zihninin ve psikolojisinin işgali yoluyla bir Farsı kendisinden üstün görmeye zorlanan zayıf bir insana dönüştürüyor. Tabi ki Tahran’da yaşayan bir Fars, baskının bu yönleriyle karşılaşmaz. Bu yüzden günümüz İran’ında Kürtlerin mücadelesinin Tahran’dakinden daha radikal ve devrimci olduğunu görüyoruz. Zaten rejim, işkence ve zulmünü Kürdistan’da daha açık ve perdesiz bir biçimde uyguluyor.

Bu nedenle Aime Cesaire’dan ilham alarak tanrılarından, topraklarından, geleneklerinden, canlarından ve yaşamlarından yoksun bırakılan milyonlarca insanın bakış açısından yazmak isterim. Korku, aşağılık kompleksi, titreme, tabi kılınma ve şüphe duygusu ile dolu, milyonlarca insandan bahsediyorum.⁵ Hükmeden gücün kategorileri içinde hapsedilen milyonlarca insan, bu kategorilerin sürekli tekrarlanmasıyla mevcut oldukları halde varlıkları yok sayılıyor. Örneğin kendilerini erkek veya kadın

⁵ Aime Cesaire, *Über den Kolonialismus*, 3 Auflage, Berlin: Alexander Verlag, 2021, 47.

kategorisinde tanımlaması gereken trans insanlar, bu iki kategori dışında sıfıra eşitleniyorlar, dolayısıyla bu ikili şablona sabitleniyorlar. Bu kategoriler sadece toplumsal cinsiyet ve cinsellik konularında değil; ırk, etnisite ve daha birçok farklı konu açısından da geçerli. Kürt halkı örneğinde, Kürtleri İranlı olarak tanımak, kimliklerini, uluslarını yok sayarak Kürtleri bir etnisiteye indirgeyerek İranlı kategorisi içinde bir alt kategoriye hapsetmek oluyor. Her gün “sen İranlısın” hitabına maruz kalmak Kürdü yaralar, acı verir. *Tanıma* konusuna dikkat çeken Judith Butler; “Bir kişinin kendisini insanların konumlandırıldığı mevcut norm ve kategorilere göre şekillendirme zorunluluğu hissetmeden, kendine kendisinin olma ve kendisini ifade etme iznini vermesi” olarak tanımlıyor *tanımayı*. Toplumsal cinsiyet konusuyla bağlantılı olarak dayatılan kadın/erkek kategorilerine dahil olmayan bütün cinsiyetlerin zorla bu iki norma sığdırılması sonucunda esas var oluşlarının gizlenmesi, yadsınması, dikkate alınmaması ve dayatılan bu normun kavramları ve kelimeleriyle tanımlanmaları başka bir baskı biçimi anlamına geliyor. Butler’ın bu kavramı, Kürtlerin kendini tanımlama ve Kürt varlığının tanınması bağlamında, önemli bir yere sahip olabilir. Çünkü Kürtler, kendilerini kendi sözleriyle tanımlamak ve ifade etmek istiyorlar. Ancak böyleyken İran çerçevesinde, Kürtler sadece bu çerçevenin dayattığı form içinde kabul ediliyorlar. Bu hem Kürtleri kendi kimliklerinden yoksun bırakıyor hem de zorla ayrı bir kategoriye mecbur bırakıyor ve egemene tabi kılıyor.⁶

Ancak bu makale, belki de egemen halk (işgalci bir halk olarak) ile ezilen ve tabi kılınan halklar arasındaki iktidar ilişkilerini asla bilmek istemeyecek kişi ve grupları işaret ediyor. Bu grup ve kişiler, belki de uzun zamandır sessiz kalıp bastırdıkları bir hakikatin yazılmasından da rahatsız olacaklardır. Bu kesimler, sanki fırsat ve gelir dağılımı bütün gruplara ve kişilere eşit yapılmıyormuşçasına ezilen, tabi kılınan grup ve kişileri; “bu tür bir varoluşla tatmin olmuyorsanız sorun sizdedir” diyerek itham edeceklerdir. Ama iktidardaki gücü ve yönetici grubun gerçekleri çarpıtıp kendi çıkarına göre yansıtmasını, madun grupların acılarını değersizleştirmesini, ötekilerin mücadelelerini ve stratejilerini sömürmesini yani başkasının emeğine çöreklenmesini eleştirdiğimizde başka bir saldırıyla karşılaşyoruz. Bu saldırılar açıkça, bu tür konuları şimdi gündem yapmanın zamanı olmadığını, ideolojik baktığımız için bunları sorun yaptığımızı belirtiyorlar. Oysa ideolojisizliğin avukatlığını yapmak, faşist ideolojinin içinde kök salmıştır ve kişiyi politik özgürlükten ve kimlikten yoksun bırakır. Böylece bağımsız bir aktör olarak kişi; irade, cesaret ve tutkudan yoksunlaşarak boyun eğen, itaatkâr bir insana dönüşür.

Başladığı günden bugüne bu devrim içinde, bazı fenomenler eskiye nazaran daha net açığa çıktı ki insan pek çok soru yöneltebilir. Mesela; neden madunlaştırılan grup-

⁶ Gerald Posselt, Tatjana Schönwälder-Kuntze, Sergej Seitz, Hg., *Judith Butlers Philosophie des Politischen Kritische Lektüren*, Bielefeld: Transcript Verlag, 2018, 301-303.

lardan biri olan Kürtler, sürekli şiddetle anılırken bu rejimden rahatsız olma evrensel bir durum olabiliyor? Feminizm ve toplumsal cinsiyet alanındaki çalışmalarım-dan dolayı özel olarak dikkatimi çeken bir diğer soru; savunmasız-kırılgan birey ya da gruplar, sürekli dışlanıp suçlanırken nasıl olur da iktidar ilişkileri içinde kurban ve faillerin birbirine denk ele alındığıdır? Sömürülen kişilerin bu durumunu her zaman akılda tutmak gerekiyor. Ne demek istediğimi daha iyi anlatmak için bir örnek vereyim:

Barış ve çatışma konularına dair yürütülen pek çok çalışma ve veriye göre; şiddet daha çok eril bir eylem olarak ele alınıyor. Yani suç verilerinin büyük çoğunluğu (%95) kadına karşı suçlardan, kadın kırımına kadar uzanan bir yelpazede şiddet uygulayan erkeklere ait.⁷ Tabi ki bu suç eylemlerinin failleri sadece erkeklerdir, kadınlar suç işlemiyor anlamına gelmiyor. Ama toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılar ve devlet kurumları, erkeklerin suç işlemesine daha müsait koşulları oluşturuyorlar. Kadınlara yönelik cinsel istismar örneğinde, kadınlar doğrudan erkek şiddetine maruz kalmalarına rağmen, her zaman “uygun olmayan hareketleriyle” ya da kıyafetleriyle erkeği teşvik etmiş olabilecekleriyle suçlanıyorlar. Bu, toplumdaki ataerkil yapıya uyan türden, rolleri tersine çeviren şiddetin failini kurban gibi gösteren türden bir yakıştırma. Oysa mağdur olan (bu durumda kadın), karşıdaki cinsten çok daha farklı ele alınmalıdır, korkuları göz önünde bulundurulmalıdır. Hiçbir kadın yoktur ki cinsel istismara maruz kalmaktan hoşnut olsun. Bu somut örnek, tabi kılınan grupların durumunu daha iyi gösteriyor. Soykırım, imha, sistematik cinayet, ekonomik kalkınma, beyinleri-kültürleri-dilleri işgal ile karşı karşıya kalmış olmalarına rağmen, hala egemen güç tarafından çeşitli şiddet tehditlerine maruz kalıyorlar. “Bölücülük” (toprak bütünlüğü politikası bakımından bir tür sabotaj ve terör türü olarak ele alınıyor) gibi birçok yıkıcı ifade ile anılıyorlar. Sistemin bütün diğer bileşenleri meşru olarak tasarlanmış da bütün sorun Kürtlerde ve Beluciler gibi diğer ayrılıkçı gruplardaymış gibi suçlanıyorlar.

Bu örnek bizi başka sorulara götürüyor. Jîna devrimi, *Jin Jiyan Azadi* ve “ne şah ne rehber, diktatöre ölüm” sloganları ve talepleri itibariyle neden baştan itibaren diğer protestolardan farklı? Bu devrim, sistemi sarsacak, sempati ve destek toplayacak mı? Önceki protestolardan farklı olarak bu devrim belirli sınıflardan ve bu sınıfların yoğunlaştığı bölgelerde açığa çıktı. İstatistiklere ve verilere göre, bu devrimin kaynağı Kürdistan. İşgalci rejime karşı dinmeyen uzun soluklu Kürt devrimin ateşlediği bir devrim. Kürdistan’dan da Kürtlerin yaşadığı baskıya benzer baskıyı yaşayan, benzer deneyimlere sahip bölgelere geçiş yaptı. Dahası, ortak nokta olan toplumsal cinsiyet konusu, farklı düşüncelere ve mücadele tarihine sahip hareketlerin

⁷ Johan Galtung, *Frieden mit friedlichen Mitteln: Friede und Konflikt, Entwicklung und Kultur*, Op-laden: Leske + Budrich, 1998, 83.

hepsini birleştiren konu oldu. Böylece diğer farklı baskı biçimleri, ortak bir zeminde bir araya geldi. Örneğin; Beluç ulusal sorunuyla Kürt ulusal sorunu arasındaki farklılıklara rağmen, işgalci rejime karşı anti sömürgeci mücadeleleri, sınıf ve toplumsal cinsiyet anlayışları, Kürdistan'dan Belucistan'a, Belucistan'dan Kürdistan'a bir dayanışma köprüsü oluşturdu. Ama bu dayanışmanın bütün "İran" halkları arasında ve İran dışında öyle hemen yayıldığını varsaymak doğru olmaz. Mesela burada Almanya'da; Türkiye, Suriye ve hatta İran gibi rejimlerle ortak çalışan, silah ticareti yapan, Kuzey Kürdistan'da Rojava'da Kürtlerin sistematik olarak katledilmesine dahil olan rejimler, Jin Jiyan Azadî sloganını atıyor. Üstelik bu slogan, erkek egemenliğinden ve sömürgecilikten kurtulmuş özgür bir toplum için canını feda eden kadın direnişçilere aitken. Bu nedenle bu sloganın gelişim seyrinde kültür yağmacılığı sorunuyla karşı karşıya olduğumuzu düşünüyorum. Bu durumun hem olumlu hem olumsuz yönlerinden, bir okuması yapılabilir. Olumlu açıdan, toplumsal cinsiyet eşitliği, adalet, sosyal eşitlik, bireysel ve kolektif özgürlük için yürütülen Kürt mücadelesinin tam kalbinden çıkıp yeni birlikteliklere doğru geliyor.

Ancak bu kültür yağmacılığı, özellikle de sloganın önce Farsçaya çevrildiği ve birçok Avrupa ülkesinde çoğunlukla Farsça tercümesinin kullanıldığı (bazen her iki alfabeye yazılarak ama Kürt kökenine dair bir şey belirtmeden) İran bağlamında sorunlu olabiliyor. Slogan, Kürt kültürel ve tarihsel kökenlerinden koparılıyor. Böylece, tarihsel anlatım ve söylemlerin yönü, ezilen grupların mücadelesi ters yüz ediliyor ve yönetici güç ötekilerin acılarından ve mücadelesinden faydalıyor. Hem de bu ezilen grupların mücadelesine işaret etmeden, ötekilerin acısını anlamadan ve paylaşmadan... Bu durum, kültür yağmacılığına dönük siyahların eleştirisinin önemini altını çiziyor. Beyaz bir Amerikalı olan Elvis Presley, bu kültür yağmacılığı (kültürel ve sanatsal hırsızlık) yoluyla ünlendi, siyah Karibyen'lerin mücadelelerinden çaldıklarıyla Amerikan kültürünü ve müziğini zenginleştirdi. Aslında, siyahların sanatı, bir savunma sanatıydı ve beyaz yönetime ve ırkçılığa karşı bir devrimdi.

Yani, kültür yağmacılığına dönük eleştiri, bu yağmacılığa (hırsızlık) teşebbüs eden bireyin eylemine odaklanmaz; ama toplumun içindeki ırkçı yapıların nasıl da ezilen grupların adıyla sanat yapmaya veya söz söylemeye yanaşmak istemediğini açığa çıkarır. Diğer yandan bu grupların adını ve tarihini anmayarak, onların kültürünü, sanatını, mücadelesini kökünden söküyor ve gerçek bağlamlarından çıkarıyor. İktidarın bütün gücü ve kurumlarını, imkanlarını elinde tutan bu egemen grup, kendini çaldıklarının esas sahibi gibi gösteriyor. Kültür yağmacılığının bir diğer örneği caz müzik oluyor. Caz müzik de bir zamanlar siyahların radikal ifade, beyaz ırkçı söylemi protesto biçimlerinden biriydi; ancak beyazlar bugün caz müziği yağmalayarak yeniden üreterek onu politik, tarihsel, ırkçılık karşıtı boyutlarından arındırıyor. "Beyaz adam" için çıplak bir estetik tüketim malzemesi olarak alıyor ve günümüz

kuşaklarının, siyahların yüzyıllarca uğruna mücadele ettiği devrim, mücadele ve acı deneyimlerini paylaşmasının, ortaklaşmasının önünü alıyor. Eğer *Jin Jiyan Azadî* sloganı Kürtçe bağlamında ele alınsa irade, mücadele, devrim ve ırkçılık, faşizm ve erkekliğin her türlüyle karşı karşıya gelmenin anlatısıdır. Ancak İranlılar tarafından bu sloganın yağmalanması, çevrilmesi ve Kürtlüğünden koparılması, sadece ve sadece ezilen insanların emeklerini yok etme, onları bir kez daha ses-sizleştirme amacını taşır. Aynı zamanda kendilerini bu politik kültürün sahibi ilan ederek bunu, ham estetik haliyle tüketim ögesine dönüştürür. Kanaviçe formunda gayet estetik bir biçimde yazılmış, Farsçaya tercüme edilmiş sloganları, Tahrân ve başka yerlerin duvarlarında fazlasıyla görüyoruz. Her yerde gayet estetik bir biçimde yazılan *Jin Jiyan Azadî* sloganının, adeta klasik Fars şiirini tekrar eden bir nostalji gibi ele alındığını görüyoruz.

İktidar ilişkilerini ve ezen-ezilen düalizmini karşısına alabilecek bir bilinç oluşturmak önemli. Korkuya, tek tipleştirmeye karşı savaşacak bir bilinç oluşturmak gerekiyor. Çünkü uzun yıllar boyunca farklı yollarla beslenen faşist mantık; insanları, farklılıkları, çeşitliliği cezalandıran bir ideolojiyi seçmeye zorluyor, itaat eden insanı yaratıyor. Dolayısıyla egemen gücün (Fars) hegemonyasına ve söylemlerine eleştirel bakış geliştirmeliyiz. Fars hegemonyası ve kimliğinin nasıl iktidar formları içinde kök saldıgını görmeliyiz. Bu hegemonya ve kimlik, varlığını sürdürmek, kendini ve iktidarını korumak ve ötekilerin taşıdığı hakikati bozmak için sürekli bir ötekini ezmek ve tabi kılmak zorundadır. Samia Nehrez’le bağlantılandırarak bu iki yönlü ilişkiyi, daha iyi açıklamak istiyorum. Sömürgeleştirme sistemi, düşünce sistemi ve hâkim gücün eylemleri üzerine çalışmaktadır. Sömürgesizleştirme, entelektüel hegemonik bir sistem direniş eyleminden gelişmek zorundadır. Dolayısıyla sömürge-sizleştirme, önemli bir tarihsel ve kültürel özgürleşme sürecidir. Dil, söylem ya da ideoloji hangi alanda olursa olsun bütün hâkim formları ve yapıları sorgulamaya çağırır. Hem sömürgeci hem de sömürülen taraf açısından bir sadeleşme, arınma eylemi olarak anlaşılmalıdır. Her iki taraf için de özgürleşme süreci olmalıdır. Sömürgeleştirilen için özellikle bağımlılıktan kurtulma, sömürgeci için ise emperyalist ve ırkçı düşüncelerden, onların hala devam eden kurumlarından ve temsillerinden kurtulma süreci olmalıdır. Sömürgeleştirmenin aşılması hem sömürgeleştiren hem sömürgeleştirileni kapsayan bir dizi süreç olarak anlaşılırsa tamamlanır. Bu ikisinin birbiriyle bağı sorgulanmadıkça, bu sorunların karmaşıklığı birlikte anlayılamaz.

Jîna Devriminde Kadın Bedeninin Politik Anatomisi

Beyan Ezizi

Farsçadan Çeviren: Pune Aştiyani

Giriş

Eylül 2023'te İran Kürdistanı'ndan *Jin, Jiyan, Azadî* adıyla ortaya çıkan büyük isyan, adından da anlaşıldığı gibi derin bir şekilde cinsiyetten etkilenmiş. Bu protesto hareketini oluşturan talepler, sloganlar ve gerekçeler; siyasi, yasal, ekonomik, toplumsal eşitsizliklere ve iktidar sisteminin temellerine meydan okumuştur. Ayrıca ataerkilliğin normlarını, arka planını, diğer kültürel gelenek ve klişeleri eleştirmiştir. Neticede bunların yerine bir dizi bedensel, zamansal ve mekânsal praksis yaratmıştır. Mücadele ve direniş, mevcut zeminde kadınlara çok şey borçludur. Beden siyaseti ve bir merkez olarak bedenın siyasi anatomisi, hem iktidar öznesini zayıflatmak isteyenler ve ona karşı olanlar için hem de iktidarını yeniden konsolide etmek için adım atan otoriter alanlar için çok hayatidir. Jîna Hareketinde -özellikle de kadın öncülüğünde gerçekleşen bu harekette- halk kitlelerinin meydanları ve sokakları doldurduğu protesto ve gösterilerde binlerce kişi; polis şiddetine, tutuklanmalara ve ölümlerine maruz kalmaktadır.

Bedene saldırmak, hakkın kendisine saldırmaktır. Çünkü hak, tam da bedenın sokakta, kamusal alanda uygulamak istediğı şeydir. Kadın protestocu bedenler; politikaların meşruiyetine, özel-kamusal alanın bölünmesine karşı olduklarını, varlıkları-fiziksellikleri-bedenleri aracılığıyla ifade ederler. Ancak o boşluğu doldurmaları, dirençleri ve ısrarları nedeniyle vücudun koşullarında önemli bir çelişki yaratır. Diğer bir deyişle; beden siyasi bir bakış açısıyla protesto ettiğinde, bunu sadece sesli veya yazılı bir dille, bayrak ve pankartlarla, medyayı takip ederek yapmıyor. Aynı zamanda en görünmeyen yerlerdeki bu mevcudiyet, en büyük siyasi eylemdir. Yapısal değişiklikler oluşturmak ve toplumsal bozulmalar yaratmak için

bedenin tezahür bulması gerekir. “Benim başkaları için bir tezahürüm var, aynı zamanda onların da benim için bir tezahürü var.” Yani aramızdaki atmosfer, her birimizin bir tezahüre sahip olmasına izin verir ve eğer güç öznesi, bu tezahüre izin vermezse ve mekana sahip çıkarsa, bu bedenlerin siyasi akitleri ve bir araya gelmesi; protestolara, ayaklanmalara ve devrimlere dönüşecek. Biz, birbirimiz için sadece görünen bir fenomen değiliz. Bizim sesimiz duyulmalı. Aynı zamanda bu bedenler ne kadar göz ardı edilirse o denli de protesto alanında var olma olasılığı ve dayanışma büyüyecek. Ek olarak, bir başkası için nasıl olduğumuz, “var olduğumuz bedende olmamız” ile ortaya çıkar. Öyle ki, sadece kendimizi görmüyoruz, bedenlerin varlığı hepimiz için gerekli bir şey haline geliyor.

Siyasal sistem bedenimi bana ait olmayacak şekilde yeniden tanımlamak istediğinde, sosyalleşme açısından varlığımın mülkiyetinden mahrum kaldığımda ve güç öznesi benim bedenimi katlettiğinde, kınadığında veya inkar ettiğinde ben de devletin sembolik yaratılmış bedenine karşı başkaldırıyorum. Ben, sadece kendim için olamayacağım şekilde görünüyorum; bu şekilde bedenim sadece bana ait olmayan ve toplumdaki tüm insanlara ait olan tarihsel bir ıstırapı ve kolektif bir inkarı barındıran bir bakış açısı yaratır. Benim bedenim, sadece benim bakış açımı temsil etmiyor. Aslında bu beden, etkileşimde bulunuyor. Bu iletişim, çok önem taşıyor. Bu da en açık şekilde etkileşen bedenleri düşündüğümüzde ortaya çıkar. Hiçbir beden, tezahür alanını yaratmaz; bu performans, yalnızca benim bedenim ile başka bir beden arasındaki atmosferi oluşturan boşlukta, bedenler "arasında" gerçekleşir. Bu sayede benim bedenim, siyasi bir eylem gerçekleştirdiğinde tek başına hareket etmez. Aslında “eylem”, bedenler "arasında" ortaya çıkar. *Jin, Jıyan, Azadî* hareketinde siyasi temsilciliği olan kadınların siyasi bir bedeni vardır. Bu siyasi beden, Kürdistan'da ortaya çıkmıştır ve güç öznesinin beden üzerindeki mülkiyetine ve yeniden üretimine meydan okur. James Connolly'nin *Work in Irish History* adlı kitabı, bu temaları kapsamlı bir şekilde açıklıyor ve resmediyor. Bu durumda yeniliğin unsurları oldukça açık. Ulus-devlet ideolojisi veya devrimin bilgisinin bir parçası haline gelen tarih; kolektif hafızada yer alan hafıza değildir. Daha ziyade bu tarih, küratörler tarafından haritalanan, seçilen, sunulan ve kurumsallaştırılan bir görüntüdür. Yaşlıların hafızasına kazınan ve muhtemelen ölümleriyle birlikte yok olacak olan grev ve devrim olaylarının imgeleri, siyasi iktidarın yarattığı uyudruk tarihi imgeden farklıdır. Yine de tarihçiler, bilerek veya bilmeyerek herhangi bir amaçla, geçmişin imgelerini yaratma, parçalama ve yeniden inşa etme sürecinde iktidara katılır ve onlar da iktidar kadar bu konudan sorumludurlar. Bu, yalnızca uzmanlık araştırmaları alanına değil, aynı zamanda politik bir varlık olarak insanın genel alanına da ait olan bir süreçtir.

Kadınların Yenilikçi Gelenekleri

Jîna Hareketinde, Kürdistan'dan başlayıp İran'ın diğer bölgelerine kadar yayılan bu harekette, kadınlar, öznellikleri ve siyasi varlıkları ile bambaşka bir mücadele yaratıldılar. Kadınlar; sistematik, yapılandırılmış, somut ve önceki tarihsel geleneklerinin kalbinden çıkmış bir mücadele yarattılar. Hobsbawm'ın bakış açısına göre yenilikçi gelenekler, sözde ortaya çıkan ve belirli dönemlerde kendilerini pekiştiren yaratıcı geleneklerdir. Bu eylem ve faaliyetler, açık ya da gizli kuralların egemenliği altında gelişir, kendi değerlerini kurumsallaştırır. Bu eylemler, aynı zamanda yenilenme ve süreklilik sayesinde güçlenen belirli normları da ifade ederler. Bu olay tekrar süreci, geçmişle devamlılık ve süreklilik gösterir. İlerici hareketlerin kendine göre geçmişleri ve özel yenilikçi gelenekleri vardır. Öte yandan, tarihte bir kırılma yaratan devrimler, bu hareketlerin gelecek için de bir bütünlük yaratan unsuru olacaktır.

Engels, Alman Köylü Savaşı adlı kitabının ilk sözlerinde şöyle yazar: “Alman’ın halkının kendine ait yenilikçi geleneklerini pekiştiren ve garanti altına alan kahramanları ve şehitleri vardır.” Bu sözü; siyasi, sosyal hayatın diğer boyutlarına, diğer milletlere ve durumlara genelleleyebiliriz. Birçok mücadele yönteminin, direniş, halk örgütlenmesi, taleplerin ve bu tür faaliyetlerle siyasi sistemle yüzleşme biçiminin toplumsal bağlamda yenilikçi geleneklerini yaratan bir tarihi ve aynı zamanda bir kökeni vardır. *Jin, Jiyan, Azadî* Hareketinin kendine ait kahramanları, kurbanları ve şehitleri vardır. Bu geleneklerin merkezinden yaratılan insanlar çoğalır ve bu insanlar aynı zamanda sonraki nesillere aktarılma kabiliyetine sahiptir. Burada, son isyanın bazı kadın siyasi beden türlerini kısaca tartışacağız.

Mücadeleci Beden

İran'da 1979 devriminden sonraki yıllarda Kürt kadınlar, toplu siyasi eylemlerin örgütlenmesinde önemli bir rol oynadılar. Pehlevi rejimine karşı başkaldırıların birçoğu, Kürdistan'ın siyasi koşullarının değişmesi ve bu coğrafyada aralıklarla yaşanan olaylarla birlikte muhalif gruplara katıldı. Kadınların şehir içinde ve dışında tutarlı mücadeleler deneyiminin ve aslında yenilikçi geleneğin kendine ait bir geçmişi ve tarihi vardır. Bu arada sol grupların ve halk örgütlerinin de katkısı öne çıkıyor.

Temmuz 1979'de yani 1979 devriminden sadece birkaç ay sonra kadınların, Merivan halkının protesto hareketinde önemli bir rolü oldu. Bu tarihi olaydan kalan tanelere, belgelere ve görsellere göre, Merivan kadınlarının "Kanimiran" Kampındaki aktif varlığına ek olarak Kürdistan'ın diğer şehirlerinden çok sayıda kadın, Kürt halkıyla dayanışma içinde bu şehre yürüdü. Dönemin pankartları, sloganları ve basında çıkan haberler, kadınların siyasi mücadele alanına özgürlükçü ve eşitlikçi taleplerle girdiğini gösteriyor. Kadınların bu dönemdeki başarısı, Kürdistan'ın çoğu şehrinde

Kadın Meclisi veya Kadın Birliği ve Kadın Örgütleri (Kori Afretan) adı altında kadınların siyasi grupları, örgütleri ve kurumlarını oluşturmuştur. Amaçları, sosyal haklar için mücadele etmek üzere toplum bilincini ve okuryazarlığı geliştirmek, köylerde, şehirlerin varoşlarında, halı dokuma atölyeleri gibi yerlerde kadın örgütleri oluşturmak için kadınları harekete geçirmektir. 19 Ağustos 1979'de muhalefet teşkilat ve parti faaliyetlerinin yasadışı ilan edilmesiyle eş zamanlı olarak Kürdistan'da cihat emriyle birlikte halkın hürriyeti elinden alınarak, demokratik teşkilatların tasfiye edilmesi süreci ile birlikte Kürdistan'daki savaş ve siyasi atmosfer başka bir boyuta girdi. Kadınlar; muhalefet gruplarına, oturma eylemlerine ve sokak gösterilerine katılarak mücadelenin büyük bir parçası oldular. Kadınların Jin, Jiyan, Azadi Hareketindeki varlığının kökenlerini ve mücadelelerinin merkezi rolünü anlamak için, kadınların demokratik kurumlarının oluşumunun kırk yıldır devam eden tarihsel deneyimlerine ve tüm bu siyasi bedellere başvurmaliyiz.

Mart 1979'da tesettürün zorunlu hale getirilmesi sırasında, İran'ın Sine, Merivan ve Kirmanşah gibi bazı şehirlerinde protesto tepkileri oluştu. Aynı zamanda 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nün kutlanması, kolektif bir talep ve o zamandan beri her yıl devam eden kesintisiz bir kadın mücadelesi biçimi haline geldi. Bu önemli talepler, kendi eylemlerini gerektiriyordu; kadınlar, yenilikçi geleneklerle direniş ve mücadele taktikleri geliştiriyordu. Bu mevcut ortamda kadınlar kendi bağımsız örgütlerini kurmuş, aynı zamanda ataerkil sistemi eleştirerek cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliğe karşı mücadele etmiş, siyasi mücadeleler ve toplumsal değişimler alanında da yer almışlardır.

Golrox Qobadi, Mahnaz Metin ve Naser Mohajer'in röportajlarında ve yazılarında belirttiği gibi, Kadınlar Geçici Komitesi, Sanandaj Kadın Konseyi, Merivan Kadınlar Birliği, Saqqez'in Mücadeleci Kadınlar Örgütü ve bir dizi başka örgütün kurulması, kadınların temel değişiklikler yaratmak için programlarının ve onların pratiklerinin bir parçasıydı. Kadın mücadelesi ve talebinin en önemli belgelerinden biri, Saqqez'in Mücadeleci Kadınlar Örgütü'nün ilerici tüzüğünde bulunmaktadır. Bu tüzük metninin bir kısmı şöyle:

“9 ve 10 Şubat 1979'da silahlı ayaklanma, kahraman İran halkına zaferler kazandırabilmişse de halk mücadelesinin örgütsüzlüğü nedeniyle nihai zafere ulaşmadı. Gericiliğin tüm köklerini yok etmeyi başaramadı. Devrimin gücü, emperyalizmin elini İran'ın ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerinden tamamen kesmeye yetmedi. Bu nedenle, tüm emekçi güçlerin özgürleşmesine kadar ve bireysel sömürüye son verilmesine kadar tüm irtica komplolarını etkisiz hale getirmek ve mücadeleyi sürdürmek için Saqqez'in Mücadeleci Kadınlar Örgütü kuruluşunu ilan eder:

Bu organizasyonun amaçları şunlardır:

1. Halkın tüm sınıf ve katmanları için tam siyasi, dini ve sendika özgürlüğüne dayalı Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin kurulması; Basın, ifade, grev, gösteri, askeri, eğitim özgürlüğü, fabrika mallarının üretimi ve dağıtımını denetlemek için işçi konseylerinin oluşturulması.
2. Köylü meclislerinin şekli ve toprak reformları üzerindeki denetimi ve köylü aile üyelerine göre toprak dağıtılması.
3. Özgür ve demokratik İran çerçevesinde tüm İran halkları için özerklik ve kendi kaderini tayin hakkı.
4. Ekonomik, siyasi ve kültürel konularda kadın-erkek eşitliği, ülke çapında kadın örgütleri oluşturma çabaları.
5. Doğum öncesi ve sonrası sosyal refah sağlamak için sendika mücadlesi; çalışan ve özellikle işçi kadınların çocuklarına kreş kurmak (Ayandegan Dergisi, 28 Mayıs 1999)”

Bu tüzüğün maddeleri ve bölümleri o kadar ilerici ki yıllar sonra hala geçerliliğini koruyor ve yürütme yetkisine sahip.

Kürdistan gazetesinin çeşitli sayılarında yer alan 22 Ocak 1946 Kürdistan bağımsızlık töreninde Mahabad Cumhuriyeti'nin 23 önemli siması, dinleyicilere hitap etti. Konuşma yapan 16 kişiden ikisi kadındı. Her ikisi de kız okulu öğretmenleri olan kadın konuşmacılar, Kürdistan'ın bağımsızlığını onurlandırdılar ve kadınların mücadeleye aktif katılımının gerekliliğini vurguladılar. Hocalardan biri olan Hatice Mecdi şöyle dedi: “Şimdi sevgili bacılarımız, sevgili erkek kardeşlerimize göz atarak el sıkışalım. Çünkü görüyorum ki vatan anası, biz de aziz kardeşlerimizin konumuna gelelim diye kızlarının sosyal faaliyetlere, eğitime girmesini bekliyor.”

Bugün dünyanın her yerinde, vatanın özgürlüğü için kardeşler gibi bir araya gelen kız ve erkek çocuklara ihtiyaç var. Önceden de "Kumle" dergilerinde açıkça dile getirilen bu siyasi çizgi, erkeklerin ve kadınların konuşmalarında, gazetelerde ve edebiyatta defalarca dile getirildi. Yaklaşık iki hafta sonra kız okulu öğretmenleri bağımsızlığı kutlamak ve Kürdistan liderini tanıştırmak için bir toplantı düzenlediler.

Kadın Partisi'nin kuruluşundan sonra yayınlanan Kürdistan gazetesinin haberine göre, bu törene çok sayıda Kürdistan Demokrat Partisi kadın üyesi ve her kesimden insan katıldı. Bu tarihi toplantıda konuşmacılar, kadınların her zaman eşlerinden kendilerine para, giysi ve altın vermesini beklememeleri gerektiğini belirttikçe “Sevgili hanımlar, kızlarınızı evde tutsak ederek onların talihsizliğine sebep olmayın. Kızlarınızı okula gönderin ki okuryazarlığı olmayan kadınlar gibi olmasın ve ulusal haklarını savunabilsinler. Özellikle Kürt kadınlar, medeni yabancı kadınlarla aynı konuma gelebilsinler.” dediler.

Sonraki konuşmacılar, biz kadınların özgürlüğümüzü defalarca kutlamamız gerektiğine işaret ediyor. Bütün dünya bilmelidir ki Kürt kadınlar, özgürlüğü erkeklerden daha çok sever. Kendilerini erkeklerden daha aşağı bir konumda gördükleri için kadınları eleştiriyorlar. Kadınları, Rıza Şah diktatörlüğünün düşmesine sevinmeye ve kızlarını anadillerinde eğitim gördükleri okula göndermekten çekinmemeye çağırıyorlar. Ardından katılımcılar Demokrat Parti'ye para bağışlıyor. Gazete, partiye para ve altın veren 41 kadının ismini verdi.

Aslında kadınların çeşitli mücadele alanlarına girişi, özneliği, direnişi ve çeşitli örgütlere katılımı onlarca yıl önce başladı. Jina Hareketinde, farklı şehirlerde kadınlar tarafından başlanan ve sokak protestolarının ön cephesini oluşturan geniş protesto çevrelerinin oluşumuna tanık olduk. Şimdiye kadar devam eden *Jin, Jiyan, Azadi* Hareketinin ilk kıvılcımlarından çok fazla araştırma gerektiren önemli dersler bulunmaktadır.

Kürdistan eyaleti, İran'ın en polisiye tedbirlerin alındığı eyaletlerinden biridir. Her eylem ve organizasyonun kökleri bu coğrafi noktadadır. *Jin, Jiyan, Azadi* Hareketinde, en başından beri Ayçi Saqqez mezarlığında başörtülerini çıkaran ve siyasi sloganlar atan kadınların varlığının, tarihsel bir geçmişi olan siyasi gösteri ve praksislerin yeniden üretimi olduğuna açıkça ve aynı zamanda güçlü bir şekilde tanık olduk.

Kadınların öncü olduğu mücadeleler, çok yüksek bir örgütlenme ve seferberlik kapasitesine sahiptir. Kürdistan'daki bu potansiyel, halkın yıllarca süren kolektif faaliyetinin ve saha aktivizminin sonucudur. İran Kürdistanı sivil toplumu; Jina Hareketi ile uluslararası düzeyde aktivizm, mücadele ve direniş anlayışında yeni sorular ve ufuklar yaratan Ortadoğu'daki en güçlü sivil toplumlardan biriydi.

Kürdistan'daki en güçlü ve en verimli toplumsal hareketler, yıllardır kesintisiz ve nesnel olarak faaliyet gösteriyor. Kürdistan toplumu, son yıllarda İran'da en güçlü öğretmenler hareketini, en güçlü kadın hareketini, en güçlü çevre hareketini vb. yaratmış ve örgütlemiştir. Bunda kadın aktivizmi ve mücadelesinin katkısı çok önemlidir.

Birkaç kuşak kadın, kolektif eylemin temellerini güçlendirdi ve yaratıcı geleneklerini genişletti;

Kadınların öncü olduğu mücadeleler, çok yüksek bir örgütlenme ve seferberlik kapasitesine sahiptir. Kürdistan'daki bu potansiyel, halkın yıllarca süren kolektif faaliyetinin ve saha aktivizminin sonucudur. İran Kürdistanı sivil toplumu; Jina hareketi ile uluslararası düzeyde aktivizm, mücadele ve direniş anlayışında yeni sorular ve ufuklar yaratan Ortadoğu'daki en güçlü sivil toplumlardan biriydi.

15 Mart 1946'da Mahabad'da Mina Gazi tarafından Kürdistan Demokratik Kadın Birliği'nin kurulmasında tanık olduğumuz gelenekler gibi. Yönetim kurulu bulunan sendikalara üyelik aidatları ödeniyor, şehrin mahallelerinde kadınların okuma-yazma eğitimi için öğretmenler istihdam ediliyordu. Birçok kişi bugün sadece Kürdistan'ı ve Kürt kadınlarının direnişini ve saha çalışmasını görüyor; ama bilmiyorlar ki bu örgütlenme ve kolektif çalışma, Kürdistan'da yıllardır oluşan ve büyük bedeller ödenerek sürdürülen hareketlerin sonucu.

Trajik Beden

Türkiye'de bulunan Bakur'da birçok baba ve anne, çocuklarının kalıntılarını, içinde bir dizi kemik bulunan bir kutu veya kefen içinde teslim alıyor ve cenazenin muhafazası veya teslimi dahil ödemeleri gereken bir fatura ile ücretlendiriliyor. Para ödeyip sevdiklerinin bedenlerini alır ve defnederler. Cansız bedenlere el koymak, cesedi kaçırmak, cenazeyi kontrol altına almak; baskı mekanizmasının bir parçasıdır. Yedi yıl sonra Kürt savaşçı Hakan Arslan'ın kemikleri, bir çanta içinde babasına teslim edildi ve babası bu kemikleri geri alarak ailesi, akrabaları ve yoldaşlarının yanına gömdü. Bu kemikler, kolektif hafızada rol oynar.

Türkiye destekli çete grupları, Barin Kobani'nin kanlı bedenini teşhir etmek için elbiselerini yırtıp bu kadın gerillanın vücudunu parçalama eyleminde bulundu. Bu davranış, halkın öfke ve tepkisine neden olmuştur. Başka bir olay da Çakak adlı kadın savaşçının yaralı yakalanıp, erkeklerin bu kadın bedenine yönelik akla gelebilecek her türlü şiddeti (işkence, tecavüz) uygulayıp aşağılaması ve yapılan iğrenç eylemlerin -faillerin gülerek- kaydedilmesidir. Ama buna rağmen biz, bu tür eylemlerle kadın bedeninin aşağılanmadığını, aksine özgürleştiğini ve yüceltilildiğini biliyoruz.

Siyasi ailelerin ortak deneyimlerini yeniden okurken, hala söylenmemiş anahtar kelimeler var. Aslında birçok ailenin Paylaştığı Deneyimler (Shared Experiences) benzer ve hala tam olarak bilinmemektedir. İktidar öznesinden defalarca cevap talep eden veya dava açan ailelerin talepleri cevapsız kaldı. 80'li yıllarda karanlık ve parlak sosyo-politik atmosferin ortasında, şafak sökerken ve dondurucu kışlarda ya da öldürücü sıcak yazlarda köy ve şehirlerden uzun mesafeler kat ederek eyaletlerin başkenti ya da Tahran'daki merkez cezaevlerine giden aileler haber bekliyor. Çocuk, kardeş, baba, anne ve eşleriyle görüşme isteyen aileler; birçok kez gergin gardiyanlar tarafından herhangi bir cevap yerine, küçük bir çanta, siyah naylon, küçük bir karton, buruşuk zarf almışlar. Onlar çuvalı açtıklarında son giysiler, bazen bir mektup, hurma çekirdeklerinden yapılmış kolyeler, alt köşesinde küçük bir yazı veya kalp bulunan sınırlı renklerle işlemeli iplik parçaları bulmuşlar. Bu eşyalar, seksenlerde siyasi bir infazdan sonra geriye kalanlardır.

1980'li yıllarda Kürdistan'da idam edilen birinin ablası olan S.K. şöyle anlatıyor:

“Sabah altıda Sine Merkez Cezaevi'ne vardık. Önceki gece Banehten yola çıktık ama araba birçok kez karlı yolda takılıp bozuldu ve sonunda vardık. Kardeşimle buluşacaktık ama gardiyan anneme bağırıp durdu “teyzeciğim oğlunuz burada değil.” diye. Öğlene kadar orada kaldık, tekrar kapıyı açtılar ve içeri girdik. Kardeşimi göreceğim düşüncesinin sevinciyle yüreğim ısındı ve mutlulukla doldu. Yaşlı anne ve babamızla ilerledik. Gardiyandan ağabeyimin yamalı çorapları, hapishane sigara kağıtlarından yapılmış tespih ve küçük bir defter alabildik. Ağabeyim idam edildiğini bu şekilde anladık.”

Cansız beden; sorgulamalardan, kadınlara yapılan işkencelerden, tecrit alanından, hapishane atmosferinden, havasızlıktan, soğuk havalarda karla yıkanmaktan, suçlama biçiminden ve avukatsız savunmadan, aynı zamanda işkence masası olan sorgu masasının üzerinde yanan lambadan ve zorunlu itiraflardan hiç konuşamaz. Cansız beden; ateş ve kandan, delilik ve işkence saatlerinde parçalanmış vücudun gücünden, sürekli silah sesleriyle geçen gece ve gündüzlerden konuşamaz. Ama en güzel ölülerimiz henüz aşkın yüzünü öpmemiş gençlerdi.

Trajik beden, bakire bir kadın idam edildikten sonra cennete gitmesin diye bu kadın savaşıya tecavüz ettikleri gecenin son saatlerini anlatmıyor. İşkence olarak tecavüz hiçbir zaman kriminalize edilmedi, çünkü cenazeye dönüşen beden, cansızdır ve ona yapılanları anlatamaz. Çünkü bu bedenler; kaçırılarak, yanık, kablo, bot ve kırbaç izleriyle birlikte gece vakti kimsesiz mezarlığına gömülmüştür. Trajik bedenler; Orta Çağ'dan kalan işkence yöntemleriyle, aç midederle ama tok ve zengin beyinlerle öldürüldü.

Hayatta kalan kişi ise tanık veya anlatıcı olabilir ve idam edilen kadının hapishane veya gözaltı merkezine gitmeden önce var olduğuna ve "yaşadığına" tanıklık edebilir. Bu on yılda duyulmamış, söylenmemiş, sansürlenmiş ve gömülü kalmış anlatıların birikimi o kadar fazladır ki herhangi bir işaret, herhangi bir görüntü, herhangi bir isim birçok olayı çağrıştıracaktır. Her anlatı çağrışında ayrıca son saatleri ve günleri hatırlamak için bir tanık vardır.

Benjamin'in *Tarihle İlgili Tezleri*'nde ki sözlerinden yola çıkarak işkence gören her trajik beden şimdi özgür olmak için geçmişi bırakması gerektiğini, ancak bu geçmişin asla bırakılmadığını söyleyebiliriz. Çünkü trajik beden, kendisi özgürleşmeyen politik bedendir. Suç örnekleri anlatılmamış ve bu toplu travmalar hiç işlenmemiştir. Tüm bu olayların acısı, fiziksel bir tarihsel travma haline gelmiş ve travmatize edilmiştir.

Bu kadınların bedeniyle savaşı bu anlatılar ve gerçek tanıklar hiçbir zaman çağrılmadı. Yas, sonsuza dek çözülmeden kaldı ve travmatik ıstırapın bir sembolü ve işareti olarak Jîna'nın ölümüne kadar devam etti. Seksenli yılların siyasi ailelerinin yarım kalan yasları, Kürdistan'da anlatıların birikmesiyle Jîna Emînî'nin cansız bedeniyle özdeşleşmeye yol açtı. Bu nedenle Jîna'nın trajik ölümü, bir sembol haline geldi. Jîna bir protesto, farklılık ve mücadelenin somutlaşmış trajik bir sembolü haline geldi. Jîna'nın cesedini geri almak ve onu memleketine gömmek; ezilenlerin güç sahiplerinden bedenini geri alma, onun gözü önünde kendini toprağa verme ve kendine yas tutma sembolü haline geldi. Bütün bu yıllar boyunca, toprağa verilen ölümlerin aileleri, savaşçıların bedenleri üzerinde yas ritüelleri yapmak istediler, ama bu talepleri reddedildi. Kardeşlerinin cansız bedenlerini gömmek, ağlamak ve yas tutmak istediler, ama bu istek her zaman cevapsız kaldı ve onlarca yıl sonra bile hâlâ yas tutuyorlar.

İdam edilen mahkum Ramin Hossein Panahi'nin defnedildiği yer, hâlâ yaşlı annesinden saklanıyor. Ramin'in annesi tüm Kürdistan toprağını oğlunun bedeni olarak görüyor ve Jîna Emînî'nin mezarına gittiğinde Jîna'nın mezar taşına sarılarak ağlıyor. Bütün bu yıllar boyunca Kürdistan'ın travma yaşayan toplumu; kızların, kadınların, erkeklerin, hatta ailesi olmayanların, kaybedilenlerin ve öldürülenlerin bedenlerini, isimsiz bedenleri geri almak istedi.

Jîna'nın trajik bedeni Ayçi Saqqez mezarlığına vardığında -varış ve doğum yeri ile olan bu bağlantı- aslında bu varış; beden, Tahran'ın merkezinden kendisi de merkez haline gelen periferik Kürdistan'a olan yolculuğunun sonudur. Halk kitlelerinin baskıcı iktidardan geri alabildiği mekansal beden; artık yas ritüelleri olmadan gömülmez ve şimdi bu kadın bedeni, bir isyana sebep olur.

Ayçi Mezarlığında yaşananlar aslında sembolik bir cenaze töreniydi. Bir kadın bedeninin yeniden ele geçirilmesi sahnesi, bu yasta cesetsiz bırakılan diğer kimliği belirsiz ölümlerin yeniden yakalanmasının bir simgesi ve baskın bir gösterisi idi. Jîna Emînî örneği, 80'lerden bu yana trajik bedenlerin, bu yıl, ay ve günlerde öldürülenlerin kurtarılmasıdır. Bu hareket, hapishane dosyaları arasında dolaşan tüm ruhların

genel bir çağrısıdır. Bundan önce disiplinler iktidar sisteminin tüm unsurlarıyla sakladığı kayıp, parçalanmış bedenlerin dinlenmesi ve huzura kavuşmasıdır.

Kurban Olan Beden

Kurban olan beden hakkında konuştuğumuzda namus cinayetinden bahsediyoruz. Namus cinayeti derken Sarina'nın kana bulanmış gömleğinden, Hujan'ın mosmor ve zayıf vücudundan, Sergül'ün parçalanmış vücudundan, Vefa'nın kafatasını param-parça eden kurşunlardan, Sefran'ın kopmuş kafasından ve kırık bacaklarından bahsetmeliyiz. Leila'nın ve bütün katledilen kadınların katilleri hâlâ aramızda yaşıyor, ekmek kuyruğunda bekliyor, işe gidiyor ve belki de kız kardeşini, eşini ya da kızını öldürdüklerini kendilerine hatırlatmak için mahkeme mektubunu bekliyorlar...

Kürdistan'ın rojhilatında kurban olan kadın bedeni; kadın ve erkek arasındaki yasal, kültürel ve dilsel eşitsizliğin canlı bir tanığıdır. Namus cinayetleri ve intihara sürükleme gibi kadına yönelik şiddetteki artış, Kürdistan'a veya İran'a özgü değil. Bununla birlikte, kadın mücadelesinin yenilikçi geleneklerine ve Çiya (dağ), Bajar (şehir) mücadele ve direnişlerindeki varlıklarına rağmen şu soru ortaya çıkıyor: Kürdistan, neden en yüksek namus cinayeti istatistiklerine sahip toplumlardan biri?

Buna rağmen şiddet uygulayan, kınanması gereken baskıcı kişinin ve mağdurun bir arada bulunmasına ve Kürdistan'da bu şiddetin artan eğilimine tanık oluyoruz. Namus cinayeti (Honor Killing) olarak bilinen şey, Birleşmiş Milletler'in insan hakları tartışmalarında ve diğer yasal ve sosyal konularda yer almaktadır. Namus cinayeti, kadın cinayeti adı verilen daha büyük bir grubun kapsamına giriyor. Mağdurunun kadın olduğu bir cinayet, cinsiyete dayalıdır ve çeşitli faktörlerle ilişkilidir. Aslında ne zaman namus cinayetinden bahsetsek, ataerkil kültür ve geleneğin etkisi, eşit olmayan hukuk yasaları, siyasi alanda eşitsizlik, yoksulluk, sefalet, koruyucu yasaların olmaması, sivil kurumların zayıflığı, kadın hakları derneklerinin eksikliği, toplumsal cinsiyet adaletinin olmaması ve bunlar gibi birçok önemli göstergeyle anlamlı ve iç içe geçmiş bir bağlantı kurmamız gerekiyor. Bu arada, kesişimsellik teorisine (Intersectionality theory) bir göz atmalıyız.

Kesişimsellik teorisi, toplumun yapısıyla ilgili baskı merkezlerinin kesiştiği noktada kadınların ve kadın mağdurların konumunu açıklayan bir teoridir. Kadını erkeğin mülkiyetine sokan birçok yasal madde var ve bu yasalar; baba, erkek kardeş, eş tarafından öldürülmesi durumunda katili ceza almaktan muaf tutuyor. Bu yasalar aynı zamanda cinayeti işleyen kadının erkek kardeşi ve eşini de azaltılmış cezaya tabi kılmaktadır. Bunlar arasında 630. madde ile 295. maddenin 2. notu, 220. madde, 226. madde, 22. madde ve diğer yasa maddelerinde kadın; “Mahdurü'd-Dam” (Öldürülmesi gereken suçlu) olarak görülmektedir. Bu yasalar aynı zamanda bir

katilin de ceza almasını önlemektedir. Söz konusu yasal hükümler ve maddeler, katilin hukuken firar etmesinin ve namus cinayeti faillerinin cezalandırılmamasının yolunu açmaktadır. Bu yasalar, aynı zamanda mağdurla ilgili her türlü ahlaki yargının da yolunu açmaktadır. “Cinayet” kelimesinden sonra gelen “namus” kelimesi, mağdurun kamusal alanda ve iletişim çevrelerinde suçun çirkinliğinin bir kısmını ortadan kaldırmaktadır.

Cinayetten sonraki durum, önemli bir durumdur. Namus cinayetinden sonra, makulün bedeni kadın olmasına rağmen kadının annesi ve yakınların katil için ceza isteme ve şikayet hakkı yoktur. Suçtan sonra kadının annesi, çocuğu veya yakınları için tazmin mekanizması uygulanmaz ve ortada onarıcı bir adalet sistemi yoktur.

Aslında suçun ağırlığı ile ceza; onarıcı adalet ile etki alanı arasında bir orantı yoktur. Ayrıca “sembolik şiddet” ile ilgili belirtmek gerekir ki kadın cinayetlerine dair her haber ve bilgi, toplumda kadınlarda endişe, güvensizlik ve belirsizliği körüklüyor. Bu durumda kadınlar, yaptıkları her hareketin yargılanıp cezalandırılacağını düşünmekte ve psikolojik olarak sömürülmektedirler. Burada ise insan, bedensel bir belgedir. Kültürel-sosyal bir olgu olarak insan bedeni; kültürel beden, beden davranışı, kutsal-kirlenmiş beden, nesne-beden ve özne-beden kavramları gibi farklı söylemler de önerilmiş ve değerlendirilmiştir.

Namus cinayetlerinde kadın, temiz olmayan bir beden olarak aile ve toplum dışına atılmaktadır. Tıpkı Julia Kristeva'nın bulaşma teorisinin özne ile kirlenen/reddedilen şey arasındaki ilişkiyi ele alması gibi. Bulaşma ve reddetme süreci, öznenin kirlenmiş olarak kabul ettiği bir şeydir ve bu ölçüyle kendi öznelliğinin, dilbilimsel yansıtma ve yansıtmalarda yarattığı bir öznelliğin mahremiyetini savunmaya çalışır.

Kirlenen, her zaman bir şekilde var olduğundan özne ile kirlilik arasındaki çatışma da her zaman vardır. Kahramanın bedeni, trajik beden ve savaşçının bedeninin aksine kadının kurban olan bedeni, temiz olmadığı düşünüldüğü için toplum tarafından reddedilir. İster erkek ister siyasi sistem olsun iktidar kurumunun otoritesini tesis etmek için disiplin rejimleri uygulamak, bedeni dış kurallara göre nesneler biçiminde şekillendirir.

Kürdistan, son yıllarda İran'da namus cinayetleri ve kadın intiharlarının en çok yaşandığı bölgelerden biri oldu. Kadınların yenilikçi gelenekleri, mücadele ve direniş tarihi onların varlığını ve fizikselliğini vurgulamıştır. Ancak bu toplum; temiz-kirlenmiş ayrımını kontrol edip ortadan kaldırmakta ve kadın bedenini tanımlı ataerkillik kavramları çemberinin dışına atmakta tam anlamıyla başarılı olamamıştır. İktidardaki siyasi yapı, engellemelerini doğrudan uygulamamaktadır. Tarihsel süreçte oluşturduğu normlar, görmek ve söylemek istediğini kimlik yapıları aracılığıyla normalleştirmektedir.

Tezahürümüz varsa görürüz, yani bedenimiz görülmeli ve bu beden, görme ve duyma alanına girmelidir. Bunca yıldır kadın ve erkek bedeninin arasında bölünme ile karşı karşıya kaldık. Erkek bedeni; konuşmak, hareket etmek, kural ve kanunlar belirlemek için kontrolsüz, korkusuz ve cezasız olarak toplum içine çıkar. Boyun eğdirilmiş, dişil, yabancı, sessiz ve yok sayılan öteki bir beden; genellikle özel ve siyaset öncesi alana sürülür. Bu ikinci sınıfta olan beden, tezahür için bir ön koşul olarak hareket eder. Bu nedenle kontrol edilebilir bir yapıya gizlenir ve fiziksel olarak ortadan kaldırılmayı ve öldürülmeyi mümkün kılar. Çünkü toplum, bu bedenin kirli olduğunu düşünür. Dolayısıyla kadın bedeninin mahrem alana itilmesi, ellere (iktidardakilere) yaşamdan mahrum etme imkanı vermektedir.

Özneliği olan binlerce kadının bir arada bulunduğu Jina Hareketinde, kadın bedeni üzerindeki tüm bu baskılara karşı direnişe şahit olduk. Jina'nın kadın bedeni üzerindeki denetim ve sınır koyma kurallarının ihlali nedeniyle ölümüyle başlayan olay; Jin, Jiyen, Azadî sloganıyla alevlendi ve nesnel meseleyi mücadele alanına taşıdı.

Bu hareketin merkezinden bir protesto işareti olarak sokaklarda ayağa kalkan kadınlar; kadınların tasfiyesi, kirletilmesi, öldürülmesi, fiziksel olarak kontrol altına alınması, sürgüne gönderilmesi ve ihmal edilmesine karşı çıkan aktivistlerdi. Toplumda her namus cinayeti ve her kadın intiharıyla katlanarak artan sembolik şiddet, bu ayaklanma dışında kırılması mümkün olmayan bir terör ortamı yaratmıştı. Jina'nın sembolik ölümü, kontrol kuralları tarafından hayatta kalmaları ve yaşamları bastırılan ve yok edilen tüm kadın kurbanların adını taşır.

Geçtiğimiz aylarda gördüğümüz birçok gösteri ve büyük direniş yolları, kadınlar tarafından ve onların aracılığıyla bir ifade ortamı yarattı. Zaten erkek-iktidar sistemi tarafından kontrol edilen kamusal alana meydan okudular. Normların gücünün kamusal alanda sergilenmesi ile özel alan arasındaki ilişkiyi sonsuza kadar kopardılar. İktidara karşı direniş alanlarının oluşumunu bilmek, bu iktidarın farklı parçalarının karmaşık iç içe geçmişliğini anlamamıza yardımcı olur.

Foucault'nun düşündüğü gibi; kendisine karşı direniş oluşturmeyen hiçbir güç ya da otorite bulunamaz. Herhangi bir iktidara karşı olası cevaplar, tepkiler ve önlemler tam bir dizidir. Bu tepkiler, iktidarın kalbinde gerilim ve istikrarsızlık yaratacaktır. Kadınların meydana ve sokaktaki direnişi, varlığı ve fethi, erkek egemenliğinin artık kontrol edemediği indirgenemez muhalefettir. Kadın bedeninin temiz ve dolaysız olarak tanımlanması ve “namus” kelimesinin kaldırılması belirlenmiş sınırlardır. Son ayaklanmada kamusal alanda var olan bedenler, susturulan tüm sesleri ve çeşitli iktidar yapılanmaları tarafından silinen ölü bedenleri temsil ediyor. Bunun yerine Jina olayı, daha önce birçok kez bastırılan üretken bir gerilimi ve aktivizmi yeniden canlandırdı. Bastırılan konu, bu kez muhteşem ve tamamı kadınlardan oluşan bir delegasyonla kamusal alana döndü.

Kaynakça

- Kerrigan Keith, *Beden Sosyolojisi: Modern, Postmodern ve Postyapısalcı Teoriler*, çev., Mohsen Naseri Rad, Tahran: Naqş ve Nigar Yayınları, 1395/2016.
- Loubroughton David, *Beden Sosyolojisi*, çev., Nasser Fakuhi, Tahran: Sales Yayınları, 1396/2017.
- Shahrzad Mojab, “Women of Anon-State Nation: The Kurds”, *Kurdish Studies Series*, Volume 3, Mazda Pub, 2001.
- Tohidi Nayereh, “The Women’s Movement and Feminism in Iran: Revisiting a Glocal Perspective”, *In Women’s Movements in the Global Era, 2nd Edition*, ed., Amrita Basu, Boulder: WestviewPress, 2017, 397-442.

İran Hareketlerine Kadınların Katılımı

Peyman Walî

Kurmancîden Çeviren: Elif Gemicioğlu Yaviç

Doğu Kürdistan'daki mücadele tarihinde kadının rolünü görebilmek için genel olarak Kürdistan ve özel olarak da Doğu Kürdistan ve İrandaki Kürtlerin varlığına tarihsel bir bakış atmak lazım. Günümüze kadar Doğu ve kadın hareketlerinin mücadele noktaları, mücadelelerinin *Varoluşa* dair olduğunu gösteriyor. Kürt halkı olarak siyasi, toplumsal ve tarihsel bakımdan bizim kendimizi nasıl tanımladığımız önemlidir. Doğru bir tarzla Kürt hakikatini aramak bizi kaybolan varlığı bulmaya götürür. Bu yöntem, varlığı ve yokluğu karşılaştırmaktan ziyade zihinsel kurtuluş ve özgürlüğe ulaşmak içindir. Zaten Kürtlerin varlığı ve yokluğu üzerindeki tartışma, güneşin varlığı ve yokluğu tartışması gibidir. Kürt halk gerçekliği ve ulus bilinci, sadece bir grup bilinçli ve aydın ya da bir parti ile sınırlı değildir. Halk ve ulus, Kürt gerçekliğinin büyüklüğü ve hakikatidir. Halkın kendisi bu zihniyetin gerçekliğini açığa çıkarır. Fakat bu zihniyetin somutlaşması, heykelleşmesi lazım. Somutlaşan gerçeklik hakikate dönüşür ve görünür hale gelir. Günümüzde Kürt gerçekliği, Kürt varlığını gözler önüne seriyor. "Toplumsal gerçeklikler tarihten bağımsız ele alınmaz." Yani anın değerlendirmesi tarihte saklıdır. O yüzden yapılan tanımlamalara ve tarihe baş vurmak, özellikle milliyetçilik konusunu bilmek, her Kürt için önemlidir. Varlığını tanımlamak, egemenlerin tanımı ile olmaz.

Milliyetçilik zihniyeti 19. yüzyılın başlarında Ortadoğu'da belirmeye başladı. Osmanlıların egemenliğinin daraltılması için 1908'de Jön Türkler (genç Türkler) darbe yaptılar ve bununla Osmanlıların egemenliğini sınırlandırmayı amaçladılar ve kendileri egemenliği ele geçirmek istediler. Bu darbe, daha çok vatanseverlik duygusunu barındırıyordu. Yani Osmanlıcılık, Panislamizm ve Pantürkizim yerine Kemalizm formunda açığa çıkan bir vatanseverlik.

Ulusal kurtuluş mücadelesi, Türk ve Arap halklarında dalga dalga yayılırken özellikle Türk, Arap ve Farslar'da nasyonalizm anlayışı, diğer ulusların varlığını tanımaz. Başlangıçta her devlet işgal ve sömürüye karşı ulusların hak savunucusu maskesiyle ortaya çıkmışlardır. Örneğin Mustafa Kemal cumhuriyetin kuruluşunda, Kürtler için bazı haklar ve özerklik vad ediyor fakat diğer taraftan Kerkük ve Musul karşılığında Kürdistan masa başında süper güçler tarafında parçalanıyordu. Artık egemen güçlerin nasyonalizmi daha da görünür oluyordu. Fakat diğer taraftan Sosyalizm anlayışı yaygınlaşıyordu. Sosyalizm dalgası, 1930'da İran'da güçlü bir tempoya ulaşıyordu. Her ne kadar süper güçler yeşil kemer projesiyle bu akımı Ortadoğu'da zayıflatmaya çalıştılsa da günümüze kadar bu akım varlığını korudu. Belki sosyalizm akımının etkisiyle, nasyonalizmin etkisi azalmıştır yani sönük kalmıştır fakat bu arada öne çıkan şey toplumsal şövenizmdir yani sözde sosyalist fakat pratikte şöven. Fakat özgür olmayan uluslara (Kürt, Azeri, Ermeni) baktığımızda her ne kadar sosyalizm akımında yer alıp rol oynamışlarsa da görüyoruz ki o dönemde egemen olma (erk olma) zihniyeti öne çıkıyor. O yıllarda Kürdistan'ın genelinde başkaldırıları vardı. Doğu'da da 1920'de İsmail Axa Simko isyanı, 1946 Mahabad Cumhuriyeti ve Kürdistan'ın diğer parçalarında da hakeza, durum böyleydi.

İran ise hem ulus hem de inanç bakımından halkların mozaik şeklinde tanımlanır. Devletin müdahalesine rağmen halklar omuz omuza verdiler özellikle de ahlaki ve politik yönlerini korudular. Fakat siyasi bir demokratik konfederasyon olarak ön planda olan İran, değişmeye başladı. Kapitalizm, resmi bir ideoloji gibi her yerde kurumlaştı. Fakat yine de Kürt halkının özgürlük arayışı ve İslami hükmüne karşı ta tarihten günümüze kadar mücadelesi devam etmiştir. 19. yüzyılda da ulus devletlerin kuruluşları ile kurumlaşan devlet anlayışının toplumlar da öne çıkması, kapitalizmin argümanları ile Kürt halkının varlığının korunamayacağını gösteriyor. Kürdistan'ın parçalanması, Kürt halkının asimile edilmesi ve kıyımdan geçirilmesi, egemen devletlerin ve işbirlikçi Kürtlerin ortak planıdır.

Bu ortak plan devletlerin Kürtlerin varlığına karşıdır. Yoldan çıkmış Kürtlük bu sebeple var ediliyor. Oluşan hareketler her ne kadar başta ulusal varlık arayışıyla adım atmışlarsa da zamanla büyük güçlere alet oluyorlar. Böyle bir durumda Öcalan kadını ilk sömürülen ulus olarak tanımlıyor. Kadınlar da kendi varlıklarının gerçekliğini, nerede ve nasıl arayacaklarını, şüphesiz aynı halka içerisinde tanımlanacak. Ve şüphesiz ki bir rol verilecekse o da sömürgeci ulus devlet ve aynı zamanda sömürgeci erkek zihniyetinin etkisi altında olacaktır. İnsan, İran ve Doğu Kürdistan'ın kadın direniş tarihine bakınca çok büyük bir direniş görüyor. Ve getirisi çok olan bir direniş. Bu tarih her ne kadar yazılmamışsa da bugün kadınların çılgılığı, yıllardır saklanan

gerçek tarih çılgılığıdır. Yıllarca boğulan nefesin çılgılığıdır. Mücadele tarihini bilmek ve ona saygı göstermek, önümüze ışık tutacaktır ve yol haritamızı belirleyecektir.

Eğer Doğu Kürdistanlı kadınların mücadele tarihine bakacak olursak o dönemin egemen güçlerinin politikalarını iyi bilmemiz gerekir; İran ve Doğu Kürdistanlı kadınların hangi şartlarda mücadele verdiğini, hangi zorluklarla karşılaştıklarını ve hâlâ bu zorluklarla karşı karşıya olduklarını görürüz. Doğudaki örgüt ve siyasi partilerdeki kadın rolünü, İran kadın mücadele tarihinden bağımsız ele almak eksik bir tarih bilgisi olur. Çünkü halkların her türlü sömürge karşındaki mücadelesinde, öncelikle direnişçiler birbirinden etkilenmiştir ve birbirlerinden güç almışlardır. Bu bir gerçekliktir. Erkek egemen zihniyete karşı mücadele de kadınlar ortaklaşmışlardır. Ulus, mekân ya da inanç buna engel olmamıştır. Ortak dert nedeniyle hep ortak mücadele arayışında olmuşlardır.

Örneğin kadınların durumunu Rıza Pehlevi (1925) döneminde değerlendirecek olursak; o dönem ulus devletlerin kuruluş dönemi ve Doğu ülkelerinde modernizasyonun yarışı devrededir. Rıza Pehlevi, Mustafa Kemal'den ve Türkiye'nin durumundan etkilenmişti. İran'da bir reform gerçekleştirmeye çalışıyordu ve bütün denemelerini kadın üzerinden gerçekleştirmeye çalışıyordu. Çünkü kadının toplum üzerindeki etkisinin ne kadar fazla olduğunun farkındaydı. O reformlardan bazıları; kadın üzerindeki hicabın kaldırılması, kadınların fabrikadaki işlere dahil etmek ve kadınlara okuma hakkı vermek oldu. Siyaset dışında kadınların her alana dahil olmalarına izin veriyordu. Kadınların çoğu tahsil sahibi oluyordu. İran toplumunda kadınlar yavaş yavaş meslek sahibi olmaya başlıyordu. Artık istemeyerek de olsa toplum, kadının bu durumunu kabullenmeye başladı. Bu projeler aslında İngilizlerin projeleridir. Değişim adı altında toplumun değerlerini dağıtmak istiyorlardı. İkinci de kadınların yardımı ile kendi sistemlerini İran'da oturtmak. Sınırlı bazı haklarla kadınların özgürlük arayışını sömürsüzleştirmek ve diğer taraftan kadınlar arasında bir parçalama gerçekleştiriyorlardı. Kadınlar ikiye bölündü. Şah yandaşı kadınlar ve İran'ın gelenekçi kadınları. Aslında dönemin şartları kadın mücadelesinin yükselişine uygundu fakat bir mücadelenin olmayışı, bilimsel bir farkındalığın yokluğu ve öncüsüzlükten kaynaklı bu fırsat elden geçiriliyordu.

Muhammed Rıza Pehlevi Dönemi: Babasının reformlarını devam ettirmeye çalışır. 21 yıl sonra bu reformu beyaz devrim adıyla başlatır. O dönem kadın seçme hakkını elde eder ve parlamentoya girebilme hakkına sahip olur. O haklar o dönem için çok önemliydi ve kadın mücadelesi sonucunda elde edilmişlerdi. Fakat bilgi ve tecrübe eksikliğinden dolayı fazla da güçlü bir irade sahibi olamamışlardır ve tüm kadınları temsil edememişlerdir. O yüzden bu durum sadece sembolik olmanın ötesine gidemedi ve zayıf kaldı.

Genel olarak İranlı kadınların mücadeleleri ile örgütlenme konusunda çok büyük adımlar atıldı. Burada birkaç örnek verebiliriz: Kadın Özgürlük Komitesi (Konseyi), Saadet Hizmet Komitesi. Yukarıda belirttiğimiz gibi 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında ulusal kurtuluş mücadeleleri dalga dalga yayılıyordu. İran'da da bu durumdan etkilenen bir kesim oldu. 1313-1934'te **Komonistan** adıyla İran'da bir parti kuruldu.

TÛDÊ partisinin içerisinde 1322-1944'de kadın örgütü kuruldu. TÛDÊ toplum içerisinde kadının statüsü konusunda aydınlanma ve eşitsizliği kaldırmak için, yasaların değişimi için Şah rejimi ile büyük bir mücadele verdi. Bu çerçevede evde ve toplumda kadın üzerindeki baskının kırılması için önemli çabalara sahiptiler. Zamanla esas amaçlarından sapıp burjuvazi ve liberal bir anlayışla hareket ettiler.

İslam Devriminden Sonra Kadının Durumu

İran'ın seyda ve molla rejimi iktidarı ele geçirdikten sonra, kadınları kara çarşafa sokmaya başladılar. Daha sonra da kendi zihniyetlerini dayatmaya başladılar. Rejimin zihniyet ve anlayışına göre kadın; "ayıp, erkeği yoldan çıkaran, tahrik eden, akli kısa, iradesiz, inanılmayan kendini yönetemeyen ve yarım insan" olarak ele alınıyordu. Öyle bir hale geldi ki kadın yaşamın tüm alanlarından çıkarıldı. İlk adım olarak kısa bir süre içerisinde, 5 kadın belediye başkanı, 22 parlamento üyesi, 330

bölge meclis üyesi, binlerce kadın akademisyen, sanatçı diplomat, memur, eğitimci kadın işlerinden atıldılar.

Genel olarak İranlı kadınların mücadeleleri ile örgütlenme konusunda çok büyük adımlar atıldı. Burada birkaç örnek verebiliriz: Kadın Özgürlük Komitesi (Konseyi), Saadet Hizmet Komitesi. Yukarıda belirttiğimiz gibi 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında ulusal kurtuluş mücadeleleri dalga dalga yayılıyordu. İran'da da bu durumdan etkilenen bir kesim oldu. 1313'te Komonistan adıyla İran'da bir parti kuruldu.

Devlet eşittir erkek rejiminin bütün çetin saldırılara rağmen kadınlar bu rejimi kabullenmediler ve buna karşı sessiz kalmadılar. Hep büyük bir hırsla yaşayıp mücadelelerine devam ettiler. Belirttiğimiz gibi nasıl Kürt ulusal mücadelesi uzun bir tarihi ardında bırakmışsa Orta-doğu da uzun bir mücadele tarihine sahiptir. Tüm bu direnişlerde kadın başrol gibi rolünü oynamış ve hep meydanlarda olmuştur. Şüphesiz toplumsal mücadelenin seviyesi, özellikle de kadının, toplumun anlayış ve bilgi seviyesine bağlıdır.

İran'da kadın mücadelesi ve aktifleşmesi meclislerin kurulması ile başlamıştır. O tecrübeler kadın kazanımlarına çok yardımcı olmuştur. Meşrutiyet devriminin etkisiyle, İran'da kadın varlığı ve kadın kazanımları daimi olmaya böylelikle

bilim ve aydınlanma arayışı yolunda ilerleme sağlanmaya başlandı. Bunlardan ilki kadın okullarının yapılmasıydı. Okulların kurulması kadınların bilinçlenmesine ve aynı zamanda mücadele meydanlarına gitmelerinde büyük bir etki yarattı. Doğu Kürdistan'da ilk olarak 1275-1896'te Sine'de. Mehabad'ta 1294-1915, Meriwan'de 1305-1926, Bane'de 1303-1924'te okul açıldı. 1315-1936'da bir karma okul bir de kızlara özel bir okul açıldı. 1320-1941'de kadınlar Rojhilat'da öğretmen olarak işe başladılar. 1945'te Mehabad Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile beraber kadınlar siyasette rol almaya başladılar. 1945'te Jîyanawey Kurdistan derneğinin kurulmasıyla bu katılım seviyesi daha da arttı. 8 Mart 1946'da aydın kadınlar için Mîna Qazî tarafından bir konferans gerçekleştirildi. Bu kadın çalışması, Kürdistan Demokratik Kadın Birliği olarak çalışmalara başladı. Her ne kadar Mehabad Cumhuriyetinin ömrü 11 ay olsa da kadınların durumunda bir hareketlilik başladı.

Fakat çalışma yürüten bir grup kadın erkekler tarafından yönlendiriliyordu. Bu durum tüm üyeler için geçerliydi. Yani kadınlar özgün ve özgür bir örgütlülüğe sahip değillerdi. Yani kadın çalışmalarının çoğu erkekler tarafından yönlendiriliyordu. O yıllarda çoğu kişi kadınların meydanlarda ve partilerde varlığına tahammül edemiyordu. İran'da çirîkên fedayî örgütünün ilanıyla çoğunluğu kadın, eğitimci, öğrenci yönlerini mücadele ve başkaldırıya yönlendirdiler. Rojhilat'da ne kadar kadın hareketleri, mücadelesi olsa da islam adı altında gerici zihniyetle (**moftizade** gibi) karşı karşıya kalmışlardır. Kadınların sol hareketlerin içinde yer almasına engel olmuşlardır. Fakat buna rağmen kadınlar korkusuzca mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Böylelikle kadınların özgün örgütlenme çalışmaları da daha güçlü başlamıştır.

Komele'nin (Doğu Kürdistan da bir komünist partidir) içinde ve onlarla beraber hareket eden Yekitiya Cotkaran (İşçi Birliği) 1978 yılının 17 Şubat'ında kurulur. Bu birlik işçilere arka çıkıp onların elde ettikleri hakları korur. Komele'nin 2. Konferansı 1979'da gerçekleştirilir. Kak Fuad Mustefa Soltanî direkt bununla ilgilienirler. Bu birlik çoğu şehirde Merîwan, Seqîz, Bokan, Mehabad, Soma, Şîno ve Biradost'te örgütlenir. Bir grup, bunlardan 12'si aydın, çiftçi gibi gruplardır, '79 baharında silahlanmanın propagandasını yapmaya başlar. Kadın katılımı da kadın komisyonu şeklinde birçok çok Doğu illerinde kurulmaya başlar. Kadın komisyonlarının birçok ile dağılmasıyla bu sefer kadın komiteleri olarak parti içerisinde çalışmalarına başlarlar. Bu komitenin içindeki kadınların çoğu Sine ve Merîwanlıdır. (Meleke Mustefa Sultânî, Nahîd Muhemedî, Telet Xalidî Merîwan, Gulrox Qobadî, Nesrîn Zekeryay, Şehîn Veten Dust, Fehîme Qutbî, Munîre Mehbubî, Pervîn Nudînyan da Sine örgütlerinden, Cemîle Rehîmî de Mehabad) Öğretmenlerin örgütlenmesi, öğrencilerin örgütlenmesi, ev kadınlarının örgütlenmesi, işçi kadınlarının örgütlenmesi için çalışmalar yapılır. Çalışmalar yoksulların yaşadığı sokaklardan diğer sokaklara doğru yapılır. Kadınların güçlü çalışmalarına rağmen erkek egemen

zihniyetine sahip merkezi komite çoğu zaman kadınların çalışmalarını engeller. Bu komite tam 60 yıl çalışmalarını sürdürür fakat yine de şehirlerin işgallinden dolayı bu çalışmalar bir süre sonra durur.

Parti stratejisinin net olmaması, iç dağılmaları beraberinde getirdiği gibi Demokrat partinin (örgüt, hareket) içerisinde kardeş katli pratikleri, toplumun potansiyelinin özellikle kadın ve gençlerin kanallıze olmasının önünü kesmiştir. O süreçte hareketin egemenler karşısındaki duruşu netleşmez. Yani mevcut durum üzerindeki fikir ve tahliller konusunda birlik yoktur, var olan fikirler ve stratejiler de bireyseldir. İki fikir daha fazla öne çıkar. 1.Hareketin merkezi düşüncesi; İran toplumunun sömürgeci ve feodal olduğu düşüncesi. 2. İran toplumunun kapitalist olduğu ve işçi sınıfının egemenliği ile devrim adımlarının atılacağı düşüncesi. Fakat bu iki düşünce de çok derinleşmez ve üzerine araştırmalar yapılmaz. Çoğunlukla genel hatlarla tartışılır. Yani her ne kadar başta sosyalizm ideasıyla ortaya çıkmış ve toplumun çoğunluğunu da içine almış olsa da sol hareketlerin öne çıkması asimilasyon ve marjinalleşmeye yol açar. Yani bu durum demokrasi hareketinin içinde toplum da dahil, psikoloji, politik, toplumsal ve askeri bakımından değişimler yaşatır.

Bu değişim ve önderlerinin tarz, üslup ve temposu birbirine uzaktır. Haliyle iktidar çatışmasına neden olur. Devamında her örgüt kendi içerisinde birkaç bölüme ayrılır. Bu durum kadınların mücadele düzeylerini de etkiler. Her ne kadar ilk kez kadınlar peşmergelerin içinde yer aldılar da toplumun kadına bakış açısı, kadında da mevcuttur. Bu zihniyetten dolayı ciddi değişimler yaşanmaz, erkek egemen zihniyetinin mücadele üzerinde gölge olmasına neden olur. Yani zihniyetle mücadele esas değil de tali olarak ele alınır. Kadının özgün olmasına, özgün hissetmesine değil de yine erkek egemen zihniyetinin gölgesinde kendilerini göstermelerine sebep olur. O cinsiyetçi ve jerontokrat zihniyet yüzünden hareketler her ne kadar egemen zihniyete karşı olsalar da kadın konusunda, kadına yaklaşımında ulus devlet zihniyeti ve egemenlerin cinsiyetçi zihniyetinden kurtulamazlar, alternatifi oluşturamazlar.

Öcalan'ın yarattığı fark, toplumsal sorunların çözümünü kadın sorunun çözümünde buldu ve sadece söylemde değil pratikle de gösterdi ki toplum özgürlüğü, kadın özgürlüğü ile mümkündür. Kadın sorunun tüm mücadelelerde merkezi yani ilk sırada yer alması gerektiğini ispatladı. O yüzden de tüm dünyaya erkeklikten boşanma söylemini dillendirme cesaretini yarattı ve erkekliği öldürme projesini geliştirdi. Erkek egemen zihniyet ile kadınlı doğru yoldaşlık yapılamayacağının sonucuna vardı. Bununla klasik kadın ve egemen erkek zihniyetinin tahlilini yapabildi. Cinsiyetçiliğe karşı ideolojik, siyasi, ruhi bir mücadele başlattı. Dedi ki eğer ben aneme oğulculuk ve kadına karşı erkeklik yapmış olsaydım Kürt Özgürlük Hareketi oluşmazdı. Çünkü bende egemen erkekliğe karşı bir düşmanlık hakimdi. Böyle bir başlangıçla kendini inşa etmek, kendini yaratmak için kendi kişiliğinde başladı, sonra da kadroların kişiliğine ve aynı zamanda topluma yansıttı bunu.

Öcalan, laboratuvarda toplumsal sorunlara ve toplum bilimine yaklaşan tüm bilimleri eleştirdi ve bunun yanı sıra çözüm arayışlarına girdi. An ve tarih, kişi ve toplum, doğa ve insan arasında gerçekleşen büyük kopuşları, birbirine bağlayıp o ayrışmaları ortadan kaldırdı. Tarih, yaşam, varlık ve var olan sistemin sadece tez ve antitez olarak değil sentezini de oluşturdu. Yani ulus devlet sistemini kabul etmedi demokratik toplum paradigması, ekolojik ve kadın özgürlükçü bir toplumu savundu. Ulus devlet sistemine karşı demokratik ulus, toplumu kişiye feda eden liberal kapitalist zihniyete karşı komünal bir yaşam inşa etti. Bu düşünceyle kendini donatan kadın mutlaka hayata farklı bakacaktır. Varlığını ve özünü, iradeliği ve kendine güvenmeyi kazanacaktır. Öcalan, kadınlara, kendinize ait olun başkasına değil düşüncesiyle yaklaştı. Öyle farz edin ki hiç kimseniz yok. Bu şekilde büyük kopuşu ilk başta zihinde başlatır. Bu kopuş teorisiyle kadını iradeleştirmeye çalışır. Yani kopuş erkekten değil, yavaş yavaş zihinde başlaması lazım. Böyle düşünen bir kadın, savaşabilir, politikleşebilir (politika yapabilir) hayatı yönetebilir, yaşamda öncülük yapabilir. Bu yöntemle kadının yaşamda görünür kılınmasının yolu açıldı. En güzel kadını özgür kadın olarak tanımlandı. Güzelleşmeyi ahlak ölçüleri ile bağdaştırıp etik ve estetikle bütünleştirdi. Ahlaki ölçüleri olmayanın siyaset de yapamayacağını ispatladı. Eğitimlerin ve kendini yaratımın temelinde, bu defa kadını, kendini örgütleyip kurumlaşacağı pratiklere çekti. İdeolojisini bu yöntemle toplumsallaştırdı. Özgürleşen düşünceyi ve ruhu örgütleyerek bedenleştirdi ve hakikatleştirdi. Kadın özgürlük ideolojisi partileşmeyi, eş başkanlık sistemini oluşturdu. Tüm hücre ve mücadele meydanlarında kadını yaşam meydanlarına döndürdü. Bu; Jin, Jiyan Azadi felsefesinin temeli oldu.

Kürdistan devrimi her ne kadar Bakur'da başlamışsa da kısa bir sürede tüm Kürdistan'ı etkiledi, mücadele içerisine aldı. Öcalan'ın "Kürdistan sömürgeci" tespitiyle başladı. Ama an be an büyüdü ve kısa bir sürede Kürdistanlı olma sınırlarını aştı. Bu yüzden 1999 yılında Rojhilat'ta henüz Kürdistan özgürlük hareketi örgütlenmediği, parti kurulmadığı halde 3 Şubat'ta halk komploculara en büyük cevabı verdi. Ortaya koydular ki Öcalan Kürt halkının zihninde yaratılan Lozan'ın belirlediği sınırları kırmayı ve özgürleştirmeyi başarmıştı. Doğu Kürdistan'da yeni bir doğuş başlamıştı. Komele ve Demokratlar gibi siyasi hareketlerin dilinde yer eden ki hala da kullanan var- İran Kürdistanı gibi kullanımlar, değişmeye başladı. Toplumun dili değişti. Artık bakur, başûr, rojava ve rojhilat birleşti, tek bir ülke oldu. Doğu Kürdistan'da kısa bir sürede kadınların özgün örgütlenmeleri iyi bir seviyeye çıkarak İran ve Doğu Kürdistan'da kendilerini tanıtır kendi renklerini verdiler, ses getirdiler. Her ulustan kadınlar yönlerini özgürlük hareketine verdiler. Çünkü kendi varlıklarını ve toplumsal gerçekliklerini özgürlük hareketinde gördüler. Amed direniş ruhu Êvin zindanında canlandı. Şirin Elemhuli şahsında Kürt kadının çılgınlığı olan; "can veririm, onurumu vermem" her tarafta yayılmaya başladı ve yüzlerce

kadın yönünü özgürlük hareketine verdi. İşgalci İran rejiminin yaratmak istediği ruha karşılık Zilan Pepule'nin direnişiyle süslendi. Zindan direniş kalesine döndü ve Zeyneb Celaliyan'ın varlığıyla bu direniş yaşamsallaştı. Devriminin ateşi Rojhilat'da Kobani devrimi sürecinde zirveye ulaştı ve Kürdistanlıların ulusal ruhları direnişin her alanında görüldü. Doğu Kürdistanlı kadın ve gençler Öcalan'ın özgürlük çağrısına cevap oldular ve tüm Doğu Kürdistan ve İran'dan insanlar yönlerini Senger Şeref'e (Kobani) verdiler. Rojhilat halkındaki güçlü yurtseverlik duygusu, istek ve özgürlük arayışı, Öcalan'ın fikrini tanımalarına aracı oldu. Bakur'daki direnişten, Rojava'daki devrimden, mücadeleye katılan yüzlerce gencin hikayesinden beslenerek Rojhilat'ta kuruldu özgürlük hareketi. Jîna Emîni'in İran'da katledilmesi sonucunda birkaç gün içerisinde kıvılcımın büyük alevlere neden olmasının temelinde bu mücadele tarihi yatıyor.

Jin Jiyan Azadî felsefesi sadece İran'ı değil tüm dünyayı sardı. Bir düşünce eğer toplumsal olana dayanmışsa, özgür iradede geliyorsa böyle olur. Halkında yolunu bulur, halklar ve toplumlar kendi öncüleridir. Herkes irade sahibidir ve meydanlardadır, kimse kimsenin temsilcisi değildir.

Fakat İran'da da liberal güçler, halkların ve toplumların bu potansiyelini kendilerine ait kılmaya çalıştılar. Kimse bunu onaylamadı ve onaylamaz da. İran halklarının, kadın ve gençlerin yaşadığı tecrübelerden dolayı bir daha bu hataya düşmek istemediler. Bu yüzden özgürlük ve demokrasi dışında bir tercihleri olmadı. Saltanat onların istediklerine cevap olmaz. Halklar toplumun öz gücünün daha kalıcı bir güç olacağını farkındalar. Çok renkli kültürel, siyasi, ideoloji devrimi, üçüncü çizgi olan halkın ve toplumun gücü olmadan başarılı olamazdı. Kadınların kazandığı inancı, toplumun kırdığı korkuyu, kayıp yakınlarının mezarları başında yarattıkları şerefi, korumalıdır. Devrimin tüm kazanımlarını Jin Jiyan Azadî felsefesi ile korumak, büyütme ve sonuna kadar taşımak hepimizin sorumluluğudur.

Elbette Kazanacağız Çünkü Direniş Yaşamdır Kwestan Dawudi'nin Yaşam Öyküsü¹

Necibe Qeredaxi

Soranîden Çeviren: Meyav Su

Yaşam; acıları, çelişkileri ve mücadeleyi birlikte yaşamak, hissetmek, o duyguyu bilince dönüştürmek ve adaletsiz, eşitsiz, baskıcı bir gerçeği değiştirmek için sorumluluk almak, öncülük etmektir... İnsanın oluşum diyalektiğini ispatlayan sürecin kendisidir bu. Baskı hissi, yaşam boyunca unutmayacağımız ilk tepkiye yol açar. Ama aynı tepki, daha ilk adımdan itibaren güzel, doğru ve iyi yaşamın hakikatine ulaşma tutkusunun da başlangıcı olur. Yaş kaç olursa olsun insanı enerjiyle dolu bir gençliğe çeken, bu tutkudur. Bu sayede zorluk ve zahmetler, işkence ve tüm engeller insanın gözünde bir seraba dönüşür, amaca ulaşma tutkusu içinde eriyip gider. Kwestan Dawudi'nin yaşamındaki döngü, gençliğinden beri böyle yol alıyor. Bu yüzden onun yaşam öyküsü, tarihin kıyısında kalmaya razı gelmeyen, duyguyla bilinçle, mücadeleyle, coşku ile tarihi kendi elleriyle yazmak isteyen kadınların öyküsüdür. Kendi ayakları üzerinde büyüyen bir tarihin yolunda oldu. Bu yüzden yola düştüğü ilk andan yaşamının son anına kadar “yaşamak direnmektir” şiarını esas alması ve son anlarında Doğu Kürdistan'da Jin, Jiyan, Azadî devriminin arifesinde “elbette kazanacağız” demesi tesadüf değil.

Kwestan Dawudi, dayatılan kadın kimliğinin ötesinde, tarihin derinliğini ve gerçek rolünü üstlenen hakiki kadın kimliğini yaratmanın peşindeydi. Yurtsever yönünü, işgalciye boyun eğmeyen direnişçi kimliğe sahip Mahabad şehriden ve Çarçıra meydanından alıyordu. Yurtseverliği, kaçınılmaz bir ilke olarak görür, özgürlüğü dar bir

¹ Kwestan Dawudi'nin eşine, burada yer alan bilgileri paylaştığı için teşekkür borçluyuz.

çerçevede tanımlamazdı. Özgürlüğün kıymetini kadının, toplumun, toprağının özgürlüğüne bağlı olduğunu düşünürdü ki tamamı için özgür düşünce gerekir. Öğrenci olduğu zamanlar siyasi eylemlere başlar, Doğu Kürdistan'daki 1979 ayaklanmasına katılır, büyük bir cesaret ve kabiliyetle gizli bir örgüt olan Komala'da mücadelesini sürdürür.

İran takvimiyle 1357'de yani 1978'de İran Devrimi'nin patlak vermesi sırasında, diğer bazı Kürt kadınlar gibi Kwestan da Şah rejimine karşı isyan dalgasına katıldı. Şah hükümetine karşı devrimin gelişmesiyle birlikte, sonrada Komala olarak anılmaya başlanan, İran Kürdistanı İşçilerinin Devrimci Örgütü'ne katıldı. Mahabad'daki örneğin "İki Katlı Lise" denilen kız lisesi ve "Kitap Sergisi" gibi ünlü grevlere en başından itibaren katıldı. Daha sonra Mücadeleci Öğrenciler ve Komünistler Birliği'nin faaliyetlerini destekledi. Başta Şah rejiminin hâlâ geçerli olduğu Mahabad olmak üzere, siyasi tutukluların serbest bırakılması için yapılan tüm eylemlere katıldı.

Kwestan Dawudi; "özgürlük mücadelesinin bir erkek alanı değil, yeni bir kimlik mücadelesi alanı" olduğuna inanıyordu. Bundandır ki peşmerge saflarıyla ilişkilendi. Başlangıçta, ilk Peşmerge grubu olarak Zgdraw köyüne konumlandı ve ardından Qizilce köyünde kaldı. 1979 yılının sonlarında, başka bir arkadaşıyla birlikte eylem örgütlemek için Tahran'a giderken İslam Cumhuriyeti güçleri tarafından tutuklandı. Tahran ve Urmiye hapishanelerinde, ağır işkenceler altında yaklaşık beş yıl hapsedildi.

Kwestan, hapishanenin tüm zorlu koşullarına büyük bir cesaret ve kararlılıkla katlandı, örgütsel sırlarını sadakatle sakladı. Kwestan'ın birçok mahkûm arkadaşı, cellatların baskıları karşısında cesaretini bir an bile kaybetmeyen cesur, mutlu, baş eğmeyen bir genç kadına tanıklık ettiklerini söylüyor.

1990'ların başında, Güney Kürdistan Baas Partisi'nin saldırısı altındayken Kwestan, Hangaw Radio'da Güney'in ünlü şahsiyetleri, Güney mücadelesinin tarihi ve ulusal baskı üzerine program yapıyordu. Siyasi, toplumsal faaliyetlerden biran olsun uzak düşmüyor, Güney'in sesini dünyaya duyuruyordu. Halepçe'ye yönelik kimyasal saldırılarda, Enfal'de, işgalcilerin saldırılarında, iç savaş sırasında hep bağımsız bir ses ve yüz oldu.

Kwestan Dawudi, Kürdistan'daki olumsuz siyasi durum nedeniyle yönünü İsveç'e verdi; ama o sadece fiziksel olarak İsveç'teydi. Ruhunu ve duygularını Kürdistan'da bırakmıştı. Bir süre yurt dışında özellikle kadın hakları ve mazlum Kürdistan halkının hakları için çalışmalarını yüksek bir enerjiyle sürdürdü.

Kwestan, Kürdistan'ın neresi olursa olsun, Kürdistan'ı bölen sınırlara bakmaksızın, nerede mücadele imkânı varsa orada halkın özgürlüğü için istekle, gönüllü ve bilinçli olarak mücadele eden kadındı. Kwestan, ne istediğini bilen bir

kadıncı. Eşitlik, adalet ve özgürlük hayallerini gerçekleştirecek politik kimliğin tutkunuydu her zaman.

Kwestan, uzun yıllar Kürdistan Ulusal Kongresi üyeliği yaptı, aynı zamanda aktif bir şekilde diplomasi çalışmalarına katıldı. Son yıllarda Kürdistan Ulusal Kongresi'nin yönetim kurulu üyesi olarak aktif ve fedakâr bir şekilde çalıştı.

Kwestan, kadınların özgürlük ve eşitlik mücadelesini Kürt halkının kurtuluş mücadelesinden koparmadan ele alıyordu. Eşitliğe, sosyal ve ekonomik adalete, sekiirliğe ve ulusal birliğe inandı. Ne yaptıysa inanarak gönüllü bir şekilde, bütün enerjisini katarak yaptı. Kadın katılımının ve toplumsal bilincin ne kadar önemli olduğunu biliyordu. Bu doğrultuyla ulusal sorun, kadın, edebiyat ve kültür üzerine dikkat çeken yüzlerce konuşma, radyo ve televizyon röportajları yaptı. Bu konuda ne coğrafi ne de toplumsal olarak Kürdistan halkları ve bölgeleri arasında hiçbir ayırım yapmadı.

Kürdistan Ulusal Kongresi (KNK) Kadın Komisyonu heyetinde yer aldı. Topluma yönelik devlet saldırılarına karşı başta kadınlar olmak üzere halkın mücadelesine destek vermek için Kuzey Kürdistan'ı ziyaret etti. Özellikle Kobani'nin özgürlüğü hamlesi olmak üzere Batı Kürdistan'a destek kampanyalarında aktif olarak yer aldı, daha sonra Efrîn'deki direnişe destek verdi, halkın ulusal bilinçle Efrîn'i sahiplenmesi için canla başla çalıştı.

Kwestan, iradesi güçlü, sadakati, konuşkanlığı ve güler yüzüyle çalışkan bir kadındı. Bir anne ve eş olmasına rağmen, özgür eş yaşam modelini düşünsel ve pratik olarak somutlaştırdı. Eşi ve oğulları için bir arkadaşı. Özgür ruhluydu ve yaptığı her şeyde etrafındakileri etkilerdi. Kwestan Dawudi hayata bağlılığı, mücadelesi ve savunma ruhu güçlü bir kadındı, nerede olursa olsun enerji doluydu ve herkesi düşünmeye ve harekete geçmeye zorlardı.

Kwestan'ın Jîna devrimi için son planı, kırmızı Kurdi kıyafetleri içinde diğer kadınlarla bir yürüyüş düzenlemek, yürüyüşteyken o güzel sesiyle bir marş söylemekti. Ne yazık ki hastalığının ağırlığı bunu yapmasına engel oldu. Kwestan Dawudi'nin siyasi mücadelesindeki sloganı, "Direniş yaşamdır" ve "Elbette kazanacağız" idi. Bu sloganı her zaman gülümseyerek ve büyük bir ciddiyetle yaşamında esas kıldı.

Kwestan Dawudi, siyasi mücadelede nasıl cesaretliydiyse aynı cesaretle yaklaşık 19 ay kanserle mücadele etti. Hiçbir zaman yüzünü ekşitmedi, şikâyet etmedi. Akıllı, gönlü her zaman bu hastalığın pençesinde kalan yoksullardaydı. Her zaman şikâyetim yok, yaşıyorum derdi!

26 Ocak 2023 sabahı yaşadığı Süleymaniye kentinde yaşamını yitirdi. Son sözleri olan "Direniş yaşamdır!", "Elbette kazanacağız!" ile Seywan'daki şehitlikte toprağa verildi.

Jineolojî Dergisi'nde bu direnişçi kadının yaşam öyküsünü paylaşarak son sözündeki umudu ve inancı çoğaltmak istedik. Kwestan Dawudi'nin 2016 yılında bir Jineolojî panelinde yaptığı sunumu olduğu gibi paylaşarak Kwestan'ın duygu ve düşünce dünyasını daha yakından tanımak, mücadelesini anmak ve kadının yazısız tarihine bir yazıyla kaydetmek istiyoruz.²

Kwestan Dawudi'nin 19/06/2016 Tarihli Jineolojî Panelinde Yaptığı Sunum:

İyi günler arkadaşlar,

Doğu Kürdistan'daki (Rojhilat) kadınların mücadelesi hakkında kısaca konuşmaya çalışacağım. Belli ki bazılarınız o dönemde henüz doğmamıştı; fakat ben ayaklanma sonrası dönemde partilerin mücadelesinden, ayrıca halkla ilişkilerini kesmelerinden de bahsedeceğim. Kendi geçmişim ve olayların nedenlerini yorumlayışım, kadınlarla ilgili olduğu için oldukça kısa konuşacağım.

Hepimizin bildiği gibi işgalci İran devleti, Kürdistan'ın diğer işgalcileri gibi istatistikleri biz Kürtlere sunmamak için uğraşmıştır; çünkü istatistik bilimsel bir araçtır ve açıklamak, analiz etmek ve tespit yapmak için kullanılabilir. İşgalci taraf, olaylarla baş etme imkanları kalmasın diye Kürtler retorik düzeyde konuşsun ve çalışsın istiyor.

Biz Kürtler henüz doğru istatistiklere sahip değiliz, örneğin nüfusumuzun ne kadar olduğunu bilmiyoruz. Bazıları otuz milyon bazıları kırk milyon diyor, doğru istatistiklerin olmaması nedeniyle biz Kürtler bu gibi şeylerden bahsedemiyoruz. Mesela, Kürtlerin tarihindeki olayların nasıl gerçekleştiği hakkındaki detaylar, olaylar ve nasıl gerçekleştikleri... Çünkü bunlar yazılı değil ve bahsedemiyoruz.

İstatistiklerin olmaması nedeniyle diğer bütün sorunlar gibi kadınlarla ilgili sorunlar da pek çok durumda genel bir konu haline geliyor. Bahsettiğim gibi her millet için kendi tarihini tekrar yazmak çok önemlidir. Tarih neydi, olayların içerikleri nasıldı ve kadınlar ne yapmıştı? Doğu (Rojhilat) Kürdistan'dan bahsettiğimizde, Maku'dan, Xoy'a ve İlam Kürdistan'ının güneyine kadar geniş bir coğrafyadan bahsediyoruz.

² Kwestan'ın katıldığı bazı TV programlarına, aşağıdaki linklerden ulaşabilirsiniz:

<https://www.youtube.com/watch?v=1ArQ4ohvtgg>,

https://www.youtube.com/watch?v=Z2j36QR1e_4,

<https://www.youtube.com/watch?v=Bw2TS0y9KdA> (Son Erişim: 28 Haziran 2023)

Sizin güncel durumunuz hakkında konuştuğumu söylemiyorum; fakat kendimden bahsediyorum. Mesela Komünist Partiye katıldığım veya hala Mahabad'da olduğum zamanlardan. İnsanların %80'inin Îlam'ın veya Maku'nun bir Kürt şehri olduğunu bilmediğine eminim. Her şekilde, böyle bir bilgi yokmuş gibi davranılıyor. Bu coğrafi bölgede Kürt kadınları homojen değildir, yani tek çeşit ve bir örnek değildirler. Kadınların yaşam biçimi üzerinde önemli bir etkisi olacak şekilde farklı dinlerden, farklı lehçelere, genel kültüre, gündelik davranışlara sahiptirler, bu farklılıklar Kürt kadınlar arasında rahatlıkla görülebilir.

Gördüğünüz gibi, coğrafyamızın genişliği nedeniyle dil, lehçe ve din bakımından farklıyız; ancak ortak olduğumuz bir nokta var. Şüphesiz ki pek çok ortak noktamız var fakat muhtemelen siyasetin derinleşmesi sayesinde bunların arasından Rojhilatlı kadınların çalışma ve mücadelelerine esas alacakları çok sayıda ortak nokta bulabiliriz.

Doğu Kürdistan'da (Rojhilat) Kürtçe'nin Sorani, Kelhuri ve Hewrami lehçelerinin her birini konuşuyoruz. Geçmişte nasıl olduğu farklı bir konu; fakat modern tarihte, lehçelerin yakınsaması ve benzeşmesi önemli bir rol oynar. Ama bu lehçelerin nasıl kaynaştığı da ayrı bir konudur. Doğu Kürdistan'da (Rojhilat) erkeklerin bu lehçeleri kullandığını söyleyebilirim. Bunlar özellikle siyasi partilerde çalışan, işle meşgul, kazanç sağlayan ve seyahat eden erkeklerdir. Fakat biz kadınlar, elbette öğrenci olanlardan bahsetmiyorum; genelde kendi oturdukları bölge çerçevesinde aktiflerdir. Ancak erkekler farklı yerlerde çalıştıkları, kazanç sağladıkları ve seyahat ettikleri için, diğer lehçeleri kullanma becerileri kadınlardan biraz daha fazladır.

Bu anlayış, ifade ettiğim gibi, bütün kadınlar için geçerli olmayabilir; ama kadınlar hala ev ve okul, ev ve market gibi belirli bir çerçevede hareket ediyorlar. Ve bu durum kesinlikle birbirlerini anlamalarını zorlaştırıyor. Başka bir deyişle eğer erkekler kendi aralarında, evden, pazardan, kültürel alışverişten bağımsız ortak bir dil yarattılsa, Kürt kadınları bu fırsata sahip olamamıştır ve ortak bir dile sahip değildirlere.

Geçim kaynakları ve ticaret, erkeklerin evden ayrılması ve başka şehirleri keşfetmesi için önemli faktörlerdir; bu da onların diğer Kürtler ve lehçelerle tanışmasına neden olur. Örneğin ben çocukken Mahabad'da bir hastane yoktu. İnsanlar, iş veya bir ihtiyaçlarını karşılamak için bir yerden diğerine giderken saatlerini harcamak zorunda kalıyordu. Başka bir deyişle işgalci taraf, Kürtleri yüzlerce seyahat problemi ile meşgul etmek zorunda bırakan bir sistem kurmuştur. Rojhilat'taki kadınların, ayırmıcılığa uğrama nedenlerinden birinin dildeki farklılıklar olduğunu düşünüyorum. Belki de Med TV'nin kurulmasından ve Kürdistan'ın dört parçasındaki mücadelenin derinleşmesi ve genişlemesinden sonra ve diğer medya ağlarının ortaya çıkmasıyla daha çok çatışma meydana gelmiştir. Radyo ve televizyon kanallarının ortaya

çıkması gerçektir, fakat nerede? Evlerin içinde, yine evlerin içindeydiler. Yani kadınlar programları evde izleyebiliyordu.

Özgürlük hareketinin ortaya çıkmasıyla bu denklem değişti. Rojhilat'taki kadınların özgürlük hareketine katılması, eğitimlerden geçmesi ve eğitilmeleriyle Hewramî, Kurmanc, Soran ve diğer gruplarla diyalog kurması, Kürtçe dilinde tartışmaları, kapsamlı bir lehçe oluşturmaları bu iddianın en belirgin örneklerinden biri olduğu söylenebilir.

Örneğin, televizyonda arkadaşlar sohbet ederken, gerçekten nereli olduklarını anlamıyorduk, yani lehçeler arasında ortak bir benzerlik var. Bunlardan önce diğer lehçelerin varlığını bilmiyorduk. Örneğin Rezaye (Urmiye) şehri. Pek çok insan onların Türk, Miyadavab, Nakdeh, Şağur vb. olduğunu sanıyordu, çok az insan onların da Doğu Kürdistan'ın (Rojhilat) bir parçası olduğunu biliyordu. Hatta Peşmerge saflarına katıldığımızda bile çok az insan bunu biliyordu. Ama bu açılım, bu hareket ve oluşum yapısının çabalarının bir sonucu idi ve biz kadınları gerçekten etkiledi. Buna rağmen hala kadınlar ev sınırlarındaydı. Peki bu engelin üstesinden nasıl gelinir? Bu, bu iş için zemin oluşturan özgürleştirme hareketiydi; bu, insanlar arasında oluşturulan bir yapı idi. Bu iddianın açık bir örneği Doğu Kürdistan (Rojhilat) kadınları oldu.

Arkadaşlar bir noktaya dikkat çekmek istiyorum. Dağlara gitmek için evden ayrıldığımızda, Kürt dilini okuyacak ve çalışma yapacak derinlikte bilmiyorduk. Tüm metinler Farsçaydı. İki kişi arasında böylesi ciddi bir diyalog ihtimali çok azdı ama biz Kürdistan'ı canı gönülden sevdik. Mesela beni etkileyen büyük bir erkek kardeşim var ve Kürdistan sevgisinden bahsederdi; ama ne Demokratik Parti ne de Komünist Parti, ulusal ve siyasi düzeyde bir eğitime sahip değildiler.

1979 yılında İran'daki Şah rejimi düştüğünde, Rojhilat kadınları önemli bir rol oynadılar. Bakın pek çokları Rojhilat veya Komünist Partili kadınlardan bahsediyor. Bu gerçeği küçümsemeyin. Kuzey Kürdistan'da (Bakur) ve Rojava'da olanlar, bugün bunlarla gurur duyuyoruz, Rojhilat'ta da oldu. Yüzlerce iyi kalpli kadın ve genç kız sahneye çıktı. Daha sonra Şah'ın devrilmesi sırasında Mahabad, Sanandij, Merivan, Saqız ve diğer şehirlerde İran'ın diğer şehirlerinden daha fazla gösteri düzenlendi. Tüm eylemlere kadınlar katıldı, örneğin yaşı küçük olmasına rağmen ben de gösterilere katıldım. Gösterilere katılan insanların pek çoğunun özgür kişiler olduğunu ve o sırada hapiste olan babaları, erkek kardeşleri, eşleri için katıldıklarını iddia edebilirim. Bu kadınlar özgürce katılmışlardı; fakat çoğunlukla bahsettiğim nedenler yüzünden katılmışlardı. Daha sonraları, zaman içinde partiler kurulurken eğitilmiş

kadınlar, gelip gösterilere korkusuzca katıldılar. Ama “ev kadınlarının” aktif ve korkmadan katılımına daha az rastlanıyordu; fakat varlardı ve katılıyorlardı. Özellikle o dönemde, yalnızca kız okulları greve gidiyorlardı veya erkek ve kız okulları ayrı ayrı greve gidiyorlardı.

Yani bahsettiğim gibi geleneksel Kürt özgürlük kültüründe kadın hep var olmuştur, ama kadın anne ya da eş demektir ve kadınların sayısı hep az olmuştur. Bu nedenle Şah rejimine karşı ayaklanma genç kadınların, özellikle de öğrenci kadınların kuruluş mücadelelerine katılmasının önünü açtı.

Bu dönemde genç kadınların gönüllü katılımı, devrimci ve özgürlükçü bir olguydu. Bu geleneksel çerçevede Kürdistan Demokrat Partisi’ne katılan genç kadınların sayısı çok azdı. Belki bunların çoğu Mahabad şehrinde yaşandı; ama Kürdistan İşçi Devrimci Komitesi kurulduğunda ona katılanların sayısı oldukça fazlaydı. Yani bu gençler anne ya da eş olarak değil, aşağı yukarı zamanlarının erkek çocukları gibi özgürlük mücadelesinin içinde yer almış, bu mücadeleye katılmak isteyen ve katılmanın bedelini ödemeye hazır kızlardı, erkeklere kıyasla katılımları eşitti. Ama yaklaşım aynı düzeyde değildi, bu genç kadınlara hakaret ve saygısızlık edildi. İşte bu yüzden genç kadınlar zorla evlendiriliyor ya da babalarının ve ağabeylerinin kararlarından etkileniyorlardı, nasıl? Örneğin babası veya erkek kardeşi ve eşi, Komünist Partide olan kadınlar Komünist Partiye katıldı. Ya da demokrat olsalardı Demokratlara katılırlardı. Yani seçimleri bilinçli ve akıllıca bir seçim değil, zorunlu bir seçimdi. Evet, kadınlar için erkeklerin tercihiydi. Hangi sebeple? Ara sıra evden çıksa o genç kadına evi terk etmiş derlerdi.

Çoğunlukla işgalci tarafın tepkisi hakkında konuşuyoruz, ama aslında iç tepki sorunu biz kadınları çok şiddetli bir şekilde etkiledi. Partideki kadınlara, genç kadınlara yönelik hakaretler, sadece işgalci taraftan yapılmazdı. Kötü sözler ve hakaretler erkek çocuklarına ve erkeklere değil özellikle genç kadınlara, kadınlara yönelikti. Mesela, iyi bir kız çocuğu evde oturan ve hiçbir şey yapmayan kızdı. Direniş sırasında kadınlar kendilerine saygılarını kazandılar, köylerde peşmerge olan kadınlara ve genç kadınlara saygı gösteriliyordu. Bunun temel nedeni bir kadının peşmerge görevlerinin yanında sosyal ve geçim görevlerini de yerine getiriyor olmasıydı. Örneğin; sabah erkenden köylülerle birlikte çiftliğe

Direniş sırasında kadınlar kendilerine saygılarını kazandılar, köylerde peşmerge olan kadınlara ve genç kadınlara saygı gösteriliyordu. Bunun temel nedeni bir kadının peşmerge görevlerinin yanında sosyal ve geçim görevlerini de yerine getiriyor olmasıydı. Örneğin; sabah erkenden köylülerle birlikte çiftliğe çalışmaya gidiyorduk; ama erkekler böyle değildi, kadınların sahip olduğu sorunlara sahip değildi.

çalışmaya gidiyorduk; ama erkekler böyle değildi, kadınların sahip olduğu sorunlara sahip değildi.

Kadınların aleyhine dönük ifadelerin bir kısmını İslam Cumhuriyeti ortaya sürüyordu: onlar solcuydu, kardeşliğin bile ne olduğunu bilmiyor ve birbirlerine tecavüz ediyorlar diye laf yayıyorlardı. Sonraları, köylüler de aynı sözleri tekrar etmeyi öğrendiler. Demokratik Parti ortaya çıkıp, etkisini gösterdikten sonra Komünist Parti kuruldu. Demokratik Parti de Komiteye muhalifti. Örneğin sloganlarında, alaycı bir ifadeyle “güzel kızlara sahip komite, çok yaşa” diyorlardı. İlk zamanlarda, direnişçi genç kadınlara hakaretler işgalci taraftan değil iç tepkilerden geliyordu. Ama mücadelenin merkezinde, kadınlara çok saygı duyuluyordu. Köylerin kendilerinde, mücadeleye katılan kadınlara saygı duyuluyordu, zaman içinde bu zihniyet kademeli olarak değişti.

Bu aşamada köylerde kadınların aleyhine bir zihniyet yoktu, hatta belki sevilirdik ve kahramanlar olarak tanınıyorduk. Kadınların ve genç kadınların bireysel olarak buna katıldığını demek istemiyorum ama maalesef çok eril bir ortam vardı, ataerkil bir atmosferdi. Liderler erkekti ve sorumlulukları kendi aralarında paylaşıyorlardı. Kadınlar erkeklerin standartlarına göre ölçülüyorlardı ve hatta erkekler onlardan sorumluydu.

O zamanlarda, şanslı mıydım değil miydim ve maalesef çok mu fazla eleştirirdim veya Komünist Partideki yoldaşların hoşuna gitmeyen konulardan çok mu fazla bahsettim bilmiyorum. Biz on kişiydik, erkek bir liderimiz vardı, üç-dört yoldaşımız idam edildi, bir tanesi hala hayatta; ancak o zaman olanlar nedeniyle psikolojik problemleri vardı. O zaman çok yorgunduk. Bir gece bir arkadaşımız gelip Marks’ın Komünist Manifestosunu bize okumuştı ve biz anlamamıştık. Aslında o arkadaşımız da anlamamıştı. Ne zamanki özgürlük mücadelesi yayıldı anlamaya başladık. Biz kadınlar mücadelenin kalbinde, işgalcilerin ve gericilerin hakaret dolu sözlerine maruz kaldık, kadınların ve genç kadınların pozisyonu o dönemde çok acı vericiydi.

Düşmanla savaş alanını seçen genç bir kadından, 70 yaşındaki annelere kadar kadınlar mücadeleye katıldılar. Örgütün gizli bilgilerinden, erzak ve silah getirilmesine kadar mücadelede yer aldılar. O zamana kadar annelerimiz gelip çocuklarını ararlardı; şimdi ise gerilla yoldaşlar arasında arıyorlar. Bizi görmek için yüzlerce kilometre köy köy gelirlerdi, bizi göremezlerdi ama çocuklarının mücadelesine ortak olacaklarına inanırlardı.

Kürt kadınlar on dört yaşından itibaren cezaevine girdi. İran, 1979-1980 yıllarında 60 kadar kız çocuğunu cezaevlerinde infaz ettiler. Bildiğim kadarıyla daha fazla olmalı. Tam sayılarını bilmiyoruz; çünkü önemsenmediler. Ama mesela Kürdistanlı bir mülk sahibi bir ailenin kardeşi veya ferdi olsaydım ve bir

saat tutuklansaydım, bana çok saygı duyarlardı. Ya da mesela zengin bir aile ve merkez komite üyesi olsa çok saygı görürdü, bunun çok örneği var.

Kanımca cezaevlerindeki kadın ve kız çocuklarının direnişi, en büyük ve en kutsal mücadeleydi ki şu anda elimizde Kürtçe arşiv olmasa bile er ya da geç İran hapishanelerinin arşivleri açığa çıkacak ve bu direniş, belgeler ve arşivler arasında yer alacak. Rojhilat cezaevlerinde kadınlar, genç kadınlar işkence gördüler, cinsel tacize uğradılar ve dövüldüler yine de işgalciler onların mücadelelerini değiştiremedi. Şimdi ya da ne zaman Rojhilat cezaevlerinden bahsedilse telaşlanıp hemen soruyorlar; “tecavüze uğradınız mı?” diye, korkuyorlar.

Yaklaşık dört buçuk yıl hapis yattım. Bir yılını Rezaye hapishanesinde, geri kalanını da Tahran hapishanesinde geçirdim. Tahran hapishanesinde iki kişi vardık, iki Kürt kadın, bize ne yaptılarsa onlara da oldu ama bir farkımız vardı; ben Türkçe anlamıyordum ama yavaş yavaş anladım ki, Kürtleri alın ne isterseniz yapın diyorlardı. Bizim zamanımızda hapishane gerçekten farklıydı. Onları asla bu son yıllarla karşılaştırmayın. O yıllarda en büyük hakaretler tüm İranlı siyasi tutsaklara, özellikle Kürt kadınlara yapılırdı mesela. Biz altı yedi tutsaktık, birçoğu idam edildi. Mezarlarının nerede olduğunu hâlâ bilmiyoruz. İdam edilmek üzere götürüldükleri gece, özellikle ulusal ve politik eğitimi olmayan bizler için gerçekten zordu. Belki o dönemde idam edilenler, şimdi hayatta olsalardı bu mücadeleye olan inançlarını kaybederlerdi. Ama o yılların siyaset ve mücadele tarzı, Kürt ulusunun kurtuluş mücadelesi gibi, kadın mücadelesini de gerilettiler.

Aklımdan hiç çıkmayacak sahnelerden biri de mektupla yakalanan genç bir kadındı. İdam edilmek üzere götürüldüğü gece gerçekten korkmuyordu. Gururla ve cesaretle dedi ki; “korkmuyorum, beni nereye götürdüğünüzü biliyorum.” Onu idam ettiler.

Dolayısıyla Rojhilat’taki kadın mücadelesinin geçmiş tarihinden bahsetmek gerçekten önemli, çünkü tartışılmıyor, konuşulmuyor. O dönemde Komünist Parti de dahil Rojhilat partilerinin kendileri bile kadınlardan bahsetmedi ve onlar için, siyasi mahkumlar için bile hiçbir şey yapmadı. Örneğin 60 siyasi tutuklu için... Şimdi bir listem var, kaç kişi olduğunu bilmiyorum; çünkü elimizde doğru istatistikler yok, onlar için hiçbir şey yapılmadı. Örneğin 1953’ten 1962’ye kadar üç veya dört kız kardeş idam edildi ama kimse onlardan bahsetmedi; çünkü eğitim yoktu. Örneğin hiçbir öğüt vermediğiniz, eğitim vermediğiniz, yakınlarının gözleri önünde işkence, tecavüz ve infazından etkilenen on altı, on yedi yaşındaki bir genç kadından ne beklersiniz? Bu genç başka bir şey yapmalı mı yoksa söylemeli miydi? O dönem İslam Cumhuriyeti’nin televizyon programlarına katılmaya zorlanmışlar, itiraf etmeye zorlanmışlar ve daha sonra onlar hakkında konuşulmuş ve hatta hakarete uğramışlardır.

Bazı erkek Kürt siyasetçiler, kadın ve erkek Kürt gençlerin cezaevinde infaz edilmesinden sonra onların yakınlarına taziye ve başsağlığı mektupları yazmak yerine, “Bugün, İslam Cumhuriyeti’nin kardeşinizi itirafçı olmadığı için idam etmesinden dolayı onurluyuz” dediler. Ama aynı kişiler şimdi oturup rakipleriyle reformu tartışıyorlar.

Sakine Cansız’ın tutuklanmasıyla ilgili olarak önemli bir konu tartışılıyor. O halk örgütüne nasıl katıldı veya biz nasıl katıldık. Bu konuda konuşmak istemememe rağmen şimdi bunun hakkında konuşmayı bir insanlık görevi olarak görüyorum. Örneğin 1982 yılından bahsediyorlar; Bakur’da Sakine Cansız varken Rojhilat’ta yüzlerce Sakine vardı. Kürt tarihinde ilk kez, İslam Cumhuriyeti’nin acımasız politikasına rağmen, Kürt kadınlar cezaevlerinde siyasi eğitim almadan, fiziksel, zihinsel ve entelektüel eğitim almadan mücadelelerini sürdürdüler. Ayrıca hapishane dışında kadınlar erkeklerin yanında savaştı, şehirlerde belki azdılar ya da yoktular; ama alanlarda erkekler gibi aç, susuz ve uykusuzdular. Tıpkı erkekler gibi ama yavaş yavaş yerleşiyorlardı. Nereye? Kamplara.

Rojhilat’taki kadınlar ve kız çocukları doğada özgür oldukça, erkeklerle eşit, daha özgür, daha özgüvenli ve daha bağımsız oldukları sürece, güçlüydüler ve bu meydanda yürüdüler. Kadınlar da bu mücadelelerin bir parçasıydı.

Ancak çatışmaların geri çekilmesinin ardından kamplardaki kadınlar ve genç kadınlar ev hayatlarına dönerek çocuk yetiştirme, yemek yapma ve annelik görevlerini üstlendiler. Partide olmak ve erkekler gibi savaş alanında silah taşımak yerine evde kaldılar.

Kürt tarihinde ilk kez, İslam Cumhuriyeti’nin acımasız politikasına rağmen, Kürt kadınlar cezaevlerinde siyasi eğitim almadan, fiziksel, zihinsel ve entelektüel eğitim almadan mücadelelerini sürdürdüler. Ayrıca hapishane dışında kadınlar erkeklerin yanında savaştı, şehirlerde belki azdılar ya da yoktular; ama cephelerde erkekler gibi aç, susuz ve uykusuzdular. Tıpkı erkekler gibi ama yavaş yavaş yerleşiyorlardı. Nereye? Kamplara.

Bir direnişçinin neden evliliği tercih etmediği sorulur, bunun cevabı tarihte saklıdır. Evlilik, en büyük darbeyi Rojhilat Kürdistan’ında aldı. Hareketin en büyük başarısı direnenlerin özgür olmasıydı ama biz tuzığa nerede düştük? Kamplarda.

Geri çekilmeden önceki dönem bana göre Rojhilat’taki her yaştan kadınların katılımı için en uygun dönemdi; en azından altı-yedi sene sürdü ve sonra kademeli olarak ne oldu? Çöküş yaşandı, daha kötüye gitti ama hala kadınlar vardı sadece sayıca azlardı. Aralarında tanıdık ve meşhur yüzler olmadığı için ne yaparlarsa yapsınlar erkeklerin hesabına yazıldı.

Az sayıda kadın, Merkez Komitelerin eşleriydiler ve kampların görevlileriydiler. Merkez Komitelerin ve Genel Sekreter'in evleri farklıydı. Bu hala devam ediyor. Zerguzi'deki herkes bunu biliyor. Her ne kadar entelektüel düzeyde kadınlar olsa bile, yine de en başından beri böyle değildi yani kadınlar entelektüel mücadeleye en başından beri katılmadılar. Eğer bu ideolojinin kuruluşunda başka bir Sakine Cansız bulunsaydı farklı olurdu. Ama bizim için partideki bütün kadınlara rağmen kadınların görüşü alınmazdı, tartışma olmazdı, olanlar da merkez komitenin eşleri idi. Bir siyasi büroda her on iki üyeden birinin eş merkez komite üyesiydi. Yani Doğu (Rojhilat) Kürdistan'ın geleceğine karar verenler karı kocaydı. Adam kayırmacılık, akrabalık ruhu çok fazlaydı.

Şah'ın işgalci rejimine karşı başkaldırı ve mücadele döneminden devrim sonrasına kadar kadın çaresiz, eğitimsiz ve evin derinliklerine itilmiş, tüm görevleri üstlenen ama tanınmayan kişidir. Hapisten çıkıp Avrupa'ya geldikten sonra bu gruplar benden kendileri için çalışmamı istedi. Gece gündüz çalıştım, elli kişinin işini yaptım ama adımdan söz edilmedi. İnsanların isim için çalışmadığı doğru ama bütün başarıları erkekler kazandı ve erkekleri kadınlar savundu. Yani erkeklerin ve partilerimizin zihniyeti, kadınların bile erkekler gibi düşündüğü, peşmerge olsalar bile erkek şeklinde, erkek aklında oldukları bir zihniyetti.

Çatışmaların Kürdistan'ın başka bölgelerine çekilmesi erkekler ve kadınlar üzerinde büyük ve önemli zararlara neden olmuştur. Son 36 yılda işgalci rejim yeni, daha sert ve şiddetli bir şekilde hareket edebilmiştir. Rojhilat'ın yalnız ve kimsesiz olduğunu söylüyorlar, bunlar güzel sorular, bütün bunlar neden oldu?

Bu işgal altında, kadınlar dini kurallara göre yaşıyor yani sadece erkeklerin değil dinin de hakimiyetine göre yaşıyor. Kadınların hakları, erkeklerin yarısı belki daha da azı olarak kabul ediliyor. Özellikle saçları, elleri ve ayakları kapatma zorunluluğu sadece kadınlara uygulanıyor. Dini kuralların kadınlara ne kadar zarar verildiği bellidir. Mesela; kuraklığın, depremin ya da bağımlılığın kadınların suçu olduğunu söylüyorlar. Kadınlar onların tuzağına düşmeden önce, babaları, erkek kardeşleri ve kocaları onların kurbanı olurlar. Çünkü onların musibetleri kadınların da başına gelir ve kadınlar onlara sahip çıkmalıdır. Aynı zamanda ekonomik sorunlar. Gerçekten şu anda Rojhilat'ta çok fazla baskıya neden oldu. Boşanma ve fuhuş sorunu ekonomik sorunlarla alakalıdır, örneğin İran'da işsizlik oranı %18 iken insan hakları grubunun sağladığı istatistiklere göre Kürdistan'da %31'dir.

Günlük iş yok, çoğunlukla Kolberlik işi var ve nasıl olduğunu bilirsiniz. Bağımlı sayısı çok fazla ve İran uyuşturucu tüketiminin artmasının önünü açıyor. İlam'daki Kürt kadınların intihar etme ve kendini yakma oranı %72, Kürdistan'da intihar oranı İran'daki kadınlara göre çok daha yüksek. Rojhilat'ta işsizlik ve bağımlılık oranı

İran'a göre daha yüksek. Bir başka trajedi de intihar ve çocukların ebeveynleri tarafından öldürmesidir.

Başûr'un (Güney Kürdistan) özgürleştirilmesi, Kürdistan bölgesel hükümetinin kurulması ve Güney Kürdistan'ın özgürlüğü, başta kadınlar olmak üzere Kürdistan'ın diğer parçaları üzerinde olumlu bir etki yarattı. Rojhilatlı kadınlar, siyasi özgürlüğün ulusal özgürlükle mümkün olduğunu anladılar, İran'da ulusal özgürlük mücadelesinin mümkün olduğunu anladılar. Rojhilat'ta kültürel ve siyasi özgürlük için Başûr'a giden kadınlar oldu. Eğitimlerine devam etmek veya iş fırsatları için Rojhilat'tan Başûr'a giden kadınlar oldu ve son yıllarda Rojhilat şehirlerinde, özellikle Urmiye, Kirmanşah, Sanandij, Saqqez, Mahabad ve Bukan gibi şehirlerde öğrenci sayısı arttı.

Böylece dediğim gibi televizyon kanalı ve programı sayısı arttı ama ne yazık ki güneyde kültürel geri kalmışlık, ekonomik gerileme ve ekonomik sistem ile piyasa adaletindeki yozlaşma, Rojhilatlı kadınların beklediği başarıları elde etmesini engelledi. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin gericiliğe, yozlaşmaya ve ataerkil sisteme karşı geri kalmışlığının en kötü yönlerinden biri; kültürel ve siyasi geri kalmışlık açısından Rojhilat'lı kadınlar için zaman zaman çok çirkin sözler kullanılmasıdır. Rojhilat'lı kadınlar ile İranlı kadınlar birbirinden ayırt edilmiyor, saygısızlık ediliyor. Açıktır ki, bu meselenin arkasında İslam Cumhuriyeti'nin politikası yatmaktadır. Güney Kürdistan'ın politikasındaki zayıflık sadece cevapsız değil, aynı zamanda kayıtsız da kalmıştır.

Bir süre önce Başûr'a bir konferans için gittim, orada aktif, mücadele eden ve çok çalışan kadınlar, Rojhilatlı kadınların neden fuhuş için Başûr'a geldiğini sordular. Ya da Rojhilatlı kadınların neden bu kadar açık sözlü olduğunu. Rojhilat'taki kadınların erkekleri için yaptığını, biz Başûr'daki kadınlar erkekler için yapamayız. Bunların hepsi İslam Cumhuriyeti'nin planları ama Kürdistan Bölgesi yetkilileri bu sözleri yayınlamakta tarafsız değiller. Ben Rojhilat'taki hiçbir kadının bu özellikleri taşımadığını söylemiyorum, bazıları yanılıyor olabilir ama Başûr'a ziyarete veya çalışmak için gelenlerin çoğu İslami rejim tarafından zulüm görme korkusuyla oraya kaçtı. Ancak aynı şüpheler Komünist Partinin Peşmergeleri hakkında da yaygındır.

Öte yandan konuyu değiştirmek de istemiyorum, Türkiye'nin Başûr'daki kadınlara yönelik politikası da açık kapı politikasıdır. Başûr'da yayınlanan tüm Türkçe programlar ve filmler toplumu gericiliğe ve ataerkilliğe itiyor, yani kadın egemenliklerinin tamamen bastırılmasına neden oluyor, devrimden ve özgürlük mücadelesi kültüründen nefreti yayıyor. Amaç Kürt kadınların karakterini yok etmektir. Buna dayanarak bu durum devam ettiği sürece Rojhilatlı kadınlar, Başûr'dan faydalanamaz çünkü Başûrlu kadınlar için Başûr'un kendisi bir cehennem olarak kabul ediliyor.

Başûr siyasi, ekonomik, sosyal, eğitim ve kadınların ilerlemeleri açısından başarılı bir deneyim olsaydı, Rojhilatlı kadınlar farklı bir durumda olurdu. Başka bir deyişle Başûr'un kendisi ilerici bir kültüre sahip olsaydı Rojhilatlı kadınlar üzerinde olumlu etkileri olurdu.

Çeşitli nedenlerle Bakur (Kuzey Kürdistan) özgürlük hareketi, Rojhilat'lı kadınlar üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olamadı; çünkü o zamanlar öz örgütlenme içindeydiler. Med TV'nin rolünden bahsetmiyorum, daha çok direnişten bahsediyorum. Ama 2004'ten ve örgütlenme deneyimlerinden sonra gençlerin Rojhilat özgürlük hareketine katılımı artıyor, bu gençlerin önemli bir kısmı genç kızlar ve üst kademelerde çalışan hatta canını bile feda eden kadınlar. Bunların çoğu liderlik pozisyonunda. Bu durum doğudaki kadınların ve kız çocuklarının sadece evlerinden ve altınlarından kurtulmalarına değil aynı zamanda Kürdistanlı olmalarına da neden olmuştur.

Aslında insan bu gençlerle oturduğunda, yüreğinde bir umut hissediyor. Biz Rojhilat'lı kadınların başına gelen tüm talihsizliklere rağmen, bu hareketin yüzlerce Rojhilat'lı kızı (Rojhilat'lı kızlardan bahsediyorum çünkü tartışmam onlar hakkında) iş başına getirdiğini görünce mutlu olun. Bilinmeyen nice şehitler verdiğimiz doğrudur ama bu kadınların emeği bu şehitlerin hatırasını ve yollarının devamını sağlayacaktır.

Sonuç:

Bence Rojhilat'taki kadınlar üç kutba ayrılıyor. Bu üç kutuptan biri; gerici, işgalci olan İran İslam Cumhuriyeti'dir. Diğeri Kürdistan Bölgesel Yönetimidir; ilerici, eşitlikçi ve homojen olabilirdi ama olmadı. Üçüncüsü; kadınları örgütlemeyi, mücadele etmeyi sağlayan özgürlük hareketidir. Erkeklerin kendileri gibi düşünmesi ve onları dinlemesi gereken ve kadın olarak kendi adlarına konuşma hakkı olmayan kadınlara verdiği mücadele araçları değil. Özgürlük hareketi, Kürt kızları eğitmeyi, onlara Kürdistan'ı tanıtmayı, ülkenin diğer bölgelerindeki Kürtlerle beraber direnmelerini ve kaynaşmalarını sağlamayı başardı. Bakurlu kadınların mücadelesi sembol oldu, Rojhilatlı kadınların kendilerini yalnız görmemeleri için destek ve sığınak oldu.

Şu anda Kürdistan dışında İsveç'te birçok yetenekli direnişçi var. Bir önerim var, imkânı olan biri ara sıra onları ziyaret edebilirse harika olur çünkü çok tatsız deneyimler yaşamışlar.

Bir erkek tarafından yönetilen bir kadın derneğinde çalışıyordum ama hemen yakalandım. İslam Cumhuriyeti hapishanesinde iki yıl geçirdikten

sonra, kız olup olmadığımızı onlara söylememiz için bizi zorladılar. Nasıl olduğumuzdan ve bu kızların nasıl savaştığından bahsetmek hoş olmasa da bahsetmek zorundayız.

Yoldaşlar, tüm bu tartışmalar bizi ne yapacağımız sorusuna götürüyor?

Dinlediğiniz için teşekkürler...

Özgücüne Dayanarak Evrenselleşen Mücadele

Kurmanciden Çeviren: Enstituya Kurdi ya Amedê

Söyleşimiz, Rojhilatlı gazeteci Çimen Aras ile yapıldı. Jin, Jiyan, Azadî serhildanının geldiği düzeyi, Rojhilat'taki direnişin temellerini ve etkilerini konuştuğumuz söyleşiyi severek okuyacağınıza inanıyoruz...

Jineoloji Dergisi: Jin Jiyan Azadî serhildanı, 9 aydır sürüyor ve dünyanın birçok yerinde de yansımaları oldu. Bazıları serhildan olarak, bazıları devrim olarak, bazıları ise Jin Jiyan Azadî hareketi olarak tarif ediyor. Siz bu süreci nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çimen Aras: Rojhilat Kürdistanı ve İran'da şu an yaşanan durumu tarihsel, siyasi, toplumsal ve ekonomik durumdan bağımsız ele alamayız. Yine özgürlük krizinden ve önceki süreçlerden kopuk da ele alamayız. Çünkü şimdiki süreç, önceki krizlerin bir sonucudur; halkın çabası da bu krizden çıkış yönlüdür.

9 ayını dolduran bu süreç, *Jin, Jiyan, Azadî* şiarı etrafında gelişti. Bu şiar çok önem kazandı ve mührünü yüzyıla vuran slogan haline geldi. Çok az slogan küreselleşmiştir. Ortak bir amaçla ortak bir söylem etrafında farklı kesimlerin sesini yükseltmesi az görülen bir durumdur. Bu süreç, İran'da kadınların özgür olmamaları sonucunda ortaya çıktı. Erkek-devlet sisteminin dayatmaları gün be gün örgütleniyor ve tek renkliliği dayatıyor. Farklı renkler kabul edilmiyor, kadınların biraz da olsa nefes alabildikleri bazı alanlar ise devlet tarafından boşluk olarak görülüyor ve devlet, bu boşlukları doldurmak istiyor. Cinsiyetçiliğin bu kadar derinleştirilmesi, tahrik edilmesi, erkeğin örgütlenilmesinin hepsi; kadının varlığının ve özgürlüğünün inkârı içindir, kadının renginin ve sesinin inkâr edilmesidir. Devlet, bu anlayışları kadın üzerinden İran halklarına farz kılmaya çalışıyor. İran toplumu çok

renkli bir toplum olmasına rağmen İslamî ideoloji, tekliği dayatıyor. Cins açısından erkeği, din açısından şialığı, halklar açısından Farsları tek kılıyor. Bu, bir zihniyettir. 40 sene önce de bu sorunlar vardı. Son yüzyıla kadar İran’da büyük devrim dönemleri yaşandı ve kadınlar bu devrimlerde öncü oldu. Ancak her seferinde uluslararası güçlerin ve İran güçlerinin ittifakı, şu an hüküm süren iktidar ve devletle ortaklaşarak toplumun üzerine gitti. Mevcut muhalafet bastırıldı.

J.D: Dediğiniz gibi bu sürecin bir arka planı var. Özellikle son 40 yılda birçok hareket ve serhildan ortaya çıktı bu tekçiliğe karşı. Şuanki süreçle öncekiler arasında nasıl bir farklılık görüyorsunuz?

Ç.A: Önceki süreçler İran halkları, İran’lı kadınlar ve sol hareketler açısından bir tecrübe süreciydi. Doğrudur, mücadelelerinde başarıya ulaşmadılar, ama bunun tahlili güçlü yapıldı. Toplumun ve sol kesimlerin ortak bir mirası var. Bu toplumsal akıl ne kadar bastırılmış olsa da çaba ve mücadele sürüyor. Diktatörlük ve kalıplaşmış erkek akıl, ne kadar kendini farz kılsa da toplumun, kendi varlığına ve kültürüne sahip çıkma noktasında gücü ve inancı var. Önceki süreçlerde de çok ağır bedeller verildi. Serhildan süreçlerinin bastırılma biçimleri, önündeki engeller ve idam sistemi toplumun gücünü parçaladı. Bu süreçte gördüğümüz, özellikle de 40 yıl içinde gördüğümüz, bu gücün bastırılmış olsa da yok edilemediğidir. Her on yılda bir, büyük serhildanlar oldu. Ancak son 10 yıllık süreçte görüyoruz ki artık on yılda bir değil, her yıl bir kesimin öncülüğünde serhildanlar geliyor. Bunun bir nedeni, devletin dile getirdiğimiz iç durumudur, diğer nedeni de halkın istem ve potansiyeli, sistem karşısındaki tepkisidir. Bölgedeki konjonktürün doğrudan bölge halkları ve kadınlar üzerinde etkide bulunduğunu bilmemiz gerekiyor.

Son 10 yıldaki konjonktür neydi? Kürtlerin özgürlük mücadelesi, özellikle de kadın özgürlük mücadelesi, bir zirveye ulaştı. 40 yıllık mücadeleye dayanan kadın özgürlük mücadelesinde çok büyük bedeller verildi ve büyük mücadele zeminleri açıldı. Bu mücadele, özellikle Ortadoğu’da ve Kürdistan’da birçok yere ulaştırabilir kendini. Ancak, diktatör devlet zihniyetinin Kürdistan üzerinde birçok engel çıkarması, bu gücün görünmez kılınması, savaş ve faşizmin yükseltilmesi, sürekli imha politikalarıyla yüz yüze kalınması, Kürdistan’da özellikle askeri bir savaş sürdürülmesi de söz konusu. Ancak Rojava Kürdistanı’ndaki devrimle birlikte son 10 yılda kadın özgürlük ideolojisi, toplumda kendini sistemleştirdi. Mücadele açısından varlığını belirginleştirdi, siyasi açıdan gücünü gösterdi. Bununla birlikte bu mücadele, toplumu örgütleyiyor ve motive ediyor. Kadın özgürlük ideolojisi Kürdistan’da, DAİŞ ve kadına dair DAİŞ’le aynı düşünen güçlerin karşısındaki mücadelelerin somutlaştığı ideolojidir. 40 yıllık mücadele, bu ideolojide somutlaşmıştır. Kadının kendisi için yaptığı açılım, bütün toplumlar için ortaktır. Kadın sorunu bütün toplumların sorunu, bütün dünya kadınlarının sorunu. Özellikle de en fazla

bastırılan ve erkek zihniyetine, sistemine ve kurumsallaşmasına dayanan toplumlardan biri olan İran toplumu için bu gerçeklik söz konusudur. Bu süreçten önce de dünya genelinde İran, kadın karşıtlığıyla tanınırdı. Gerçekleşen kadın devrimi ve Kürt kadınların dünyaya yaptığı açılım, bütün kadınları kendi etrafında topladı. Şüphesiz bu durum, İranlı kadınları da hem ulusal hem kadın özgürlüğünü esas alan yönleri itibariyle etkiledi. Ekolojik, demokratik, kadın özgürlükçü paradigmamız İran toplumunun arayışlarına cevap oldu. Zira bu paradigmanın temelleri, İran toplumunun tarihinde var ve o kadar canlı olmasa da hala varlığını sürdürüyor.

Abdullah Öcalan'ın paradigmasından doğrudan etkilenen ve kabul eden toplumlardan biri Doğu Kürdistan ve İran toplumu oldu. Bu paradigmadan ilham aldılar, somut bir alternatif öne çıktı ve artık İranlı kadınlar ne istediklerini, hangi şiar etrafında mücadele edeceklerini, kendilerini nasıl savunacaklarını biliyor. Bu durum, sokağa çıkmak için güç ve irade sağladı. İran'da yaşadığımız süreç, toplumsal devrim sürecidir. Toplumsal olarak gün be gün yürütülen mücadele ile birlikte erkek-devlet aklının yavaş yavaş farz kılmak istediği atmosfer, zihniyet değiştiriliyor ve toplumsal kazanımlar açığa çıkıyor. Bu yüzden bu süreci, öncülüğünü kadının yaptığı bir toplumsal devrim süreci olarak tanımlayabiliriz. Şüphesiz; sol, demokrat, aydın güçler de bu sürecin başlıca aktörleri olmaktadır.

J.D: Bununla bağlantılı olarak, mücadeleye katılan bu farklı farklı kesimlerden nasıl perspektifler gelişti, renklerini nasıl kattılar?

Ç.A: Öne çıkan sembollerden en etkilisi *Jin Jiyan Azadi* şiarının kendisiydi. Bu şiar, sadece bir söz olarak kalmadı, mücadele edilen her yere yayıldı. Mücadele verilen birçok sokak ve caddede duvarlara yazıldı. Bu, sadece bazı şehirlerle sınırlı kalmadı, bütün şehirler ayağa kalktı. Yine, sürecin sembolleşen yönleriyle bağlantılı olarak kadın kelimesinin kutsallaşmasını ele alabiliriz. İran'da özellikle de en fazla bastırılan, küçük düşürülen cins olarak İran'daki kadınların istekleri meydanlarda yer buldu. Bir cins ve varlık olarak kadın olgusu, öyle bir yere geldi ki her bir kadın kadınlığından onur ve gurur duyar oldu. Adeta bir yeniden doğuş oldu. Özellikle kadınların katledilmesine karşı kadınların çılgılığı duyuldu, ama mesele sadece bu değildi. Esasta Jîna Emînî'nin çılgılığı her kadının çılgılığı idi, her bir İran'lı kadın, kendini gördü bu çılgılıkta. Bu çılgınlıkla birlikte toplumun uğradığı hakaret, ulusların küçük düşürülmesi, hatta erkeğin varlığının uğradığı hakaret görüldü. Kadına yapılan hakaret, erkeklere ve topluma yapılmıştır, böyle algılandı. Bu ayaklanma ile toplum, fikişel olarak bir canlanma yaşadı. İşte bu, yeniden doğuş oluyor. Bu 9 aya bakalım, öncesinde ve sonrasında kadınların durumuna bakalım, göreceğiz bunu. Toplum kendine döndü. Kadın, yeterli olmasa da dayatılan gericiliğe rağmen aradığı değeri gördü. Kadın olgusu ortak bir değer oldu.

J.D: Tartışılan konulardan biri de bu. Bir yandan toplumsal bir devrimden bahsediyoruz ama diğer taraftan Kürdistan ve İran şehirlerinde, hatta birebir Jîna'nın işkenceye uğradığı, Şiler'in katledildiği sokakta kadın cinayetleri devam ediyor. Bu bir çelişki değil mi? Siz nasıl değerlendiriyorsunuz, değişim nerede oluyor, değerlerde bir değişim oluyor mu?

Ç.A: Bu süreçte gördük ki bunun takip edilmesi gerekiyor, bir toplumsal devrim gerçekleşiyor, birçok şey yeniden tanımlanıyor. Erkek-devlet aklı karşısındaki mücadele, İranlı kadınların ortak sorunlarından biri. Bu süreçte İran halkları bu şiar etrafında kendilerini örgütlediler, eyleme geçirdiler ve sistemlerini oluşturdular. Şimdi Kürdistan'ın ve İran'ın birçok yerinde devlet, artık eskisi gibi kendini dayatamıyor, devlet kanunları geçerli değil, hatta bazı yerlerde devlet tecrit edilmiş durumda. Eylemler ilk günlerdeki kadar sıcak olmayabilir ama toplum, mücadele kültüründen de uzaklaşmış değil. Göz önünde bir örnek olarak; bazı yerlerde devletin farz kıldığı hicabı, kadınlar artık giymemesine rağmen devlet müdahale edemiyor. Artık devlet eskiden olduğu gibi çıkıp müdahale edemez. Parlemantoda ve meclislerde her gün yeni kararlar çıkarıyorlar. Güçleri, memurları ile müdahale etmeye çalışıyor, halkın örgütlülüğünün zayıf olduğu yerlerde faşizm şiddetini sürdürüyor. Ama halkın kendi taleplerini yaşama geçirdiği yerlere devlet yaklaşmıyor, hatta bazen devlet halktan talep ediyor bazı şeyleri.

Erkek zihniyeti öyle hemen sona erdirilecek veya değiştirilebilecek bir şey değil. Devletin oluşturduğu zihniyet, toplumun bazı kesimleri içinde yerleşmiş durumda, dayatılan erkeklik hâkim. Bu İran için de Kürdistan için de geçerli. Erkekliğin kadın karşısındaki korkusu, bir bütün olarak olmasa da hem devlet hem toplum içinde kadın cinayetlerini sistematik olarak sürdürüyor, hatta bazı yerlerde artmış durumda. Devlet de bunu tahrik ediyor, kadını suçlu olarak tanımlıyor, tek taraflı hüküm veriliyor ve erkek serbest bırakılıyor. Bunun yanı sıra her katliam gerçekleştiğinde toplumsal vicdan da ayaklanıyor. Yani bu cinayetler, ayağa kalkan kesimler için, devletin "ibret olsun" diye gerçekleştirdiği cinayetler. Bu korku hem erkekte hem devlette var, esasları çok farklı değil.

Erkekliğin kadın karşısındaki korkusu, bir bütün olarak olmasa da hem devlet hem toplum içinde kadın cinayetlerini sistematik olarak sürdürüyor, hatta bazı yerlerde artmış durumda. Devlet de bunu tahrik ediyor, kadını suçlu olarak tanımlıyor, tek taraflı hüküm veriliyor ve erkek serbest bırakılıyor. Bunun yanı sıra her katliam gerçekleştiğinde toplumsal vicdan da ayaklanıyor.

J.D: Bunu okullarda genç kadınların zehirlenmesi üzerinden de görebiliyoruz. Devlet, güya “Ben yapmıyorum.” aksine “Failleri soruşturuyorum.” diyor ama aynı politika izleniyor.

Ç.A: Kesinlikle. Bütün dünyada olan nedir? Okullar, devletin ya da hükümetlerin denetimi altındadır, okulların güvenliği bunlardan sorulur. Okul gibi yerlerde devlet kendini örgütlüyor. Böylesi doğrudan devletin denetimi altında olan, bütün çalışanlarından tut işleyişe kadar her şeyin devlete bağlı olduğu bu gibi yerlerde, dışarıdan biri gelip nasıl böyle bir şey yapabilir? Sadece bir okul değil, onlarca okulda; sadece bir coğrafyada değil her yerde; bir halka dönük değil bütün halklara dönük gerçekleşiyor bu saldırılar. İran genelinde, özellikle de kadınların eylem potansiyeli ile öne çıktığı ve erkek-devlet zihniyetine, faşizme, devlet diktatörlüğüne yüksek sesle karşı çıktığı yerlerde gelişen bu saldırılar tesadüf değil. Devlet, öyle kolayca sorumluluğu üzerinden atamaz. Basit ve sıradan bir olay değildir. Yeme içmesinden, bulundukları mekânlara kadar, öğrencilerin yaşamı tehlikede olmasına rağmen ambulanslar yetişmedi. Bilinçli olarak gönderilmedi. Toplum kendi tedbirlerini almış olmasaydı birçok genç kadın yaşamını yitirecekti. Bunun, DAİŞ’in Şengalli kadınlara yaptığı saldırıdan bir farkı yok. Aynı zihniyet. Sadece DAİŞ silahla saldırıyor, İran ilaç ile. Sadece bu da değil, sokaklarda en temel hakları için haykıran kadınlar öldürüldü, onlarca genç katledildi. Gözaltına alınan onlarca kişinin akıbeti, yaşayıp yaşamadıkları bilinmiyor. Bazı yerlerde öncü kişiler suikaste uğradı. Sanki bazı faili meçhul cinayetlerden bu kişiler sorumluymuş gibi gösterildi ki gözden düşsünler, etraflarında kimse toplanmasın, topluma öncülük edemesinler diye. Şimdiye kadar tutuklanan birçok kadın, tutuklanmalarının üzerinden 9 ay geçmesine rağmen hala mahkemeye çıkmış değil ya da savunma hakkı tanınmadan avukatsız yargılanıp suçsuz olmalarına rağmen hüküm giydiler. Bu dönemde yapılan idamların çoğunluğu Kürdistan’da ve Belucistan’da yapıldı. Bu mücadele Kürdistan’da başladı ve 40 yıl sonra Belucistan da ayağa kalktı. Coğrafya olarak, irade olarak çok önemliydi. Bu sürecin dönüm noktası Belucistan halkının ayaklanması oldu. Bu yüzden özellikle iki coğrafya hedef alınıyor.

J.D: Devlet nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu biliyor ve bu yüzden bu kadar sistematik saldırıyor. Bu saldırıların merkezinde kadın var. Şüphesiz sadece kadına değil kadının yanında olanlara da saldırı var. Buna karşı toplumsal tedbirler alındığından bahsettiniz, biraz daha açabilir misiniz?

Ç.A: Bu sürecin ve önceki süreçlerin bir analizini yapacak olursak şöyle bir yanlışlığa düşme ihtimalimiz var: Böyle büyük bir mücadele varsa bu baskı neden bu kadar büyük? 40 yıldır biliyoruz ki bütün hegemon güçler, İran’ın yıkılmasına dönük bir tavır içinde oldular. Peki günümüzde bu hegemon güçler neden cephe değiştirdiler? Çünkü şu an gerçekleşen devrim; kadın devrimi, sol bir devrim. İdeolojik, toplumsal ve sistemsal olarak hegemon güçlerin çıkar çerçevesine girmiyor.

İran'ın yıkılması için bir fırsat oluşmasına rağmen bu güçler neden bunu yapmadı? Küresel erkek sistem, hükmünün geçtiği piyonu görevden alabilir, devirebilir. Ancak toplumsal bir devrim söz konusu olduğunda bu küresel erkek sistem saflarını birleştiriyor. İşte bu süreçte de bu sistem, İran'ın arkasını tuttu. Hatta bazı yerlerde toplumsal mücadele konusu, İran güçleri ve hegemon güçler arasında pazarlık konusu oldu. Eğer İran nükleer anlaşma çerçevesinde dış güçlere taviz vermezse toplumsal ayaklanmaları daha fazla tahrik edecekleriyle tehdit ettiler. Ama gördük ki İran şahsında erkek sistemin düşmemesi için anlaştılar. Anlaşma, mevcut ayaklanmanın bastırılması üzerineydi. Bir taraftan da bu devrimin alternatifini oluşturmaya çalıştılar. ABD'de Şah'ın oğlunu bunun için hazırladılar. Şah'ın oğlunun ABD'ye götürülmesi zaten gelecek için bir hazırlıktı. Nasıl ki 1979'da Humeyni'yi Paris'ten getirdiler, bu sefer de aynı senaryoyu sahneye sürmek istediler. Bütün imkanlarıyla, dışarda ve içerde bu devrime karşı bir muhalefet oluşturmaya çalıştılar. Maddi imkânlardan basına, diplomasiye, sosyal imkânlarla kadar birçok imkân bunun için seferber edildi. Diğer taraftan da bu devrimin bastırılması için katliam, idam, zehirleme gibi yöntemler kullanıldı. Bunları İran devleti tek başına yapmadı, bir ittifakla hareket etti. Bu devrim süreci birçok kez içerde ve dışarda tersine çevrilmeye, ters yüz edilmeye çalışıldı. Toplumun buna karşı tepkisi gelişti tabi ki. “Ne saltanat ne rehber; demokrasi eşitlik” sloganı, bu ters yüz etme çabalarına karşı öne çıktı. Bu slogan toplumun kendisine karşı gerçekleştirilmeye çalışılan komploya cevap oldu. İran toplumunun bu yönlü hafızası canlı. 40 yıl önce tersine çevrilen devrimde, nerdeyse 100 yıl önce meşrutiyet devriminde aynı komplo devredeydi. Bu komplolara karşı toplumsal tedbirler var. Kadınlar ve İran toplumu, artık ne istediklerini bildikleri bir politik düzey kazanmış durumda. Hem İran'daki mevcut sistemi hem de dış güçlerin sistemini iyi biliyorlar. Bu süreçte genel bir tablo ortaya çıktı. Birçok dış kesim, sanki İran'a demokrasi getirecek güç bu muhalefetmiş gibi anladı. Çünkü mücadele ediyorlar ama dışardakilerin istediği sistem, halkın istekleriyle tabantabana zıt.

Adım atması gereken yerde adım atmayan, ikircikli kalan kesimin kafası ise bu süreçte netleşti. Şimdi toplumda kendi öz sistemlerini oluşturdukları bilinci yayılıyor. Şimdi İranlı kadınlar, dünya kadınlarının özgürlüğü olmadan İranlı kadınların özgürlüğünün mümkün olmadığını konuşuyorlar. Kadınlar bunun için 9 ay mücadele ettiler. İranlı kadınlar ne kadar güçlenirse dünya kadınları da o kadar güçlenir. Ya da tersi. Birbirimizi böylesine etkiliyoruz. Bu süreçte toplumun politikleşme düzeyi, daha gözü açık ve programla hareket etmesi, öncülerin daha hazırlıkla öne yürümesi gösteriyor ki bu toplum, sonuç alana kadar durmayacak. Bazı yerlerde zayıflamış olabilir ama süreç ve fırsatları kollayacak.

J.D: Peki politik güçlerden bu saldırılara dönük politik bir program, alternatif geliştiriliyor mu?

Ç.A: Şüphesiz; bu halkın öncü güçleri, halkın ve değerlerinin korunması için bir plana sahip ve örgütlenmiş durumda. Bu açıdan Kürt halkı daha fazla örgütlü, ulusal hareketleri var ve Jin Jiyan Azadî şiarı ile ideolojik ve politik olarak hangi tarafta olduğunu açıkça gösteriyor. Bu toplum, bu paradigma etrafında kendini örgütlemek istiyor. Toplum içinde buna karşıt kesimler de var tabi. Bazıları bu serhildanın üzerine çöreklenerek kendilerini halkın öncüsü gibi göstermek istediler. Kendilerini halkın üstüne koyup ilk ve son sözü söyleme hakkı onlardaymış gibi göstermek istediler. Halkı bir piyon olarak görüp öyle gösterdiler, hatta içerde ve dışarda diplomatik pazarlık konusu yaptılar. Maalesef içerden bazı Kürt güçler ise var olmalarına rağmen bu güçlerin bir planları yok, açık değiller. Neden açık değiller? Çünkü bir yandan ulusal anlamda demokratik yönetim iddiasını taşıyorlar ama diğer yandan “İran sistemi ile de hiçbir sorunumuz yok.” diyorlar. Rojhilat Kürdistanı’nda bazı kesimler kendilerini solcu gösteriyor. Mesela Komele ve Demokrat’lar. Komele’nin içinden de hepsi değil tabi. Komele Komünist’ten değil ama diğer komele ve demokratlardan, bazı diğer küçük güçler ve yeni oluşumlardan bahsediyorum. Bu örgütler kendilerini alternatif bir hareket gibi gösteriyorlar, ama ne halkın içinde oldular ne de bir dayanışma gücü olabildiler. Hatta bazıları muhalif cephe içinde yer aldılar ve bu toplumsal hareketi tersine çevirmeye, anlamından çıkarmaya çalıştılar. Bu halkın enerjisini de etkiledi. Böylesi bir süreçte bu kadar parçalılık tabi ki etkiledi.

Fakat halklara kaybettirecek herhangi bir şey yoktu. Halk artık hem kendi içinde hem dışarı ile nasıl mücadele edeceğini biliyor. Ulusal yönden de kendi içerisinde varsa benzer konularda ya da genele zarar verecek konularda aydınlatıldı. O güçler, Jin Jiyan Azadî sloganıyla oynamayı çok istediler. Sahiplenmeyi çok istediler. Hatta bazı Hareketler, ki yaşları bu slogan kadar bile uzun değildi, bu sloganı kendi yayın organlarında bile yaymaya kalkıştılar. Bununla da yetinmeyip kendilerini bu sloganın öncüsü ve önderiymiş gibi ilan etmek istediler. Böylece toplumsal devrim öncülüğünün inisiyatifini ellerine almak ve bu sloganı bertaraf etmek istediler. Toplumun bu konudaki uyanışı, direnişin takipçisi oluşu ve ayrıca İran toplumunun aydınlanma düzeyinin ilerde oluşu sebebiyle de oyunların fazla etkisi olmadı. Eğer birazcık etkisi olmuşsa da belli bir kesim üzerinde olmuştur. Hatta kendi yandaşlarını bile kaybettiler. Çünkü oyun oldukça açıktı.

Kuşkusuz bu süreç içerisinde demokratik modernite sistemimiz ve paradigmamız, aynı zamanda kadınların ve halkların arayışları için bir ilaç gibi oldu. Her sürecin kendi sözü ve perspektifi olmalı. Her yöntemin kendini örgütleme programı olmalı ve bunu boş ve yalnız bırakmamalı. Bu düzeyde öyle bir paradigmaya sahip olmayız ki o süreçte kadın ve halkların tartışmalarına konu olsun. “Bunu uygulamak için ne gerekiyor ve nasıl olması gerekiyor?” soruları da tartışmalara konu oldu.

J.D: Pratikte de bu gerçekleşti; Kürt, Beluc, Azeri, Farslar. Bu halklar arasında birleşme oldu. Demokratik ulus paradigması bu birliktelik için büyük bir anlam ifade ediyor.

Ç.A: Doğrudur. Diyebiliriz ki halkların bu yönlü arayışı, pratikte mücadele düzeyinde kendini gösterdi. Önümüzdeki süreç, kendini örgütlenme ve somut şekilde sahip çıkma sürecidir. Bu, belli bir düzeyde gerçekleşmiştir. Kürdistan ve İran halkları düzeyinde de gerçekleşmiştir. Demokratik ulus sistemi, demokratik bir sisteme dayanıyor ki bütün halkar eşit bir şekilde, aynı çatı altında örgütlenebilsinler. Önceki süreçlerde erkek-devlet anlayışından ötürü toplumu, belli bir düzeye kadar etkileyebilmişti. Fakat biz, bu süreçte gördük ki Arap, Fars, Azeriler de aynı sloganı atıyorlar. Kadınlar ve herkes daha iyi anladı ve hissetti ki İran’da demokratik bir sistem inşa etmek, Kürtsüz mümkün olmayacaktır. Merkezi sistemin de uluslara özgürlük veremeyeceğini anladılar. Merkezi bir sistemin ve mevcut muhafazakâr, hegemonik güçlerin halklara özgürlük veremeyeceğini herkes biliyor. 1500 yıldır bu sistem var ama halklara hiçbir özgürlük getirmemiştir. Merkezi iktidar kimin elinde ise diğerlerini ötekileştiriyor. Bir ulus adına iktidar oluyor, güç oluyor ve diğer ulusları ezmeye çalışıyor. Çünkü merkezi sistemler, karakterleri gereği öyledirler. Diğer oluşumları kendi içinde istemiyorlar. Onun için ortak ve genel bir sistemin olması gerekir ki bütün ulusları kendi çatısı altında toplayabilsin. Çünkü bir ulusun özgür olmaması durumunda diğer ulusların da özgürlükleri eksik ve yetersiz kalır. Diğer uluslar da hep sorunlu yaşarlar. Ortak bir sistemin oluşması şart. Bunun için de ortak mücadele gerekir. Bunun için günlük olarak birbirine sahip çıkmak gerekir. Bir kesim içinde herhangi bir gelişme olduğu zaman bütün toplum için de aynı gelişme sağlanmalıdır. Bu olmasa genel bir tepki oluşur. Eğer bugün Beluc gençleri idam ediliyorsa diğer toplulukların da buna karşı durmaları gerekir, tepki göstermeli, birlikte buna isyan etmelidirler. Bu yalnız bir Beluc sorunu değil bütün toplumun, halkların sorunudur. Bu, kadınlar için de böyledir. Bu, bir sistemdir. Şimdi ortak bir inanç oluştuğu için tepkiler de ortaklaşmış, pratikte de ortak hareket ediliyor. Son günlerde üç genç İsfahan’da idam edildi. Tepkiler İran genelinde gösterildi. Merkezi kentlerde olduğu kadar Kürdistan kentlerinde de aynı düzeyde tepki gösterildi. Bunların hepsi kazanım ve bir ortaklaşmanın olduğunu göstermektedir. Bunu daha da geniş alanlara yayıp geliştirmek, daimî kılmak, aktif hale getirmek gerek.

J.D: İran’ı sömürgeci merkezi bir güç olarak tanımladınız. Bu güç, milliyetçilik ve şiacılık üzerinden çelişkileri derinleştiriyor. Bunun kadın hareketleri ve kadın örgütleri üzerindeki etkisini nasıl değerlendirebiliriz?

Ç.A: Şimdi her yerde hâkim olan faşizm, halklar adına yapılıyor ama biz diyemeyiz ki “Bütün Farslar milliyetçidir.” Bu süreçte devlete karşı kadınlar arasında bir birliktelik, birbirine sahip çıkmalar oldu. Bunun yanında, İran sistemi içerisinde veya çalışan kesim içinde kadınlar vardır. Üsten en altaki kurumlara kadar bütün çalışan

kadınlar arasında da erkek anlayışına ve sisteme karşı tepki gelişti. Ama devlet kompolarla kadını, kadına karşı kullanmak istedi. Mesela; halk eylemlerinin çoğalmasıyla birlikte devlet, kadınları kadınlara karşı kullanmak için kadın ajanlarına (besic) yürüyüş yaptırdı. Aldıkları bütün kararlarda bu kadınları kullandı. Bu süreçte en fazla öne çıkan bu oldu. Diğer halklar arasında fazla karşıtlık, sorun çıkmadı. Hegemonik, muhafazakâr kesimler, Panirancılar ve Kureyşiler bu toplumsal devrime karşı çıktılar. Bazı gazeteci ve aydınlar uluslararası medyada onların sesi olmaya çalıştı ama onlar da deşifre oldu. Ama bazıları sistematik bir şekilde halen de devletin “kadını kadına karşı kullanma politikasını” destekliyor. Bazı yerlerde “Kadınların kendileriyle sorunları var, bakın konu erkek değilmiş!” diyorlar. Bu da tehlikeli bir oyundur. Çünkü toplumun içinde kadın, bir değer ifade ediyor. Ama kadın, kadına karşı çıkarsa toplum da kendi değerine sahip çıkamaz. Yani halkın sopasıyla halkı dövmek istiyorlar.

Bu süreç, birçok yönleriyle bilinçlenme geliştirdi. Evet, toplumda kadın, kadına karşı; toplum, kadına karşı şiddet kullanmıyor. Şiddet gerçekleştiğinde tepki gösteriliyor. Nerede demokratik bir mücadele olsa orada bu yaklaşım açığa çıkacaktır. Birbirine zıt güçler, bazı konularda ortaklaşmayan güçler birlikte konuşabiliyor ve ortak mücadele içinde yer alabiliyor. Yani diyebiliriz ki mücadelede bir olgunlaşma oluştu ve bir politikleşme düzeyi gelişti. Biz bunları görüyoruz. Toplum; ideolojik, fikri, siyasi ve toplumsal değerlerini koruyabilmeyi öğrendi. Nerede nasıl hareket edeceğini, nerede ne diyeceğini, nasıl bir tepki göstereceğini biliyor. Bu da kadınların örgütlenme düzeyindeki bilgi-bilinç birikiminin artık bedenleştiğini gösteriyor.

J.D: İran dışında *Jin, Jiyan, Azadi* sloganı ekseninde devlet başkanlarından tutalım, modacılar kadar birçok kesimden destek gelişti. Çok da İran halklarının geleneklerine uymayan formlarda mesajlar yayınlandı. Bunlar, sanal medyada da gündem oldu. Sanal medyada oluşturulan bu hava ile direniş sahasındaki hava arasında bir etkileşim var mı? Sanaldaki bu gündem sahayı ne kadar etkiliyor?

Ç.A: Burada iki yön öne çıktı. Bir kesim, gerçekten bu mücadeleyi içten hissederek “İran’da kadınlar nasıl ki pratikte mücadele ediyorsa bizler de kendi imkanlarımızla en azından sesimizi o direnen kadınlara duyurabiliriz.” diyor.

Bu süreç, birçok yönleriyle bilinçlenme geliştirdi. Evet, toplumda kadın, kadına karşı; toplum, kadına karşı şiddet kullanmıyor. Şiddet gerçekleştiğinde tepki gösteriliyor. Nerede demokratik bir mücadele olsa orada bu yaklaşım açığa çıkacaktır. Birbirine zıt güçler, bazı konularda ortaklaşmayan güçler birlikte konuşabiliyor ve ortak mücadele içinde yer alabiliyor. Yani diyebiliriz ki mücadelede bir olgunlaşma oluştu ve bir politikleşme düzeyi gelişti.

Fakat diğer kesim ise mücadele yönünü ve amacını değiştirmek istedi. Zaten erkek akıl, bu tür şeylere çok meyillidir. Bu, kapitalist sistem politikalarında da vardır. Yoksa İran'da kadınlar neye karşı ayağa kalktılar! Tabiki tektipleştirme zihniyetine karşı kalktılar. Diyorlar ki "Ben söylerim sen yaparsın.", "Nasıl giyinmeni istersem öyle giyinirsin!" Kadınlar buna karşı çıktılar. İranlı kadınların bütün talepleri, kıyafet serbestliği değil. Bazıları bunu çok öne çıkarmak istedi. Sanki İranlı kadınların bütün derdi kıyafetmiş gibi yansıtıldı, öyleki artık çıplak protestolara kadar gidildi. Oysa hiçbir İranlı kadının öyle bir derdi yoktur. Biz dedik ki "Bu yanlış zihniyet, bize nerede neyi dayatıyorsa orada kendi varlığı ve kendi yöntemi ve formuyla, kendi talepleri doğrultusunda bir mücadele gelişmelidir." Eğer dışarıdan İran'daki kadınlara destek olmak istiyorlarsa onların da aynı anlayış-zihniyete karşı kendi yerinde de mücadele etmeleri gerekir. İranlı kadınlar bu mevcut sisteme karşı çıkıyor, dışardakilerin de böyle yaklaşması lazım.

Dışardan bu mücadeleyi esnetmek, yumuşatmak ve formunu değiştirmek istediler. Perde arkasında devletle uzlaşıp görünürde ise çok demokratmış gibi ve İranlı kadınların yanlarındaymış gibi gösterdiler kendilerini. Mücadeleyi pazarlık konusu yaptılar. Bunlar, nerede bir çatlak görseler hemen orada kendilerini gösteriyorlar. Fakat İranlı kadınların tepkisi onlara karşı sert oldu. İran'daki kadınların mücadelesi sadece İran rejimine karşı değildir. İranlı kadınlar; içerdeki oluşumlara, diasporadaki İranlı oluşumlara, hegemon devletlere ve mevcut İran devletine karşı tepki gösteriyor. Bu mücadele tek yönlü değildir ve henüz istenilen düzeyde değildir. İran'daki kadınlar, dışarda gelişen bu tür destekleri kendilerine bir hakaret gibi gördüler. Sanki İran'daki kadınlar hiç elbise giyinmek istemiyorlarmış, çıplak yaşamak istiyorlarmış gibi algılandı. Devlet de bunu çok iyi kullandı, "Bak işte, kadınlar giyinmek istemiyorlar, bu tavırlarıyla da erkekleri tahrik ediyorlar, onun için bu toplumun sorunları çıkıyor." dedi. Bundan dolayı da devlet, kadın idamlarını meşrulaştırıyor. Herkes kendi tarafına çekerek toplumun tepkilerini topluma karşı kullanmak istedi.

J.D: Dile getirdiğiniz kesim ile mevcut dinamiklerin müdahale ve tek kalıba sokma istekleri, *Jin jiyan Azadî* sloganını başka sloganlarla ikame etme girişimleriyle de oldu.

Ç.A: İranlı kadınların ve Rojhilatlı kadınların sloganı; Jin Jiyan Azadî'dir, yani yaşamı kadın ekseninde örmektir. Kadın eksenindeki yaşamda barış, özgürlük ve demokrasi vardır. Bu yerli ve asildir. Bunun içindir ki devlet panikledi, paniğe kapıldı. Erkekliği tahrik etmek istediler. *Erkek, Vatan, Özgürlük* ve benzer sloganlar atıldılar. Bunlar da o adı geçen kesimler tarafından atılıyordu, o bahsettiğimiz besic kadınlardı bu sloganı atan. Tabi hepsi değil. Evet, devletin etkilediği bir kısım kadın da vardı ama bu tümünü kapsamadı. Bu da neyin sayesinde oldu? Tabi ki o kadar sapırtmalar, yanlış yönlendirmeler ve acımasız saldırılara karşı; sol hareketler,

aydın-demokrat yerli şahsiyetler, Kürdistan'daki tecrübeli güçler kendi rollerini oynadılar, buna sahip çıktılar, sapmaları önlediler. Yerinde ve zamanında durumu analiz ederek, yakından takip ederek toplumun kaymasını, oyunlara gelmesini önlediler. Bu da toplumun erkenden tarafını seçmesine yardımcı oldu. Tabi sadece bu değil, daha birçok tuzak kurmak istediler. Misilleme, öldürme gibi. Zaten biliniyor, birçok insan öldürüldü. Devlet bu ölümleri iç mesele, namus meselesi, aşiret, kan davası gibi bireysel davaymış gibi göstermeye çalıştı. Bununla asıl mücadeleyi saptırarak basitleştirip devrimin dozunu düşürmek istedi. Bu tür çabalar halen sürmektedir. Halkları birbirine karşıt hale getirmek, çatıştırmak istiyorlar. Bu, değişik uluslar için de kadınlar ve halklar için de geçerli. "İşte bak, devlet suçsuz-günahsızdır, halkı özgür bırakmış." gibi göstermek istediler. Bu, bir sorgulama konusudur.

J.D: Öyle görünüyor ki toplumun asıl dinamikleri kendi içinden çıkıyor. Bazı dinamikleri zorla çıkartıp gündemleştirmek istiyorlar ki "Bak değişik renkler de vardır." demek istiyorlar. Böylelikle var olan birlikteliği, direnişi bertaraf etmeyi amaçlıyorlar. "Biz ne kadar değişik sesleri öne çıkarıp gündemleştirirsek toplum da o derece zayıflar, bölünür." diyorlar.

Ç.A: Doğrudur. Bütün devrim süreçlerinde böyledir. Burada da değişik, karşıt argümanları *Jin Jiyen Azadi* sloganı altında kullanmak istiyorlar. Devlet, panik içindedir. O potansiyeli dağıtmak ve olaylara hâkim olmak için çok çabalıyor. Suni gündemler oluşturmak istiyor. Basit konulardan tutalım büyük konulara kadar. Bunlardan biri de dindir. Yukarıda kadın devrimi ile ilgili biraz anlatmıştık, nasıl düzeyi düşürmek istediklerini. Cinsel arayışlarda da bu ortaya çıktı. İran ve diğer hegemonik güçler de böyle öne çıktılar. Farklı cinsiyetleri öne çıkardılar. İran'da devlet normalde inkâr ettiği farklı kesimleri öne sürerek ve o kesimlerin kılıfı altında varolan devrimci mücadeleye karşıtlığını gizlemek istedi. Devrim süreci içerisinde öyle sorular soruluyor ki sanki varsa biraz demokrasi o da devlet içinde vardır gibi! Çaresiz ve alternatifsizliklerini böyle örtüyorlar. Bazıları bunu sanal medya aracılığıyla bazıları da sahada bunu tartışmaya açmak istiyor. Yani nerede imkân bulsalar orada hemen tartışıyorlar. Farklı cinsiyetlerin talepleri, sorunları olabilir. Ama zaten eşitlik ve demokrasinin olmadığı bir yerde herkesin o sistemle sorunları olur. Merkezi bir sistem, belli bir kesimi tutar, diğer herkesi ötekileştirir. Ondan da öte, gündemi çok fazla saptırma, sürecin potansiyeline hakaret sayılır. Zaten farklı gündemleri bu kadar tahrik etmek ve gündemde tutmak bir nevi teşhir etmektir. Bu, demokratik güçlere karşı kullanılıyor. Her kesimin kendine göre farklı istekleri vardır ve bu anlamlıdır. Ama mücadele, sadece cins ve giysi düzeyinde değildir. O süreçte çok gündem oldu bu. İnanç konusunda da öyle. Dinin hâkim olduğu coğrafyalarda orada en büyük faktör din olur. Ya aşırı dinci olunur ya da din karşıtlığı gelişir. Ya da bir yerlerde değişik toplum katmanları sadece kendi özgürlüğü için çabalar. Örneğin; bir kişi kendi aklınca birşeyler yapmak, yalnız okumak ister, devlet kurumlarıyla bağlı

olmadan yaşamak ister. O kadar ki baskı var toplumda. Ya aşırı kapalılık-muhafazakârlık ya da onun tam zıttı açılıp saçılmak. Biri sert, diğeri yumuşak yüzü göstererek toplumu bu ikilemele hırpalıyorlar. Toplumun bazı kesimlerini ak, bazı kesimlerini kara göstermek; toplumun özü ve ruhuyla oynamaktır. Toplumu parçalamaktır ve zamanla toplumun üzerinde hakimiyetini sağlamaktır. Sistem, zeminini bulduğu her yerde kendi propagandasını yaparak sistemini oturtuyor. Bunu rahatlıkla yapamadığı yerde de zor ve baskıyla yapıyor ya da zamana yayarak yapıyor. Yani bu sistemin kısa ve uzun vadeli yöntemleri vardır.

Bunu iyi bilelim ki sorun erkek zihniyeti ve devlet olgusuyla bağlantılıdır. Bu her iki faktörle aynı mekânda yaşamak en büyük sorundur. Bununla mücadele etmek lazım. İnsan özgürce düşünüp yaşayamıyorsa doğal olarak diğer sorunlar da açığa çıkar. Kısa ve uzun vadeli hedeflerimiz olmalı. Acil konular var, bir de zamanla çözülebilecek konular vardır. Burada sahada var olan kesimlerin de küçük sorunları büyütmesini istiyorlar. Bu oyun bir dış güçlerin oyunudur. Daha dar gruplar diyorlar ki “Eğer bu demokrasi ise sen önce benim sorunumu çözeceksin.” Bu sorun çözülünce de orada didişme çekişme ortaya çıkar. Artık kadın ve halkların sorunu perde arkası olur, ertelenir, hatta unutulur. Şu anda erkek-devlet, kadın sorununu gözardı etmiş vaziyettedir. Her zaman bazı bireysel sorunları öne çıkartarak devrimi sekteye uğratarak, süreci ve devrim yapabilecek potansiyeli frenlemiştir. Devrim süreçlerini hızlandırma yerine aksine tam anlamıyla durdurmuşlardır. Şimdi buna karşı uyanık olmak lazım. Kadınların bu süreçte ne ifade ettiğini, rollerinin ne olduğunu görmeleri lazım. Herkesin kendi bireysel sorununu dayatması, bu ister bilerek olsun ister bilmeyerek olsun, devletin özel politikalarına gelmek demektir. Bu durum sürecin kazanılmasına engel olduktan sonra, sonrasında durumun farkına varıp varmamanın hiçbir önemi kalmıyor.

J.D: Devletler, hep güçleri bölüp parçalayarak sürecin asıl enerjisini emip sömürür. Bu, sadece İran’a has bir şey değil, bütün devrimlerde aynı taktik sürdürülüyor. Bir yönüyle korkutma taktiği, diğer yönde ise bölme taktiği işletiliyor. İran devleti de bu korku yönünü çok kullanıyor. Bunu en fazla zindan politikasında görüyoruz. Zindanlar, devlet açısından korkuyu en fazla öne sürdükleri, teslim alma yeridir. Zindanın diğer yüzü de bir direniş alanı olması. Bunu nasıl değerlendirirsiniz?

Ç.A: 60’lı yıllar dünyada sol rüzgârın estiği, Marksist-Leninist mücadele sürecidir. İran’da da bu Marksist-Leninist mücadele çok gelişti. O süreçte İran’da daha fazla zindan kuruldu ve devlet öyle politikalar geliştirdi ki toplumda başaramayacağı ya-salarını bu zindan politikaları ile yaşama sokmak istedi. Gücünün yetmediği, açığa-tan öldüremediği kesim ve kişileri zindanlarda tutsak etti. Zindanlar, İran’da utanç ve tövbe yeri olarak adlandırılır. 60’lı yıllarda güçlü bir zindan geleneği de oluştu. Giderek idamlar da sistematik hal aldı. Öyle ki artık onlarca, yüzlerce hatta binlerce

tutsak tek seferde idam edilir oldu. En öncü kesimler böylece tasfiye edildi. Ama çok kısıtlı bir kesimin gözünü korkutabildiler. Biz idamlarla birlikte anlıyoruz ki zindanlarda müthiş bir mücadele ve direniş olmuştur. 10-15 yıl öncesine kadar İran zindanları tıklım tıklımdı, öyle bir durum ortaya çıktı ki muhalif güçler seslerini dışarıya bile duyuramıyorlardı. Teslimiyet, pişmanlık dayatılıyordu. Kürt kadınlar ve Kürt örgütleri zindanlarda yeniden mücadele ruhunu geliştirerek örgütlenmeyi geliştirdiler. Direniş, idam korkusunu yendi. Halka “ibret olsun” diye vahşice katletildiler, ancak o arkadaşlar geride kocaman bir direniş mirası bıraktılar. Son 15 yıldır İran zindanlarında her geçen gün mücadele alanları gelişip yayılıyor. Son yıllarda serhildan süreçlerine katılıp tutsak edilen kesimler dışında da tutsak edilen kadınlar da direniyor, kendi mücadelesini sürdürüyor. Bununla da kendi seslerini dünyaya duyurabiliyorlar. Özellikle bu süreçte en çok devrime güç veren, devrimi motive eden, dünya kamuoyuna ses veren bazı isimler, şimdi zindanlarda olanlardır. Örneğin, Zeyneb Celaliyan bir kadın devrimci ve 15 yıldır zindanda olmasına rağmen, son yıllarda kendisinden hiç haber alınamıyor. Çünkü Zeyneb, mücadelede bir adrestir. Bir devrim pusulasıdır. Bu yüzden de zindandaki arkadaşları Zeyneb’e “Sen mücadele-mizde baş öğretmenimizsin.” diye hitap ediyorlar. “Bizler sizden öğrendik.” diyorlar. Dolayısıyla bu süreçte Zeyneb Celaliyan’ı tecrit edip dışarıyla ilişkisini kesmeleri tesadüf değildir. Bu, bir devlet tavrıdır. Zeyneb gibi bir arkadaşın dışarıya bir mektubu bile ulaşabilseydi belki devrime yön verecekti. Dolayısıyla Zeyneb ve Şirin Elemhuli gibi arkadaşlar yanlarındaki kadın arkadaşlarına öyle bir miras bıraktılar ki onların duruşu takdire şayandır. Her an idam edilmeleri beklenmesine rağmen, bu kadınlar öyle bir duruş sergilediler ki asla tereddüt etmediler duruşlarında. Artık gözleri açılmıştır, biliyorlar ki neyin uğruna idam edileceklerini. Yani devletin o idam kozunu elinden almış oldular. Bu da en güçlü silahları demektir. Mücadele aşamasında kendilerini yetiştirip belli bir seviyeye ulaştılar ki devletin en zayıf halkasını yakaladılar. İranlı kadınların mücadelesinde zindandaki kadın direnişleri belirleyici olmuştur. Eğer böyle olmasaydı belli bir düzeyden sonra kaygı duyacaklardı. Devletin korku siyasetiyle yapmış olduğu politika, eğer ufak bir sonuç almış olsaydı bütün gelişmeleri etkileyecekti. Zindanlar, en büyük mücadele alanlarıdır. Eğer sen zindanda devleti yendiysen sokaklarda da yenersin.

J.D: Dediniz ki halkın güç ve moral kaynağı olduğu yer zindanlardaki duruşlardır. Kürdistan’ın diğer yerlerinde Rojhilat’ı sahiplenme, geleceğe dair umutları pekiştirdi. Direniş ve mücadele, aramızdaki suni bölünmüşlüğü de ortadan kaldırdı. Bu mücadele birliğinin ruhunu pekiştiren nedir dersiniz?

Ç.A: Bu, yeni bir süreçti. *Jin Jiyan Azadi* ile başlayan kadın devrimi süreci de hem çok yeni hem de beraberinde yenilikleri getirdi. Beraberinde var olan tikanıklıkları da bertaraf etti. Son yıllarda Kürdistan, mücadelelerle dolu geçti. Rojava’da, Kuzey Kürdistan’da ve aralıklarla Güney Kürdistan’da, yani bütün parçalarda bu sıcak mü-

cadele yaşanırken Doğu Kürdistan'ın bundan etkilenmemesi mümkün değildi. Mücadeleye katılım, yaşamını kaybetmeler yaşandı, ulusal tavırlar gösterildi. Diplomaside yaşanan siyasi gelişmeler, yükselen özgürlük sesleri ile birlikte Rojhilat'tan yükselen sesler de bir oluşuma gitti. Tabi bunlar diğer parçalardaki mücadelelerden kopuk değildir. Yani onların Rojhilat üzerinde büyük etkisi vardır. Bir şekilde bir araya gelmeler oldu. Ama fazla sıcak değildi, son yılların etkisiyle mücadele Kürdistan'ın doğusuna taşındı. Mücadele direk Kürdistan'ın doğusundan başladı diyemeyiz. Yerli, yerinde bir mücadele olmasına rağmen. Bu parça üzerinde özel bir ilgi ve merak vardı. Var olan faşist diktatörlüğün halkın üzerinde büyük baskı ve zulüm politikaları süregeliyordu, bununla da toplumun sıkıntı ve sorunları biliniyordu, böyle bir empati vardı. Ama bu, değişim getirebilecek düzeyde değildi. Diğer parçalardaki mücadele ile İran etkilendi. O süreçte daha çok aktif duruma geldi ve gözler yeniden karşılıklı ilişkilere çevrildi. Diktatörlüğe karşı gerekli duruşun sergilenmesi artık farz oldu. 50 yıldır Kürdistan'da süren bir mücadele vardır ve bu, kadın özgürlüğü çevrevesinde sürüyor. Zaten bu son ayaklanmayla birlikte tepki gösterip mücadeleye sahip çıkan da kadınlar oldu. Bu, bizim ortak odağımızdır ve biz doğrudan birbirimizi etkileriz. Olabilir ki günlük yaşamda aynı pratiği yaşıyoruz; ama ideoloji, fikir ve paradigma düzeyinde birbirimize bağlıyız, kırmızı çizgimiz ortaktır. Ulusal konulardan tutalım toplumun değerlerine kadar, birdir. Bu yıl gördük ki Rojhilat Kürdistanı, *Jin, Jiyan, Azadi* sloganının dünya çapındaki referansı olabildi. Nasıl ki Rojava Kürdistanı Kürt halkının mücadelesini dünyaya tanıtabilseyse aynı şekilde Rojhilat Kürdistanı da özgür yaşam paradigmasını dünyaya tanıtabilir.

J.D: Sürecin başlangıcını ve şimdiki durumunu birçok kişi merak ediyor. Kürdistan'ın batısında bir devrim var. Acaba bu devrim, Kürdistan'ın doğusunda da olabilir mi? Bu konuda sizin beklentiniz nedir?

Ç.A: Biz Kürt olduğumuz ve Kürdistan'da yaşadığımız için kuşkusuz ortak yönlerimiz vardır. Ülkemiz işgal edilmiş ve erkek anlayışı-zihniyeti kendini kurumlaştırmıştır. Bizler, nerede olursak olalım, aynı sorun önümüze çıkıyor. Bundan dolayı da “ne istediğimiz” meselesi, ortaklaşmış ve bir formüle kavuşmuştur. Mücadelemizin dili de işte bu mücadelenin dili, bedeni ve hepsini kapsayan çatısı oldu. Bu çatı, son 10 yıldır Rojava Devrimiyle Kürt kültürünü canlandırdı ve Kürdistan'ın diğer kısımlarını ortak ekseninde etkiledi. İran'da esaslı sorunlardan biri kadın özgürlüğü sorunudur. Çünkü sistem, bunun üzerine kurmuştur kendini. Rojava'da ise tam da kadın özgürlüğü temelinde bir devrim gerçekleşti. Aslında Rojhilat ve İran halklarının hayalleri Rojava'da gerçekleşti, aradıkları hakikati burada buldular. Deyim yerindeyse Rojava Kürdistanı bir kible oldu. Tepkiler de buna göre gelişti. Hatta şimdi Kürdistan, iç ve ulusal bir konu olmaktan çıkıp evrensenleşmiştir. Rojava, halkların ortak yaşam modeli oldu. Bu 9 ayda Belucistan'da Kürdistan için slogan atılar.

Bu gösteriyor ki fikir anlamında artık sınırlar ortadan kalmıştır. Rojava Devriminin varlığı, Rojhilat'a umut verdi, Rojhilat'ı mücadele içine çekti ve fikri düzeyde geliştirdi. Tabi, sadece bir ilham kaynağı olmayla sınırlı tutulmadı bu. Bu modeli Rojhilat'ta geliştirme çabası oldu. Kürdistan'da sınırlar keskindir, fiziki gidiş-gelişler olamıyor belki, ama bu sınırlar fikren aşılmıştır. Her ne kadar duvar örülse de tabandan özbilinç gelişmektedir. Dolayısıyla bu sınırların yıkılması çok uzak değildir. Ulusal mücadele, bu ruhu yaratmıştır.

Bu sürecin kazanımlardan biri de *Jin, Jiyan, Azadi* devrimiyle birlikte, edebiyatından sanatına dünyaya önemli bir estetik ölçünün kazandırılmasıdır. Son 9 ayda, dokuz yıllık sanat ve kültür gelişti. Kültürel çalışmalar niteliğini arttırdı, sanat alanında film, türkü, tiyatro gibi açılımlar oldu ve o tıkanmalar ortadan kaldırıldı. Böylece ufuk da genişledi. Herkes elinden geldiği kadar çalışmak istiyor. Zaten bir yerde umut ve hayaller varsa orada sistem de oluşur. Bir yerde hayal varsa umut, mücadele ve gelecek de olur. Son 9 ayda gördük ki mücadele, somut kazanımlar ortaya çıkarmıştır. Bunun yanında bir sistem haline gelen mücadele; fikir ve örgütlenme alanları için de birer kaynak haline gelmiştir.

Her süreçte bir yerlere rol düşer ve herkesin bir misyonu vardır. Rojhilat, *Jin, Jiyan, Azadi* sloganıyla bu son yüzyıla imzasını attı ve bir referans olmaya hak kazanmış oldu. Kültür-sanat alanında var olan tıkanıklığı da aşacaktır. Bu, dünya düzeyinde bir referanstır. Sadece İran ve Kürdistan'la sınırlı değildir. İran'da kadın ve halklar mücadelesi devam ediyor, durmamıştır. Eskisi gibi sıcak olmayabilir, ancak hedef ve ruhta tepkiler değişmemiştir. Devletin yaptıklarına karşı sloganları budur. Halk, mevzilerini açmış ve herkes mevzisinde duruyor. Bu, şu anlama geliyor ki; bir yerde mücadele varsa orada sistem ve olgular da var olur. Orada değişim de olur. Bunun ne kadar ağır bedeli olsa da mücadele dediğimiz şey, karakteri gereği böyledir. Emek harcamadan, bedel ödemedi, yorulmadan bunlar oluşmaz. Biz, çok değerli kişileri kaybettik. Ama bunların sayesinde devrim uzun süreli, kalıcı ve kök salmıştır. Bu, çok iyi geliştirilmesi, korunması gereken büyük bir mirastır. Ben, bir kişi olarak umutluyum ve buna içtenlikle inanıyorum. Her ne kadar ağır ve yavaş sürse de bunun zemini sağlam ve bu mirasın toplumsal devrime yol açacağına yürekten inanıyorum.

Bununla birlikte; bu işin içinde dış oyunların da olduğuna inanıyorum. Bu devrimi boğmak, tasfiye etmek için sol ve demokratik güçlerin bastırılması için dış güçlerin perde arkasında uzlaştıklarına inanıyorum. Bazı devletler, kendi görevlerini yerine getiriyorlar. Bu şu anlama gelmiyor ki artık biz, mevcut devletleri günahsız, suçsuz görüyoruz! Böyle bir risk vardır. O kadar genç İran'da asılıyor; ama buna karşı dışarda ya senato-parlamento düzeyinde cılız bir tepki veriliyor ya da bireysel tepkiler veriliyor. Öyle görünüyor ki dış güçler, direnişin gevşemesi için İran'a destek veriyor. Çünkü karakterleri gereği öyledirler, sistemin gerçekten değişmesini istemezler. Gözümüzü dış güçlere çevirmek ve

dış güçlerin tutumlarının olumlu ya da olumsuz olduğunu düşünmek hata olur. Çünkü belirleyici olan; yerleşik ve öz güçlerdir. Bu öz güç, devlete geri adım attırır. Devlet geri adım attıktan sonra halk, artık isteklerini gerçekleştirip bir sisteme kavuşturacaktır.

Dış dünyanın da mücadeleyi tanıması gerekir elbette. Ama, beklenti içine girmek veya “Bazıları dışardan gelip İran halkı için mücadele versin.” ya da “Biz bir adım atalım devlet iki adım geri çekilsin ve bazı tavizler versin.” gibi yaklaşımlar çok duygusal ve apolitik olur. Bu, amatörce bir yaklaşım olur. Zaten devletlerin ve erkek zihniyetin özelliğidir: Gücü yetene kadar boğmaya çalışır, gücünün yetmediği yerde de sen onu boğarsın. Biz şimdi tümüyle kazanmış değiliz ama güçlü olduğumuz nokta, yalnız olmadığımızdır. Dünya mücadelesinde ortak bir ruh yarattık, öyleki artık hiçbir kadın, hiçbir ulus yalnız değildir. Düşünün; bir Kürt kadın, Jîna Emini, Tahran’da katledildi. Kadınlar; İstanbul’da, Kahire’de, Tunus’ta, Cezayir’de onun için sesini yükselttiler, bağıldılar. Afganistanlı kadınlar, ki Taliban sisteminin yoğun baskısı altındalar, onlarca kez tepkilerini gösterdiler, destek verdiler. Bu tepkiler nasıl oluştu? Çünkü biz, kendi mevzimizde sağlam durduk. Biz sağlam durursak, herkes kendi mevzisinde bizden güç alır, sağlam durur. İranlı kadınlar; zindanlarda, sokaklarda, evlerde, mücadele alanlarında güçlüdür ve bu mücadeleyi daha da genişletmek, geliştirmek, canlı tutmak gerekir. Gözümüz dışarda olmamalıdır. Yapılması gerekeni bizler kendimiz yapabiliriz. Şimdi bir cins bilinci gelişmiş ve bu anlamda refleksler güçlü. Bu bile mücadele gücünü, baskı gücünü etkiliyor ve kendi karşısına geri adım attırabilecek düzeydedir. Biz güçlüyüz ve mutlaka kazanacağız!

J.D: Jineolojî Dergisi okurlarına mesajımız nedir?

Ç.A: Bu dergide söz kurmak, kendimi anlatmak benim için çok gurur verici. Jineolojî Dergisi’ni salt bir dergi gibi görmekten öte; insanın ufkunu açan, sınırları çizilmiş yaşamın sınırlarını yırtan, geri-geleneksel erkek anlayışları ve bakış açılarını yerle bir eden bir bilim kaynağı olarak görüyorum. Biz Jineolojîyle aydınlanıyoruz, bilinçleniyoruz. Kendimiz olarak; kendi dilimizle, kendi fikrimizle kendi sorunlarımızı kendimiz değerlendiriyor ve çözümünü kendimiz buluyoruz. Jineolojî, kendi sistemimizi kendimiz kurmayı öğretti bize. Şunu diyebilirim; eğer imkân bulursa her kadın, Jineolojî Dergisi’ne ulaşsın. Her kadın bir yerinden tutup Jineolojîyle yaşamalı diyorum. Her kadının zihinsel açıdan yaptığı değişim, diğer alanlardaki kadınların içindeki enerjiyi açığa çıkarıp sel gibi akıtabilir. Jineolojî Dergisi, bu anlamda bu bilimin dili, bilgisi oluyor ve herkese ulaşabilmesi gerekir. Ben her kadının okumasını öneriyorum.

J.D: Bizler de değerli katkılarınız için teşekkür ediyor ve emeklerinize sağlık diyoruz.

“Bakur Dosyası”

Çağrı Metni

İdeolojilerin yaşam bulma serüveni, hayli ilginçtir. Demokrasiyle doyurulmuş her sistemin inşası; bir sözle, bir başkaldırıyla, bir çılgınlıkla başladı tarih boyunca. Her ideoloji, bir coğrafyayla; yeri geldi bir cinste, yeri geldi bir sınıfta ete kemiğe kavuşturdu kendini. Özgürlük ısrarı; bir nehir oldu, karanlıktan aydınlığa akmaktan vazgeçmedi, kadında kâh içsel bir çılgılığı kâh bir saç telini bayrak edindi. Her dönem başka bir coğrafyada yeşerdi, formunu buldu.

“21. Yüzyıl, Kadın Yüzyılı Olacak” tespitinin, yüzyılımızın ilk çeyreğinde adım adım bedenleştiği demlerdeyiz. Bu tespitin doğuşuna ebelik eden, binyıllar boyu tüm renkleriyle tüm savaşımlara inat bir özgürlük vahası olmak için her fırsatta başkaldırıyı varlığının parçası kılan, direngen damarların yeryüzüne aktığı Kürdistan coğrafyasında bir yolculuğa çıktık. Bu sayımızda Jîna Emînî’nin saç teliyle dünyada *Jin Jiyan Azadî* melodisini yankılatan Rojhilatê Kurdistanê’nin tarihsel ve toplumsal renginin derinliklerine çıktığımız yolculukla Kürdistan Serisine başladık.

Evet neolitikten günümüze Kürdistan, bir bütün kadın renginde ısrarcı oldu. Bastırılma da tarihte üstü çizilse de dem oldu tanrıça heykelleriyle inkara meydan okudu, dem oldu erkeğin sesinden de olsa kadın aklından ve dilinden dökülen dengbêjîlerde hakikatini ortaya koymaktan geri durmadı Kürdistanlı kadınlar. Ancak şimdi yeni bir yüzyıla yeniden kadın rengini işlemeye çabalarken tüm bu kaynağı “süzülmüş bal kıvamında” bizlere sunan bu ideoloji, Kürdistan’ın en büyük parçasında tohuma düştü. Kör hücrelerde kıvılcım oldu, özgürlüğü kendi bedeninde alevlerle yeniden forma kavuşturdu. Boğulmak istenen kadın, serhildan kavramıyla kendi zincirlerine başkaldırarak cesaretle yeni tanımları ilk kez burada kazandırdı. Binlerce yılın intikamını alırcasına, oluşumun kendi zamanına meydan okurcasına üzerindeki ölü toprağını yarım yüzyılda atarak formlaştı, sistemleşti ve bir sloganla evrenselleşti. Sözü kısıması, uzunca sıralayabileceğimiz birçok ilkin doğuşuna ebelik yaptı Bakure Kurdistanê.

Sömürgeciliğin suni sınırlarla hakikatini parçaladığı coğrafyamızda her parçada yürütülen özel politikaların da buna karşı gelişen direnişin de temeli olmak, belki de kader diyebileceğimiz bir misyonla karşı karşıya bıraktı Bakur coğrafyasını. Kadın da bir başka düşünecek, bir başka eyleyecek, bir başka direnecekti bu coğrafyada. Bizler, gelecek sayımızda bu başka hallerde var olmanın etik-estetik, kültürel ve tarihsel kodlarını birlikte araştırarak yeni bakış açılarıyla belki de yeni direniş yöntemlerine ilham olacağız.

Sizler de bu serüvene katkı sunmak isterseniz yazılarınızı, 15 Ağustos 2023 tarihine kadar jineolojidergi@gmail.com adresine gönderebilirsiniz.

Ulaşabileceğiniz Noktalar

Adana: Kitapsan

Adıyaman: AKM Kitapevi

Amed: Payiz Pirtûk

Kafka Kitapevi

Don Kişot Kitap Sahaf

Pirtuka Kurdi

Ankara: İmge Kitapevi

Turhan Kitapevi

Aydın: Red Kitabevi

Aydın Nazilli: Ada Kitapevi

Dersim: Baran Kitapevi

Minerva Kitapkafe

Etnik Kitapevi

İstanbul:

Beşiktaş Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Pandora Kitapevi

Boğaziçi Üniversitesi Pandora Kitapevi

Emek Kitap Dağıtım

Kadıköy Aram Sahaf

Kadıköy İmge Kitapevi

Kadıköy Mephisto Kitapevi

Kırmızı Kedi Kitapevi

Medya Kitapevi

Nişantaşı Pandora Kitapevi

Robinson Crouse 389 Kitapevi

Scala Kitapevi

Semerkant Kitapevi

İzmir: Alsancak Kitapsan

Alsancak Yakın Kitapevi

Alsancak Z KitapKafe

Alsancak Kabuk Kitapevi

Karşıyaka Pan Kitapevi

Karşıyaka Kül Kitapevi

Karşıyaka Adres Kitapevi

Kitapsan (Alsancak-Konak)

Mersin: Kitapsan

Sokak Kitap ve Kahve Evi

Konya: Kitapsan

Mardin Kızıltepe: Ekin Kitapevi

Leylan Kitapkafe

Van: Leylim Sahaf

Kültür Sahaf

Arşiv Kitapevi

KKTC: Işık Kitapevi

Jineolojî Dergisi Abonelik Formu

Ad Soyadı:
Adres:
E-posta:
Telefon:
Teslim Adresi:
Abone Olunacak Dergi:
<u>Abonelik Koşulları</u> Yıllık abonelik bedeli: 125 TL Yurtdışı abonelik bedeli: 70 Euro Türkiye Ziraat Bankası Diclekent Şubesi Hesap No: 74457624 5002 IBAN: TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02 Euro Hesabı Türkiye Ziraat Bankası Çarşamba Şubesi Hesap No: 74457624 5003 IBAN: TR 26 0001 0007 0174 4575 2450 03